Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

43238

98

Fran Milčinski

Ptički brez gnezda

MOHORJEVA KNJIŽNICA
98

NATISNILA MOHORJEVA TISKARNA V CELJU
(FRAN MILAVEC, CELJE)

PTIČKI BREZ GNEZDA

POVEST

SPISAL

FRAN MILČINSKI

DRUGA IZDAJA

1937

ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU

43238

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA LJUBLJANA

IN 20300037 46

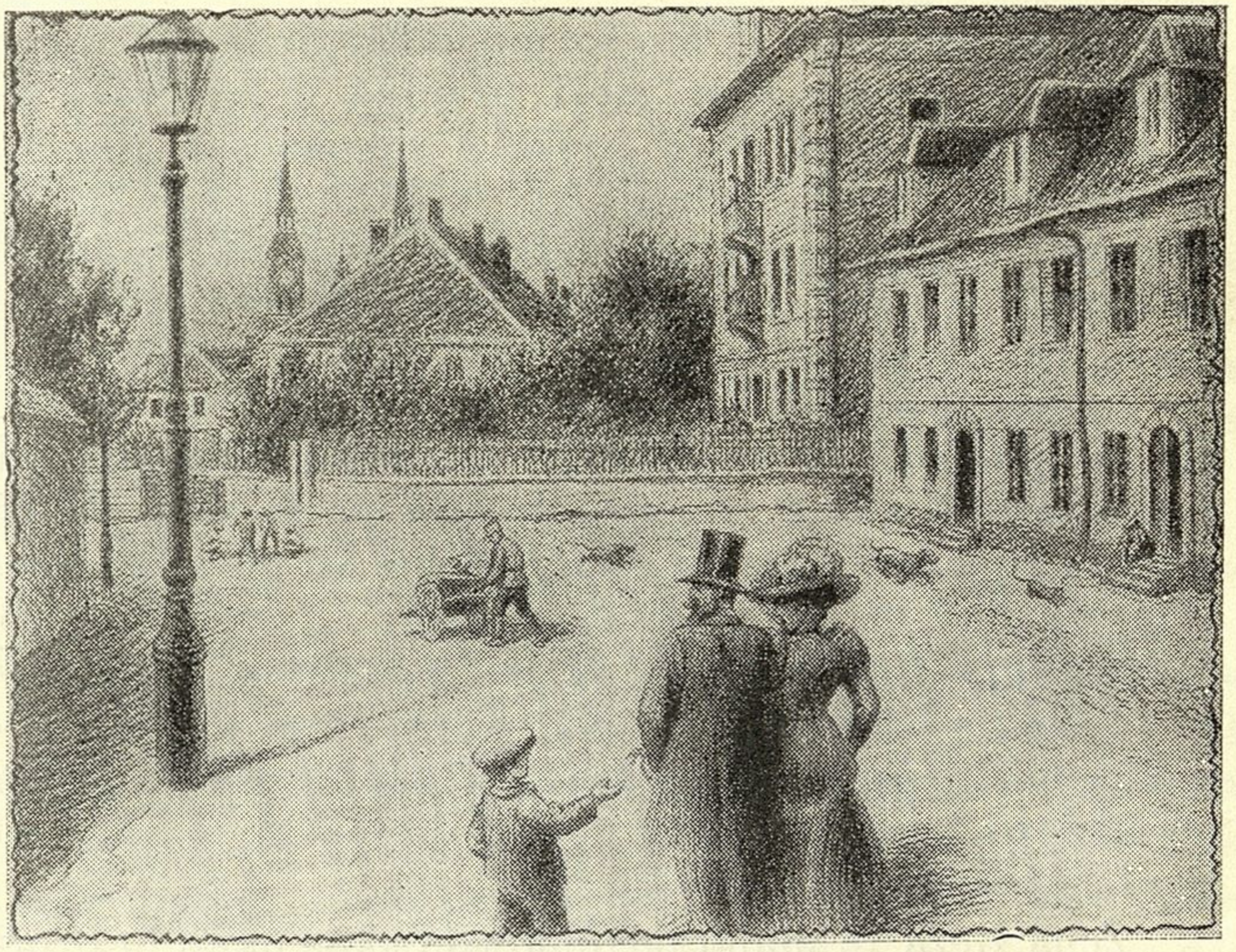

1. Gospod Kocmur in njegovo gnezdo.

Gospod Kocmur je bil slabe volje. Kaj ne bi bil! Ženo ima in nepreskrbljeno deco in je pristne ljubljanske krvi, mestni otrok in semkaj pristojen, pa naduti svet prav nič ne upošteva vseh teh vrlin in se ne gane, da bi mu naklonil takim vrlinam primerno udobno življenje. Kaj še! Danes je bil na primer na magistratu in ondi prijel gospode, naj mu dajo kako podporo: ženo ima in deco, živi ne morejo v zemljo! Pa so mu očitali, da je mlad, zdrav in močen — kakor da mu niti tega ne privoščijo! — in ga odpravili s poceni svetom, naj dela. »Saj spadam pod mesto!«

jim je pojasnil. — »Dà,« so mu odgovorili, »in sicer v tisti del mesta, kjer stoji prisilna delavnica«, in so ga porinili pred duri — škrici salamenski, jim bo že pokazal! Delati, delati! Ali se brani dela? Le ne dobi ga. Seveda, če slavni magis\rat misli, da bo prijel za kramp, se moti — saj ni kmetavs. Sramota za Ljubljano, če bi morali njeni otroci vihteti krampe! — Za kakega pisarniškega slugo ne reče, da ne bi šel, ali za hišnika, pa kaj, ko se jih toliko poganja za vsako tako službico. Kocmurju niti ne dá srce, da bi drugim revežem odjedal kruh! Zlasti ko povsod vprašujejo: »Kje si pa do zdaj bil, kaj si delal, pokaži spričevala!« Kakor da je prišel k spovedi! Škandal!

Tako je premišljal gospod Kocmur svojo krivično usodo, mislil pa je zelo glasno in poleg tolkel s pestjo po mizi in z nogo brcal v nedolžni stol, ki je klavrno ležal na tleh.

Žena Reza je plaho pogledovala skoz okno in proti durim in ga mirila. »Lepo te prosim, nikar ne razbijaj — ali bi rad, da nas zopet poženo na cesto? Danes je petega, pa še nisva plačala. Če nama Mici ne pomaga, ne vem, kaj bo. Včeraj je nemara dobila svojo plačo . . .«

»Ta ti bo pomagala!« se je zakrohotal mož; spretno je dvignil z nogo stol, ga pogugal in treščil v duri. »Glavo dam, če je sploh še v službi! Bog ve, kje se spet potika! Lepo hčer imaš!«

»Oba jo imava! — Sama ne morem vsemu kaj. Ves dan letam za svojimi postrežbami, da rijemo za silo naprej. Kdaj naj gledam za dekletom? Vse je na mojih ramah. Še tebe moram oblačiti — brez hlač bi bil, če bi ti jih jaz ne kupila.«

»Tiho!« je zarjul gospod Kocmur, da se je streslo okno.

Žena je skomizgnila z rameni: »Kar ubij me, saj sem tako le še na pol živa!«

»Za drugo res nisi... Ti, ki za vse skrbiš — dvanajst je ura, kje je pa kosilo, kaj?«

»Čakaj, že fant prinese!«

»Tisto priberačeno mineštro kloštrsko! — Ali je meni treba tega? Lahko bi bil dobil ženo, táko z denarji, s premoženjem, pa si mi obetala: Hišo bom imela in njivo in del v Mestnem logu. Pokaži no, kje imaš kaj!«

»Sam si kriv, da te oče ne marajo.«

Kocmur je skrčil pesti in pokazal zobe in kar je hotel povedati, je bilo gotovo tehtno, pa je prav tačas potrkalo na duri; duri so se počasi odprle, odrivaje pred sabo stol, in vstopil je hišni gospodar, gospod Brtoncelj, suh, obrit, črno oblečen možiček; za njim se je pokazal hišni hlapec Jaka, ki je zaprl duri in pobral stol, potem pa si pričel trebiti nos v znamenje, da ga nadaljnji dogodki ne zanimajo.

Gospod Brtoncelj je pojasnil vzrok svojega prihoda: »Tako razgrajanje... jej, jej, jej... tak vik! Snoči, danes zopet... stranke se pritožujejo... moja hiša tega ni vajena...«

»V svojem stanovanju sem jaz gospodar«, je označil Kocmur svoje stališče. »Še pogovarjati se ne bi smel! Ta bi bila lepa!«

»Človek ima predobro srce! Vaša gospa — recimo ta oseba — me je prosila in prosila... Saj sem rekel, rajši ne; bolje prazno stanovanje kakor take ljudi noter, pa me je le preprosila... Človek je predober! Danes je petega, pa še nič denarja! In nič pohištva... jej, jej, jej... še postelje nimata — recimo samo cunje na tleh. Oh, oh, Jaka, poglej no, če niso tistale polena naša! In kaj sem hotel reči — pri tej priči denar ali pa mi gresta ven! Jaka, kar pripravi se!«

»Gospod...« se je ponižno oglasila žena.

Pa jo je prekinil gospod Kocmur, ki je pokazal, da je v resnici glava družini in kos varovati njene koristi v najtežavnejšem položaju. »Kaaaj?« je zarohnel, »denar hočete in ven bi me radi vrgli? Ali mislite, da smo na Turškem? Če vi ne poznate postav, pa jih poznam jaz. Ali je to sploh kako stanovanje, kaj? Poglejte no zid, kako je moker, kar teče po njem, okno se zapira, da lahko prst vtaknete v špranjo, pod je gnil — in za to hočete denar? Na katerem koncu pa imate glavo? Vi boste plačali meni, ne jaz vam, vi meni za škodo in za zdravje! Revmatizem sem nalezel v tej luknji, v toplice bom moral — pa ne na svoje stroške, brez skrbi! In le poskusite me vreči ven, boste videli, kaj je motena posest — poznam postavo. Pa se pravdajva; mene pravda nič ne stane, ker nič nimam, vas pa bo, če jo zgubite ali dobite.«

»Oh, Jaka, ali slišiš?« je vzdihnil gospod Brtoncelj. »Jej, jej, jej, kar pojdiva! Bo prišel policaj... Taki razbojniki!«

Kocmurju so se zasvetile oči. »Žena, ali si slišala? Razbojniki je rekel. Za to besedo mi boste odgovor dajali pred kazensko sodnijo!«

»Jej, jej, jej!« je vzkliknil gospodar, si tiščal ušesa, da ni več slišal, in bežal. »Jaka, ti si priča, da nisem nič rekel čez čast, razbojniki so pa res!«

Kocmur si je zadovoljno mel roke. »Zdaj ga imam v pesti.«

»Pa se lahko spet selimo«, je pobita pripomnila žena.

»Selitev plača dedec, boš videla, in še kaj povrh. Ni prvi in ni zadnji, ki se mi je ujel. Spoznal me bo!«

»Kakor te pozna že vsa Ljubljana. Vsake kvatre smo v drugem stanovanju, iz nobenega ne gremo v

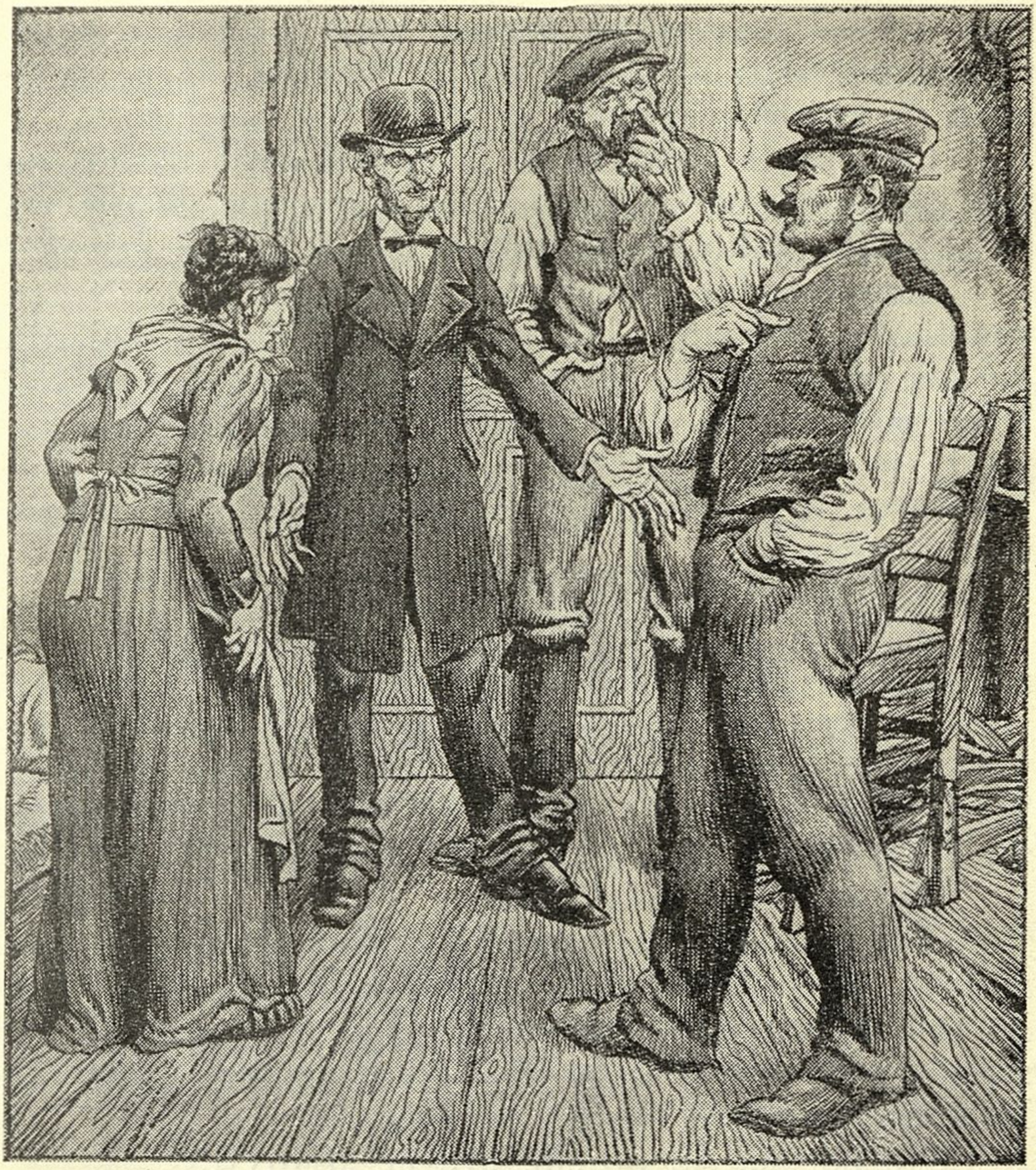

lepem, povsod pokade za nami. Jaz se več ne vem kam obrniti.«

»Kje se spet klati poba?« se je dotaknil gospod Kocmur drugega predmeta; zamrmral je nekaj med zobmi, kar ni obetalo nič dobrega mlademu možu, čigar težko pričakovani prihod je bil v tesni zvezi s kosilom pri Kocmurjevih. Potem pa se je zopet

ustavil pred ženo, glavo potisnil med ramena in nejevoljno povedal: »Saj sva sploh neumna, da se potikava po tujih kvartirjih, tvoj oče pa ima hišo.«

»Psa spuste nate, če se jim prikažeš! Enkrat so nas vzeli pod streho, pa nas ne bodo več. Misliš, da so pozabili, kako si jih takrat davil in jim grozil?«

»Sam si je bil kriv! — Sicer pa starcu niti ni treba vedeti, če pridemo v hišo — se mu bomo že umikali, da nas ne bo videl. Samo z Nančo se zmeni, s sestro! Zdaj, prvi čas bi šli v kamrico pod streho, tiste ropotije se lahko brez škode vržejo ven; tja proti zimi bi se nam pa umaknil oni čevljar ali kar je, ki stanuje na dvorišču.«

»Veš, da te Nanča tudi ne trpi.«

»Z Nančo že še obračunava. Nanča je božji volek, njo boš menda vendar znala pregovoriti. Pa ji tako reci, da sva se skregala midva in šla narazen. Le tebe naj vzame pod streho in fanta. Počasi se pa še jaz prismolim k vama. Ni pes, da ne bi pridobil takega tepčka na svojo stran, kakršna je Nanča!«

»Ko se te vsi tako boje!«

»Koga sem pa že požrl? — Vsak človek se spametuje, jaz sem se tudi, dovolj sem izkusil. — Saj bo tudi hiši v prid. Ne oče ne Nanča — nobeden ni za gospodarstvo. Vesela sta lahko, da naju dobita v hišo. Bo vsaj kdo skrbel za red.«

»Ne bo šlo, ne bo šlo, preveč si divji!«

Tačas so se hitro odprla in zopet zaloputnila vrata in v sobo je skočil zaripel in zasopel desetletni Stanko Kocmur, suh fant s prebrisanim pogledom, umazan, raztrgan.

»Kje si pa bil, falot?« ga je pozdravil oče in dvignil roko. Fant se je spretno umaknil za mater.

»No, no, no! Prej poslušajte, potem šele udarite!« je pokaral očeta. Privlekel je izza zapete suknje

žemljo in jo spretno zalučal na mizo, potem še eno in še eno; iz žepa pa je prisukal nekaj zavitega v masten papir, kar je šlo po isti zračni poti za žemljami.

Oče Kocmur je brez besede ustavil sovražnosti zoper svojo nadobudno kri, ugriznil je v žemljo in odvil papir: prikazali so se mastni odrezki gnjati in koščki klobas. »Glej ga tiča!« je izjavil svoje priznanje, si primaknil stol, sedel in pričel jesti. »Ali so danes tole delili v samostanu namesto mineštre?«

Fant je vihtel roko, svetlo kronico je imel v njej in jo zmagoslavno kazal: »Kaj pa to, kaj pa to?«

Mati mu je s hitrim posegom vzela denar. »Ali daš koj sem!« Bil pa je pokonci tudi že gospod Kocmur, ki je brez hrupa, pa z neusmiljeno silo izvil ženi dragoceni plen.

Fant je tulil: »Moja je, jaz sem jo dobil.«

»Tiho bodi, jesihar! Kje si jo dobil? Ali ne veš, kar se najde, je treba dati očetu, da oče nese na magistrat?«

»Saj nisem našel, gospod mi jo je podaril.« Solze so mu črtale bele proge po umazanem licu.

»Potem je tvoja,« je razsodil oče, »nikar ne tuli! Pri meni bo spravljena, ti bi jo izgubil. — Zdaj jejta!«

»Vsaj eno desetico mi morate dati«, se je cmeril Stanko. »Za zvezke potrebujem, učitelj me zmeraj sekira, ker nimam zvezkov.«

»Učitelju že še povem, kar mu gre. Ti si mestni otrok, zate mora mesto plačevati zvezke. Ali naj bo, desetico dobiš!«

Ta obljuba je pomirila vnetega šolarčka, ki se je že bal, da stopi oče nemara res k učitelju, nakar bi se hitro izkazalo, da je bila pritožba zastran zvezkov brez stvarne podlage.

Jedli so v sladki slogi, mož je sedel za mizo, žena je čepela na cunjah, fant pa je, življenja poln, z igrajočim se korakom stopical po sobi, se mašil z žemljo in slanino, da se mu je svetil obraz do ušes, in vmes pripovedoval, kako si je osvojil vse te obilne božje darove.

V samostanu je bil dobil od usmiljene roke običajni ričet s fižolom, pa ko je tresel to mineštro v piskrcu proti domu, se je zaletel ob vogalu v vojaka, piskrc je padel na tla in se razbil, njegova vsebina pa se široko razmazala po tleh. Na, si je mislil, kaj bo pa zdaj! Ali naj stopi domov po ata in mamo, da vzameta žlici in prideta kar tjakaj na kosilo?

Roditelja sta se zadovoljno namuzala dovtipni pripombi svojega sinčka in sinček je samozavestno nadaljeval: »No, sem rekel, doma bo ples, če pridem s praznimi rokami; nak, pa rajši ne domov, oče useka kakor nor in ne pogleda, kam. Lačen sem bil tudi, nisem vedel, kaj bi počel, in sem se jokal. Pa me ustavi gospa, tako je bila parfumirana, da mi je kar sapo jemalo; vprašala me je, zakaj se jokam, povem ji svojo nesrečo z mineštro, na! pa je iz mufa potegnila denarnico in mi dala desetico. Ko mi je dajala, je prišel mimo gospod s cilindrom, pozdravil gospo in sta govorila in mi je dal tudi desetico. Pa sem se koj spomnil, kakšno kosilo nakupim: tri žemlje in za drugi denar pri klobasarju odrezkov. Grem, pa mi pridejo nasproti gospod korar Mejač, ki sva enkrat z mamo že šla k njim prosit pomoči za stanovanje, pa sem pričel spet jokati pa so mi dali kronico.«

»Ti si tič, ti si tič«, je priznaval oče Kocmur. Gubančil pa je čelo, očitno so se mu za čelom rodile resne misli. In je prišel z njimi na dan. »Mastno je bilo, če le ne bo škodovalo mojemu želodcu . . .«

Sinček je poznal očetov želodec in njegove potrebe. Stegnil je roko: »Dajte, pa grem!«

Oče Kocmur je z veleresnim obrazom privlekel iz žepa kronico, fant jo je vzel in švignil skozi duri; ni trajalo dolgo, že je bil zopet nazaj in kar je prinesel, je bila četrtinka žganja.

Pil je oče Kocmur, tudi mati Kocmurka se ni branila požirka, in zavladalo je v temnem, vlažnem brlogu prav prijazno občutje.

Stanko je gojil tiho nado, da utegne v današnjih okolnostih zamuditi šolo; le še četrt ure je manjkalo — če se v tem času ne spomnita roditelja na šolo in ga ne napodita, pa bo prepozno.

»Hvala Bogu,« je rekel, »da se mi je mineštra stresla! Tako sem je sit, da mi pri ušesih ven sili.«

»Ej, fantè,« ga je poučil oče, »mineštra je že dobra. Seveda, če je dobro narejena. Ali tukaj je ne znajo pripravljati. V Gradiški, tam smo dobro jedli, tam, iz riža in graha, pa meso je bilo noter nasekljano — vsak drugi dan smo jo imeli, pa se je le nismo naveličali.« Vglobil se je v spomine. »Tam smo sploh živeli imenitno. Govejo juho vsak dan, samo ob petkih ne, zvečer pa polento, z maslom zabeljeno, in kaj poleg, solato ali zelje.«

»Kaka pa je polenta?« je vprašal Stanko in prežal, kdaj bo zunaj bilo dve.

»Kakor koruzni žganci, le še boljša. V Mariboru nimajo polente. Štajerci jedo le cmoke, vsak dan cmoke, pa take iz črnega kruha.«

»Cmoki iz črnega kruha niso zanič«, je vešče pripomnila gospodinja.

»V Mariboru je sploh slaba«, je povedal oče Kocmur. »Prav sitni so, priganjajo k delu, zaslužka pa nič. V Gradiški je bilo drugače, v Gradiški smo vedeli,

čemu delamo — služili smo denar. Od kraja bolj malo, po štiri krone na mesec; pa sem kmalu prišel v prvi razred — salamiš! na ovratniku sem imel črne našive, kakor šarža pri vojakih — in sem služil po deset kron na mesec. Radi so me imeli, prosil sem pri raportu, da me dajo v kuhinjo, pa sem bil koj uslišan. V kuhinji je bilo življenje, vsak dan maseljc vina in nič nisem plačal zanj! Tako dobro se mi ni še nikoli godilo. Ko je moj čas potekel, so me neradi pustili — jokali so se za mano...«

»Pa kaj ste delali v Gradiški, ata?« je nedolžno vprašal Stanko.

»V kloštru je bil«, je mati hitela odgovoriti na kočljivo vprašanje.

»Hiša je cesarska«, je modro razlagal oče Kocmur. »Vsi, ki so notri, so pokorni cesarskim postavam. Tako je kakor v vojašnici, prav takšen red, le da je življenje lepše in hrana boljša.«

»Ata!«

»Kaj je?«

»Zaprti ste bili v Gradiški.«

Nato hipen molk. Atu so se napela lica. Potem pa je izbruhnil v prisrčen smeh in vsi z njim. »Ti falot ti!« je zažugal s smešno resnostjo in se stegnil za fantom. Ujel ga je, na vse grlo se krohotajočega, ga dvignil in za šalo udaril po zadnji plati; potem pa si ga je posadil na koleno in mu dal piti.

»Samo tegale smo pogrešali notri, žganja nismo dobili za noben denar. Pa smo imeli paznika — Pipec smo mu rekli — ta je zmeraj dišal po slivovki, pa smo se kar gnetli okoli njega, da smo vsaj v nos ujeli malo dobrote. Lepo je bilo, lepo!«

Stanko je molčal in zamišljeno gledal predse. V mladi duši mu je pričenjalo kliti seme hrepenenja po

tej Indiji Koromandiji, kjer se cedi mleko in med — po Gradiški, po kaznilnici...

Ura je bíla dve.

Mati je planila kvišku, mudilo se ji je v popoldansko postrežbo, tudi je nameravala poiskati hčer Mici zaradi denarja. Kocmur je zvrnil vase ostanek žganja in se spravil spat v kot na cunje, Stanko pa se je tiho izmazal iz sobe, da gre in si kupi za drobiž, ki ga je dobil iz kronice in mu ga je oče spričo žganja pozabil vzeti, pištolico in cigarete...

2. V Korenovi hiši.

V ljubljanskem Krakovem blizu Mirja je stala in stoji starikava hiša, tam sta stanovala stari Koren in njegova hči Nanča, oče in sestra Kocmurjeve žene. Skoz obokana vrata stopiš v vežo, pa pazi, da se ne spotakneš ob okornih okroglih kamnih vegastega tlaka. Veža je temna in oprijemati se moraš zidu, da brez nezgode najdeš onkraj do vrat, ki vodijo na dvorišče. Tu zadaj ima hiša širok, obokan hodnik, izpod hodnika peljejo stopnice v prvo nadstropje. Na desni strani hiše, če stopiš na dvorišče, je prizidek; ali je bil svoj čas sezidan, da služi za skladišče ali za hlev, kdo to ve? Pri tej hiši se je mnogo prizidavalo in prezidavalo, kakor sta pač lastnikom drugemu za drugim kazali potreba in blagajna; in uporaba posameznih prostorov se je spreminjala z razmerami. Zdaj je v prizidku bival, malo bolje ko zver v svojem brlogu, stari Koren s svojim psom. Nasproti prizidku ob drugem koncu hodnika, kjer je bila svoj čas mizarska delavnica starega Korena, je ob času naše povesti stanoval in čevljaril dični mojster Pirc. Onkraj dvorišča čepe drvarnice, za njimi se razprostira obširen vrt s starimi, krivimi špinclji in štrbonclji in

ribezljevim grmičevjem ob sosedovem zidu. Za vrtom se razteza Mirje, njive in travniki ob ostankih rimskega mestnega obzidja.

Tisto leto je bila izredno mila pomlad. Že zadnje dni januarja so prinašali otroci prve metulje v šolo in že prvi teden meseca svečana je bil prisojni obronek tivolskega gozda kar višnjev od cvetočih nunk.

Bilo je sredi sušca, lepega, sončnega popoldne. Nanča, okoli štirideset let stara ženska, preprosto oblečena, z ruto na glavi, s koščenim obrazom in črnimi naočniki, je stala pri brajdi, vzpenjajoči se ob prizidku, in rezala z nožičkom vršičke, preskušajoč, ali je že sok v njih.

Poleg nje je stala stranka iz prvega nadstropja, gospa Jerajeva, odvetniškega uradnika soproga, gologlava, z rokami uprtimi v boke, in poslušala s hlinjenim zanimanjem Nančo, ki je razkladala, kako se skoraj prične trta jokati; takrat bo navezala ob obrezane vršičke male stekleničice, da se bo vanje nacejal sok, ki za oči ni boljšega zdravila od njega.

»T-t,« je tlesknila Jerajeva z jezikom, »gospodična Ana, vi pa res znate čarati. Vsi ljudje pravijo: O, gospodična Ana, ta pa ta! Čevlji se nikomur tako ne svetijo kakor gospodični Ani!«

Nanča je bila bolj skromne pameti in zato priljubljen predmet šalam vsakogar, komur je prišla pred oči. Rada je slišala, če so jo klicali gospodično Ano, v poseben ponos pa so ji bili svetli čevlji, ki je z njih krtačenjem tratila lep del dneva. — Hvala gospe Jerajeve ji je dobro dela, pomolila je izpod krila desni čevelj in ga zadovoljno sukala, da se je v njem lesketalo rumeno sonce.

Jerajeva se je s pričakujočim pogledom ozirala na vežne duri. »Enkrat mi morate vendar povedati, kaj dajete v čistilo, da se tako svetijo! Ne vem, kdo je

zadnjič rekel: Gospodična Ana gotovo žveči tobak, tobakov sok je tako imeniten za čevlje.«

Nanča je v hipu zardela in pričela kričati: »Laž, laž, laž, laž!«

Jerajeva jo je mirila: »Gospodična Ana, kar tiho bodite! Prav tako sem se jaz kregala in se zavzemala za vas. Gospodična Ana je iz dobre hiše, sem rekla,

njen oče nosi klobuk. Gospodična Ana, sem rekla, če bi hotela, bi bila zdaj imenitna gospa, ampak ni hotela. Ali ni res? — Sicer pa kdo ve, ali nas vendar ne povabite še na svoje ženitovanje. Če vas takole gledam . . .«

»Maram za dedca,« je zakričala Nanča, »vsi so pijanci in divjaki!«

»Se že še kateri znajde, da vam omehča srce! To bo svatba, kaj? Takšna mora biti, kakor na novi maši vašega rajnega gospoda po poli brati Antona. Takrat je bilo nemara sila imenitno?«

Nanča je točno zgrabila ponujeno snov in drage volje zopet povedala, kar je že stokrat in stokrat pravila, vsakikrat z istimi besedami: »Ja! — Take nove maše še ni videla Ljubljana, kar stoji. Ata so imeli v časteh Antona, vse bi dali zanj, nič se jim ni zdelo škoda. Pa je bilo pri pojedini, da se ne zlažem, gotovo sto ljudi. Zadnji so sedeli na stopnicah in ko so šli, je vsak dobil polno ruto potice s sabo in pečenega. In ko so šli, potem so ata še naju poklicali iz kuhinje, mene in sestro, in so nama natočili vina, da sva trčili s po poli bratom, z gospodom Antonom.«

»O,« se je na videz začudila gospa Jerajeva, »ali vedve nista bili pri mizi?«

»Nisva, ni mačeha pustila, je rekla, da ni prostora. — Ja! In še tisto leto je umrla.«

»In gospod Anton tudi«, je dostavila gospa Jerajeva; čuda temeljito je poznala vso zgodovino Korenove dinastije.

»Gospod Anton tudi«, je potrdila Nanča. »Najprej gospod Anton, za njim pa mačeha. Trije zdravniki so bili okoli njega in ena usmiljena sestra — nič ni pomagalo. Tako smo se jokali, da je župan poslal detektiva gledat, kaj da je. Ata so pa zboleli.«

»T-t-t«, se je čudila Jerajeva že neštetokrat slišani povesti. Tisto, kar je nestrpno pričakovala, se še vedno

ni pojavilo. Zato ji je preostajalo časa za Nančo. »Kaj pa, ali ni imel gospod Anton psička?«

»Imel. Finetelj mu je bilo ime. Ta psiček je neusmiljeno tulil tisto noč, preden je gospod umrl. Rjave lise je imel nad očmi — taki psi, pravijo, da vidijo smrt. Ta Finetelj je potem od same žalosti storil konec.«

»Ali ga ni vzel konjederec?«

»Vzel, ker ni imel marke. Ampak je marko nalašč izgubil, da ga je vzel konjederec. O, ta je bil pameten!«

»Kakor vsi od vaše hiše«, je pohvalila Jerajeva. — »Zdaj mi pa povejte, gospodična Ana, ali vas še kdaj straši?«

»Zdaj me že dolgo ni. Prej sem pa večkrat slišala gospoda Antona, da je šaril po sobi. Pa sem smuknila kar pod odejo in molila, da je strah minil.«

Gospa Jerajeva se je slednjič naveličala lepih Nančinih povesti. »Kje je neki Pirčeva?« je nestrpno vprašala po kratkem premoru. »Kako, da je ni nič na pregled?«

»Kaj me briga Pirčeva!« se je pričela razburjati Nanča. »Vesela sem, če je ne vidim. Ta me že ne bo komandirala. Pa tudi kuhala mi ne bo več.«

»Pst, pst, ne tako na glas!« je mirila Jerajeva. »Kaj se je pa zgodilo?«

»Polovico, vem, da ima dobička pri tisti hrani, ki jo nama daje, meni in atu, pa bi me zato še zmerjala? Ne bo me!« je kričala Nanča, slinila se je in roke so se ji tresle, tako je bila huda. Pa jo je kar na mah minila vsa togota in šepetnila je Jerajevi: »Beživa!« in jo je naglo potegnila s sabo gor po stopnicah.

Od vrat v prizidku se je čulo zamolklo trkanje — stari Koren je dajal znamenje, da hoče s svojim psom na zrak in da ne mara videti ljudi. Počasi so se odprle duri, ven se je pognal velik, kosmat pes, skakal kvišku

in tulil, za njim se je prikazal skljućen, širok starec. Dolgi beli lasje so mu viseli v čelo, siva zmršena brada mu je preraščala lice, golorok je bil, obleka je bila povaljana. Zatohel smrad je udaril za njim in psom iz njunega brloga. Stari je zaprl duri in jih zaklenil. Izpod čela se ozirajoč na desno in levo je šel počasi čez dvorišče na vrt v oni konec, ki je bil najbolj oddaljen od hiše — koprive so tam rasle na groblju. Pes Sultan se je ob njem vzpenjal kvišku, renčal in tulil.

Vrh stopnic, stisnjeni v kot, sta stali Nanča in Jerajeva.

Jerajeva je vprašala: »Ali ata res mislijo, da sin Anton še živi?«

»Včasi. — Včasi so pa čisto dobri. Preveč so ga imeli radi. Naju deklet ne tako. Prej pač, dokler so mama živeli. Pa so umrli, ko sva bili še takole majceni. Mačeha naju ni marala, večkrat sva bili tepeni kakor siti. Tukaj na čelu se mi še zdaj pozna, ko me je udarila z grebljo, tri dni sem ležala v omedlevici, luč so že držali nad mano. Ja! Pa ji vendar sveče prižigam na vernih duš dan.«

»Ko imate dobro srce«, jo je pohvalila Jerajeva in koj nato vzkliknila: »Na, pa je že štiri ura!«

Po stopnicah je prihajal desetleten, bledičen, pa prijazen deček v snažni, dasi oguljeni obleki, s šolsko torbico na hrbtu, gospe Jerajeve edini sin Milan.

Komaj je utegnil pozdraviti. »Nanča,« je hitel praviti, »zunaj pred hišo je Kocmurjev Stanko! Na svojo mamo čaka, potem prideta k vam, je rekel.«

Ko je Nanča začula besedo o Kocmurjevih, je široko odprla oči in usta in ko je Milan končal novico, je bila že rdeča kakor kuhan rak. »Kdo jih je klical? Jaz jih nič ne potrebujem. Bi že spet kaj rada! Ne maram jih. Tako reci, da me ni doma!« Stopila je urno v svoje stanovanje vrh stopnic in za sabo zaklenila.

Prav tisti hip sta se pojavila pod stopnicami Kocmurjeva in njen sinček Stanko.

Jerajeva je pokašljala »khm, khm«, in ko je tako opozorila Kocmurjevo nase, je s pomilujočim glasom rekla: »Oh, škoda! Gospodične Ane ni doma — saj ste k njej namenjeni, gospa? Ni dolgo, kar je šla zdoma, pred nočjo težko da se vrne.« Tako je govorila, hkrati pa mežikala in kazala z roko, da je Nanča v svoji sobi in da se je zaklenila.

Kocmurjeva se je namuznila. »Malo brinovca sem ji prinesla,« je odgovorila in ni štedila glasu, »škoda, da je ni. Pa ne morem pomagati. Z Bogom, gospa!«

Hrupno se je prestopala, kakor da odhaja, pa so se že odprle duri in se je oglasila Nanča: »Ali si ti? Le pridi noter!«

Kocmurjeva je naročila Stanku, naj jo počaka spodaj. Jerajeva je odvzela svojemu Milanu knjige in mu velela, naj malo poskoči po dvorišču in če bi prišla čevljarja Pirca žena domov, naj ji pride povedat. »Pa pazita, stari je na vrtu s psom, da se mu pravi čas umakneta!« In so izginili vsak v svoj konec, Kocmurjeva k Nanči, Jerajeva v svoje stanovanje, ki je bilo tik Nančine sobe, od nje ločeno zgolj po nezazidanih durih, dečka pa, sošolca, sta stekla na dvorišče.

* * *

Nanča je stanovala v sobi rajnega gospoda Antona; klečalnik z razpelom in knjižnica v okviru nerabljenih stranskih vrat sta še spominjali nanj. Pri oknu so visele tri kletke s kanarčki, ščinkovčki in drugim pojočim drobižem, v katerega reji je bila Nanča do okraj Gradaščice priznana strokovnjakinja. Dišalo je v sobi po suhih rožah in po starih knjigah, po ptičkih in po terpentinu.

»Tale brinovček sem ti prinesla,« je rekla Kocmurjeva za uvod, »malo ga je, pa je dober. Včasi pomaga.«

»Pomaga«, je pritrdila Nanča. Nekam premajhna se ji je zdela steklenica, zlasti v primeri z nepriliko, združeno po navadi z vsakim sestrinim obiskom. »Saj sem več bolna kakor zdrava. Tebi se dobro godi, rdeča si in debela . . .«

»Še norca se delaj iz mene! — Moja ljuba sestra, če bi vedela, kako živim . . . Od enega dne k drugemu ne vem, ali bom kaj kosila, od kod in kaj. Zdaj bom pa kmalu še brez stanovanja.«

»Hohoho,« se je krohotala Nanča, »kdo ti bo verjel, ko imaš moža, imenitnega, da ga vsa Korenova družina ni vredna. ‚Nanča, tista norčava Nanča', je rekel, ‚bi si lahko obliznila vseh deset prstov, če bi dobila tudi le takega moža, kakor je peta mojega škornja' — tako je rekel tvoj mož. Ali ni res? Tako visok gospod je.«

»Kaj bi gonila vedno tisto! Da sem imela takrat to pamet, ki jo imam danes, veš, da ga ne bi bila vzela. Vsega tudi nisem sama kriva. Ali si čisto pozabila, kako je bilo pri nas, kako se je nama godilo — brez mame, brez ljubezni — kakor dvema ptičkoma brez gnezda? Ni čudno, da sem se mlada in neumna oklenila človeka, ki mi je prvi dal prijazno besedo. Če bi mama živeli, bi bilo vse drugače. Nikar mi ga zmeraj ne očitaj! Jaz trpim in ne ti in ni majhno moje trpljenje. — Ali ga zagovarjam? Sama vem, kakšen je. Rešila bi se ga rada . . . Ti mi pomagaj, ljuba sestra!«

»Kako ti bom pomagala! Ali imam kaj? Ali hočeš kanarčka?«

»Pod streho me vzemi, mene in Stanka!«

»Stanka, ta cvet, da mi bo štrbonclje kradel? Pa še kamne mi luča pod noge. Tista tvoja Mici tudi ni nič boljša. Včeraj sem jo videla, spremljevalca je imela,

gospoda soldata, in vstran je pogledala, ko me je srečala. Seveda, sram jo je bilo tete.«

»Punca ima slabe oči, morebiti te ni poznala. Pametna bodi — ali naj na cesti poginem? Sobica pod streho je prazna . . .«

»Ata ne puste. Ali naj se jim zamerim? Da še mene vržejo iz testamenta, kakor so rekli, da bodo tebe? Ne boš, pa če si stokrat moja sestra.«

»Nanča, bolj se delaš hudobno kakor si! Niti sanjalo se ne bo atu, da sem v hiši. In vso večnost menda vendar ne bodo kuhali jeze name. Skrivala se jim bova, jaz in fant . . .«

Prišla je bila po ukazu svojega moža, da s hinavstvom in zvijačo izvede moževe naklepe. Ali spomini na mamo, na žalostne dni mladosti, na sramoto in trpljenje poleg moža so zmagali, solze v očeh so pričale, da ji prošnja prihaja iz srca. Za roko je držala sestro Nančo in ihtela.

Nanča pa je umikala oči in premišljala, kako bi najuspešneje končala razgovor, ki se je tako lepo pričel z brinovcem in je zdaj krenil na področje, kjer se Nanča ni nameravala umakniti niti za las; preživo so ji bili v spominu časi, ko je po hiši robantil in strahoval divji Kocmur, da si nikdo ni bil svest življenja, sestra, njegova žena, ga je pa še zagovarjala. — Buljiti so ji pričenjale oči, odpirala je usta, kazalo je, da poseže po načinu dokazovanja, ki mu je bila najbolj kos, po kričanju.

Pa ji ni bilo treba. Priskočilo ji je na pomoč prijazno naključje — z dvorišča se je začul krik in jok in lajal in tulil je pes.

Kocmurjeva je planila k durim: »Križ božji, moj fant!« in ko jih je odprla, je že planil v sobo Stanko, ves preplašen. Hitro je zaloputnil duri; s solzami v

očeh, še ihteč in tresoč se od strahu, jih je tiščal, zunaj je hropel in grčal razdraženi pes.

Komaj pa se je deček čutil varnega, že je zopet našel pogum in podjetnost. »Mama, dajte mi palico iz kota, ga bom po gobcu!« Odprl je malo duri, toliko, da je skoz ozko odprtino lahko podražil psa »kš, kš«, pes je zalajal, Stanko pa veselo zavrisnil — niti časa ni imel, da si obriše solze.

V kotu je res stala palica z železno ostjo na koncu. Nanča jo je jemala s sabo na svoja pota; trdila je, da zato, da se brani hudih ljudi in še hujših zverin: enkrat je malo manjkalo, da ni videla gada; kakor so pa pravili drugi, zato, da je z ostjo pobirala s tal končke smotk, ki so bajè pomagali njenim čevljem do onega nedosežnega bleska in sijaja, ki je šel glas o njem po vsem vesoljnem predmestju.

Kocmurjevi se je prvotni strah za dečka spremenil v ogorčenje. Res je vzela iz kota znamenito Nančino palico, toda v drug namen, nego je želel fant. Ročno je zgrabila sina čez pas in mu pričela brez zaslišanja in sodbe iztrkavati hlače in živo njih vsebino. Vtepala pa mu je takele nauke: »Zanikrnost zanikrna, ali si spet kamne lučal v psa! Kolikokrat sem ti rekla, da ne! Lahko se te povsod boje, ko si takšen. Zdaj si sit, ko si nam požrl stanovanje? Le čakaj me, doma jih dobiš še od očeta!«

Fant je tulil: »Mama, ne, ne, ne! Jej, jej, jej! Saj nisem jaz, Milan je.« Ker pa je mama predobro poznala svojega sina, da bi na njegove besede odnehala, je spremenil svojo taktiko in z zobmi pričel hlastati po njej, pa ji ni prišel do živega skoz obleko.

V vzgajalno prizadevanje svoje sestre je zdaj posegla Nanča, ki sta ji odsevala s koščenega obraza prestani strah in rastoča togota. »Mojo palico sem! Z mojo palico ga ne boš pretepala; kakšna pa bo,

škoda je palice! Ven se mi poberita! Kakršen sin, takšna mati!«

Kocmurjeva je vrgla palico tja po sobi in izpustila fanta, ki je odprl vrata, se prepričal, da ni več psa, in kakor blisk planil iz sobe in po stopnicah. Lovila je sapo, tako se je bila upehala nad sinom. Srd pa se ji je obrnil tudi zoper sestro. »Sram te bodi! Sestra si in me mečeš čez prag — že prav! Še je Bog v nebesih! — Ampak mojega brinovca tudi ne boš pila!« Vzela je steklenico, se ozrla po sobi, ali je še kaj pozabila, in šla. »Fej te bodi!« je bil njen pozdrav za slovo.

»Maram tvoj brinovec,« je za njo vpila Nanča, »Bog ve, kakšnega spaka sta mi noter nalila, saj vem, da komaj čakata, da se vama spravim s pota.« — Šla je na dvorišče in z dvorišča nazaj po stopnicah na hodnik in s hodnika spet na dvorišče in do osme ure zvečer, ko se je spravila spat, se je tja v mlačno noč razlegal njen krik, da ji lastna sestra in svak strežeta po življenju z zastrupljenim brinovcem.

* * *

Milan tačas ni bil navzočen, ko je začel Stanko boj s kamni zoper Sultana. Kajti komaj mu je bil utegnil Stanko razkazati svoje nove zaklade: pištolo, tobačnico in povečalno steklo, in mu razodevati način, kako se dá priti v gledališče brez vstopnice, že je prišla domov čevljarjeva in je moral Milan gor, da sporoči mami, kakor mu je bilo ukazano. Zgoraj ga je pa pridržala služkinja Jera, ki je imela v tej družini prvo in zadnjo besedo glede dečka, in ga ni več pustila nazaj: »Nič nimam rada, če se družiš s tistim Stankom. Tukaj ostani pri meni, ná kruha in pa knjigo vzemi v roko!« In tako se je zgodilo.

Poprej je bila Jerajeva nestrpno čakala, kdaj se vrne čevljarica; zdaj ko se je vrnila in ji je sin pri-

nesel to vest, se ji pa ni več mudilo. To je imelo svoj vzrok. Ločiti se namreč ni mogla od vrat med svojim in Nančinim stanovanjem — tiho je slonela ondi, svetile so se ji oči, zadovoljno je kazala bele zobe in z naslado uživala razburjeni prizor v Nančini sobi. Šele ko je bila vsa slavnost tam pri kraju in je čula že zunaj rogoviliti Nančo, je zapustila stanovanje; brdko je stekla po stopnicah, kakor bi štela šele šestnajst let, in smuknila pod obokanim hodnikom na levo do zadnjih vrat — tu je stanoval čevljar Pirc. Pri durih je malo postala in poslušala, potem je potrkala in vstopila.

V kuhinji ni bilo nikogar, pa že je iz sobe pogledala Pirčeva in jo pozdravila: »O, gospa Jerajeva, le noter!« Iz sobe se je slišalo nabijanje in vmes čevljarjev glas: »Le noter, le noter, da bo krajši čas!«

Pri oknu je sedel in delal čevljar, še mlad mož, nekaj let mlajši od svoje žene, zdrava lica mu je krasila skrbno negovana rumena brada.

Nasproti mu je sedel vajenec Peter, čokat fant, toda plašen kakor zajec; da je mojster le glasneje spregovoril, že se je zganil in v svojo obrambo dvignil roke h glavi tja, kjer sta jo dičila dva izredno velika, vkraj štrleča uhlja. »Fant je zabit,« je o njem trdil mojster, »že zdavnaj bi ga bil zapodil, da nima tako priročnih uhljev.«

»Kaj pa to?« se je začudila Jerajeva, ko je zagledala v kotu nov, še prazen posteljnjak, poleg na tleh so ležale deske za dno. »Ali dobite gostača?«

»Učičajte se no, gospa!« je rekel mojster in prekinil delo. »Tončka vzameva s kmetov k sebi. Star je deset let, šole na kmetih so slabe, v Ljubljani se bo vendar navzel malo več učenosti in manir, da bo potem laže sedel tu pri meni na stolu.«

Pirčeva je polagala deske v posteljnjak. »Skrajni čas je, da ga vzameva zopet k sebi. Tak je že postal —

verjamete, gospa? — teti, ki je zdaj pri njej, pravi mama, meni pa teta. In še jokal se je, žaba, da ne gre in ne gre v Ljubljano; teta, moja sestra, mu je pa pomagala: ‚Pusti mi ga, deset let sem zanj skrbela, če ga do zdaj nisi pogrešala, ga zdaj tudi ne boš!‘ — Nič ne rečem, saj ga ima res rada. Toda na koncu

koncev je le najin sin in ne njen — ali naj vse žive dni gnoj kida in krave pase?«

Čevljar je pritrdil: »Midva sva mestna, fant je tudi mesten, zato spada v mesto in ne med kmete.«

»Saj ga nisva dala rada iz hiše,« je nadaljevala mojstrica, »toda kaj sva hotela: v tovarno sem hodila, ali jo naj pustim zaradi otroka in zgubim pokojnino? Zdaj sem dosegla leta, zdaj sem izpregla, imam pokojnino — dobri so tolarčki! — zdaj ga lahko komandirava doma.«

»Taka novica! Kdaj pa pride?«

»Pojutrišnjem, v nedeljo. Sam grem ponj«, se je oglasil mojster. »Ženi ga teta nemara niti ne bi dala.«

»Ti — pa da ne boš hud z njim!« ga je opomnila žena.

»Pojedel ga bom!« jo je šaljivo zavrnil mojster. »Ubogati mora, pa bova prijatelja. — Peter, kam pa spet zijaš?«

Peter je zavpil »av!«, še preden ga je mojster ujel za uho; drugega odgovora ni dal, le z večjo vnemo se je spet posvetil delu.

»Kaj sem hotela reči...« je povzela besedo Jerajeva. »Ne, sem rekla, to moram, da vam povem, kaj se mi je sanjalo. Kaj takega še ne!«

V dokaz popolne pozornosti sta Pirčeva dva prekinila vsak svoje delo in se obrnila k Jerajevi.

»Tako je bilo,« je pravila Jerajeva, »kakor da še nisem poročena in sva šli vkupe z mamo po mestu, eno nogo so imeli boso, eno pa v velikanski rdeči copati. Mama, sem rekla, kakšni pa ste, pojdite, kupite si čevlje! — Kako, so rekli, ko nimam več kakor sedemdeset krajcarjev! — Pa se že znajdeva pred vežo, kjer je stara babura — tisti zeljarici Bončarici

je bila podobna — prodajala razno obutel. Mama, sem rekla, kupite si no čevlje, dvajset krajcarjev imam, pa jih dam zraven! — Ženska naju vidi pa privleče izpod stojnice en edini čižem, zelen je bil, pri prstih zakrivljen navzgor in s kraguljčkom — ali je mogoče, da se človeku kaj takega sanja? — in je rekla: Zato ker ste vi, je rekla, tale čižem vam dam za petdeset soldov. — Pa so ga kupili mama. — Kaj pravite k temu?«

»Sedemdeset, dvajset, petdeset,« je ugibal mojster, »prepametne se mi zde številke, prelepo razdeljene — take nerade pridejo.«

»Kamor jih stavite«, je ugovarjala Jerajeva. »Če so številke nerodne, jih je treba staviti na Linc, tam prihajajo bolj čudne... Tako živo se mi je sanjalo, mož mi je rekel: Naj se pes obesi, kar cel goldinar stavi! — Nekaj tisočakov bi se prileglo... Mojster, halo! Korajža velja!«

»Desetico bi tvegal...« je rekel mojster, »kar nič mi niso všeč te številke.«

»Desetico? Ali vas ni sram, gospod Pirc? Manj ko goldinar pa res ne vzamem.«

»Desetica je dovolj«, je možu pritrjevala Pirčeva.

»O, gospod Pirc!« je pihala Jerajeva mojstru na dušo, »zdaj se skaže, ali ima moja beseda pri vas kaj veljave ali nič. Pomislite, moje so sanje, moje! Kar je manj ko goldinar, je razžalitev. Gospod Pirc — kavalir!«

Gospod Pirc z rumeno brado je bil premagan, le zaradi žene se je še malo opletal. »Ej,« je slednjič izjavil, »naj pa bo. Če zadeneva, žena, si pa kar postaviva hišico.« Okoli lastne hiše se jima je pletel smisel življenja, zanjo sta delala in varčevala.

Jerajeva je dobila v roko denar za loterijo in zdaj je bila pot prosta za drug razgovor.

Stemnilo se je bilo, Peter je nažgal petrolejko in jo postavil na čevljarsko mizico — zunaj se je razlegalo Nančino hudovanje.

»Ali jo slišite?« je rekla Jerajeva in popisala burni prizor med Nančo, njeno sestro in Stankom.

»O mlaju je vsakikrat bolj huda«, je pripomnila Pirčeva. »Saj se nad mano tudi nosi.«

»Sem slišala. Kaj pa ji ni prav?«

»Oštela sem jo zaradi las, zakaj si jih pošteno ne očeše — vkup se ji držé kakor gnezdo. Pa mi je zamerila dobre nauke in zdaj zabavlja zoper hrano. Sem že vajena tega. Ni prijetno, jima kuhati in streči, Nanči in staremu, ki skoraj ne pusti človeka blizu — rajši danes neham ko jutri, če bi se človeku ne smilila . . .«

»Nanča je otročja, hudobna je pa tudi«, je razložil mojster. »Potrebna je, da jo spet enkrat obišče rajni gospod Anton in jo malo postraši.« Pomežiknil je Jerajevi.

»Nikar!« je rekla Pirčeva. »Saj reva ne more za to, kakršna je.«

Jerajeva pa je odgovorila: »Naredimo.« Pomigala je, vzdihnila in se priporočila.

Tisto noč je res strašilo pri Nanči. Komaj je bila ugasnila luč in dobro zatisnila oči, jo je zbudilo skrivnostno prasketanje po oknu, kakor bi ga kdo ometal, in trikrat je udarilo po šipi. Nanči je postalo vroče in mraz, zaječala je pobožen vzdih, skrila se pod odejo in pričela vzbujati kes, kolikor ga je znala. V svojem strahu in pod odejo ni niti čula, kako se je po končanem spominu zaprlo sosednje okno pri Jerajevih.

In drugi dan je bila zelo prijazna in pohlevna in hrana pri Pirčevih ji je zopet dišala.

3. Kako je kihalo morje in kje sta nočila gospoda Kocmur starejši in mlajši.

Stanko je bil ogorčen, da jih je dobil s palico. Prestopivši hišni prag je hitro stekel čez cesto, se ozrl, če so mati že za njim, in ker jih ni bilo, je nadaljeval svojo pot. Z rokavom si je brisal solze in nos in umazano lice mu je postalo lepo marogasto. Naglo je stopal, mrmral, grdo gledal in se oziral, če mu je kdo za petami; šele ko je prišel okoli ovinka, se je čutil varnega.

Palica je bila grčava, udarci so bili krepki, bolelo ga je in jezilo, stiskal je zobe in kuhal naklepe, kako bi se maščeval nad materjo.

Otroci znajo biti neusmiljeni! Ko spoznajo, kako jih starši ljubijo, jim je baš ta ljubezen sredstvo, da starše mučijo. — Stanka so boleli udarci, a hujša od bolečin mu je bila jeza in želel si je, da so mu udarci prizadeli rane, da bi umrl za njimi: ali bi se potem kesala mati svojega dejanja, ali bi mu tulila ob pogrebu! Kar inako se mu je storilo, ko je gledal v duhu svoj lastni pogreb, in zopet je imel rokav opravila pri očeh in pri nosu. — Ali pa, če ga nocoj ne bi bilo domov, kako bi jo skrbelo! Prav ji je, zakaj ga je pa tepla!

Spomnil se je, da mu je mati povrhu zagrozila še z očetom — o joj! oče, kadar je bil jezen, ni nič gledal, s čim in kam, kar udaril je. Nak, domov pa ne! — Kaj potem, ni premišljal — mladih ljudi navada ni, da bi preudarjali tudi le za pol ure naprej.

Vsi bolestni občutki, vse bridke skrbi so ga pa minile, ko je prišel na trg in pred izložbe, ki so jih pravkar pričenjali razsvetljevati. Tod puške, samokresi, predmeti za umetalni ogenj, tam torte, piškoti, sladkorčki, čokolada, likerji, v izložbi naprej klobase in

sir in jabolka in ribe in suho grozdje... Stanku so se cedile sline: ko bi imel denar!

»Kocmur, ali greš z mano?« ga je zdramil iz slastnih misli glas nekaj let starejšega dečka, ki je bil postal poleg njega; lase je imel skrbno počesane v čelo, kadil je cigareto, na levem komolcu pa je prodajal platno.

»O, Likar! Kam pa greš?«

»V gledališče. Igrat. Pojdi z mano! Režiser je rekel, da lahko priženem še katerega. Boš igral in dobiš desetico. Ampak moraš dati meni polovico, drugače te ne vzamem s sabo.«

»Ali daš en dim?« je vprašal Stanko in ko mu je Likar pokroviteljsko dovolil, da je enkrat potegnil cigareto, enkrat samkrat in ne več, se ni dalje premišljal in je šel z njim.

Gledališče je že poznal. Neko nedeljo popoldne je bil notri s tovarišem Barličem, v prvi vrsti sta sedela, sladkorčke sta zobala in se strahovito smejala pijancu, rdeč nos je imel, postrani cilinder in rdeč dežnik in je kolovratil po odru — silno je bilo kratkočasno! Žal, da takrat nista ostala do konca! Ko je prvič padla zavesa, je prišel namreč gospod in ju poklical ven in ta gospod je bil detektiv in sta morala z njim na policijo — zakaj Barlič je bil denar za gledališče in sladkarije zmaknil, to se pravi: ukradel. Barliča so potem nekam dali, kar izginil je, nemara je moral v prisilno delavnico; Stanku niso nič storili, ker ni bil sokriv, le posvarili so ga...

Veselilo ga je, da bo to pot že sam igral na odru. Strela! — takega pijanca bi že pogodil — kar gorko mu je postajalo. Opotekal se bo in robantil in marelo odpiral in zapiral in pa rigalo se mu bo, takole: »Hu-jik!«

»Daj no!« ga je posvaril tovariš. »Če se ne boš dostojneje vedel, te vržejo ven.«

Ta opomin ga je zbudil iz prijetnega vzleta domišljije. »Kaj bova pa igrala, jaz in ti?«

»Morje«, je kratko odgovoril Likar.

»Ali morje?«

»Morje. Boš že videl.«

Morje! Stanka so pričeli obhajati dvomi, ali bo kos tako težavni nalogi. Morja še ni videl drugod kakor na slikah; po slikah pa in kar je bral in slišal, si ni mogel kar nič predočevati, kako naj igra, da bo podoben morju. Tolažila ga je edino okolnost, da ima tovariš enako vlogo; kakor bo delal tovariš, tako on.

Že sta zavila s ceste in izpod kostanjevega drevoreda skoz vrata v ograji k vhodu na oder. Čakalo je že nekaj fantičev, radovedno so prežali v razsvetljena okna garderob, s sveto grozo vlekli na ušesa zvoke in ropote, prihajajoče iz poslopja, in vsakikrat, če je kdo prišel ali odšel skoz duri, so stegovali vratove, da ujemó pogled na nekaj razsvetljenih stopnic.

Slednjič so se odprle duri in na prag se je postavil širokopleč, bradat mož. Vtaknil je roke v žep, dobrohotno pokimal mladim umetnikom, se umaknil za korak v stran in jih prijazno povabil: »Na, zdaj pa le noter, barabice!«

Vsi so se hkrati stisnili skoz duri in hiteli po stopnicah, kakor da je škoda vsakega trenutka. Vrhu kratkih stopnic na hodniku so se ustavili, da počakajo prijaznega moža. Na hodniku so bile po vrsti duri, skoz duri se je čul kreg, smeh, petje. Stanku je bilo kar tesno pri srcu.

Prijazni mož z brado je odprl široke železne duri: »Le noter, barabice!« in bili so na odru. Stanko še ni videl kaj tako čudnega. Neskončen se mu je zdel prostor navzlic neštetim lučim — ne v vrh ne v daljavo ni bilo razločiti konca; vsekrižem so stale platnene, na lesene okvire pribite stene, vmes so s tihimi koraki

švigali ljudje po neznanih opravilih. Na eni strani se je spenjala gladka, siva stena od vrha do tal, pred njo sredi odra je stal gospod s pobarvanim licem in v pisani obleki in je gledal skoz okroglo luknjico v steni — kaj, če je ta visoka stena zagrinjalo? — v kotu je slonel gasilec.

Strmel je v nevajene obilne čudeže, ko ga je Likar dregnil v rebra, naj vendar posluša. Pred njimi je stal dolg gospod s plešo in z zlatimi naočniki in jih kregal: »Morje zadnjič ni bilo morje, ampak kislo mleko. Vihar je na morju, razumete, vihar: podé se divji valovi! Da mi ne boste spali, sapramenski fantje, pripogibati se morate, gor dol, gor dol, drugače naj vas vse vkup pobere rogač!«

Nagnali so mlade umetnike v ozadje, tam so morali poklekniti in se z rokami upreti v tla, pregrnili so jih s plahto, belo in zeleno pobarvano, ta plahta je bila površina morja, in gospod s plešo in naočniki je komandiral fante, kako se morajo dvigati in kretati pod plahto, da bo uživalo občinstvo čimbolj živ vtis viharno razburkanega morja, tako živ, da ga skoro prično opominjati občutki morske bolezni.

Zdaj je Stanko vedel, kako je treba igrati morje.

Saj bi bilo prav kratkočasno, noreti pod plahto, suvati drug drugega in ščipati, če se ne bi moralo vse goditi skrajno tiho; če je dal kateri količkaj glasu od sebe ali zaropotal, že se je čulo zabavljanje iz ust sitnega gospoda s plešo in naočniki in razločile so se besede in kretnje, kakor da išče dolgo palico v nič kaj prijazne namene.

Pričela je godba, sledilo je petje, slišati je bilo tekanje po odru, piš vetra, dež, grom. Stanka je silno mučila radovednost, tako rad bi pokukal izpod plahte, pa se ni dalo: bila je pripeta.

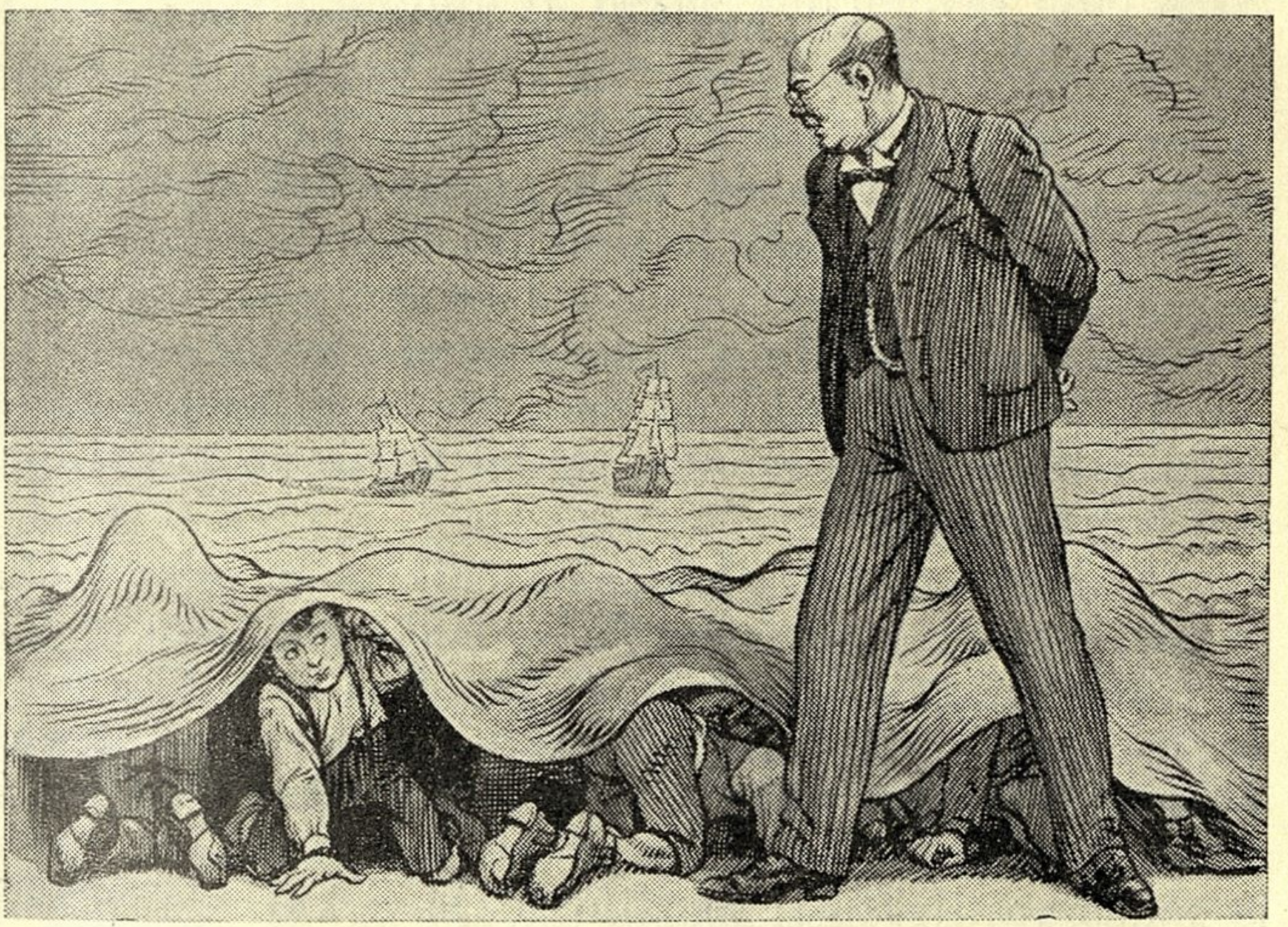

Temačno je bilo pod plahto in smrdelo je po barvah. Stanko si je želel izpod nje — hitro se je naveličal biti morje. »Likar, slišiš, ali bo še dolgo trajalo?«

»Čakaj! Saj se je šele pričelo.«

»O jej!« — Kaj naj počne, da bi hitreje potekel čas? Spomnil se je, da ima v žepu tobačnico, poiskal jo je in upirajoč se z glavo ob plahto, je ponjuhal. Potem jo je ponudil Likarju.

Hola, tobačnica! Likar jo je zadovoljno sprejel. Po hrbtu roke si je v lep grebenček nasul črne štupe — tako je videl delati starega gospoda, ki je prihajal posedat v stranski drevored Zvezde — počasi je potegnil roko pod nosom in vase srknil žgoči prah. Ko je končal, je dal tobačnico sosedu — saj jedro zabave pri njuhanju tiči v tem, da njuhajo tudi drugi in jih žge v nosu.

Sosed pa je bil navihan in objesten in je izbil ponudeno tobačnico iz rok, da se je zakotalila po tleh in se je razpršila vsa njena vsebina. Ta dogodek je zbudil prisrčno veselost vseh podmorskih bitij, tudi Likarja in Stanka, ker je prekinil duhomorno enakomernost, ki je vladala pod pobarvano plahto, pomenjajočo morsko gladino. Komaj so zadrževali smeh, ki jim je le še bolj silil na dan, ko se je spet oglasil dolgi, sitni gospod, ogorčen grajal nemir in grozil, da jim potrga ušesa.

O ubogi gospod s plešo in naočniki — za intendanta so ga zmerjali — srečnega bi se lahko štel, ako bi bil ta kratki nemir v globinah morja edina neprilika tega večera! Ali dražil ga je tudi zbor — kako je bil lesen! — dražil ga je vihar, ki je cele tri takte prezgodaj pričel besneti — in vendar so bile vse to prav za prav le malenkosti! Zakaj zgodilo se je nekaj, česar niti v najbolj pisanih sanjah ni slutil, da bi bilo mogoče na svetu: morje je pričelo kihati. In kako je kihalo, kar kih za kihom! Škandal! Pevci so se ozirali in se muzali — drhal! nemara se ji še dobro zdi, da morje kiha. Lase bi si bil izruval gospod intendant, če bi jih kaj imel; tako pa je zbežal z odra in za sabo zaloputnil železne duri, kakor da je strela udarila v jambor. Zunaj je tekal od enega konca hodnika do drugega, preklinjal svoj umetniški poklic, ki je navezan na toliko postranskih činiteljev, in kuhal jezo in maščevanje.

Ob živahnem ploskanju občinstva se je končalo prvo dejanje: spričo hrupne godbe poslušalci niso bili zapazili čudne naravne prikazni kihajočega morja.

Prijazni glas bradatega gospoda je poklical mlade grešnike izpod plahte: »Le semkaj, barabice! Lepo komedijo ste mi napravili! Kar hitro se mi izgubite —

skoz ta vrata pojdite in bežite, dokler vas nesó noge; če vas dobi gospod intendant, reveži, poreže vam glave!«

»Prosimo, gospod režiser, vsak za dvajset vinarjev«, se je osmelil Likar.

»Pet in dvajset bi jih zaslužili, vsak in vsi, pa ne vinarjev! Hitro se mi izgubite!« Rinil jih je ven.

»Gospod, dajte nam vsaj listek za na galerijo!« je prosjačil Likar.

Gospod je vzel iz žepa karto, nanjo načečkal nekaj besed, jo dal Likarju in potisnil družbico skoz duri...

Zgoraj na stojišču zadnje galerije je zijalo pet parov zvedavih deških oči daleč tja dol na oder. V zadnjem dejanju je igralo zopet morje. Ležalo je mirno kakor kislo mleko in lastniki teh petih parov oči niso gojili nujnejše želje, nego da bi zdajle bili hkrati na galeriji in pod plahto, da bi lahko na svoje oči gledali in občudovali učinek svojega umetniškega delovanja.

Ob desetih je bilo predstave konec in mlada družba se je razkropila.

Stanko jo je mahal proti domu. Cesta je bila črna ljudi, vračajočih se iz gledališča, vtisi predstave so jim vrveli čez ustnice in tudi Stanku je bilo srce še polno tega, kar je videl in doživel. Proti predmestju pa se je ulica bolj in bolj praznila, le posameznike je še srečaval in vsakemu se je mudilo. V Stanku se je pričel porajati neprijeten občutek, ni se pa še zavedal, pred čim in zakaj.

Šele ko je zagledal hišo, kjer so stanovali, se mu je na mah zbudil spomin na popoldanski dogodek: da ga je natepla mati in da ji je ušel. In hkrati ga je pričela plašiti slutnja in skrb, ki do sedaj spričo obilih drugih vtisov ni našla vstopa v njegovo lahkomiselno glavo, ki pa se je ta mah tudi že izkazala kot bridka resnica:

hišne duri so bile zaklenjene, zastonj se je obešal na veliko mrzlo kljuko.

Na glas je zaihtel, pa ga je koj bilo strah in sram, kaj, če ga kdo vidi! S silo je premagal jok in počasi šel naprej, pa je postajal in poslušal, če bi nemara za njim kdo prišel in odklenil duri. Tam, kjer se cesta zasuče, se je obrnil in se vračal. Zopet se je z rokama obesil na mrzlo kljuko — zastonj! — in zopet so se mu udrle tihe solze.

Stisnil se je v kot pri durih, srce mu je prekipevalo od bridkosti, mraz je bilo, smilil se je samemu sebi in bil prepričan, da je vsega kriva mati: zakaj ga je tepla! Kolikokrat je že slišal: otroka ne smeš tepsti, lahko se mu pripeti kaj na telesu ali zdravju!

Srd in trma sta mu premagala žalost in napotil se je nazaj v mesto, tam je bolj svetlo in več ljudi. Lahko je bil oblečen in zeblo ga je. Zavihal si je ovratnik, kvišku si potegnil zgolj z vrvco okoli života prepasane hlače in skljućen in roke globoko tiščeč v raztrgana hlačna žepa je stopal tik ob hišah proti mestu. Kje in kako bo prebil noč, še ni preudarjal, tako daleč niso segale njegove misli niti njegove skušnje — bila je prva noč, da je sam izostal zdoma.

Bližal se je sredini mesta. Prihajal je mimo širokih, razsvetljenih oken gostilne, ven se je slišalo petje, brenkanje, smeh. Zdelo se mu je, tam notri mora biti paradiž. Na enem oknu je bila zavesa malo odmaknjena, dvignil se je na prste in pritisnil nos ob okno, ali videl je le sence, ker je okno bilo potno. Pa se je le stezal in prežal in se ni mogel ločiti, tako ga je nase vleklo bučno življenje tam notri.

Kar ga po ramenu potrepa krepka roka in ga pokliče izpred paradiža nazaj v vsakdanji svet.

Stanko se je prestrašen ozrl. Pred njim je stal čuvaj pravice, brkat policaj, oblečen v gorko suknjo.

»Kaj pa ti?« ga je vprašal in vanj upiral svoj dobrohotni pogled.

»Jaz, jaz, jaz...« je hitel Stanko in ni vedel, kaj bi rekel, le zdelo se mu je, da se mora zdajle kaj zlagati, zakaj kdor izmed tovarišev je že imel kaj opraviti s policaji, vsak se je potem hvalil, kako jih je nalagal.

»Kaj pa ti, zakaj nisi doma?« je ponovil policaj vprašanje in držal fanta za rame. »Saj boš zmrznil.« Zasukal ga je proti luči. »Kakšen pa si po obrazu? Ali si se jokal?«

Stanko je pokimal. Spomin na neprijetnosti današnjega dne in kočljivost sedanjega položaja sta mu vnovič pognala močo iz oči in nosa in rokav je spet stopil v službo. Bilo mu je pa tudi že jasno, kako bo uravnal svoj zagovor.

»Zakaj se jokaš?« ga je vprašalo dobrosrčno oko postave. »Kje si pa doma?«

»Mama so me tepli, ven so me zaprli, bojim se domov«, je ihteč odgovarjal Stanko in vse, kar je povedal, je bilo malo drugače kakor res.

»Revček,« je rekel stražnik, »nič se ne boj, le pojdi z menoj!« Prijel je ihtečega dečka za roko in šla sta proti policijski stražnici na rotovžu. Po poti ga je izpraševal, kdo, kaj in kako, in Stanko je vse povedal, kar je bil vprašan in kolikor mu je bilo v prid; izkazalo se je, da ima fant izboren spomin zlasti za to, kdaj, kje in od koga je bil tepen; o gledališču seveda ni črhnil niti besedice in o kihajočem morju tudi ne, nemara, ker ni bil vprašan...

V gorki stražnici so mu dali dobrovoljni stražniki kruha in klobase, ogrela sta se mu telo in duh, otajal se mu je jezik. Pa je razkazal svojim ljubeznivim gostiteljem obrunek vrh glave, kjer se je bil zadel ob

mizni rob, ko ga je bil pahnil oče. Splošno zanimanje pri poslušalcih! Nepričakovani uspeh ga je izpodbodel, da je poleg tega obrunka pokazal še vse neštete druge, ki si jih je bil nabral v teku let pri plezanju in tepežih, in je tako sukal besedo, kakor da sta kriva vseh teh poškodb oče in mati, ki je o njiju pravil take historije, da so se jim vsi krohotali, ne izvzemši mladega pripovedovalca.

Bilo je že polnoči, ko so ga spravili spat v sosednji prostor na pograd, kjer so ga dobro zavili v koc. Kmalu je zaspal in ko so mu v teku noči prignali druščino, do nezavesti pijanega dedca, se je komaj za trenutek zbudil.

* * *

Ko je bil Kocmur prišel o mraku domov in mu je žena sporočila klavrni uspeh svojega obiska pri sestri Nanči, je bil hud.

»Zanič nisi,« je rohnel, »ne vem, zakaj te imam.« Pričel je modrovati in samega sebe imenovati osla, ker je upal, da žena opravi izročeno ji nalogo! Namignil je, da bo zdaj sam vzel stvar v roko — tako je pač na tem svetu, da vse skrbi leže na njegovih plečih.

Žena je na pečici kuhala krompir, vzdihovala in ugovarjala in dokazovala, da bi bilo vse drugače, ko bi on bil drugačen.

Stemnilo se je. Kocmur je vprašal po fantu.

Žena je povedala, kako in kaj. Pričenjalo jo je skrbeti, kje se fant potika.

Kratko in zaničljivo se ji je posmejal Kocmur. »Ti si prava mati!« Potem ji je razložil svoje nazore o vzgoji vobče in o Stankovi posebej in končal svoje predavanje z izjavo, da gre — naj mu dá eno krono!

»Kam greš? Večerje počakaj! Čemu krono?«

Kocmur je vzkipel: Oče se mora vendar pobrigati, kje je sin. Naj se kaj pripeti, pa bo svet očital očetu brezbrižnost. Lepa mati, ki ovira očeta, ko sinu grozita pogin in smrt!

Prestrašena mu je dala zadnjo krono in Kocmur je šel.

Ostala je sama doma; jedla je krompir in si ga solila s solzami. Ura se je počasi bližala deveti, fanta pa od nikoder. Tako dolgo še ni bil izostal nikoli. Morebiti ga je speljala druščina pa hodijo po mestu. Ali naj stopi še sama pogledat? Pa lahko pride prav medtem fant in bi ne bilo nikogar, da mu odpre. In mož je vzel ključ od hišnih vrat.

Ni ji kazalo drugače, kakor čakati doma v skrbeh, žalosti, premišljevanju.

Če le ni zašel v slabo tovarišijo! O, k nepoštenosti je bil tako nagnjen, denar je morala zaklepati pred njim in kadar ga je poslala v prodajalno, jo je ogoljufal, če je le mogel. In kako premeteno se je znal lagati, premeteno in trdovratno — srce jo je zabolelo ob spominu.

Premišljala je svojo usodo, rahlo se ji je oglašala vest: Ali nisi sama nič kriva? — Pa se je otresala neprijetnih očitkov in se opravičevala pred seboj: Saj ljubim svojo deco — edina tolažba v nesreči izgubljenega mojega življenja mi je ljubezen do otrok in zaupanje, da v otrocih najdem srečo, ki mi jo je zapravil mož! Branila se je še bridkega spoznanja, ali ubraniti se ga ni mogla docela, da ji zaupanje v boljšo bodočnost otrok od dne do dne bolj upada; lastni nesreči se je družila bojazen za srečo otrok, ki jih temna sila vleče z železno roko v prepad, ona, mati, pa ni kos, jim pomoči. Kakor starši, tako ali še bolj bosta nesrečna tudi otroka! Kakor bridek meč so ji rezale te misli materinsko srce.

Bedela je čez polnoči in hodila poslušat, ali ne gredo koraki po dvorišču. Potem je zmučena zaspala.

Ko se je zjutraj ob šestih zdanilo, se je hitro spravila pokonci. Misli so se ji medle po zbeganih možganih, fanta ni, moža ni — če se je kaj zgodilo! Kje naj ju išče? Ali naj gre na policijo? Kaj, če se je fant ponesrečil? — Kaj naj stori? Ob poli osmih bi morala biti že v službi, da pospravi — dela ne sme zanemarjati, zakaj postrežbo težko dobiš, zgubiš pa lahko!

Tako je šla iz stanovanja in še ni vedela, kam bi se obrnila.

V veži pri cestnem vhodu je stal mestni stražnik in se pogovarjal s hlapcem Jakom — videla je, da je hlapec, zagledavši jo, lahko namignil stražniku z glavo proti njej.

Križani Bog, kaj se je zgodilo!

»Torej vi ste Kocmurka?« je vprašal stražnik in izza zavihanega rokava potegnil neke papirje. »Torej tukaj imate vabilo, ob desetih pridite na policijo, tam dobite svojega fanta, če vam je kaj zanj — fanta in še kaj povrhu. Torej kje je pa vaš mož?«

»Fanta je šel iskat, ne vem...«

»Torej jaz ne utegnem za njim stikati po vesoljnem svetu. Tukaj vzemite še zanj vabilo, torej naj pride še on ob desetih!«

Kocmurjevi se je odvalil kamen od srca, ko je čula, da je fant vsaj še živ; zavalil se ji je pa drug kamen na srce: ali je kaj naredil, da ga drže na policiji?

Prvo postrežbo je imela v notarski pisarni blizu sodnije. Kakor v polsnu je pospravljala, eno mizo je obrisala dvakrat, drugo nič in ko je končala brisanje, se je spomnila, da še ni pometla, in ko je pometla, je morala seveda spet od kraja brisati. Iz pisarne je šla

v cerkev, iz cerkve na policijo. Pol ure je čakala, potem so jo poklicali.

Gospod policijski komisar je bil gospod s krutimi brki in še krutejšimi nazori. Uverjen je bil: kdor ima opraviti s policijo, že zaradi tega ni kaj vreden.

Poslinil je palec in kazalec, kakor bi hotel obrniti list, pa ga ni obrnil in je rekel in njegov glas ni bila plunka ali harfa, ampak grom, pravšen pisarniški grom: »Slišite vi, kaj pa mislite, da tako neusmiljeno pretepate svojega ubogega dečka, da je komaj še živ! Še zver ima ljubezen do svojih mladičev, vi pa nič! Sram vas bodi! Na vešala tako mater!«

»Križana Mati!« je vzkliknila Kocmurjeva. »Ali je fantu kaj?«

»Vse, kar je prav!« je zakričal komisar in z roko udaril po mizi, da je prestrašena Kocmurka kar nazaj odletela. »Znebili bi se ga radi, že poznamo take matere. — Tiho!«

Premeril jo je dvakrat z ostrim pogledom od glave do tal, počasi in opazujoč, ali bo njegova strogost imela tisti učinek, ki ga je bilo želeti za poboljšanje tega sprijenega sveta. Poslinil si je kazalec in palec, pa ni obrnil lista, ampak je pozvonil. Vstopil je stražnik; ukazal mu je, naj privede Stanka Kocmurja. Potem je sedel, vzel knjigo in z njo udaril ob mizo, vzel svinčnik in ga trdo zopet položil nazaj in pero prav tako, odprl predal in ga s silo zaprl, vse le zaradi večjega ugleda policijskega oblastva vobče in svoje osebnosti posebej.

Stražnik je privedel fanta.

»Tako,« je rekel komisar, »tukaj ga imate. Gorjé vam, če še kdaj slišim o vas. In ti, fant, ti si zapomni: ako bi te spet pretepali, zdaj veš, kje sem — kar sem-kaj pridi! Bomo druge strune navili! Adijo!«

Kocmurjeva ni razumela, kaj vse to pomeni, pa prestrašena se ni upala vprašati. Prijela je sina za roko in mu z materinsko skrbjo pogledala v lice — hvala Bogu, poznalo se mu ni, da bi bil kaj poškodovan! Hotela je z njim skoz duri.

Pa se je gospod komisar še na nekaj spomnil. »Stojte!« je rekel in poslinil kazalec in palec in z razprtima prstoma pokazal na Kocmurko. »Zakaj pa ni vašega moža, kaj?«

»Ne vem. Snoči je šel iskat fanta, pa ga do jutra še ni bilo nazaj«, je kratko odgovorila Kocmurka — zbirala se ji je nejevolja.

Stanko se je muzal.

»Kaj se režiš?« je vanj zagrmel komisar.

»Ata so spodaj«, je s pritajenim smehom povedal Stanko in poznalo se mu je, kako imenitna in zabavna se mu zdi ta novica. »Še na pogradu leže, čisto povaljani so. O polnoči so jih privlekli, pa se še do zdaj niso zdramili, tako so pijani.«

Kocmurjevo je bilo sram; najrajši bi se bila vdrla v tla.

»No,« je rekel komisar, »tega gospoda si še posebej privoščim; le bežita!« Stanko in njegova mati sta bila milostno odpuščena.

»Za Krista voljo,« je po poti izpraševala mati sina, »kaj pa je s tabo, kje si pa bil, kateri lažnivec pa me je tako grdo tožil, kakor da sem te hotela ubiti?«

»Jaz,« se je odrezal Stanko in predrzno pogledal mater, »da boste vedeli! Lagal se pa nisem nič. Mar me niste pretepali pri teti Nanči? Mene ne bo nihče pretepal!«

Šla sta ravno čez most. Kocmurjeva je omahnila in se za trenutek naslonila na ograjo; pogledala je dol v vodo — ne, smrt ni najhujše!

4. O pratiki in »Struni«, o Jeri in njenem Milančku.

Država se premalo briga za pratiko in premalo. Ljudje se spreminjajo, spreminjajo se njih potrebe in razmere, pratika pa hodi že tisoč let in dalje svojo staro pot brez spremembe, brez napredka. In vendar, koliko blagra bi lahko usula preudarna država na svoje državljane, če bi smotrno prikrojevala pratiko potrebam prebivalstva!

Na primer! Ničesar ni človek tako potreben kakor mrvice veselja; lahko je pust in grenek vsakdanji kruh, mrvico veselja pomaži nanj, pa bo dišal kakor potica! Veselje lajša vsakdanjo skrb, daje upanja in poguma za bodočnost. Če bi država to dejanski upoštevala! Vzemimo veselo razburjenost, ki vlada na Silvestrov večer po vsej širni domovini in daje življenju državljana prijazno vsebino kar za ves mesec naprej in nazaj! Država, ki razume svojo nalogo in ji je kos, bi rekla: Prav! Blaginja mojih prebivalcev mi je prva skrb; ako jim je Silvestrov večer v tako radost, dobro, pomnožimo jim to radost! Semkaj s pratiko in dajmo jim Silvestrov večer — ne samo enkrat na leto, dajmo jim ga vsak drugi ali tretji mesec! Tako bi rekla država, ki ji je pri srcu blagor državljanov, in se ne bi pomišljala, temu blagru prikrojiti pratiko.

Ali vzemimo nadaljnji pojav! Splošno je znano, da sta sreča in zadovoljnost v družinah javnih in zasebnih uradnikov in uslužbencev v prvi polovici vsakega meseca večji in boljši ko v drugi. Kadar se mesec nagne čez polovico in čim bolj se bliža koncu, tem več je v takih družinah slabe volje, prepira in joka. Koliko greha, koliko solza bi lahko preprečila preudarna država s kratko preuredbo pratike, da bodi dvakrat na mesec prvega! Ali okostenelemu državnemu birokratizmu je ta preprosta rešitev dobrega kosa so-

cialnega vprašanja očitno preveč preprosta — zato ni upati, da bi se je lotil.

Tako je torej bila kriva prav za prav zgolj zastarela pratika, da v družini odvetniškega uradnika Jeraja h koncu meseca sušca niso vladale one sončne razmere, ki bi jih bilo želeti iz splošno človeških ozirov. Z denarji je šla tesna. Pričakovane terne ni bilo. Prvič se je kot resnično izkazalo čevljarjevo prepričanje, da so številke dvajset, petdeset in sedemdeset neumne številke in ni ne ena bila izžrebana; drugič ne bi bile nič zalegle, če bi bile prav izžrebane, ker Jerajeva sploh ni stavila ne vinarja v loterijo, ampak je od čevljarja ji zaupani tolar nesla k mokarju. V skrbeh je seveda bila, kaj vrabec, če bi nalašč prišle one neumne številke!

Jerajevi so sedeli pri kosilu. Oziroma gospod je hodil gor in dol, mrko gledal na mizo, kjer se je iz sklede in s krožnikov kadil z mlekom politi močnik, in se kregal.

»Ali res več ne zaslužim kakor za močnik? Kam pa daješ denar, da si že sredi meseca brez njega?«

»M-m, kako je dober močnik, kaj ne, Milan? Le jejva ga!« je rekla gospa Jerajeva in hitela ropotati z žlico po krožniku in jo nositi v usta.

Gospodu Jeraju se je bliskalo iz oči. »Nikar se ne gugaj na stolu! Stara koklja, pa še sedeti ne znaš — veš, da tega ne trpim!«

Gospa Jerajeva je ustavila guganje in je zapela »tim-tim-tim-timtidrim«, lepo arijo z Rigoletta, ne toliko iz veselja do glasbe kakor zato, da jezi moža.

Mož je čutil njen namen, pa se je premagal in ni nič rekel. Postal je pri oknu in gledal ven. Pa ga je spet zbodlo: zunanje okno ni bilo pošteno zaprto — naj gre dež, napne se les in okna sploh ne bo več moči zapreti! Vedno tista zanikrnost! — Brez besede, pa

s tem izdatnejšim dejanskim hrupom se je spravil na delo, da okno zapre, kakor mora biti zaprto v dobro urejenem gospodinjstvu.

»Jera ga je zapirala«, je lahko pripomnila gospa.

»Jera, Jera — zato, ker ti vedno pošteno zapiraš! Kadar si še šla skoz kake duri, še vsakikrat si pustila

odprte. In samo na pisalnik mi je treba pogledati, pa vem, kdo je pisal. Ti! Zakaj? Zato, ker je črnilnik odmašen.«

»Pa ga zamaši!« je svetovala Jerajeva.

»Zamašil bom najprej tebi usta!« je zavpil razjarjeni gospod Jeraj, čigar glad ni bil od prerekanja manjši, ampak je rasel in ščuval svojega gospodarja.

Milan je bil vajen domačih prepirov, a to pot je bil oče le preglasen, in plašno je dvignil pogled s krožnika.

»No, no, no«, je rekla Jerajeva, pa ji je mož koj odrezal besedo z gromkim: »Tiho!«

Tačas so se odprle duri, noter je pogledala stara kuharica Jera in poklicala Milana: »Milanček, ali greš malo k meni?« in Milanček, ki je menda že čakal na ta poziv, je hitro smuknil iz sobe.

Jera je že nad deset let služila pri Jerajevih. Prišla je k njim že v onih boljših časih, ko je služboval Jeraj še na kmetih sicer z manjšo plačo, pa tudi z manjšimi potrebami, tako da si je celó v hranilnico nosil denar. Milan se je rodil na kmetih. Kmalu po njegovem rojstvu pa se je primerilo, da se je Jeraju ponudila služba v Ljubljani. Saj je bil zadovoljen na kmetih, vajen ljudi in kraja, in žena je bila ondi doma iz boljše kmečke hiše. Ali — imel je družabne talente in ti so ga gnali v veliki svet. Znal je zapeti »Domovina, mili kraj!« in pri čaši vina izpregovoriti, pokonci zravnan in z levo roko v žepu, pet, šest besedi; pa so mu prijatelji vtepli v glavo in jim je verjel in si domišljal, da ga kliče blagor domovine: tam v glavnem mestu da se mu odpre možnost delovanja na širšem področju, primernejšem njegovim sposobnostim. Žena je bila pridno, skromno bitje, nerada se je ločila iz bližine svojcev; ali misel na Ljubljano in na uspehe, ki tam čakajo obožavanega moža, je mikala tudi njo

in tako so se z velikanskimi nadami preselili semkaj — tega je bilo zdaj devet let. Jero so vzeli s sabo, saj ni mogla zapustiti malega nebogljenega Milančka, ki je s skrbjo in veseljem bila pozdravila njegov prvi dih, imela z njim vse križe in težave, katere povzroča negovanje takega majhnega možica — ti križi in težave so ji ga prikupili in prirasel ji je k srcu.

Jerajeve nade so se bile izpolnile. S svojo neutrudljivo delavnostjo si je že v teku kratkih treh let priboril častno mesto predsednika v mladem pevskem društvu »Struna«, ki se je zlasti odlikovalo po svojih vrtnih veselicah s šotori. Prav v teh šotorih pa je tudi skromna gospa Jerajeva pričela svoje javno delovanje kot dražestna prodajalka jestvin in pijače in gospodu Jeraju je bilo v veliko zadoščenje, ko je videl, kako se mu preprosta družica s kmetov razvija v mestno damo. Čim pa je on zasedel predsedniški stolec, se je tudi ona povzpela do upoštevanja vrednega dostojanstva načelnice veseličnega odseka, ki je poveljevala vsemu štabu prideljenih ji prodajalk in je šel ves denar skoz njene roke.

Tako je rasel ugled Jerajeve dvojice. Ali ugled je stal denarja, »Struna« je imela seje po gostilnah, načelnica odseka je potrebovala obleke. In ugled je jemal časa in ni šlo drugače, malega Milana sta bolj in bolj prepuščala negovanju stare Jere in mali Milan je kmalu bolj poznal Jero nego rodno mamo in bolj in bolj sta se oklepala drug drugega, služkinja in otrok.

Jera je imela svojo posteljo v široki veži med kuhinjo in sobama. Ko sta Jerajeva, zadržana po važni društveni seji, prvič izostala zdoma pozno v noč, je bilo Milana samega strah; vekal je in klical in stara Jera je morala k njemu v sobo, da je sedela poleg njega in mu držala roko. Drugo pot so mu pa postavili posteljico kar v vežo poleg Jerine in potem je tam

ostala in je bilo vsem prav. Fantek je rasel, več je bil v kuhinji nego v sobi — novodoben pepeluharček, kakršnih je mnogo — in Jera ga je učila križa in koliko je Bogov in ko je pričel hoditi v šolo, mu je po svojih skromnih močeh pomagala pri učenju in pri nalogah.

Preprosta je bila in neolikana, ali imela je srce in vest, to dvoje več šteje, kakor vsa tiskana modrost tega sveta. Potrpežljiva je bila in prizanesljiva, ni je dražil ne jok ne vik, z ljubeznijo je vračala in branila. Njena služba je trajala od šestih zjutraj do desetih zvečer, šestnajst ur na dan, in še ponoči je vstajala k otroku in če treba, pri njem bedela, mu pravila in pela ure in ure. Imela je mezde šestnajst kron na mesec, za delo v kuhinji namreč in po sobah; delo z Milančkom je opravljala zastonj in povrhu, saj ljubezni tako ni moči plačati. Videla je in si bila svesta, da ni prav, kakor živita gospod in gospa. Pa se ni marala brigati za njune zadeve, le na fanta je gledala, da bo zdrav in priden; čutila je, da prav za prav le zaradi njega živi v tej družini. Zakonca Jerajeva pa sta se polagoma privadila temu razmerju in se jima je videlo čisto v redu in sta brez pomislekov prepuščala svojega edinca Jeri in njeni brigi in skrbi.

Prav nič čudno se jima torej ni zdelo, ko je Jera, začuvši zakonski prepir, kakršen je bil le preobičajen v drugi polovici vsakega meseca, rešila Milančka, svoje srce, z bojišča v tiho zavetje kuhinje, da vsaj v miru použije svoje kosilce.

Zdaj sta bila zakonca sama in je najprej povzela besedo gospa Jerajeva: »Meso bi rad jedel, plačal pa ne! Zakaj si mi preklical pri mesarju kredit! Brez denarja in brez kredita ni mesa, pa je dober močnik.«

»Torej ne pripoznavaš, da zapravljaš? Denarja ti dajem dovolj . . .«

»Kar sam kupuj hrano in sam oblači, pa boš videl: še močnika ne bomo jedli. In če ne bomo siti tvojih pridig, kmalu umremo od gladu. Vprašam te, ali se kaj brigaš za fanta, ali ima zvezke in svinčnike in peresa, ali ima cele podplate ali ne? No, vidiš!«

»Ti denar trosiš«, se je kregal gospod Jeraj. »Kam pa gre? Menda ne ješ kar takega!«

Na mizi je stal kruh. Kakor v mislih je Jeraj izdolbel s prsti malo sredice in jo jedel, hodeč po sobi. »Preveč denarja ti gre za cunje.«

»O, da,« je odgovorila Jerajeva, »kar poglej!« Pridvignila je rob krila in pokazala, da ima na nogah nogavici različnih parov, eno rumeno, eno črno, le toliko sta si bili sorodni, da sta bili obe luknjasti. »Sram me je ljudi, da veš! Tako varčujem in odlašam . . .«

Mežikala je in stresala glavo in se vmes gugala na sprednjih dveh nogah stola. Potem je vzdihnila in na mah ustavila guganje, nepremično sedela, mižala in molčala — pretresljiva slika po krivem preganjane nedolžnosti!

Jeraj si je za spremembo odlomil precejšen kos skorje. »Ali ti je treba tako dragega klobuka, ljudje se delajo norca, šestdeset kron je gotovo stal! Saj nisi vladna svetnica, ampak žena pisarniškega uradnika.«

»Oh tisti klobuk, celih dvajset kron me je stal!«

»Kdo ti bo verjel! Tomažinka mi je pravila, da ga je videla v prodajalni, preden je bil prodan, in so zanj zahtevali šestdeset kron.«

»Jaz sem dala le dvajset kron, ker sem priporočala prodajalno še drugim damam.« — Gospa Jerajeva se to pot ni dosti zlagala, kajti res ni dala več nego dvajset kron, dočim jih je štirideset ostala dolžna.

Gospod Jeraj je zapazil, kako divja je videti s prsti razorana štruca; vzel je nož, odrezal takšen kos, da

je dobil kruh zopet krščansko lice, in ga natepaval. Tako je imela beseda Jerajeva.

»Moj dragec, drugod tudi ne prebijejo ob tej draginji! Reci šefu, naj ti zviša plačo! Ali pa morda želiš, da grem jaz za postrežnico, ne?«

Jeraj je odkimal z glavo in iz polnih ust nekaj zamrmral. Ne, šefa ne more venomer privijati, zadnjič ga je ob novem letu in takrat izdatno — tega je komaj tri mesece.

Jerajeva je krenila na druga pota. »Koliko jih je, da jim ne zadošča plača, pa si poiščejo pač še postrani kaj zaslužka. Ne? V kaki trgovini za nekaj ur ali pa v kakem društvu, seveda v takem, ki kaj plača . . .«

Jeraj je sklenil, da se najé vsaj kruha. Odrezal si ga je še en kos, se usedel k mizi, da ne bi drobil po tleh, in jedel.

Jerajeva je nadaljevala. »Veš, nekaj sto kron nagrade bi ti »Struna« lahko dajala vsako leto.« (Jeraj je moško odklonil ponudeno nagrado z odločno kretnjo glave.) »Saj ni treba, da ti jih dajo kot plačo, naj ti jih naklonijo kot častno darilo, na primer v cekinih, prilepljenih na žametasti plošči. Čisto lahko bi to storili. Ne bodo izlepa dobili drugega osla, ki bi jim zastonj toliko delal kakor ti.«

Čim bolj je postajal sit, tem manj je bil siten gospod Jeraj. Pohvala iz ženinih ust ga je prijazno božala; imel pa je polna usta in ni mogel nič reči, pa je skomizgnil z rameni, češ, storil sem le svojo narodno dolžnost.

»Kaj je bila ‚Struna‘ prej in kaj je zdaj! En dolgočasen koncert so imeli vsak post, da so miši z njim preganjali iz dvorane, in kake tri pogrebe na leto. Ne? To je bilo vse. Niso imeli ne zastave, ne čepic, ne znakov — komaj da so hlače imeli na sebi. Pa si ti postal predsednik — kakšne so zdaj veselice! Ljudi se

kar tare; človek bi moral imeti deset rok, da bi vsem postregel, tako se gnetejo okoli šotorov. Lahko bi ti dali nagrado. Ti si duša vsega. Ali pa jim vrzi vse skupaj tja pred noge! Naj si le kar sami uprizore svojo pomladansko veselico!«

Gospod predsednik »Strune« je pozabil na suho kosilo. Pobrisal si je s čela koder, globoko mu viseč nad desno oko, in izjavil: »Sami ničesar ne spravijo skupaj, še poštenega plakata ne!« — Plakati društvenih veselic so bili posebni ponos gospoda Jeraja; visoki kakor stolp so s svojo kričečo barvo že od daleč begali z vseh vogalov mirno prebivalstvo.

»Zato pa pravim«, je rekla gospa Jerajeva in čutila, da je položaj že izgubil tisto napetost, ki je zaradi nje morala opustiti guganje s stolom. »Ti si preveč idealen — to je tvoj greh!«

Gospod Jeraj je hodil po sobi, roke je imel na hrbtu, glavo pa dvignjeno in mučeniška zamaknjenost mu je sijala iz oči. »Društva ne morem puščati na cedilu. Nesebično sem mu služil in nesebično mu bom, to je moja narodna dolžnost — in naj poginem sredi dela!«

»Pa drugi?« je pripomnila Jerajeva. »Zakaj se pa drugi ne žrtvujejo!«

»Drugi so drugi, Jeraj je Jeraj!« S poudarkom in ponosom je spregovoril te besede, vredne, da se zapišejo z zlatim peresom v zgodovino človeške nesebičnosti. Počakal je in dal ženi časa in prilike, da se poglobi v to lepo izjavo in preudari nje jedro in dalekosežnost.

Potem je pravil: »Snoči smo sklepali, da priredi ‚Struna' svojo prvo letošnjo veselico na binkoštni ponedeljek v čast botrom, botricam in birmancem. Moj predlog! Birmancem v spremstvu staršev ali botrov prost vstop — moj predlog! Pijača seveda v lastni

režiji! Vse dame v šotorih okrašene z makovimi cveti — moj predlog! Odbor je bil navdušen, na ramena so me dvignili in nosili po vsej gostilni, tako so jih pogrele moje ideje.«

»Samo peti ne smete preveč,« je opozorila Jerajeva, »petje moti kupčijo.«

»Tisto bodi moja skrb! Oder za pevce pride v kot za verando; kdor bo hotel poslušati, bo šel tja — na vrt do šotorov se pevcev ne bo slišalo.«

»Pa veš, šotor s šampanjcem bo moj«, je ukrenila Jerajeva in pogovor se je pletel naprej in pozabljen je bil močnik, pokopan prepir spričo višjih nalog in ciljev in malenkostna zadeva piškavih domačih financ je prišla le še toliko v razgovor, da je obljubil gospod Jeraj, da prime šefa za predjem.

»Slabi časi,« je tolažila Jerajeva, »pa pridejo boljši!« — in ji je švignilo po glavi, da res treba boljših časov, dokaj boljših, kajti skrivnega dolga pri modistki in pri zlatarju in drugih kljuk je bilo že toliko, da jih skoraj ne bo več moči skrivati pred možem, in potem bo joj in polom. Pa je stresla glavo in si v mislih rekla: »Bo že!«

V tem času, ko sta se oče in mati ukvarjala s prospehom prepotrebnega društva »Strune«, se je zunaj v kuhinji pečala stara Jera z njunim edinim sinom Milanom.

Najprej ga je napasla, odstopivša mu svoj del močnika. Saj ona je živela največ le ob mlečni kavi, ki pa je imela kavo le v imenu, v resnici jo je nadomeščala cikorija. Vmes ga je izpraševala, kako je bilo dopoldne v šoli. Jedel je in pravil, da je bil vprašan iz slovnice, pa je znal in zato da je smel iti po vodo in zbrisati tablo, kar štejejo v šoli za najvišje odlikovanje. — »Pa si jo snažno zbrisal?« je skrbelo Jero. On pa je bil v svojem pripovedovanju že pri

telovadbi: sam je splezal do vrha droga! — »Otrok, lepo te prosim, pazi, da mi ne padeš pri plezanju, dobro se drži!« ga je opozarjala Jera. »Ne, kaj dandanes vse počno z otroki!« — Še je pravil, da je Kocmurjev Stanko prinesel v šolo metulja in ga je izpustil, da je letal po šolski sobi, pa mu je učitelj navil ušesa, namreč Stanku in ne metulju. — »Stanko je malopridnež, nič ne maram, da se z njim družiš«, je odločila Jera.

Potem je zapazila, da je Milan izgubil pri telovniku gumb, izpraševala ga je podrobno, kje ga je zasejal in kako, pa Milan ga ni bil niti pogrešil. Slekel je telovnik in Jera je s precejšnjim trudom vdela v šivanko nit — trud je bil zato tolikšen, ker je vdevati pomagal Milan — in vzela je s police škatlo, tam notri je bila bogata zaloga gumbov, izbrala je tistega, ki je bil ne dosti, pa vendar razmeroma najbolj podoben ostalim, in ga prišila.

Ura se je bližala pol drugi. Milan se je pripravljal na odhod v šolo, pa je prišlo na dan, da se ni še naučil domače naloge iz računstva. Pozabil je nanjo! Jera je bila bolj nesrečna kakor fant. »Hitro knjigo v roke, pa se uči!«

Vmes v nalogi je bilo vprašanje: »Koliko jabolk je prinesla mati s trga, ako dá svojim trem otrokom vsakemu tri in ostaneta še dve?« V potu svojega obličja mu je pomagala uboga Jera pri reševanju te težavne uganke; v predalu je našla še nekaj fižola in s pomočjo fižolovih zrn sta točno izračunala prvotno število jabolk.

Milan je hitel v šolo, tako se mu je mudilo, da se ni niti poslovil od staršev, le stara Jera mu je naredila običajni križ. In se je zgodilo, da je bil res vprašan v šoli in mu je dal učitelj prav to vprašanje, ki sta ga doma skupaj reševala z zvesto Jero: »Koliko jabolk

je prinesla mati s trga, ako dá svojim trem otrokom vsakemu tri in ostaneta še dve?«

Ali se je postavil Milan! Samozavestno, hitro in točno je odgovoril: »Enajst fižolov.« S tem odgovorom je žel prav za prav lep uspeh, kajti so se kar okna tresla od smeha tovarišev.

Učitelj je bil žalibog drugačnega mnenja; vzel je Milanov odgovor za objestno šalo in ga je poklical ven pred tablo. Bil je novodoben vzgojitelj, spoštoval je šolski zakon in se bal kazenskega in ni nikdar niti prsta položil na šolarja, naj je bil še tako potreben strahovanja. Kaznoval je po svoje. Ukazal je: »Milan Jeraj, primi se za uho!« — Milan je ubogal in že se mu je kisal obraz. — »Milan Jeraj, stresi se za uho!« In Milan Jeraj si je stresal uho in solze, debele kakor vinske jagode, so mu tekle po licu.

Ko je povedal doma stari Jeri to svojo nezgodo, se je jokala še ona.

5. Tonček.

Čevljar Pirc ni utegnil, pa je šla čevljarka k dolenjski teti po sina in ga srečno pripeljala domov. Plaho se je oziral objokani Tonček po novem, tesnem domovanju in po novih, skoraj tujih mu ljudeh, ki jima naj odslej reče ata in mama. Hudo mu je bilo pri srcu in le malo je čul in razumel lepega nagovora, ki mu ga je privoščil njegov svečano oblečeni roditelj, ki je bil pravkar namenjen zdoma.

»Zdaj si doma, fant,« je rekel, »jaz sem tvoj oče, mama so tvoja mati in nič ti ne bo hudega, če boš priden. Drugače pa bo pela palica. Jesti boš imel dosti, nič se ne boj, ampak ubogati moraš — kdor ne uboga, ga tepe nadloga! Hodil boš v šolo, da ne ostaneš zabit teliček, in ko jo dovršiš, boš sedel tu pri meni na stolu in šival in si lahko še kdaj srečen.«

Za mojstrom je stal vajenec Peter. Tudi on je hotel pozdraviti novodošleca in ker ni smel z besedo vmes, je govoril z znamenji: vtaknil je v usta oba kazalca, vsakega v en kot, s palcema si je potegnil spodnji očesni veki navzdol, spačil obraz in pokazal Tončku jezik.

Tončku se je že tako ves čas nabiral jok; samo čudnega pozdrava Petrovega je bilo še treba, da se je pričel strahovito dreti, umikal se je in z očmi iskal vrata — ušel bi bil rad.

»Čemu se dereš,« je jezno vprašal ata Pirc, »ko ti dajem dobre nauke?« Že je stegnil roko, nemara bi k plohi solzá prišlo še kaj toče, da ni ročno priskočila Pirčeva, ki je na štedilniku ravnala kavo.

»Pusti ga no!« je rekla, »saj vidiš, da je še ves zbegan! Pa glej, da prideš o pravem času domov! — Ti si pa solze obriši, fant, in nos, saj ti že v usta lezeta sveči! — Pa ne v rokav, pujs! — Ali res nimaš rute — križ božji, pri kakih ljudeh si pa bil? Ná!« In obrisala ga je v svoj predpasnik.

»Torej,« je še enkrat povzel besedo mojster Pirc, pripravljen na odhod, »fant, priden bodi in ubogaj, samo tebe imava, vse dobiš za nama, če boš po tem! Drugače pa že veš.« Okrenil se je, da si vzame izza omare palico in gre, pa je ta hip zalotil vajenca pri čudnih pozdravnih ceremonijah.

»Av!« je zakričal vajenec in si pokril ušesa z rokami; toda mojster ga je le uničujoče pogledal, vzel palico in odšel. Danes je bila nedelja, počivalo je delo pa se tudi ni imel za zavezanega, da se ukvarja z vzgojo vajenca — to je rešilo Petrova ušesa.

Tak je bil prvi sprejem in nič veselejši niso bili malemu Antonu Pircu sledeči dnevi. Jesti mu res ni manjkalo, dasi mu jed ni tako dišala kakor ona

kmečka, ki je je bil vajen. Ali pogrešal je vsega, kar je ljubil. Teto — za mamo jo je klical — in njeno žuljavo roko, ki je pa vendar tako prijazno božala, in široko, obokano, sajasto kuhinjo in v kuhinji dim in duh po butaricah in prostrano, vedno toplo hišo.

Pogrešal je hlev in živino, v kotu hleva je imel svojo ograjo bacek — njegov bacek! Ni se smel spomniti backa, kar zalile so ga solze. Pogrešal je vrt in sadno drevje in uljnjak. Za hišo je tekel studenček, nikdar ni usahnil in gonil je Tončku kolo in stope. In kužek Rjavček, ki ga je spremljal vedno in povsod, celó do šole! Noter v šolo se Rjavček seveda ni upal, bal se je učitelja, starega gospoda Franketa, ki je sedel pred tablo in imel poleg sebe fižolovko, tako dolgo, da je segel z njo v vsak kot učilnice in se mu ni bilo treba ganiti s stola. Pa so ga imeli radi, gospoda Franketa, zaradi obilnih prostih dni; naj ga je obiskal kdorkoli, pripeljal je gosta v šolo in rekel: »Otroci, vstanite! Danes ste deležni posebne časti: španskega kralja je pripeljala pot skoz našo ubožno vas in se je ustavil, da si ogleda šolo. Tukaj stoji poleg mene, krono je že naprej poslal s pošto. Hvaležni mu bodite, otroci, za čast, zakličite trikrat ‚živio' in potem pojdite domov in povejte, da danes ni šole!«

Pogrešal je gospoda Franketa. In pogrešal je staro Rozalo, že štirideset let je služila pri hiši in mu je večer za večerom pravila lepe historije o divjem možu, o razbojnikih, o grofinji, ki je zajedla devet graščin na samih kurjih kožah, in pesmic je znala nešteto in se jih je naučil pri njej, na primer tisto:

»Delajmo, delajmo zlata kolesa,
da se popeljemo v sveta nebesa!
Angelci godejo,
kar najbolj morejo,
da se nebesa tresejo.«

In ono šaljivo:

»Ženin in nevesta
pod mizo grile jesta;
na vilice jih natikata,
v usta jih pomikata.«

In koliko še drugih. In po pastirju mu je bilo dolgčas, ki je za stavo lešnike trl z glavo, kadar je bil natrkan, in po kovaču onkraj ceste: pinkate punkate se je glasilo ves dan.

Iz tega ljubega mu sveta ga je iztrgala tuja roka in mu dala v nadomestek tesno, temno sobo in drugega nič. Starši so mu bili tuji in težko mu je šlo z jezika »ata« in »mama« in ga je bilo sram teh besedi kakor laži in hinavstva. Starši so to čutili in jih je bolelo. Ljubila sta ga roditelja s pametjo: najin edinec je, vzgojiva ga, da bova na stare dni imela poleg sebe svojega človeka! Ljubila ga pa še nista s srcem, ker jima je bil tuj, tuj po govorici in naglasu, po kretnjah in navadah, tuj po vsebini svojih in njunih spominov. Niti nista razumela njegove duše: ogorčena sta se čudila, kako more iz mesta hrepeneti nazaj na kmete, zahtevala sta od njega ljubezni, ki ji niti sama še nista bila kos, — in na koncu koncev je bila sodba mojstra Pirca taka, da je fant pokvarjen in da bo stalo še dosti truda, da ga poboljša.

Tako se torej Tonček ni počutil nič kaj dobro v ozki sobi svojih roditeljev in oddahnil se je, kadar se je smel za pol ure umakniti strogim očetovim pogledom na dvorišče.

Z Nančo se je bolj hitro sprijaznil kakor z roditeljema. Spričo njegove preprostosti se ni bala, da bi jo zasmehoval, in mu je zaupala. Njega pa so zanimali njeni obilni stiki z življenjem, ki ga je bil vajen pri teti. Imela je male purice, ki jih je bila kakor vsako

leto dala izvaliti koklji in jih je zdaj krmila z nasekljanim rmanom in trdo kuhanim jajčkom. Rad jo je poslušal, kadar je pripovedovala o partu v mestnem logu. Kako ga je zanimala ona povest o prepeličkah, dan na dan jo je slišal, pa je še vedno rad napeljal pogovor nanjo in Nanča je pravila: »Enkrat so naši kosili na partu pa so rekli mama: ‚Ana, nesi koscem južino!‘ Pa niso bili mama, ampak mačeha. Res grem, pridem tja, dam južino. Pa prinese kosec nekaj v roki in pravi: ‚Gospodična Ana, ali hočete tale gnezdek?‘ Pogledam pa je bilo trinajst prepeličjih jajčkov notri. Jaz jih vzamem iz gnezda, jih dam v žep in jo mahnem proti domu. Ko pridem na pol pota, naenkrat pravi v žepu takolele: ‚Tk, tk, tk.‘ Poslušam, pošlatam pa so bile že tri prepeličke žive. Pridem domov pa brž vse v posteljo! Slišiš, zjutraj je bilo že vse živo. — Ko so bile velike, sem pa vse prodala in sem dobila za tisti denar židano ruto, dva para nogavic, en par čevljev — ja! — pa židano ruto in pa en par nogavic. Prav zares!«

Tako je pravila Nanča, Tonček jo je zvesto poslušal, raslo ji je zaupanje vanj pa mu je razkazovala še svoje žepne nožičke, kar pet jih je imela, vse je nosila s sabo in tako so bili ostri, da so v zraku rezali papir. Razkrila mu je polagoma svoj izum, na katerega je bila zelo ponosna, namreč da je treba napojiti nove podplate s terpentinom, kolikor ga popijo — potem držé še enkrat tako dolgo. In slednjič mu je celó zaupala, kako se dá podeliti čevljem oni čudoviti blesk, ki jo zanj zavida pol mesta, in z navdušenjem ji je obljubil, da ji bo s svojih potov donašal domov onih neznatnih končkov od smotk — zaničevani so, zavrženi ležé na cesti, pa jih vendar ni moči pogrešati pri ustvarjanju imenovanega čudovitega bleska.

Še drugo prijateljstvo je bil sklenil čevljarjev Tonček na novem domu: s starega Korena starim Sultanom. Kolikor je bilo pri teti domačih živali, vse je poznal, vsem je bil prijatelj; še golobe je imel prepoštete in se ga niso nič bali, iz roke so mu zobali. Pri starših pa nič! Nič — razen ščurkov; teh je bilo pač dovolj, zlasti v gorkem kotu pod štedilnikom, in mojster je resno razkladal sinu in vajencu: »Čakajta, da pride maj, tačas bosta obadva bogata, tačas kupuje magistrat majnikove hrošče po grošu kilo. Pa vama ne bo treba ponje hoditi v gozd, doma bosta postrgala ščurke, za en mernik jih bo gotovo, na magistratu ne pogledajo tako natanko, ali je tak kukec ali drugačen, in bosta imela denarja kakor smeti!«

Tožilo se je torej Tončku po tovariših iz živalstva, zato je Sultanovo tuljenje in lajanje koj obrnilo nase vso njegovo pozornost. Pes je v hiši — to mu je bilo v veliko tolažbo! Prežal je nanj in se mu je posrečilo o pravi priliki priti na dvorišče; v žepu je imel pripravljeno kost, zagnal jo je psu, ki z gospodarjem vred ni bil nikdar dodobra sit in ki jo je s hvaležnim renčanjem pobral, potem pa, nekajkrat se ozrši po mladem, neznanem pokrovitelju, stekel za starim Korenom. Nanča je stoječa na stopnicah opazovala nezaslišani dogodek in prestrašena zavpila: »Tonček, beži, te bo!« In tačas se je zgodilo, da je stari Koren, ki je mrmraje čakal pri vrtnih durih, dvignil glavo, začudeno pogledal po dvorišču, zagledal pod hodnikom ob stebru dečka in zaklical s svojim hripavim glasom: »Tonček, Tonček!« Pa Tončka je postalo strah in je zbežal v sobo.

Ali drugič je zopet čakal na Sultana in Sultan ga je že poznal in tudi brez vabila s kostjo prijazno pritekel k njemu, da ga ovoha. Tončka se je držal še

kmečki duh: dehtel je po tratini, po soncu, po gozdu — Sultanu so se zbudili stari spomini, pomigal je z repom in čudno zatulil.

* * *

Popoldanski pouk je bil končan in z vikom in krikom je drvela mladina iz šole. Pa tistim, ki se jim je najbolj mudilo iz šole, tistim se je najmanj mudilo — domov, v manjših ali večjih glasnih gručah so se sukali po cesti.

Eni teh gruč je načeloval naš znanec Likar, ki je že tretje leto študiral tretji razred, ker mu preobilni drugi posli žal niso puščali toliko časa za šolske reči, kakor so to želeli učitelji. Knjigo je imel spravljeno za srajco, da mu ni motila rok. Pričkali so se zaradi igre.

Tonček je prihajal iz šole med zadnjimi. Ni se maral prerivati, plah je zaostajal za tovariši, bal se jih je, ker so ga dražili zaradi njegovega dolenjskega narečja.

«Stoj, boter,« ga je ustavil Likar, »posodi mi gumb!« In preden se je Tonček zavedel, kaj bo, že je potegnil Likar iz žepa pipec in mu odrezal spredaj s suknje zahtevano posojilo. »Zdaj pa malo počakaj, da ga dobiš nazaj! Kako zija! Ali me ne poznaš? Saj sva žlahta!«

»Eja!« se je začudil Tonček.

»Seveda! Moj oče in tvoj sta si jezik kazala čez planke.«

Tonček je premišljal to novo vrsto sorodstva, Likar pa je potegnil z nožem po tleh črto in šest korakov od črte četverokotnik, ki ga je križ delil v štiri polja. »Hola! Kdo gre metat v ris?«

»Jaz«, se je oglasil Kocmur. In ker slab zgled koj najde posnemovalcev, si je tudi on takisto izposodil

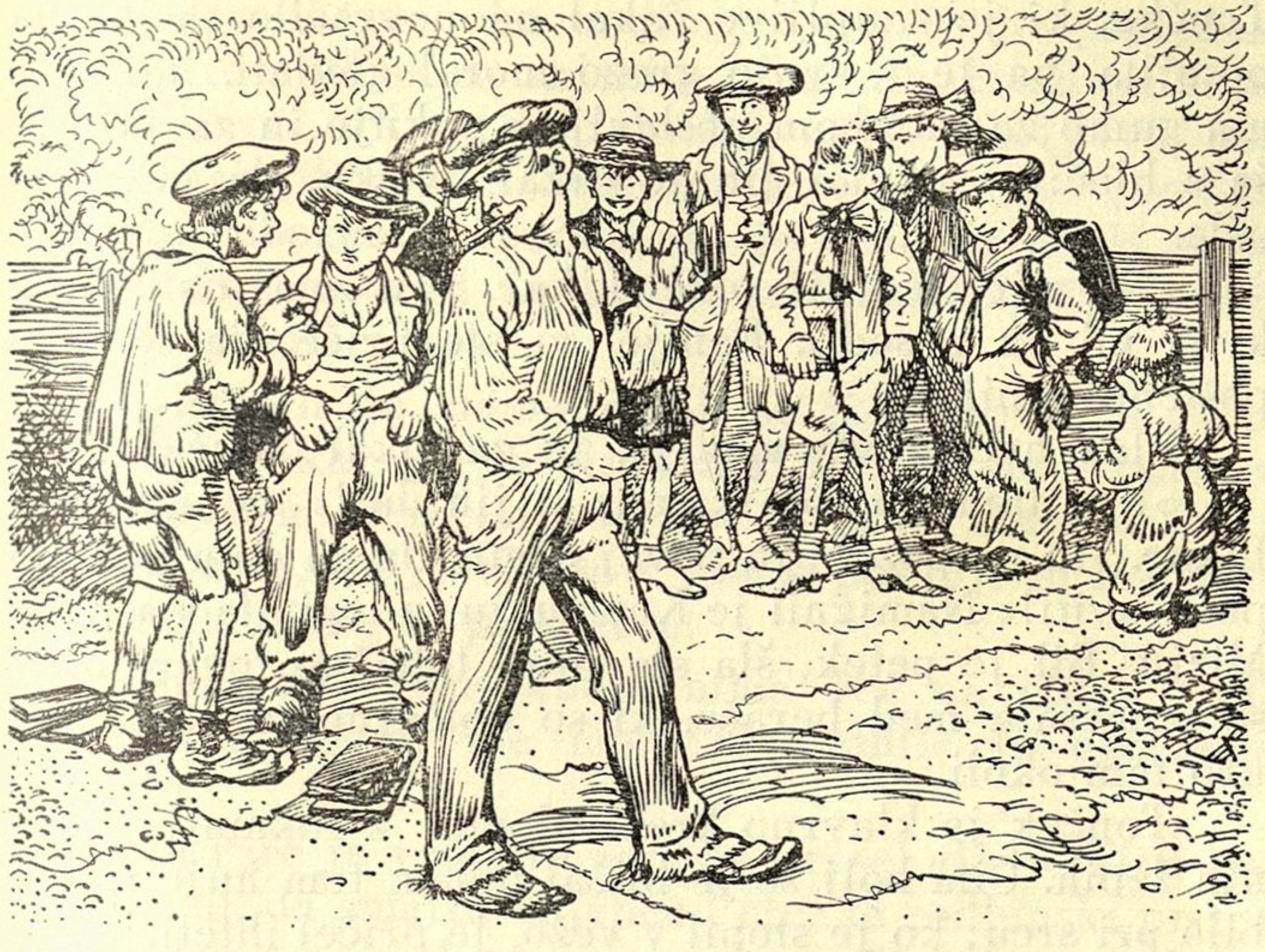

od presenečenega Tončka gumb v viharno veselost ostale družbe.

Tonček je stal in strmel. Ni razumel ne prisilnih posojil ne čudnega sorodstva pa si je mislil: mora že tako biti, v mestu je pač drugače nego na kmetih — in kakorkoli: zdaj treba, da čaka in dobi nazaj posojilo.

Likar in Kocmur sta torej bližala. Likar je pogodil bliže k črti, zato je njemu sodilo, da vrže gumba v ris. In je dobro vrgel — v bližanju je bil odličnjak — gumba sta priletela v ris, še prožiti ju ni bilo treba s palcem. Kocmur je bil ob gumb. Ako je hotel nadaljevati igro, kaj mu je preostajalo drugega, nego da si je izposodil od Tončka še enega! In smeh in odobravanje mladih gledalcev sta mu bila tako všeč, da je metal nalašč slabo in izgubljal, potem pa obiral

Tončka, ki je zaupljivo čakal na povračilo rastočega posojila, pa je v svojo grozo moral gledati, kako se mu gumb za gumbom poslavlja s suknje in za suknjo še s hlač: z rokami jih je držal kvišku, da mu niso ušle.

»Na!« je slednjič rekel Likar. »Tu imaš tisti knof, ki si mi ga posodil. Fantje, vi ste priče, da sem ga pošteno vrnil.«

»Jaz hočem vse nazaj«, je zastokal Tonček.

»Kar tam jih išči, kamor si jih dal!« ga je poučil Likar. »In ne pozabi in povej očetu, da ga dam po oslu pozdraviti!« Namignil je Kocmurju in izginila sta proti Mirju. Bil je petek, šla sta pred tobačno tovarno, da se pomešata med berače, ki so običajno ta dan in to uro tam okoli.

Tonček je klavrno krenil domov z rokami v hlačnih žepih. Čim bolj se je bližal domu, tem huje mu je bilo pri srcu; ko je stopil v vežo, je pričel ihteti, v stanovanje je pritulil.

»Križana nebesa!« je vzkliknila mati, »kaj pa je fantu?« Prijela ga je za roko in zasukala. Mojster je vstal s stola, Tonček si je z drugo roko potegnil po solzah — in že so mu zdrsnile hlače in tako pomagale razbistriti položaj. Pirčeva mama je hitro spoznala, da je fant brez gumbov in da je to vzrok njegovemu tuljenju.

»O ti pokora, kam si pa dal vse gumbe?« je vprašala. »Odgovori, nič se ne cmeri!«

Mojster je stopil bliže. »Ali si jezik tudi zapravil kakor gumbe? Ali boš govoril, kaj? Ali ti naj pomagam? Kje so gumbi?«

Tončku ni bilo prav nič za ponudeno pomoč in se je požuril, da odgovori, toda v hitrici in bojazni ni zadel posebno srečnega odgovora, ko je jecljaje povedal: »Gumbi... gumbi... posodil sem jih...«

Ostrmela sta oba roditelja, mama je pogledala kvišku in s ploskom sklenila roke, atu Pircu pa so se zaiskrile oči. »Kaj,« je zakričal, »ti zapravljivec, razposodil si jih?« in z desne in leve je pričel ploskati po licih ubogemu Tončku, da je fant, prijemši se za glavo, kar počenil in si je še škodoželjni vajenec nehote pokril ušesa.

Pristopila je mama, smilil se ji je otrok in ga je branila. »Nikar ga po glavi, ata! Če mu stopi bolezen v glavo, še za beračenje ne bo« — in da umakne fanta očetovi roki, ga je vlekla v kot k postelji in mu dala druge hlače, da se preobleče.

»Nak, ne enega knofa nima več na obleki, kaj takega pa še ne vse moje žive dni!« je ugotovila Pirčeva.

Ata Pirc je vzdihnil »o!« in stresel glavo. Tisti hip je zapazil, da smatra vajenec Peter ta rodbinski prizor za ugoden vzrok, da se sam malo počije. Pa se je hitro spet zavedel svojih obrtnih dolžnosti. »Kaj zijaš? Táko ti pripeljem, da boš s peto pogledal na uro.« Potem je sedel. Sedečega ga je minila prvotna togota in je pričel modrovati. »Fant, fant,« je učil sina, »kaj bo še s tabo! Zdaj zapravljaš gumbe, kadar boš imel denar, boš pa denar. Malo premisli! Glej, kruha ti lahko dam, pameti ti pa ne morem, ako nočeš sam!«

Pri besedi »kruh« se je spomnila mati, da fant še ni dobil malice; odrezala mu ga je kos in tudi vajenec je dobil orjaško zagozdo, ki se je pa niti pogledati ni upal, dokler ni mojster izpregovoril milostnega dovoljenja.

Mučno občutje, ki je ležalo na vseh licih v stanovanju mojstra Pirca, je srečno pregnal obisk, ki je tačas potrkal na duri in vstopil. Prinesel je dela, strgane čevlje, prinesel jih je kar na nogah, jih sezul

in bil pripravljen počakati, da zakrpane zopet obuje — ker ni imel drugih.

Ta obisk je bil Jerajev Milan, ki je prinesel razen čevljev tudi še mamine pozdrave. Galantni gospod Pirc je oboje sprejel s prijazno besedo, ogledal si je čevlja in ju izročil vajencu v nadaljnje uradovanje: krpanje je spadalo v njegovo področje.

Milan je zagledal v kotu objokanega Tončka. »Ali se jokaš?« je vprašal.

Tonček je potegnil zrak skoz mokri nos in tako pritrdil vprašanju.

»Saj se lahko,« je pripomnila mati, »brez slehernega gumba je prišel domov.«

»Ali so ti jih porezali?« je vprašal Milan, ki je poznal šolarske šege in običaje.

»Porezali«, je pritrdil Tonček, ki se mu je pričel buditi rahel up, da pride vendarle na dan njegova nedolžnost. »Likar in Kocmur sta mi jih.«

»O jej! Meni jih je tudi hotel Likar, pa sem mu ušel.«

Zdaj se je obrnilo čevljarjevo ogorčenje zoper Likarja in Kocmurja; koj jutri gre in ju ovadi učitelju, iz šole ju morajo spoditi!

»Likarja se vsi boje«, je povedal Milan. »Nekoč ga je nekdo tožil, pa mu je zagrozil, da pride ponoči skoz ključavnico nadenj in mu izpije kri. Likar zna coprati! Pravijo, da ima pištolo na šest ognjev in pa nož, ki tako reže, bolj kakor britev. In goljufa pri nikah... Ali ti kaj nikaš?«

Tonček je počasi prilezel iz svojega kota in odkimal z glavo, da ne; niti vedel ni, kaj je to, nikanje. Kajti tam, od koder je prišel, mladina ni poznala te gosposke igre; tam so le kozo bili in mance lovili — kar pa je bilo zrelejših, so se skušali v lučanju kamnov v lončke na brzojavnih drogih in v vlake.

Pirčevi mami je dobro delo, da se je po zaslugi mladega veščaka Milana pokazal Tončkov sramotni položaj vendar v milejši luči, in je v zahvalo odrezala še Milanu kos kruha. In Milan ga je hvaležno sprejel, prvič, ker Jere ni bilo doma in je bil zato še brez popoldanice, in drugič, ker kruh drugod vedno bolje diši kakor doma.

Natepal je kruh in na svoj preprosti in odkritosrčni način pripovedoval zanimivo povest, da več ne nika: škoda se mu zdi novcev. Kadar si jih kaj prihrani, si rajši kupi kako knjigo, kupi si jo v starini, tam se dobé poceni. Lepe indijanske povesti, cele, nobenega lista ne manjka, se dobe po deset vinarjev! Povabil je Tončka, naj pride gor, pa mu pokaže knjige.

Čevlja sta bila zakrpana, Milan ju je obul, mojster in mojstrica sta mu naročila za gospo mamo najlepša priporočila in z njunim dovoljenjem je vzel še Tončka s seboj, da mu pokaže svoje knjižne zaklade.

Dan se je že nagibal, znotraj je bilo temačno, pa sta si zunaj na hodniku ogledovala živo barvane naslovne slike in Tonček je strmel in poslušal o prekanjenih rdečekožcih, o divjih konjih in belih medvedih, o kačah klopotačah, o širnih prerijah, neprodirnih pragozdih, o čudoviti deželi Kaliforniji in o rekah, polnih zlatega peska.

»Kadar bom velik, grem tja; metal bom zanko, reče se ji laso, in lovil divje konje, kopal zlato in imel bom puško, vsako ptico bom zadel, pa če ne bo večja videti v zraku kakor pika.«

»Jaz grem tudi«, je hotel reči Tonček, pa se ni upal. Hrepenel je od tod in v prosto naravo; Milanovo pripovedovanje mu je vzbujalo spomine na življenje pri teti, na hosto, na pašo, na potok ... Tačas se mu je Milan prikupil: njegova družba mu bo lajšala bridkost ljubljanskega bivanja.

Ločila sta se, ker je poklicala Jera Milana, naj pride, da se ne prehladi. »Ali si dobil kaj malice?« ga je vprašala.

»Pirčeva mama mi je odrezala kos kruha.«

To je čula gospa Jerajeva in ji ni bilo prav. »Da mi nikdar več ne sprejmeš kruha pri tujih ljudeh! Prepovedujem ti! Sicer bodo mislili, da ga doma nimamo.«

Kruh sprejemati mu je prepovedala, stradati pa ne . . .

6. Kako se je pravdal gospod Brtoncelj in o gospodični Irmi.

Ubogi gospod Brtoncelj je res moral na cesarsko in kraljevo sodnijo in se pravdati s Kocmurjem, ki izlepa ni maral ne plačati najemnine ne zapustiti stanovanja.

Bilo je nekega popoldne v začetku aprila, po gorkih, sončnih dneh sta prišla spet dež in mraz in v pisarni je bilo premalo zakurjeno. Sodnika je zeblo, hodil je sem ter tja in brez posebne svečanosti razpravljal najemninsko stvar »Brtoncelj contra Kocmur«. — Brtoncelj je bil s seboj privlekel svojega zvestega Jaka, vsaka druga njegova beseda je bila: »Kajne, Jaka!« in prijemal je Jaka in ga tiral v ospredje pred sveto razpelo: »Kar govori, Jaka, ali ni res tako!«

Jaka se je odlašujočih korakov pomikal bliže, rekel ni nič, le špičil je ustni, kakor da misli izpustiti še kaj izdatnejšega kakor golo besedo.

»Čujte,« je rekel sodnik, »vas sem vprašal, ne Jaka! Pustite Jaka na miru! Ali je Jaka vaš varuh?«

Vzad na klopi je sedel Kocmur, prezirljivo smehljajoč se Brtoncljevim prizadevanjem; sodnikovi pripomnji se je zadovoljno zakrohotal.

»Oh, gospod sodnik,« je zatrepetal Brtoncelj, »ali so ga slišali? Zdaj se mi še smeje, ta slepar.«

Kocmur je ogorčen vstal; pa tačas je tudi že sodnik zaropotal nad ubogim Brtoncljem: »Tiho! Še eno tako besedo, pa vas koj zaprem! — Pride in se pritožuje, da je nasprotnik Bog ve kaka surovina, sam pa zmerja kakor cigan. Tiho! — Kocmur, stopite sem!«

Sodnik ga je izpraševal in Kocmur je odgovarjal in povedal, da je čisto neresnična in iz trte izvita trditev gospoda Brtonclja, da se je pri oddaji stanovanja pogodil na mesečno odpoved in ne na kvatre. Smešno! Kocmur si bo najemal mesečno stanovanje! Saj ni kak samski pisarček, ki je danes tukaj, jutri tam, ampak rodbinski oče z lastnim pohištvom!

»Jej!« je zaječal Brtoncelj, zamižal in dvignil roke, »Jaka, ali si slišal: z lastnim pohištvom!«

»Tiho!« ga je ukoril sodnik. »Zdaj govori Kocmur. — Torej, Kocmur, ali greste iz stanovanja, kakor vas toži Brtoncelj, ali ne?«

Kocmur se je trudil, da poseka svojega nasprotnika z odličnejšim nastopom. »Oprostite — ne! Zdaj še ne! Toda če mi čislani gospod Brtoncelj odpove pred osmim majem na tri mesece, kakor to zahteva postava, se bom drage volje selil avgusta. Ali pa mu odpovem morebiti sam, saj stanovanje ni tako, da bi se človek pulil zanje, toda — vse mora iti po postavah.«

»Kaj, kaj, do avgusta?« je jecljal gospod Brtoncelj, »in brez plačila, kajne? — In dogovorili smo se na mesečno odpoved . . .«

Kocmur je molče dvignil tri prste, češ, prisežem, da ni res.

Brtoncelj je videl to kretnjo in polastil se ga je obup. »Oh, oh, oh,« je zastokal, »Jaka, kar beživa, da se še midva ne osmodiva, ko ga bo jemal satan!« Obrnil se je proti durim.

Blagovolil se je nasmehniti gospod sodnik, tudi zapisnikar se je smejal v svoj zapisnik, Kocmur pa je

zmajal z glavo, češ: tako omejeni ljudje, kakor je Brtoncelj, pa so hišni posestniki!

Sodnik je imel stvar zrelo za poravnavo. »Čujte, Kocmur, do sedaj niste plačali še nič najemnine; ali jo nameravate plačati maja?«

»Bomo videli«, je rekel Kocmur. »Stanovanje je vlažno, pohištvo se mi je poškodovalo, zahtevam škodo . . .«

»Le počasi! Tega nikar ne mislite, da se boste brez plačila šopirili v stanovanju, dokler se vam bo zdelo! Kdor dvakrat ne plača, frči takoj ven — tako pove postava. Zato se rajši zlepa pomenimo, kdaj se izselite!«

Te besede so bile že bolj všeč gospodu Brtonclju in ko mu je sodnik še razložil, da je morebiti pravica res na njegovi strani, da pa v primeru pravdanja in pritožb lahko mine pol leta in še več, da pride ta pravica do zmage, pa še ta zmaga bo združena s stroški, se je res dosegla in podpisala poravnava sledeče vsebine:

Kocmurjeva družina se izseli v osmih dneh, za to dobroto pa se ji izkaže gospod Brtoncelj hvaležnega na ta način, da prvič ne zahteva plačila najemnine — če bi jo prav zahteval, bi je ne dobil, kje neki! — pač pa drugič sam plača Kocmurju na roke dvajset kron. Zato mu Kocmur velikodušno odpušča vse žalitve brez tožbá in kazni. —

S povzdignjeno glavo in rahlo predse žvižgljajoč je zapustil Kocmur sodišče. Palec desne roke mu je tičal v žepu telovnika in ljubeznivo tipal ondi spravljeni bankovec. — Lep dan je bil danes, vetroven sicer in deževen in na tleh je bila žlodra, pa se je zdel Kocmurju vendar izredno prijazen; tako mu ni bil ugajal še noben dan, odkar je imel zadnjikrat bankovec v žepu. In tega je bilo dolgo.

Počasi je stopal, nikamor se mu ni mudilo; mirno in brez nervoznosti je užival naslado zavesti, da mu je odprta bogata izber najrazličnejših užitkov. Božal je dvajsetak in v mislih že sedel v restavraciji blizu kolodvora, tam imajo imeniten golaž, dvakrat bi si ga naročil in dve fini žemljici bi vanj podrobil... Kolodvor! Še peljal bi se lahko kam, v Škofjo Loko, na Jesenice — povsod ima znance...

Prišel je mimo trafike — pol trafike je njegove, ako le hoče. Že pride vse na vrsto, le počasi! — si je mislil. Izbere dovolj! — Če hoče, lahko stopi v ono prodajalno in si kupi klobas, sira, ribic, krajec rženega kruha — ne bi bilo slabo. Ali bi potem dišalo pivo! Po pivu pa čaša dobrega vina! Pomislil je, kje ga hvalijo, da točijo najboljšega. Od tod mu je skočila domišljija na kuhano vino — to bi lahko doma pripravila žena, ko bi ji vsega skupaj znosil, česar treba. Zbudili so se mu rodbinski čuti. To bi žena gledala! Škoda bi se ji pač zdelo denarja, toda srkala bi jo le, sladko pijačo — o, kuhano vino ji gre v slast! Potem vsaj ne bo zabavljala, kakor bi drugače, če bi potratil ves denar sam. Fant ga tudi rad pije... Ko se je spominjal žene in sina, se je nehote spomnil tudi svoje nadobudne hčerke Mici in tako morebiti ni bil goli slučaj, da so ga prinesle noge pred gostilno »Pri belem jagnjetu«, kjer je tačas že dolge tri tedne delovala omenjena njegova potomka.

Mici je bila stara šestnajst let, zdrava in tako prikupna, kakor je prikupno vsako zdravo dekle šestnajstih let. Vrh tega je imela pri mladih natakaricah zelo čislano lastnost, da je bila precej omejena. Ta lastnost, ki jo radi nazivljejo s tujo besedo »naivnost«, daje mladim dekletom poseben čar in nepremagljivo vpliva na moška srca. Za račune ni bila; naj se je še tako praskala z drobnim svinčnikom za ušesi, pri raču-

nih ji je šlo vedno navzkriž — zato se pa tudi ni nikdar poganjala za odgovorno mesto plačilne natakarice, ampak je bila zadovoljna z vlogo donašalke. Tudi v drugih panogah človeških znanosti je bila bolj slabo podkovana; o tem je pričal že njen priimek »general Radecki«, kakor so jo nazivali v tej gostilni. Tega slavnega vojskovodjo je bila namreč imenovala, ko jo je nagajiv gost vprašal, kdo je ogrski kralj. Nosila je veliko rdečo petljo v laseh in en praktikant, dva suplenta in en enoletni prostovoljec so bili resno zaljubljeni vanjo.

Mračilo se je. Mici je sedela pri oknu in ni mislila čisto nič; redka in občudovanja vredna je ta sposobnost, toda Mici jo je imela, znala je celo spati z odprtimi očmi. Iz las je potegnila iglo, dregala si z njo po zobeh in jo brisala v mizni prt, kajti snažnost ni bila baš najodličnejša njena lastnost navzlic štirim tako imenitnim oboževalcem in rdeči petlji v laseh.

V tem njenem počenjanju je niti ni motil gost, ki je vstopil pri stranskih durih. Ozrši se po sobi se je tajinstveno namuzal; sedel je v mračni kot in čakal. Gojil je nado, čim bodo otrebljeni zobje, se bo nemara ozrla mlada dama po torišču svojega delovanja, ga zagledala in mu naklonila svojo skrb. Nada se mu je spremenila celó v željo, ko so se odprla kuhinjska vrata in so prijazno zadišala pražena jetrca. Ta duh je na mah potisnil v ozadje vse neštete druge užitne možnosti in pražena jetrca so postala sklep in predmet poželenja. Toda Mici je obrnila iglo in kazalo je, da se za zobmi loti ušes, in samotni gost bi bil skoraj prisiljen, da s primernim ropotom opozori mlado damo pri oknu na svojo prisotnost, da mu ni prihranil tega dela gospod krčmar, ki je mrmraje prišel iz kuhinje in jezno pričel prestavljati stole, rekoč: »Babnice zanikrne!« Ta ogovor pa menda ni veljal stolom.

Zdajci je zagledal krčmar v mračnem kotu sedečega Kocmurja; vljudnost se mu je razlila po rdečem obrazu in je vprašal: »Gospod, ste že naročili?« Prižgal je elektriko.

»Pražena jetrca, če bi se dobila, in vrček piva!« je naročil Kocmur.

Gospod krčmar se je ozrl po sobi in osorno zaklical: »Irma! Tu za gospoda enkrat pražena jetrca in vrček piva! Le urno!« Postavil se je h kuhinjskim durim, da je iz sladke nirvane prebudeno Irmo ošvrknil z bliskom svojih oči, ko je morala mimo, in s polglasnim pozdravom: »Trrrampelj!«

Obrnil se je, se opravičil potem proti gostu in s servijeto zbrisal z mize nekaj drobtin ter rekel: »V treh dneh gre!«

Kocmurja je presenetilo ime Irma. Ni vedel, da se natakarice, krščene na ime Marije, jadrno hité prekrstit v Irme, čim se lotijo častitega točajskega poklica, ker je Irma bolj gosposko ime in zato primernejše odličnemu poklicu, ki jih spravlja v najbližji stik z visoko gospodo. Že je dvomil, ali je to njegova hči in ali se ni morebiti zmotil. Oštirjeva opazka, da v treh dneh gre, se je strinjala z navadami njegove hčerke... Nerodno se mu je zdelo, da se bo zdaj nemara moral razodeti kot oče te, »trampelj« imenovane gospodične in sla po praženih jetrcih mu je silno upadla.

Gospod oštir je prijazno zabaval gosta dalje. »Lena, da kar smrdi! In nerodna kakor klada! Na črepinjah mi je škode naredila še enkrat toliko, kakor je zaslužila. In — toda je bolje, da ne govorim!«

Kocmurju se je videl položaj bolj in bolj kočljiv. Treba kar koj jasnosti! Zato je vprašal: »Od kod pa je deklina?«

»Od kod neki! Ljubljanska srajca! Njeni ljudje tudi niso kaj prida. Zadnji čas mi je venomer prežal okoli gostilne kakih deset let star pobalin; sem ugibal, kaj hoče, pa je bil njen brat — z miz pa so šle žemlje kakor kafra, vem, da mu jih je dajala. Pa morebiti kaj drugega tudi še. Komaj čakam, da se je znebim.« Nagnil se je zaupljivo h gostu in mu z glasom, katerega vonj je vzbujal najlepše spomine na rujno kapljico, zašepetal: »Veste, njen oče je tudi že sedel v Gradiški!«

Kocmur je spričo razjasnjenega položaja sklenil, odreči se užitku praženih jetrc. Vstal je in segel po klobuku, rekoč, da takoj zopet pride. Toda izpolnila se je usoda. Odprla so se kuhinjska vrata in pokazala se je v njih čarobna gospodična Irma. V eni roki je nesla vrček piva, v drugi jetrca in jedilno orodje. Brez nezgode prestopivši prag, je dvignila oči proti gostu in ta pogled ji je iz ravnovesja spravil jetrca, da so pričela kapljati čez rob krožnika in na tla.

Gospod restavrater je bliskal s pogledi, pokazal je zobe in segel po krožniku. Irma ga je prehitro izpustila in že so bila slastna pražena jetrca na tleh, krožnik pa razbit. Kaj je pomagalo, da je gospod restavrater takoj priložil ubogi Irmi zaušnico! Bila je krepka zaušnica, izdatna in doneča, ali škode ni popravila; nasprotno, jetrcem na tleh se je pridružil še vrček s pivom in začulo se je tuljenje in vik.

»Tepli me že ne boste, surovina!« je vzkliknila Irma in se nehote približala okrilju očeta. Gospod restavrater je bil pripravljen z besedo in dejanjem nuditi še nadaljnje zadoščenje slabo postreženemu gostu namesto jetrc in piva. Pa kako je bil presenečen, ko je zdajci stopil predenj ta gost z razburjenim licem in dvignjeno pestjo in se mu predstavil kot oče prejemnice klofut, ki ne bodo zastonj niti ne poceni, kot oče, ki je sicer res že sedel v Gradiški, pa so ga prav

tam poučili, da mu ne sme nikdo očitati prestane ječe, če se hoče ogniti strahoviti kazni. Vihtel je pest, udaril pa ni, da ne zabrede sam v krivico in tako ne poslabša svojega pravnega stališča v novi tožbi zaradi razžaljene časti, ki si je od nje obetal spet nekaj lahkega zaslužka.

Presenečen je bil gospod restavrater, ugnan pa nikakor ne. Priklonil se je gospodu Kocmurju in izjavil, da si šteje v posebno čast spoznati očeta svoje natakarice vsaj zadnji trenutek, prav ko je vržena iz službe, dasi se po navadi starši pobrigajo tudi že prej kdaj za svojega otroka; kar se pa tiče zažugane tožbe, se je le veseli, ker bodo pri tej priliki prišle na dan prav lepe stvari.

Moško je govoril in se hkrati previdno umikal proti kuhinjskim vratom, ki so se bila odprla in so se v njih prikazovale »babnice zanikrne«, to je njegova gospa soproga in pa kuharica, obe rdeči, podjetni in pripravljeni poseči v boj z orožjem jezika.

Kocmur se je obrnil proti hčeri: »Pri tej priči poberi svoje reči in greš z mano! Naprej se pomenimo drugod.« Odšel je.

»Hvala Bogu!« je rekla gospodinja in kuharica je dodala: »Pa na mrčes ne pozabi, da vsega vzameš s seboj, kar si ga pri nas zatrosila. Packa nemarna! Petljo ima na glavi, pod petljo pa vse živo — fej te bodi! Kdo naj služi poleg take!«

»Saj sem jih tukaj dobila«, je odgovorila gospodična Irma.

»Oh, gospa, ali jo slišijo?« je vzkliknila kuharica in zavila oči proti nebu. »Kaj pa, ali te niso prav zaradi tega iz službe spodili pri Bajžlju, kaj? — in zaradi gospenjine broše? Da te ni sram, lažnivka lažniva!«

Gospe restavraterki je bilo do tega, da se hrupni prizor čim prej konča; ob tej uri so pričeli prihajati običajni večerni gostje in ni marala, da se vpričo njih nadaljuje kočljiva obravnava.

»Kar gor se poberi po svoje stvari,« je ukazala, »ti, Liza, pa stopi z njo, da se kaj ne zmoti!«

Odšli sta obe bojeviti. Gospod restavrater in gospa pa sta sklenila, da ji dasta šest kron; zaslužila jih sicer ni, toda naj bo, da gredo v lepem narazen in brez opravljanja... Tako dobrega srca sta bila!

In ko so zvečer praktikant, dva suplenta in enoletni prostovoljec povpraševali po gospodični Irmi, ni gospod restavrater ne besedice črhnil zoper njo in samo izjavil, da je ponjo prišel oče, in tako je mladostno vnetim oboževalcem gospodične Irme srečno ostala prikrita kruta resnica, kakega rodu je njih vzor in kakih lastnosti...

* * *

Gospod Kocmur je bil ob dobro voljo. Tako potreben je bil majhnega razvedrila, da bi pozabil svoje obilne skrbi — pa mu je vse pokvaril ta otrok. Tako je, če se človek žrtvuje in si nakoplje na vrat družino. Največ je kriva seveda žena, ker ne ve, kaj je otroška vzgoja. Otrok je neumen, otroka je treba venomer poučevati, potem bo kaj poštenega iz njega; ne pa, da ga prepustiš kar samega sebi: pa rasi kakor drevo v hosti! Potem pride tak otrok, ničesar vajen, k tujim, surovim ljudem, kakršen je ta restavrater, in ga vzgajajo — s klofutami! Ogorčen je obsojal vzgajalno metodo s telesnim strahovanjem, zraven pa pozabil, da jo doma sam uporablja pri ženi in pri fantu.

Otresti se je hotel grenkih misli in je stopil za vogalom v gostilno »Pri številki 5«, da se napije prijaznejšega občutja. »Punca že sama najde domov,« si je rekel, »ako noče, naj pa pusti!« —

Tisti čas se je njegova žena doma zopet jokala nad Stankom. Z drobižem je žvenkljal v žepu in se bahal, kako si ga je pridobil.

»Ali te ni sram beračiti!« mu je očitala mati.

»Zakaj? Prosi se lahko, krasti se ne sme.« Spravil se je nad lonec s kašnato repo.

»Nesrečni otrok, kaj bo iz tebe! Zmeraj sem upala in želela, da prideš do boljšega kruha, ne zaradi mene — zaradi sebe. Od Poncija do Pilata bi letala in krvavih žuljev se ne bi bala, da te spravim v latinske šole. Pa kakršen si, še mojster se te bo vsak branil.«

»K mojstru tako ne grem. Da bi me prav pretepal, ne? Ko bom šole prost, grem k zidarjem, pri zidarjih se koj služi.«

»Pri zidarjih je slaba druščina, pri zidarjih ni za mlade ljudi, baraba postaneš.«

»Kaj pa so ata?« je porogljivo vprašal fantič.

»Ne glej na ata,« je tarnala mati, »tisto poslušaj, kar te v šoli uče in v cerkvi! Ata ne jemlji za zgled, saj vidiš, kako se mu godi in poleg njega nam vsem. Ali mi je malo hudo, da moram to praviti svojemu otroku! Revež otrok, ki ima takega očeta; pa ni treba, da postane sin takšen kakor oče!«

Domov je prišel Kocmur. Kapljica »Pri številki 5« mu je bila ublažila svetovno naziranje in zbudilo se mu je celó hrepenenje po svojcih, združeno z željo po kuhanem vinu. Prišel je domov bogato obložen s slatinsko steklenico vina, s sladkorjem in cimetom, tudi precejšen zavitek prekajene mesenine je prinesel s seboj — le na kruh je bil pozabil, kdo bi mislil na vse! Pa je rad ponj skočil Stanko, tem rajši, ker je pri tej priliki pokadil cigareto.

Kocmurka je molče vrela vino. Mož je bil vesel in zgovoren in niti ni zapazil solzá v njenih očeh, žalosti na njenem licu; otepaval je mastne odrezke, pri čemer mu je vrlo pomagal sin Stanko, čim se je vrnil s kruhom, vmes je pravil dogodke današnjega popoldne. Hčerke Mici ni bilo domov, torej je šla rajši prenočevat h kaki prijateljici, kakor bi prišla domov ...

Kocmurka je s silo zatirala jok, ki ji je krčil srce. Pa ko je bilo vino zavreto, je tudi ona izpila dva kozarca sladke pijače in se potolažila. Oče Kocmur je povedal, kako imenitno je nagnala Irma — lepo ime Irma! — svojega gospodarja, in vsi so se smejali. Tudi Stanko je prišel še do veljave; kazal je, kako je beračil, in posnemal je policaja. Oče se je krohotal, da so se mu solze usipale po licih in se mu je pričelo kolcati. Pa tudi mama se ni več hudovala, ampak se zgolj prizanesljivo smehljala ...

Tako so prebili Kocmurjevi ob koncu koncev vendarle prav prijeten večer.

7. V Mestnem logu. O kavkah in o svetinjici.

Sredi aprila so se Kocmurjevi selili iz hiše gospoda Brtonclja. V ta namen so počakali večera: niso marali vzbujati prevelike pozornosti s svojim pohištvom. Hlapec Jaka je stal v veži, molčal in špičil usta, gospod Brtoncelj pa se je bil zaklenil v sobo in je skrivaj izza zastora kukal skozi pritlično okno. Stanko je vlekel ročni voziček z beraško šaro, mati je porivala zadaj, gospod Kocmur pa je vodil to klavrno selitev iz razdalje dvajsetih korakov, da ne bi škodoval svojemu ugledu.

Mimo šentjakobske cerkve čez Ljubljanico in po Krakovskem nasipu jih je vodila pot. Cestna razsvetljava je postajala redkejša in slabša, ulice bolj in bolj prazne; zdaj je tudi gospod Kocmur pristopil in pritisnil in s podvojeno brzino se je pomikal voziček čez Gradaščico proti Mestnemu logu.

Zunaj mesta blizu konjača so imeli Korenovi svoj del ali, po ljubljansko povedano, svoj »part«. Njega dni je bil obdelan, pridelovali so na njem krompir, fižol, repo, zelje in peso, zdaj je bil senožet in so dajali

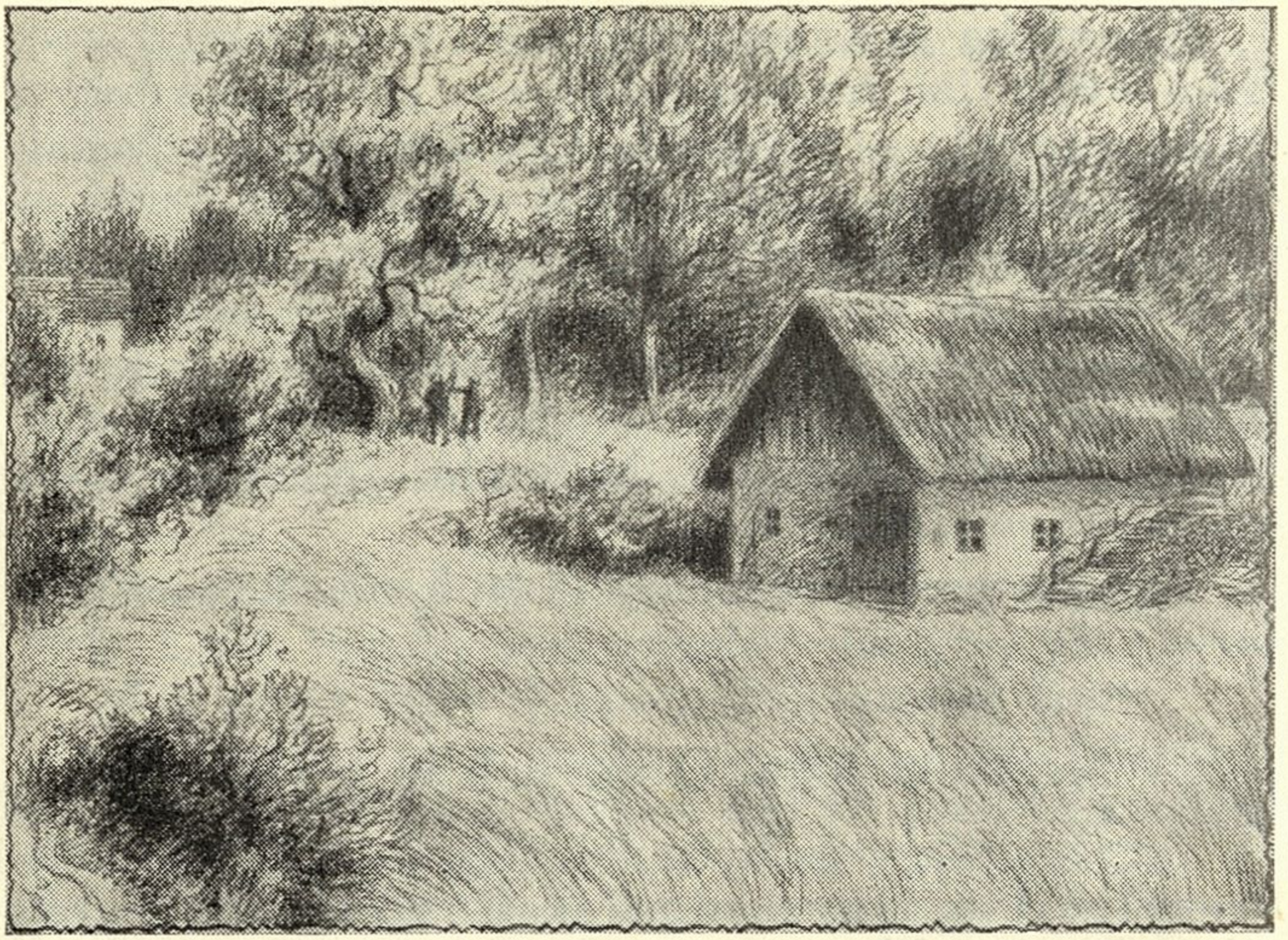

košnjo v zakup. Koj onkraj z grmovjem obrobljene grape, ki je ločila senožet od ceste, je stala zidana, s slamo krita stavba; nemara je svoj čas služila za shrambo pridelkom, zdaj je bila prazna.

Semkaj je zavila selitev. Tukaj si je bil izbral in določil preudarni gospod Kocmur letovišče zase in za svojo družino. Res da je imelo novo stanovanje svoje hibe — tla so bila iz gole prsti, line so bile brez šip, niti ni bilo sledu ognjišča in peči. Ali zrak je bil izboren, za zabavo so skrbele žabe v grapi in kar je bilo poglavitno — stanovanje je bilo zastonj. Naselili so se sicer tukajle kar na svojo roko, niti niso obvestili Korenovih ali kogarkoli o svojem novem naslovu, toda tej okolnosti niso pripisovali nikake važnosti: kdo naj bi jim branil ta zapuščeni kot, kdo neki?

Utaborili so se torej v prazni šupi, kakor so vedeli in znali. Kocmur, ki ni bil neroden, le len, je že drugi

dan zgradil iz kamenja in opeke ognjišče in s šipami zadelal line; zdaj se je dalo za silo bivati notri. Še Kocmurka se je vdala v usodo, vsaj ne bo treba mesec za mesecem računati, kako si naj utrga od svojih ubogih zaslužkov najemščino. Kocmur je obetal: »Do jeseni že prebijemo, do tedaj pa dobim mestno službo; prižigalec Jernač se preseli na Štajersko k hčeri, obljubil je, da bo zame govoril pri županu, da stopim na njegovo mesto...«

»Bog daj, sveta Devica Marija!« je vzdihnila Kocmurka in si mislila: h Kožuhovi stopim, h »kratki Marjanici«, ta se hvali, kako si je dobra z županovo kuharico, morebiti bo njena beseda kaj zalegla...

* * *

Tiste dni je imela Korenova Nanča silo opravila. Špinclji, hruške in štrbonclji na domačem vrtu so bili v najlepšem cvetju in Nanča je stala ves ljubi dan, razen očetovih ur, pod drevesi, zijala kvišku, kazala svoja dva osamela podočnika in ugibala, ali bo dosti sadja, ali ga bo malo ali nič — ali je ta veter koristen ali ni — in če bo kaj sadja, kateri od gostačev ji ga bodo najbolj zavidali in kako bi se odvračali paglavci, da ne bi hodili rabutat od Mirja sem čez ograjo. Vsi ti preudarki so ji dajali poleg krmljenja ptičev, pitanja puric in snaženja čevljev čez glavo posla od ranega jutra do pozne noči.

Pa se je zgodilo, da ji je Pirčev Tonček poleg zbirke končkov od smotk prinesel tudi nezaslišano novico: »Nanča, ali že veste, kje zdaj stanujejo Kocmurjevi? V Mestnem logu v šupi! Stanko mi je povedal.«

Nanča je izbuljila oči in strmela.

»V šupi stanujejo, v Mestnem logu,« je ponavljal Tonček, »in je rekel Stanko, da na tistem hrastu poleg

tepke gnezdijo kavke, in divjega zajca je tudi že videl. Pa ne zna nastavljati zank, jaz jih pa znam.«

Ni bil malo ponosen na to svojo spretnost. Ali Nanča ni imela zanjo tedaj kaj zanimanja; saj je celó na tobačne ostanke pozabila in jih držala v roki, namesto da jih spravi v globoki, pod koleno segajoči žep. Zijala je, cedilo se ji je po bradi in potem je pričela kričati, kakor da tik pred njo stojé tisti, ki jim je veljalo njeno ogorčenje.

»Brinovec sta mi ukradla, parta pa ne bosta! Mar mi je brinovec, Bog ve, kje sta ga dobila in kaj sta dala vanj! Prav nič mi ni zanj. Parta pa ne bosta jemala, ne, in v šupi tudi ne bosta stanovala! Kdo vama je dovolil? Čigav je part? — Razbojniki! Tako delajo razbojniki! Že je sedel v Gradiški pa še bo!«

Tonček je čudeč se gledal razjarjeno Nančo. Radoveden je bil pričakoval, kakšno nagrado mu to pot obljubi za žlahtne tobačne paberke. Da še ni nikoli nobene obljube izpolnila, ga ni motilo; skromen je bil in obljube same so mu že bile užitek: štrbonclji z vrta, odpustki z Brezja, kamor je romala vsako leto praznovat svojo patrono sv. Ano, palica, ki jo bo odrezala v Mestnem logu in jo dala okovati — ali kakorkoli so se pač glasili njeni obeti. Na, zdaj pa niti obljub ni dobil!

Nanča se je morala nečesa posebnega domisliti. Pljunila je na tla: »Fej te bodi!« in pričela še huje kričati: »Maram zate, pa če bi te prinesli na zlatem krožniku: rajši volka kakor tebe!«

Z rokavom si je obrisala usta in brado, potem je vzela Stanka na piko in ga pred vsem svetom obdolžila, da ji je pred tremi leti pokradel vse štrbonclje; tri je še našla pri njem, za te lahko prisеže, pa kdor je te, je tudi ostale. In kdor krade štrbonclje — je izvajala

— je sposoben vseh drugih hudobij in se mu obeta pogubljenje na tem in na onem svetu.

Tonček je potrpežljivo čakal, kdaj pride na vrsto njegova nagrada. Zdajci se je pa prestrašen zganil, nekaj mrzlega se mu je dotaknilo roke, izmaknil jo je in zavpil.

Pa ni bilo nič hudega: le njegov prijatelj Sultan ga je prijazno obvohal, ali nima zanj nič priboljška. Čez dvorišče je korakal s povešeno glavo proti vrtnim durim stari Koren.

Nanča ga je zapazila. Toda to pot je bila preveč razburjena, da bi se umaknila kakor po navadi; ostala je in kričala: »Ata, pomislite, Kocmur bi rad požrl part, nikogar ni vprašal, kar preselil se je v šupo!«

Starec se je ustavil, dvignil glavo in pogledal tja, kjer sta stala Nanča in Tonček. In glej! — obraz mu je zlezel v prijaznejše gube, pomigal je z roko in s hripavim glasom zaklical: »Tonček! Tonček!«

Fant se je zasukal kakor blisk in zbežal v stanovanje, starec je spet povesil glavo in izginil s Sultanom na vrt.

Nanča je ostala sama na dvorišču in nadaljevala svoja glasna premišljevanja o brinovcu, Kocmurjevih in partu; šele ko se je oče že vračal z vrta, je utihnila in stopila v kraj.

Stari Koren je šel v svoj brlog. Pa kmalu je spet odprl vrata in čul se je njegov hripavi glas: »Nanča, Nanča!« Nanča je prišla bliže — kaj neki hočejo? — Dal ji je plesnivo desetico v roko: »Na, slamnik kupi Tončku!« In zaklenil je spet duri.

Nanča je sklenila, da gre drugi dan v Mestni log in se sama prepriča, kako in kaj; za vsak primer pa si vzame s seboj moško pomoč, Tončka.

Drugi dan je bil četrtek, šole prost dan. Mojster Pirc je šel po kosilu za svojimi opravki okoli doba-

viteljev in odjemalcev. Njegova soproga je porabila moževo odsotnost za važen posvet pri gospe Jerajevi in tako sta kraljevala sama v stanovanju Tonček in vajenec Peter.

Med njima se je bilo v kratkem času, kar sta se poznala, obudilo posebne vrste prijateljstvo. Tonček je spoštoval vajenca kot starejšega in prebrisanejšega, vajenec pa je hvaležnega srca upošteval dejstvo, da je dober del strahovanja, ki je bilo sicer namenjeno njemu, zdaj prevzel nase Tonček. Zakaj mojster je bil mož neugnanih vzgajalnih nagonov; ni bil srečen, če ni imel koga, da ga je z besedo in dejanjem učil, svaril in vračal. Prej se je bila vsa njegova vzgojna skrb in sila razlivala le nad Petrom in njegovimi, za vzgojne namene tako priročnimi ušesi, zdaj je je bil deležen tudi Tonček. Resda je delala očetu Pircu vzgoja edinega sina nemale preglavice prav zaradi prekratkih in za živi pouk manj pripravnih ušes; ali preudarna vzgoja po novodobnih načelih se mora pač prilagoditi osebnosti in posebnostim vsakega gojenca in tako je tudi oče Pirc našel za sina Tončka drugih mest in drugih načinov, da je uspešno poudarjal svoje očetovske nauke v bolest in žalost imenovanega sina.

Ne da se tajiti, da ni Petra prav nič bolelo, kadar jih je dobival Tonček; nasprotno, udarci po Tončkovih hlačah so mu zbujali celó prijeten občutek, kakršnega ima človek za gorko pečjo, če zunaj piska mrzla burja. Vendar ga je rad imel kot svojega sotrpina in mu brez zavisti nudil iz bogatega zaklada svojih skušenj nasvete, kako bi se naredila telesna stran očetove vzgoje čim manj občutna.

Okoli tega predmeta se jima je tudi danes sukal pogovor in nasveti mladega čevljarskega kandidata so bili menda posebno imenitni, če sodimo po napetem

zanimanju, ki je z njim sledil Tonček prijateljevim besedam.

Pa nekaj menda vendar ni bilo v redu. Kajti Tonček je vzdihnil in rekel: »Kje bi neki dobil svetinjico?«

»O, svetinjico,« je odgovoril Peter, »svetinjic je povsod dovolj!« Toda, ko ga je Tonček pozval: »Daj mi eno!« se je moral umakniti, da je nima.

V stanovanje je pokukala Nanča. »Tonček, ali si tukaj? Klobuk vzemi, greš z mano, če hočeš!«

»Kam pa?« je vprašal Tonček.

»Na naš part. Boš videl, kje je našel delavec tisto prepeličje gnezdo.«

Tončka je mikalo povabilo, vendar je pomišljal: »Ata ni doma, hudi bodo.«

»Bova koj nazaj«, je obetala Nanča. »Na, tukaj imaš krajcar, so mi ga dali včeraj oče zate! Še po robec stopim, kar na dvorišču me počakaj!«

S krajcarjem v roki se je čutil Tonček zavezanega, da ustreže Nančinemu povabilu. Dal je klobuk na glavo; pri vratih se je še enkrat ustavil: »Kaj pa, če pridejo tačas ata?«

Peter je odgovoril: »Nanči reci za svetinjico, ta jih gotovo ima!«

Strah pred atom in svetinjica sta morala biti v neki skrivnostni zvezi, kajti Tonček se je pomiril pri tem odgovoru in šel.

Nanče še ni bilo na dvorišču, poiskal jo je v stanovanju. Oklevala je, ali bi vzela okovano palico s seboj ali je ne bi. Odločila se je, da ne; pot, kamor se je napravljala, je bila premalo gosposka da bi ji mogla palica, bolje ost na njej kaj prida služiti ... Rada je ustregla Tončkovi želji po svetinjici, polno jih je imela, pobožnih in posvetnih.

Potem sta krenila proti Mestnemu logu. Na vrteh in njivah ob poti so pridno delale Krakovčanke in Trnovčanke, ki so že dolgo vrsto let poznale Nančo in se rade z njo pošalile. Nanča jim je dajala resne odgovore; če pa vprašanja ni razumela — to je bilo v dobri polovici primerov — je rekla: »Ja! — Pa z Bogom!« in je bilo tudi prav.

Tako sta počasi prišla do domačega parta.

Gospod Kocmur je bil sam doma. Žena se je mudila v mestu pri svojih postrežbah, Stanka pa je bil poslal, da pozve, ali in kje je sestra Mici v službi in ali bi se dalo dobiti od nje kaj posojila.

Stal je pred šupo, držal roke v žepih, nežno in z občutkom je žvižgal »Kje so moje rožice?« in gledal streho, ki je imela graje vredno lastnost, da je prepuščala dež. Ta lastnost pa je bila neprijetna ne le za dragoceno pohištvo, ampak tudi za stanovalce. Gledal je torej streho in ako bi bila kadarkoli in kjerkoli katerakoli streha postala cela od vztrajnega gledanja, potem se je tudi tej strehi skoraj obetala boljša bodočnost.

Nanče se ni prav nič prestrašil, prej ali slej jo je pričakoval. Vesel pa je bil ugodne okolnosti, da je sam doma, da ni žene.

»O, Ana, srečne oči!« jo je pozdravljal že od daleč s prijaznim nasmehom in si vihal brke. »Pravkar sem mislil nate. Streho bo treba popraviti, dežuje noter, les trohni — kdo ima škodo kakor ti?«

Nanča je bila pripravljena na boj — nepričakovano prijazni sprejem jo je zmedel. Zazijala je, potem je rekla kratek, pa še dosti vljuden »ja!« in čakala, kaj pride.

»Notri je vse razdejano! Nemara so kaki potepuhi semkaj hodili se valjat, kake barabe. Še čuda, da niso

vsega odnesli; nekaj opeke že manjka iz zida. Le poglej!«

Nanča je pogledala, res: zid je bil ob zgornjem robu krog in krog razkopan in kakor škrbast! Rekla je »ja!« in je čutila, da pojema njena bojevitost in to ji ni bilo prav.

»In sploh,« je rekel Kocmur in se ozrl okoli, »v meji so tudi sekali. Dandanes, če človek sam ne čuva, vse mu pokradejo.« Pokazal je in Nanča je videla, da manjka iz meje stara hruška, že nekaj let se je počasi sušila, en vrh pa je bil vendar še lansko leto rodil.

Rekla je: «Ja!« Hruška jo je zanimala, stopila je tja skozi visoko travo. Kocmur jo je spremljal, v kraj je pripogibal veje, da ne bi ovirale cenjenega gosta, in ji razkladal: »Glej, čisto na novo je posekana! Da smo le nekaj dni prej prišli semkaj, pa bi hruška še stala! Kdo si je mislil!«

Tako se je Kocmur samega sebe obtožil zanikrnosti, ker je predolgo odlašal s priselitvijo.

Nanči se je zdelo, da ga mora potolažiti, in je ponovila njegove besede: »Kdo si je mislil!« — Stopila sta naprej ob meji in gledala, če še kaj več škode pričuje o hudobnosti brezvestnih ljudi. —

Tonček jo je bil medtem ubral na ono plat parta, kjer je stal poleg košate tepke mogočen hrast. Njegova domneva ga ni varala; bele lise v travi pod drevesom so nedvomno potrjale, da zgoraj gnezdijo kavke. Ogledoval si je položaj in ga preudarjal.

Skoro je dobil druščino: domov se je priklatil Stanko. Čim je zagledal Tončka, mu je zažvižgal običajno znamenje »ta-ta-ta-ta-iti« in se napotil proti njemu počasi in dostojanstveno, kakor se spodobi lastniku ptičjega gnezda v vrhu visokega hrasta.

»Če hočem,« je rekel brez pozdrava in uvoda, »s kamni zbijem gnezdo z drevesa.«

»Počakaj, da se zvale!« je svetoval Tonček. »Mladiče lahko prodaš. Če bi jaz imel kaj denarja in če bi jo imel kam dati, bi tudi kupil kavko.«

Stanko je preudarjal: »Kako prideš do gnezda, ko nima drevo spodaj nič vej!«

Tonček se je pobahal: »Joj, ali ne znaš plezati? O, jaz grem pa koj v vrh, samo roparske stopnice mi napravi!«

Stanko je povesil roke in jih sklenil, Tonček mu je stopil nanje in od tod na ramena, se oprijel debla in si skušal pomagati više; da le pride do prve veje, pa bo rešena domovina! V takih in enakih spretnostih je bil dobro izurjen izza svoje pastirske dobe pri teti; zato njegove besede niso bile prazno bahaštvo in gotovo bi bil rešil domovino. Ali vmes je posegel nepričakovan zadržek: reklo je »rsk« in tisti, ki je podal to usodno izjavo, ni bil nikdo drug nego Tončkove hlače.

Ta pripetljaj je vzel Tončku vso duševno silo. »Dol grem«, je izjavil in ko je s pomočjo roparskih stopnic spet stopil na tla, ni rekel drugega nego: »Tepen bom! Jezus Marija, ali bom tepen!«

Stanko se ni ponašal s kdo ve kako dobrim srcem; vendar se mu je oglasil čut skupnosti z ogroženim tovarišem zoper očeta zatiralca. Ogledal si je rano na Tončkovih hlačah in rana je bila taka, da se mu je najbolj primeren zdel svet: »Nikar ne hodi domov, skrij se kam ali pa uidi!«

Tonček je klavrno pripomnil, da bi ga potem še bolj tepli. Pričel je mežikati, bližale so se mu solze in segel je v žep po robec. Pa začuti v žepu svetinjico, ki mu jo je bila dala Nanča. Svetinjico! Spomnil se je naukov vajenca Petra in prešinilo ga je zopet upanje.

Stanko mu je dal konec vrvce — takega blaga je imel vedno kaj v žepih — in Tonček si je privezal svetinjico okoli života.

* * *

Ko sta si bila ogledala mejo, je povabil Kocmur Nančo v šupo: »Boš videla, kako se imamo.«

Nanča je rekla »ja!« in prijazno jo je pogrelo, ko ji je pustil Kocmur s spoštljivo kretnjo vstopiti pred seboj kakor kaki resnični gospodični.

Ponudil ji je edini stol. »Na, usedi se! — Takole stanujemo. Slabo!« Vzdihnil je. »Mlad človek je neumen. Če bi bil jaz vedel . . .«

Nanča je sedela, poslušala, se ozirala in je videla nizko ognjišče, preprosto napravljeno iz opeke — če ni ta opeka izkopana iz zgornjega roba zidu?

»Neumen sem bil,« je rekel Kocmur in se dotaknil Nančine rame, »da sem vzel Rezo. Tvoja sestra je, ali kar je res, je res!«

»Ja!« je vljudno pritrdila Nanča in videla, da leže poleg ognjišča veje, in ko je gledala te veje, se je nehote spominjala tudi hruške, posekane iz meje.

Kocmur se je igral z Nančino raskavo roko in je nadaljeval svojo sladko govorico: »Mar bi se bila midva vzela, Ana; tako bi živela kakor angelčki v raju.«

Nanči ni prijalo, da jo Kocmur drži za roko in da sta sama. V žepu je imela denarnico z dva manj ko tridesetimi vinarji, tri nožičke, robec, pet tobačnih končkov, kos kruha, dva žeblja in en gumb. Bala se je za svoje bogastvo in je vstala.

Kocmur ni odnehal. Vroče ji je stisnil roko . . .

Ali reč ni šla tako gladko, kakor je mislil.

Zakaj Nanča je tisti hip v smrtnem strahu za svoje zaklade pričela neusmiljeno kričati: »Pusti me, cigan! Kaj mi hočeš?« Izvila se mu je iz rok in hitela ven.

»Koj grem po policaja. Tonček, kje si? Takle ropar in tat! Delo mu smrdi, pa bi rad živel od ciganije. Toliko da me ni umoril!« Kriče je korakala in vmes tudi tekla proti trnovski cerkvi. Tonček jo je kar čez travnike ubrisal za njo, pa ko jo je dotekel, ni šel vštric, ampak nekaj korakov za njo — sram ga je bilo njenega vpitja.

Nanča je bila bolj okorna v mislih. V hudih skrbeh za dragoceno vsebino svojega žepa ni bila od kraja niti pravilno tolmačila Kocmurjevega početja; s kričanjem združeni napor pa je očividno vplival ugodno na delovanje njenih možganov; čim dalj je kričala, tem bolj se ji je svital položaj in tako je bil Kocmur, ko se je Nanča s Tončkom približala Korenovemu domu, že deležen poleg obilnih drugih psovk tudi prav krepkih in značilnih imen iz domačega živalstva.

Tončka je oče Pirc našeškal po notah. Prvič zato, ker je šel zdoma brez dovoljenja, drugič, ker je prinesel domov strgane hlače, in tretjič zato, ker se ni med šeškanjem nič jokal. Zadnje je najbolj dražilo očeta; imel je fantov molk za prezirljivo kritiko očetovih vzgojnih prizadevanj, za upor zoper kaznovalno oblast.

Slednjič se je mati potegnila zanj, da je odnehala očetova roka. Dala je fantu, ki je tiho vase požiral solze, kave in kruha. Preden pa se je Tonček lotil jedi, si je moral olajšati raztogoteno dušo in je zavekal proti očetu: »Ali mislite, da me je kaj bolelo? Čisto nič, prav nič! Zato, ker sem imel navezano žegnano svetinjico. Vi pa imate smrtni greh, ker ste tolkli po svetinjici!«

Krčeviti jok, ki je stresal fanta, je dokazoval, da so ga vendarle bolele batine, pošteno bolele, in da je lagal, ko je rekel, da ga niso. Med jokom pa je premišljal: »Nemara ni bila žegnana svetinjica . . .«

8. Gospod Jeraj deluje, gospa tudi in Jera tudi.

Dražestna gospa Jerajeva je bila zelo nasajena. Vzrok so bili Milanovi čevlji. Tako so bili strgani, da se jih niti mojster Pirc ni več upal zakrpati, čeprav bi se bil dražestni gospe Jerajevi na ljubo rad potrudil do skrajnih mej svoje obrtne spretnosti. Pa če bi šlo le za strgane čevlje! Zaradi strganih čevljev se Jerajeva milostiva ne bi razburjala niti, če bi moral Milan hoditi bos, saj je boso hoditi celó zdravo, kakor pravijo.

Ali nezaslišano je bilo, da se je služkinja Jera, ta stara pokora, postavila za fanta in je milostivo gospo naravnost oštela! »Če vas ni sram,« je rekla, »je pa mene, da našemu Milančku gledata palca iz čevljev in eno peto je tudi že izgubil. Če mu jih gospa ne greste takoj kupit, mu jih grem pa jaz iz svojega.«

Taka predrznost! In kar vikala je gospo, kar »vi« in »vi« brez vsega drugega, namesto da bi spoštljivo onikala milostivo! Zarobljenost! Pa gospa Jerajeva bi bila vse tiho potrpela, potrpela celó, če bi stara sitnica res izpolnila svojo izzivajočo grožnjo in kupila fantu čevlje — staremu poslu se mora pač marsikaj spregledati. Toda Jera ni poznala mej; izbila je loncu dno z zahtevo, naj ji pripravi gospa Jerajeva denar! Zaslužek namreč, ki ga Jera — razen majhnih odplačil, kadar si je napravljala kako revno oblačilce — ni prejela že dolgih osem let, ampak ga je puščala v rokah gospe Jerajeve, da ga nalaga zanjo v hranilnici.

»Kar pripravite mi denar ali hranilno knjižico,« je rekla, »bom že sama naprej hranila ali kakor bom hotela. Fant se mi smili, hlače ima tudi že take, da ne drže več šiva . . .«

Nak, kakšni so dandanes posli! Milostivo je ta reč grizla in lahko je bila nasajena. Zlasti, ko niti vedela ni, koliko je prav za prav dolžna Jeri. Morebiti šest

sto kron, morebiti tisoč. Spravljala ni denarja — moj Bog, ko ji ga je vedno primanjkovalo na vseh koncih! — in zapisovala tudi ne. Najbolj neprijetno pa je bilo, da ni mož sploh nič vedel o tem dolgu. — O, ko bi imela denar, tja pred noge bi ga ji vrgla, Jeri, in pri tej priči jo pognala iz službe, da bi vedela, kaj je posel in kaj je gospoda! — Ali kje dobiti denar? Pa je bilo treba požirati jezo in trpeti krivico!

Da potolaži Jero, je naročila sinu nove čevlje, in sicer pri mojstru Pircu — Pirc ne bo priganjal plačila. Ali iz Jerinih pogledov je spoznala, da le-ta ni opustila svoje zahteve po zaslužku in da jo bo skoraj ponovila, ne le s pogledom, ampak tudi z besedo. Mar je kaj slutila, mar se je bala za denar?

V takih skrbeh je torej bila gospa Jerajeva in prav sedaj, ko je imela glavo polno drugih važnih opravil! Zakaj damski odbor za veliko vrtno veselico »Strune« je že pričel s svojimi sejami in ona je bila, kakor se pač spodobi, predsednica damskemu odboru.

Gospod in gospa, oba sta imela danes sejo, vsak svojo; gospa od pete ure naprej in je ob običajnem času večerje še ni bilo domov, gospod pa ob sedmih in sploh ni čakal večerje, ker si jo je nameraval privoščiti pri seji. Tako je ostal Milan sam doma pri svoji Jeri. Morebiti je gospodu in gospe krvavelo srce, da morata edinega, ljubezni in vzgoje potrebnega sinčka samega prepuščati poslu. Ali gospod in gospa sta bila značaja, kakršne nam v zgled postavlja starorimska zgodovina — pripravljena, na oltarju domovine žrtvovati, če potreba, tudi lastno dete. Le da domovina dandanes vse premalo čisla požrtvovalnost teh, po odborih posedajočih staršev, bolje značajev!

Milan je bil torej sam doma z Jero in ugotoviti moramo žalostno dejstvo, da ni niti pogrešal svojih

odsotnih roditeljev; bil je že vajen takšnega reda. Sedela sta z Jero v kuhinji in se učila za drugi dan.

»To že znam«, je rekel Milan.

»Le še enkrat povej, da bo šlo bolj gladko!« je ukazala Jera in ko je ponovil brez hibe, ga je pohvalila. »Če se boš dobro učil, boš lahko velik gospod, imel boš svojo hišo in v kočiji se boš vozil.«

»Kočije ne maram, z ladjo se bom vozil, v Ameriko, v Kalifornijo. Pa ti ostaneš zmeraj pri meni, Jera, da veš!« je rekel Milan in ji pobožal zgubančeno sivo roko.

»Seveda,« je modro odgovorila Jera, »vozila se bova, še na Brezje se enkrat popeljeva k Mariji Pomagaj, če boš priden. Priden bodi, bom že skrbela zate, da boš naprej študiral; nekaj imam prisluženega, nekaj imam dote v gruntu, vse bo zate!«

»Mh,« je rekel Milan, »in mojih prihrankov je tudi nekaj, osemdeset vinarjev gotovo ali pa še več! Saj jih še imaš?«

»Nič se ne boj! Tvoj hranilnik je zaklenjen v moji skrinji, varno je spravljen. — Na, zdaj boš pa večerjal.«

Nalila mu je kave in urezala kruha. Dišalo mu je in Jera ga je zadovoljno gledala.

Potem si je pripravljal za drugi dan knjige in zvezke. Pa ko je prijel v roke slovenski zvezek, se je prestrašil; spomnil se je, da mora jutri oddati domačo nalogo, pa je bil čisto pozabil nanjo.

Ulile so se mu solze.

»Za božjo voljo, kaj se je zgodilo?« je vprašala skrbna Jera, in ko ji je razodel svojo zadrego, je bila huda. »Vidiš, kakšen si! Tiste tvoje indijanske knjižure, tiste ti preveč roje po glavi. Zapomni si, šola je prva! — No, zdaj pa le v kraj z jokom, jok nič ne pomaga! Kakšno nalogo pa imaš?«

»Velikonočne počitnice. Pismo prijatelju« — je bral Milan z listka in si brisal oči.

»Zdaj nikar ne trati časa,« je ukazovala Jera, »kar pero v roko! Tisto boš že znal napisati, da si videl procesije in božje grobove, da si jedel potice in te je bolel želodec. — Ali imaš snažne roke?«

Obrisala mu jih je.

Milan je vzel držalo v roke, gubal čelo in razkladal: »Pa ne smemo kar tako zapisati, kakor je v resnici, ampak tako, kakor učijo v šoli. In vse je treba popisati, veš, da ima žival štiri noge in glavo in da je koristna.«

»Torej kar piši,« ga je priganjala Jera, »sicer mi do polnoči ne prideš v posteljo!«

In Milan je pričel: »Ljubi prijatelj! Zelo sem se veselil velikonočnih praznikov. Komaj sem se zjutraj zbudil, že so bili velikonočni prazniki.«

Tako daleč je hitro prišel. Potem se mu je ustavilo.

»Ko sem odmolil in vstal, sem pil kavo in jedel potice, po poticah me je bolel želodec«, je pomagala Jera.

»Ne, o kavi in potici in želodcu se nismo nič učili! Oh, in dve strani mora biti dolga!« je vzdihnil.

»Pa piši bolj široko!« mu je svetovala Jera in uredila sta sledeči stavek dogovorno tako: »Ko sem se zbudil, sem opravil jutrnjo molitev. Ker je velikonočna nedelja praznik, sem pobožno hitel v cerkev k sveti maši. Snažno sem se umil in oblekel praznično obleko. Našega psa nisem vzel s seboj. V cerkev se ne sme jemati psov. Pri nas imamo psa. Ime mu je Sultan. Ima štiri noge in pecelj, temu peclju se pravi rep in je zelo koristen.«

Ena stran je bila srečno popisana in zadovoljno je pokimala stara Jera, ko je Milan žarečih lic zatrjeval,

da žele v šoli ravno tako nalogo s številom nog in koristjo živali.

Pogumno sta se lotila druge strani, pa ju je zmotila gospa Jerajeva, prišedša domov.

»Lačna sem!« je vzdihnila. »Ali je kaj jajc doma?«

»Dve sta pa res«, je odgovorila Jera.

»Dajte, Jera, scvrite jih!« je rekla gospa in odšumela v sobo.

Jera je morala pustiti svojega gojenca, da je pristavila ponev, vanjo dala masti in ubila jajci. Ko je bilo cvrtje gotovo, ga je nesla s kruhom in jedilnim orodjem gospe v sobo; ko se je vrnila v kuhinjo, je videla, da je bil medtem Milanček trdno zaspal sredi naloge.

»Moj revček zaspani!« je rekla. Rahlo, rahlo ga je dvignila, varno ga nesla v posteljo, slekla, odela, prekrižala.

Potem se je spravila sama nad konec naloge. Pisala ga je na listek papirja, da ga Milan lahko hitro prepiše v zvezek jutri pred šolo. Ni se malo trudila. Pisala je sicer že dokaj pisem — o, pisem je bila vajena! — pa kaj, ko hoče šola vse po svoje in drugače, kakor je res! Globoko se je oddahnila, ko je slednjič skovala sledeči umotvor:

»Zvonovi so lepo zvonili. Ptički so peli čast Stvarniku. Ptički imajo dve nogi. Na enem koncu imajo kljun, na drugem koncu imajo namesto kljuna rep. Nekateri so zelo koristni. Ljubi prijatelj, gotovo si tudi ti imel tako vesele praznike! Zdaj pa moram to svoje pisanje skleniti, svetlo lučko ugasniti in te prav lepo pozdravim od travice zelene do plavega neba, od rumenega sonca do tvojega srca.«

Bila je enajsta ura, ko je ugasnila svetilko. Poljubila je sladko spečega Milana na čelo in se spravila leč.

* * *

V zadnji sobi gostilne »Pri kavki« je ta večer sejal odbor »Strune«. »Struna« je vedno sejala po gostilnah, enkrat v tej, drugič v drugi. Imela je sicer v zasebni hiši najeto sobo, imenovano »društveni prostori«, kamor so skraja sklicevali seje. Toda ni šlo — v »društvene prostore« odborniki niso prihajali. In če so prišli, so bili vsi v opoziciji: zoper vsak predlog so imeli pomisleke in vsakikrat se jim je silo mudilo od tod. Zato so se rajši shajali v gostilni.

Sploh seje v gostilni, te so vse drugačne! Že gostilna sama, kako spodbudno učinkuje na zborovalce! Gostilniški zrak, prepojen s tobačnim dimom, dehteč po vinu, pivu, mokrih ostankih cigar in cigaret, po jedilih in vlažnosti, kako čudovito drami že ta zrak trudne živce! Maroge na namiznem prtu od črnega vina, od omak in pepela, tla posuta s končki cigaret, z vžigalicami, zlomljenimi zobotrebci in kostmi — kako vse to dobro dé očesu! In povrhu še požirek penečega piva, rujnega vinca: kar očitno se širi odbornikom obzorje, duh postaja smelejši, malenkostne zasebne in družinske skrbi se umikajo ozirom na domovino. In rodé se sklepi, tehtni in daljnosežni.

Gospod predsednik Jeraj je bil duša društva. Tako so ga imenovali po pravici. Zakaj vse, kar je društvo storilo imenitnega, vse se je rodilo v njegovi glavi. Tudi nocoj je presenetil zavzete odbornike s celo vrsto sijajnih predlogov.

Kako bi se dvignil pri pomladanski veselici denarni promet brez nadležnega obiranja gostov s cvetkami in enako šaro? To je bil predmet prvemu njegovemu predlogu in gospod predsednik Jeraj je izvajal, utemeljeval in predlagal: cene pijači se za petdeset odstotkov zvišajo; zato pa bodi vsaka tretja čaša zastonj! To bo ljudi spodbujalo k pitju; že iz nagona varčnosti bo hotel vsak doseči tretjo zastonjsko čašo. Vnelo se

bo veselo tekmovanje in lepa vsota se bo skupila v društveno blagajno!

Soglasno in z navdušenjem je bil odobren in sprejet predsednikov nasvet. Kar razgreli so se gospodje odborniki. Imenitna misel! Kakor so poznali svojo in

svojih krogov dušo, bo ta uravnava cen z nagrado dvignila promet s pijačo do neznane višine, zraven se bo občinstvo izborno zabavalo, blagajna pa polnila. — In izvirna je misel! Javnost bo strmela — še tisti, ki so do zdaj tiščali oči, bodo spregledali in morali priznati zaslužno delovanje društva!

Predsednikov zvonec je prekinil živahni razgovor. Sledil je nov, važen predlog: vina za veselico izberi poseben odsek!

S ponosom je zrl predsednik na neutrujeno delavnost svojega odbora: vsi do zadnjega so se oglasili prostovoljno, da vstopijo v ta odsek! Tako število pa bi bilo preveliko; zato je prodrl posredovalni predlog, da vodi vse začetne poizvedbe in pogajanja zaradi vin gospod predsednik sam, končna odločitev pa gre celokupnemu odboru.

Postrežljivi gospod krčmar je švigal okoli gostov. Ujel je smisel tega predloga in hitel, da vljudno smehljaje postavi na mizo tri litre vina različnih vrst za blagohotno pokušnjo; ponudil se je, da ga dobavi slavnemu društvu po izredno nizki ceni, tako rekoč v lastno izgubo.

Pričelo se je pokušanje. Ura je bila že deset, govorili in smejali so se vsi vprek, pokušali, izrekali in zapisovali mnenja, pa se je dvignil gospod predsednik, vedno delaven, vedno vnet, potrkal z nožem ob kozarec, prizanesljivo čakal, da nastopi mir, in izpregovoril tele, skrbno pripravljene besede:

»Častiti gospodje odborniki! Naše društvo, naš ponos, čigar blagor je nam vsem enako pri srcu, slavi letos desetletnico, odkar vihti svoj prapor širom naše mile domovine. Koliko je storilo v teh letih, veste vsi in ne bom ponavljal. Tudi širša javnost priznava naše zasluge, dokaz temu ugodna poročila o naših prireditvah v vseh listih, ki so nam naklonjeni, skratka,

ki so nepristranski. Ali to priznanje je le moralično! Vprašajte gospoda blagajnika, koliko ima naše društvo podpornih članov, in pove vam, da celih sedemnajst. To je evropski škandal! (Ogorčeni klici.) Pa kdo je kriv tega? Mi sami, ker držimo roke navzkriž! To mora postati drugače. Naša desetletnica nam nudi ugodno priliko, da dvignemo njih število na desetkrat in na dvajsetkrat sedemnajst! Imamo gospode v našem mestu, ki se dajo zmerjati s prvaki in narodnjaki, pa niso niti člani našega društva! Mar naše društvo ni narodno? Mar so ti gospodje potemtakem narodnjaki, mar so celó prvaki? (Klici: Izdajice!) To je treba povedati tem gospodom. — In še nekaj! Kdor nas podpira, tega mi podpiramo. Kdor je naš član, pri tem bomo kupovali, zanj glasovali pri volitvah; kdor ni, temu ne vinarja zaslužka, ne končka glasu! In zdaj na delo, gospoda! Nobene besede več — ali zatrdno pričakujem, da nabere in prijavi do bližnje odborove seje vsak odbornik vsaj deset novih članov!«

Splošno navdušenje se je dvignilo za jedrnatim govorom gospoda predsednika in križem so se kovali podrobni načrti.

Oglasil se je pisarniški uradnik Kosec: »Ti, Jeraj, kaj pa tvoj šef? Ali je pri našem društvu?«

Gospod Jeraj je odgovoril: »Ta? Ne, naš stari sploh ni pri nobenem društvu. Toda to me ne moti. Koj jutri potrkam pri njem in se malo pomeniva, kako in kaj. Ni spak, da ga ne pridobim celó za ustanovnika!«

Tudi knjigovez gospod Korun je imel kos ideje: »Če vabimo člane, jim moramo kaj nuditi. Jaz sem za to, da sklenemo: Umrle svoje člane spremljaj društvo korporativno in z društveno zastavo k večnemu počitku in mu zapoj žalostinko! To naj se razloži ljudem, boste videli: kakor muhe na med bodo silili v društvo, vlekel jih bo pogreb z zastavo in žalostinko!«

Predsednik Jeraj je s pohvalnimi besedami podpiral ta predlog in omizje ga je soglasno sprejelo.

Vse črno nasvetov se je še vrstilo, drug je bil boljši od drugega. Nasvet gospoda asistenta Pavliča: Znani ljubljanski gospodje, ki bi lahko bili člani društva, pa še niso, naj se kar napišejo na polo in naj se kratkomalo pošlje okrog njih postrešček, da pobere udnino; večina gospodov je že pri tolikih društvih, da niti vedeli ne bodo, ali so člani »Strune« ali ne, in bodo brez ugovora plačali. — Nasvet gospoda stavca Batagelja, naj se tisti, ki ne bi marali pristopiti k društvu, po imenih ošibajo v listih. — Nasvet gospoda oficiala Gabriča, naj si društvo omisli nove društvene znake, ki bi se tako nosili kakor red zlatega runa. In tako dalje in tako dalje.

Žal, da vsi ti uvaževanja vredni nasveti niso prišli do zaslužene polne veljave, ker so se stavljali in razpravljali hkrati in vse vprek in se je obenem pri polnih litrih slavil tudi krst novega člana, ki ga je ta večer pridobil gospod predsednik, gostilničarja »Pri kavki«.

Šele ob dveh po polnoči je prišel gospod Jeraj domov. Do takrat je bila stara Jera že štirikrat vstala in šla, da odene Milančka; fant je spal nemirno, nemara ga je begala domača naloga.

* * *

Jerajev šef, odvetnik dr. Šipelj, je bil majhen, živahen gospod, že bolj v letih, s cilindrom na glavi in z viržinko v ustih. Če so ga videli brez viržinke, so postajali in povpraševali, ali je bolan. Razen cilindra in viržinke je imel tudi deset otrok in ženo. In ljudje so se prijazno muzali, kadar so ga videli na sprehodu z vsem svojim zavodom in njegovimi pritiklinami, kajti mlajši člani zavoda so s seboj vlačili na sprehod

in pohaj tudi punčko in kužka in medveda, slednja dva na kolesih, in Gašperčka in voziček. — S politiko se dr. Šipelj ni pečal, niti ni pisal v liste, pač pa sta ga tu in tam videla gledališče in koncertna dvorana.

Oni dan po znameniti odborovi seji »Strune« je imel dr. Šipelj dopoldne daljšo razpravo na sodišču. Šele o poli dvanajstih se je vrnil v pisarno. To pot sicer ni bil dobil pravde, toda ta okolnost mu ni grenila razpoloženja, ker se je bil v teku let povzpel do spoznanja, da je včasi bolj pošteno, pravdo izgubiti, kakor jo dobiti. Prijazno je odzdravil osebju, stopil v svojo sobo in odložil. Naredil je z rokami nekaj prostih vaj, potem pa sedel za pisalnik, da pregleda ondi ležečo pošto.

Pa je potrkalo in vstopil je črno oblečen, v rokavicah in s pinjo ali cilindrom v roki gospod Jeraj.

»O, gospod Jeraj v svatovski obleki!« ga je prijazno pozdravil dr. Šipelj. »Kaj mi pa prinašate imenitnega? Ali potrebujete botra? Z največjim veseljem!« Vstal je in si občudujoč ogledoval slavnostnega Jeraja od nog do glave.

Gospod Jeraj se ni dal spraviti iz tira. Odprl je zatvornico svoje govorniške sile in na prijaznega gospoda šefa usul ploho besed, praznično opranih, poškrobljenih in zlikanih: »Preblagorodni gospod doktor! Prihajam kot odposlanec pevskega društva ‚Strune'. Pevsko društvo ‚Struna' praznuje letos svojo desetletnico. Ne bi je pa moglo sijajneje praznovati, kakor da pristopi k njemu čim več novih ustanovnikov ali vsaj članov letnikov. Zlasti bi si društvo štelo v neizmerno čast, če bi tudi vi, velecenjeni gospod doktor . . .«

»Jaz? Zakaj?« je čudeč se vprašal dr. Šipelj. »Pet ne bom hodil k vam, krokat pa tudi ne. Smešno bi bilo, če bi se štulil vmes. Vaše društvo mi je tako od rok

kakor, recimo, zadruga dimnikarjev. Dimnikarji so častivredni in potrebni možje, pa če mi pridejo z društvom, ne bom pristopil in ne bom. V vsakem društvu naj bodo tisti, ki vanj spadajo, namreč tisti, ki jim društvo pospešuje katerekoli skupne gmotne ali idealne namene. S ‚Struno' pa res ne vem, kakšen stik naj bi imel.«

»Ali gospod doktor, ‚Struna' je vendar narodno društvo!«

»Da, da,« je odgovoril dr. Šipelj, »pa vi gospodje okoli ‚Strune' bi bili nemara narodni tudi brez društva!«

»Naši koncerti . . .« je nadaljeval gospod Jeraj.

»Koncerte imam rad,« je rekel dr. Šipelj, »namreč lepe koncerte. Pa z umetniškega stališča vaši koncerti pač ne prihajajo v poštev, kajne? Ne rečem, da nimajo svojega pomena. Pevske vaje in pevski večeri dvigajo družabno življenje vašega kroga, zlasti se laže pije, kajne? — če se poje vmes ali posluša. Saj je prav, da se ljudje zabavajo — če imajo denar, seveda. Ali jaz vendar nisem poklican, se brigati ali zanimati za to, da se več ali manj ljudi zabava in da se zabava prav na ta način in pod vašim okriljem!«

Jeraj je udaril na šaljivo struno. »Gospod doktor, samo štiri kronice na leto!« Misel na ustanovnino je bil že pokopal.

Dr. Šipelj se je prijateljsko nasmehljal. »Dajte no, sédite, gospod Jeraj! Veste, za tisti štiri kronice res ne gre. Ali soodgovornosti ne maram. Gre za to, da se morebiti ne pomaga na prisiljen način vzdrževati to, kar ni treba, da bi obstajalo. Vidite, gospod Jeraj, vi ste delaven in pošten človek! Dobro vem, da povsem nesebično žrtvujete ‚Struni' lepo mero časa, truda, denarja, nemara tudi zdravja in morebiti še česa. Vaši nameni so plemeniti, bolje uverjeni ste, da so ple-

meniti. Poudarjate, da je društvo narodno — kaj se to pravi: narodno? Menda hočete s tem reči, da je društvo koristno za narod. To bi bilo lepo. Prizadevanja, ki bi v resnici služilo blaginji naše širše družine, imenovane narod, se gotovo ne bi branil podpirati. Ste li pa kdaj premišljali, ali vaše društvo res pospešuje duševni ali telesni blagor te naše širše družine, naroda ali poedincev, ki iz njih obstaja?«

»Jaz mislim ...« je rekel Jeraj.

»Glejte, o tem nikdo nič ne misli! Pri nas tiči vse, kar leze in gre, v odborih ali javnih zastopstvih. Vsi delujejo za narod. Uspeha tega svojega delovanja pa nikdar nikdo ne pretehtava in naroda je vedno manj in kar ga je, je vedno bolj piškav. Jaz nisem v nikakem odboru niti v občinskem svetu niti v deželnem zboru, pa vendar delam več za narod in ne le za narod, ampak tudi za človeštvo kakor marsikdo, čigar ime straši vsak dan po listih.«

Gospod Jeraj se je začudil — o tem delovanju svojega šefa še ni bil nikdar nič slišal.

Dr. Šipelj pa je nadaljeval: »Imam deset otrok. Sami ob sebi niso otroci nikaka zasluga. Ali resno se trudim, da jih zredim in vzgojim v zdrave, delavne, poštene ljudi. Če bo božja volja — pomislite — deset dobro vzgojenih in sposobnih ljudi bom dal narodu! Koliko pridnih rok, bistrih glav, usmiljenih src! Poglavitno je vendar, kaj ne? — kakšni so ljudje, ki tvorijo narod; da so v korist človeštvu in ne mu v breme! — In zdaj vzemiva vaše društvo in poleg vašega še sto drugih! Saj je prav in le naravno, da se druži vsak, kdor ima količkaj potrebe po družbi, čeprav mu gre le za tarok! Ko se naveličajo drug drugega, gredo zopet vsaksebi in — mirna Bosna! Pri društvih pa je drugače, društva so bitja zase in rada životarijo tudi še tedaj, kadar niso nobenemu posamezniku več

potrebna. Zlasti se to lahko dogaja pri društvih s takimi posili člani, kakršen naj po vaši želji postanem jaz. Torej vaše društvo — kak blagor donaša ‚Struna' najprej vam?«

»Prosim, gospod doktor, človek vendar ni sebičen!«

»Dobro! Torej vam društvo osebno ne koristi! — Najbližja sta vam potem gospa in otrok, saj imate enega — kajne, fantiča? Do njiju imate dolžnosti, resnejše in nujnejše, kakor so katerikoli ‚nameni' kateregakoli društva. Kakšen blagor torej donaša ‚Struna' vaši soprogi in vašemu sinu? Ne veste; jaz tudi ne! Nemara boste laže odgovorili, če vas vprašam, kakšno škodo jima donaša. Gmotne škode se niti ne dotikam; niti ne, ali vas ne pogrešata gospa in domači red, kadar posedate po sejah. Nekaj vam pa lahko rečem, ker imam rad deco: Škoda za vsako uro, ki jo žrtvujete ‚Struni', namesto da se pečate s svojim sinčkom! Tudi vaš sin je član naroda!«

Gospod Jeraj je vstal. »Potemtakem naj bi društva kar prenehala?«

»Vsa ne. Le tista, ki niso potrebna. Vsako društvo naj bi se ob sklepu vsakega leta resno povprašalo: Ali sem v resnici potrebno? — in če si ne more dati čisto določnega pritrdilnega odgovora, naj mirno preneha, namesto da tarna po listih zaradi denarnih stisk in ošteva občinstvo, zakaj ga ne podpira. — Vaša ‚Struna' obhaja desetletnico. Pomislite, kako bi bilo imenitno, ako bi odborniki napravili bilanco, ali in koliko prinaša društvo koristi, koliko pa povzroča škode — potem pa bi izjavili: V proslavo svoje desetletnice se društvo prostovoljno razdruži! — To bi bil nemara najodličnejši sklep društva, odkar obstoji!«

Gospod Jeraj se je kislo smehljaje priklonil. »Torej oprostite, gospod doktor!«

Dr. Šipelj ga je oberoč prijel za desnico in mu jo stresel. »Gospod Jeraj, verjemite mi, dober oče je več kakor društven predsednik! Namesto za društvo in njegov megleni blagor delujte rajši za prospeh svojega lastnega gnezda! Tod je vir naroda! — In ne pozabite: Za botra, kadar treba, grem od srca rad!« Udaril je Jeraju v roko.

9. Pirc vzgaja sina.

Čevljar Pirc ni mogel delati, ker ga je bolela roka. Bolela ga je, ker ga je bil ugriznil v palec rodni sin Tonček. Stvar se je zgodila tako.

Oče ga je preveč v živo vzgajal. Noben del Tončkovega telesa ni bil varen pred to vzgojo. In ko jih je Tonček nekega lepega dne spet spravil zvrhano mero po glavi in grbi, je storil, kar mu je nasvetoval Kocmurjev Stanko: ušel je in jo popihal naravnost k teti.

Teta ga je gledala, fant pa je imel že pripravljen izgovor: »Na vakance sem prišel. Učitelj je zbolel, nimamo šole, pa so ata rekli, naj grem k vam.« In že je poskočil okoli hiše, po dvorišču in vrtu, če je še vse v starem redu, z njim Rjavček v skokih in s prijaznim lajanjem. Potem v tetino sobo. Še je stala kakor prej njegova postelja in je pogledal v svoj predal: lepo zravnana sta notri ležala njegova obleka in perilo. Čutil je, tukaj je doma in ne v grdi Ljubljani. Vzel je in si privezal svoj ljubi stari modri predpasnik in šel v hlev pozdravit stare znance: backa svojega srca, belca in dimko in vse druge, kako prijazno se mu je zdelo pri njih! Še gnoj mu je dehtel in se je lotil vil in ga kidal in je do večerje več naredil kakor pastir ves dan.

Drugi dan je šel navsezgodaj s teto na polje in se tako pridno sukal, da nikoli tega. »Včasi se nisi tako gnal pri delu,« je rekla teta, »nisem verjela, da ti bo

Ljubljana v takšen prid!« Tudi poslušen je bil bolj ko svoje dni in rad se je pritiskal k teti, kar milo se ji je delalo, osameli revi. »Ali ti je všeč v Ljubljani?« ga je izpraševala. Fant je zmigal z glavo, da ne. Ponujale so se mu solze. »Ni drugače, ata in mamo moraš ubogati!« ga je poučila teta. »Samo prosiš jih lahko, da te puste pri meni.« —

Doma v Ljubljani je nastalo veliko razburjenje, ko so pogrešili fanta. Oče se je najprej kazal trdega. »Spat bo že prišel«, je rekel. A ko je ura bila osem, devet, deset, fanta pa le od nikoder, ni več prikrival skrbi.

Mati je tarnala: »Če si ni kaj naredil! Preveč si ga pretepal!«

Čevljarja je dražil ta očitek, trdo ga je zavrnil: »Še premalo, drugače bi ne bil ušel!« Napodil pa je vajenca, naj stopi po bližnjih ulicah, če se kod potika Tonček in si ne upa domov. Sam je korakal po sobi, hodil gledat na dvorišče, od tod pred hišo. Fanta ni bilo in ga ni bilo! Mati je obupavala; ob enajstih ponoči je šel mojster Pirc na policijsko stražnico. Poslušali so ga in obljubili, če nalete na fanta, ga že spravijo domov; nasvetovali so mu, naj se drugi dan zglasi zaradi posveta še na sodniji. Tisto noč nista zakonca Pirčeva nič spala in blazina Tončkove mame je bila mokra od solz.

Komaj sta pričakala dne. O fantu še nič sledu, tudi na policiji ne. Mati je koprnela: »Gotovo je šel v vodo!« Vsa hiša je bila pokonci. Nanča je stala sredi dvorišča in prerokovala, kaj se ji je sanjalo o Tončku in kaj pomenijo sanje; šunder je prodrl celó do starega Korena, ki je s povešeno glavo stopajoč proti vrtu hripavo vprašal: »Kje je Tonček, kje je Tonček?« — pa ni dobil odgovora, ker so se njemu in psu vsi umaknili v kraj.

Ob devetih je tekel mojster Pirc na sodnijo k varstvenemu sodniku. Ta ga je najprej potolažil. »Ne eden še ni šel v vodo teh mladih ptičev, kar jih je ušlo zdoma. Tudi ni vzroka za strah, da se mu je pripetila kaka nesreča: takile fantiči se znajo bolje čuvati kakor odrasli. Zakaj je pa ušel?«

Čevljarju se je nerodno zdelo pripovedovati o svoji vzgojni metodi. Razlagal je torej hudobije Tončkove, pričenši od gumbov in hlač do trmoglavosti in črne nehvaležnosti, in ko jih je pravil, mu je bilo sitno, da hudobije niso hujše.

»To ni vse vkup nič,« je rekel sodnik, »zaradi tega ni ušel! Povejte mi, ali vas je imel rad vaš sin?«

Čevljar se je bridko pritožil, da ne, in kako da mu sin skraja ni maral niti reči ata, če ni s palico stal za njim. Tako je sodnik počasi izmotal iz njega, da je bil fant do zadnje dobe ves čas v reji pri svoji teti. Zdaj mu je bila stvar jasna.

»Mojster Pirc,« je rekel, »ne smete preveč zameriti fantu. Ušel je, ker ga nič ne veže na dom — samo zaradi strogosti in batin otroci ne uhajajo. Da vas nima rad, ni sam kriv, ljubezen ne prihaja na ukaz, niti je ne dajeta kri in rojstvo. Glejte, oče in mati nista tista dva, ki sta kot starši vpisana v krstni knjigi; resnični starši so tisti, ki se ukvarjajo z nebogljenim bitjem, da iz njege zrede in vzgoje človeka! Koliko daje tako dete posla in skrbi, koliko trpljenja! Pa blaženo to trpljenje, zakaj iz njega se rodi ljubezen: ljubezen staršev, ki greje, varuje, prizanaša, in ljubezen otroka, ki čuti tod svoje gnezdo in zavetje! Nič ne dvomim, kam jo je vaš fant pobrisal: nazaj v svoje gnezdo in to je — pri teti!«

Mojstru Pircu se je sodnikova pridiga zdela neumestna — kakor da je šolarček in stoji pred katehetom! — neumestna in celó krivična. In imel je

za potrebno, da pojasni gospodu sodniku, kako sta imela z ženo vseskozi najboljše namene. Res sta dala otroka od sebe v rejo, toda zakaj? Zato, da je žena lahko hodila še naprej v tovarno. Prihranila sta si denarja, žena ima pokojnino, vso lahko devlje na stran — kadar bo dovolj, si kupita hišico. Čigava bo? Nikogar drugega kakor fantova!

Sodnik ga je prekinil: »Ničesar vam ne očitam, vem, da ste delaven, pošten, sposoben obrtnik. Le sina napak ne sodite! Zbegan ptiček je, vzet iz vajenega gnezda; deset let je star — bojim se, da se ne bo kar zlahka privadil novemu, najmanj s tepežem. Pretehtajte vse in preudarite, ali ga morebiti vendarle ne pustite pri teti, saj sami pravite, da je pametna in poštena žena! In glejte bolj na sinov blagor kakor na svoje želje!«

»Hvala za pouk!« je rekel čevljar. »Lepo bom delal z njim, seveda ubogati me mora. Na kmetih ga pa ne pustim, otrok je mesten in spada v mesto!«

Po kosilu se je odpeljal z vlakom. S postaje je peš krenil proti Dolenji vasi, kjer je domovala teta. V žepih je imel pomaranče, v glavi pa najblažje namene.

Teta in Tonček sta na vrtu okopavala zelje — kako ljubo mu je dišala prst! Vmes je pravila teta novice iz hleva in svinjaka in kaj so sejali v Lazih in kaj na Gradišču, kaj je novega pri sosedih, kako kaže sadje in kateri zdaj streže pri maši. Malicala sta; črn kruh — star, ljubi znanec — namazan s surovim maslom, kako mu je dišal in koliko mu je vzbujal prijaznih spominov! Čez in čez je bil srečen in zadovoljen, pozabljena je bila Ljubljana, pozabljen beg in še od daleč ni mislil, da bi moral spet nazaj.

Pa je slučajno pogledal na cesto in skočil je kvišku, kakor da ga je pičil gad. Ne da bi črhnil be-

sedico, je zbežal z vrta in čez travnik v kozolec: zagledal je bil očeta.

Teta se je začudena ozirala, kaj je fantu in kam ga je neslo, kar stopi na vrt mojster Pirc in na kratko in brez pozdrava vpraša: »Kje imaš Tončka?« Zapazil je bil sinov beg. Da beži pred svojim očetom, ga je zbodlo, in znatno se mu je ohladilo prijaznejše razpoloženje, ki ga je prinesel s sabo s pomarančami vred.

»O, si ti?« se je zavzela teta. »Tonček, kje pa si? Pravkar je bil tukaj. Tonček, ata so prišli!«

»Prepovedujem ti, da mu daješ potuho in ga prikrivaš!« se je zakregal mojster Pirc.

Teta je strmela. »Kdo daje potuho? Kdo prikriva? Če ti ni prav, čemu mi ga pošiljaš?«

»Kdo ga je poslal? Ušel je, nikdo ga ni poslal!«

»Ali je mogoče? Meni je rekel, da je učitelj bolan in da ga ti pošiljaš na vakance. — Kraljica nebeška, pa ne, da ga preveč tepeš?«

»Ti si kriva! Ti si ga izpridila!«

»Svak, svak! Ali se ne bojiš Boga? Mar ni zdrav, mar ga nisem redno pošiljala v šolo in ga učila moliti in delati? Tako si mi hvaležen?«

»Plačeval sem ti; če je bilo premalo, zakaj nisi rekla, dal bi ga drugam!«

»Kar si plačeval, še za milo ni bilo in za perilo! Smilil se mi je; otrok, dan v rejo, je sirotek, kakor da nima staršev. Iz usmiljenja sem ga vzela in iz ljubezni sem ga imela in bi ga še, čeprav ne bi zanj videla vinarja!«

»Verjamem! Zalegel bi ti za hlapca!«

»Križani Bog, kakšen si! Veš, da sem vdova in brez otrok — kar je moje, bi bilo njegovo!«

»Zapiši mu, pa ti ga pustim!«

»Prismoda! Kdo zapisuje desetletnemu otroku?«

»Koj gre z mano!«

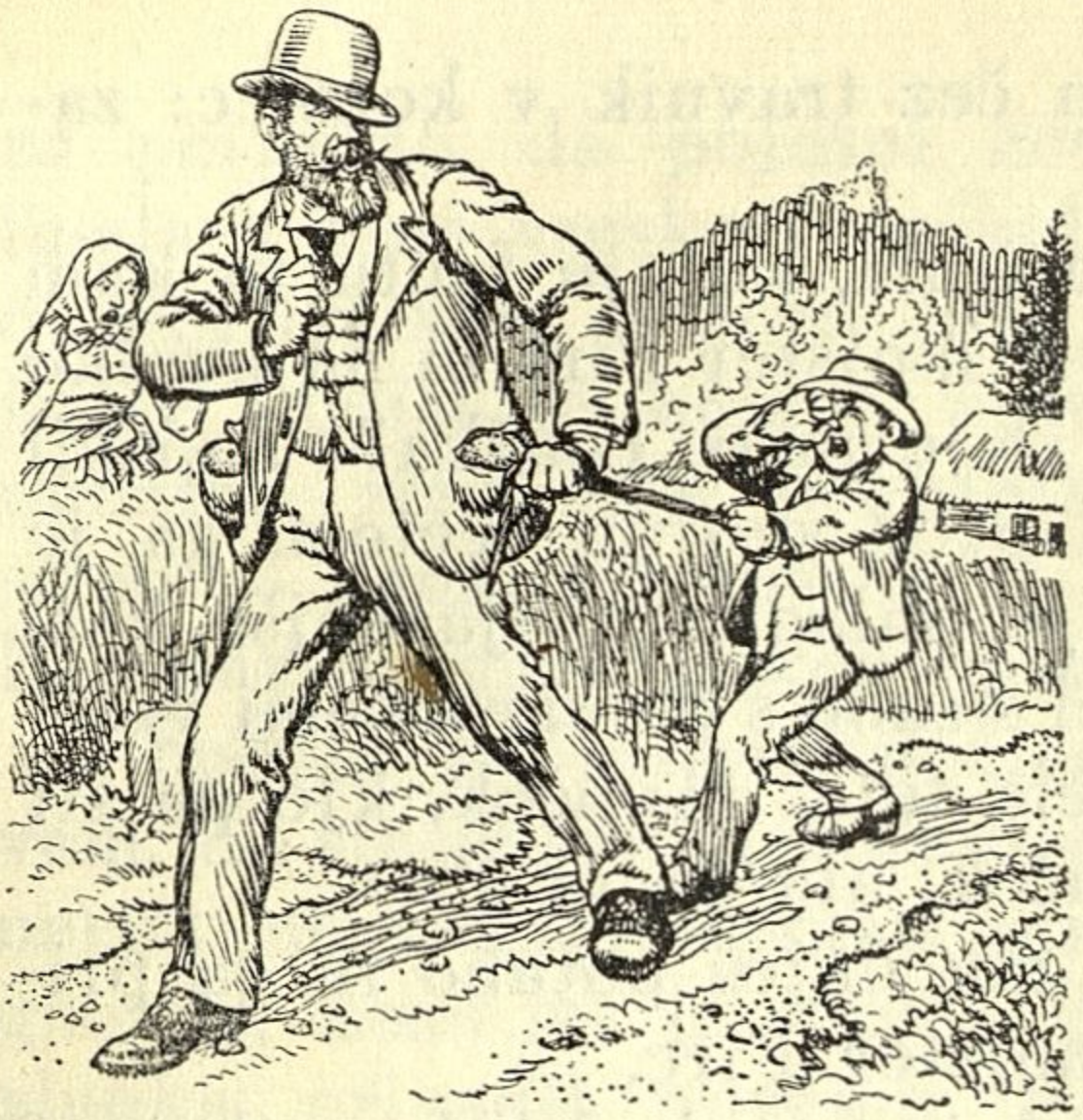

»Kar poišči si ga! In z vilami ga napodim, če mi še kdaj pride pred moj prag, in tebe tudi, da veš!«

Raztogotil jo je svakov nastop, šla je v hišo in zaklenila duri za sabo.

Mojster Pirc je krenil proti kozolcu. Tonček se je bil zaril globoko v seno, ni se ganil, komaj je dihal. Slišal je škripati lestvo, osorno vprašanje: »Kje si?« — šumelo je seno, bližali so se koraki. V seno je segla roka, prav Tončku v lice, in Tonček, zbegan kakor preganjana žival, je hlastnil po palcu in ugriznil.

Čevljar je zaječal in zaklel, za lase je vlekel nesrečnega Tončka iz sena in ko ga je imel zunaj, že je po njem izvajal zapored in mešano vse svoje vzgojne metode, ono z lasmi in ono z ušesi, ono z bunko in ono s plosko roko, po glavi in hrbtu in hlačah in obžaloval je nedostatnost človeka, ki ima le en par rok in zato ne more, kakor bi rad, uporabljati hkrati vseh vzgojnih metod v prid zanemarjencu.

Tonček ni kričal, tiščal je zobe, gledal v tla in se umikal očetovim očem. Težko je sopel in včasi, kadar je bilo prehudo, polglasno zaječal.

Vzgoja je težek posel, utrudil se je oče Pirc in odnehal. Vzel je jermen in ga dal sinu okoli roke — tako ga je vlekel s kozolca in ga gnal proti postajici. Ko sta prišla mimo tetine hiše, so bila okna in vrata zaprta. Tončka je premagalo, glasno je zaihtel, čevljar ga je hitreje potegnil s sabo. Za oknom je stala teta in si brisala oči.

Pozno zvečer sta prišla z vlakom v Ljubljano, oba drugačna, kakor ju je pričakovala mati čevljarica. Pripravljeno je imela za sina odpuščanje, prijazno besedo, objem, poljub in kranjsko klobaso — ali oče je bil razjarjen, sin preplašen, zakrknjen, nem. Mučen je bil sprejem, žalostni so šli spat in drugo jutro ni bilo bolje. Čevljarju je ponoči otekel ugrizeni palec, skelelo ga je, poizkusil je delati, pa ni mogel. Tako mu je rasla ogorčenost zoper sina, v sinu pa večala odpor zoper očeta, zoper očetov dom, zoper Ljubljano.

Zjutraj ga je spremil v šolo. Peljal ga je za roko in ga ni prej izpustil, dokler ga ni porinil noter v razred. Potem je čakal pred durmi, da je prišel učitelj. Učitelj je bil dober, star gospod; izjavil je, da tiči morebiti vzrok fantove pokvarjenosti v okolnosti, da ne obiskuje posebne ure, ki stane tri kronice na mesec. Pa čevljar je preslišal ta dobrohotni migljaj, zgolj ponovil svoje priporočilo: »Le strogo!« in odšel.

Ob enajstih je prišel zopet ponj in ga gnal domov. Ženi je bil prepovedal, da izpregovori s sinom, dokler ne prosi iz lastnega nagiba odpuščanja. Po kosilu bi se bil Tonček rad izmazal na dvorišče, pa je že zagrmel očetov glas: »Tukaj ostaneš! Kdo ti je dovolil? Zapomni si, brez mojega dovoljenja se ne boš ganil nikamor! Bom videl, ali se mi naučiš prositi ali ne.«

Tonček je stal pri durih in ni izpustil kljuke. Videlo se je, da preudarja, ali bi, ali ne bi — tepež rodi trmo! Ni utegnil dolgo preudarjati, že ga je zgrabil oče in ga pahnil od vrat. »Čakaj me no, ali boš ubogal ali ne! Če beseda ne drži, bo pa držal jermen. Poklekni!« Potisnil je fanta na tla in ga privezal k posteljni nogi. »Zdaj pa le uidi, če moreš!«

Mati čevljarica je kloneč glavo opravljala svoja gospodinjska dela in se ni upala pogledati tja, kjer

je klečal Tonček, vajenec je hitel vbadati v usnje, da nikoli tega, oče Pirc pa je hodil po sobi in pridigal.

»Zdaj te kaznujem še jaz, pa te bodo kmalu drugi. Boš že videl! Le delaj tako naprej, vešalom ne uideš! Lepo veselje napravljaš staršem. Trudila vsa se in varčevala, da boš kdaj kaj imel, ti pa si takšen razbojnik. Sram me je, da si moj sin! Učitelj tudi ni zadovoljen s tabo, zadnjo računsko nalogo si prinesel popackano. Ali ne veš, da se računskih nalog ne sme popackati? Mar sem te jaz tako učil, kaj? Varuj se, ti pravim; ko dobite naznanila, le eno kljuko mi prinesi, pa te pošljem v prisilno delavnico, tja spadajo taki tiči!«

Tako je korakajoč po sobi pridigoval in hkrati pazil, da ne bi Tonček pri klečanju goljufal in se usedel na peti.

V tem plodovitem vzgajalnem delu ga je prekinil obisk. Potrkala je in pokukala noter gospa Jerajeva.

»Z dovoljenjem!« je rekla. »Saj koj zopet grem. O, ali si kaj izgubil pod posteljo, Tonček? Če najdeš cekin, ga meni prinesi!«

»Izgubil je, izgubil, pa samega sebe!« je zamrmral čevljar.

»E, z otroki so križi!« je vzdihnila Jerajeva. »Zlasti, če imajo potuho! Pomislite, včeraj so me klicali v šolo, grem, kaj je bilo? Fant je imel nalogo, kaj vem kako — o božiču ali o veliki noči — in je pisal štirko. Nič ne rečem za to, dandanes preveč zahtevajo v šoli od otrok! Pa zaradi štirke me niso klicali, ampak zaradi naše Jere. Ko se je fant domov prijokal s štirko, ali ni šla ženska neumna v šolo in nad učitelja, kregat se in ga zmerjat! Doma sem jo pošteno oštela, si lahko mislite; pa ni nič pomagalo — kake sem morala preslišati! Naj bo, vsaka stvar ima svoj konec, pa jo bo tudi ta imela!«

Sedla je na posteljo zraven Tončka in mu z roko brodila po laseh. Veselejše občutje je prišlo z njo v stanovanje.

Čevljar je povzel besedo: »Ali je res, ali se mi zgolj zdi — gospa ste danes posebno dobre volje. Nekaj se je zgodilo!«

Jerajeva je povesila glavo, igraje zazibala nogo, potem pa šegavo izpod čela pogledala čevljarja. »Mislite? Uganite!«

Oglasila se je Pirčeva: »Pa ne, da ste zadeli v loteriji?«

Jerajeva je položila roko na srce? »Kakor je Bog v nebesih, nikomur nisem mislila povedati! Ali vi uganete vse! Ali ste od Boga ali od vraga?« Privlekla je izza pasa riskonto. »Glejta!«

Pirc je vzel listič in stopil k oknu, Pirčeva je obrisala roke in prišla bliže, vajenec se je ozrl od dela, še Tonček je dvignil glavo in stezal vrat.

»Zamazane so številke, težko se jih loči«, je rekel Pirc. »Ali so prišle dve ali tri?«

»Pet, tri in dvajset in devet in trideset«, je naštela Jerajeva.

»Terno!« sta vzkliknila zakonca Pirc, vajenec in Tonček sta globoko zajela sapo in čevljarica je dostavila: »Nikomur bolj ne privoščim kakor vam.«

»Pet, tri in dvajset, devet in trideset«, je ponavljal Pirc in si še ogledoval zamazane številke. »To pot me pa niste marali v družbo? Dobre številke obdržite kar zase? Vi ste pravi!« Vtaknil je riskonto, kakor pozabivši, v žep telovnika.

»Oho!« je rekla Jerajeva.

»A tako!« se je zasmejal čevljar. »Sem mislil, da ste ga meni podarili.« Vrnil je listič.

»Jaz — pa darovala vam, ki imate desetkrat toliko kot jaz? Krave bi se mi smejale!«

»Za likof pa boste vendar dali, gospa!« je dražil čevljar.

»Zakaj pa ne, rada!« je rekla Jerajeva in se prešerno nasmejala. »Ali suha sem kakor poper — vinar bi ne padel od mene!«

»Saj imate riskonto,« je dejal čevljar, »riskonto je kakor gotov denar.«

»Pred enim tednom ne izplačajo«, je vzdihnila Jerajeva. »Kredita pa nimam.« Namrdnila je ustnici in pogledala čevljarja.

Čevljar se je točno usedel na limanice. »Koliko pa hočete, gospa? Kar ukažite!« Stopil je k omari.

»Če vas primem za besedo, gospod Pirc?«

Gospod Pirc je odprl predal, izpod perila vzel knjižico in jo razgrnil: lepo zravnani so notri ležali bankovci. »Koliko?« je vprašal.

Jerajeva je pokazala tri prste in Pirc je dal tri dvajsetkronske. »Zdaj pa le po likof!« je veselo ukazala Jerajeva. »Liter štajerca!« Molila je vajencu bankovec. »Na, fant, skoči h ‚Kavki' po liter štajerca! Le povej, da je zame! Reci, tistega, ki ga bomo točili na binkoštni veselici!«

Mami Pirčevi ni bilo čisto po volji, da mož kar tako, na lepe oči, izposoja denar, ki ni bil zgolj njegov, ampak sta ga privarčevala oba. Toda pogled na požirek, ki bo zastonj, jo je potolažil in šla je splaknit steklenico.

Mojster je pogledal na uro. »Tri četrti je na dve. Peter! Tepec, kam pa gledaš, kadar govorim s tabo! Najprej tegale spremiš v šolo, pa glej, da ti ne uide! Potem stopiš po vino!« Odvezal je sina in mu še eno dal z jermenom po stegnih: »Ti pokora ti!« Pa ta je bila bolj šaljiva.

Tonček je pobral svoje šolske reči, vajenec steklenico in šla sta z Bogom. Tonček je vso pot držal

šobo, vajenec je zmigaval z glavo in tudi molčal. Ko sta bila že blizu šole, je vajenec prekinil molk in izjavil: »Moj Dunaj, imajo tvoj oče denarja! Če bi ga jaz imel, grem koj v Trst.«

Tonček pa ni nič rekel. Kaj ga je brigal denar!

10. Gospoda Kocmurja posli in načrti in kvarte »kratke Marjanice«.

Kocmur je bil še vedno brez službe, namreč brez stanovitne in plačane službe. Opravila vobče, tega je imel seveda dovolj vsak sleherni dan.

Da razodene strmečemu svetu svoje kmetijske sposobnosti in vrline, je izkopal ob sončni plati »svoje« hiše gredo, nasadil je vrsto fižola, vrsto koruze, pet buč in deset sončnih rož in je kalilo in raslo in Kocmurju so potekale zadovoljne ure, ko je gledal uspeh svojih rok in se ga veselil. Ljubil je drobne ptičke, nasipal jim je drobtinic ali zrnja in jih zvabljal v hišo; potem je urno zaprl duri in zavil nedolžnim krilatcem vratove. Tako je že nekaj vrabcev pa tudi kavk šlo svojo pot v ponev in od tod v njegov želodec. Od bližnjega konjača so včasih zašli semkaj golobi in niso več našli nazaj; še kaka neprevidna kura je plačala z življenjem samovoljni obisk Kocmurjevega parta.

Pa tudi izven doma je imel dovolj posla. Nadzoroval je mestne ulice in trge in pospeševal promet. Tujca je spoznal že od daleč, kar okoli vogala, in je bil postrežljiv zlasti proti kmečkemu prebivalstvu, ki mu je rad naklanjal koristnih migljajev iz bogate zaloge svojih skušenj izpred sodišča. Bil je že na glasu in se je dogajalo, da so kmetje že na mitnici povpraševali, kje ima svojo pisarno »doktor« Kocmur.

Opravila je imel torej dovolj, le službe nič. Kocmurka je sprevidela, če mu je ona ne priskrbi, sam si je ne bo. Pa se je napotila h Kožuhovi Marjanici, ki so ji rekla »kratka Marjanica«, če ne bi hotela posredovati pri županovi kuharici, da bi se županja zavzela za Kocmurja in ga pri svojem soprogu županu priporočila za prižigalca mestnih svetilk.

Kožuhovo so imenovali »kratko Marjanico« zaradi zanimive okolnosti, da ni bila višja nad en meter, široka pa približno ravno toliko. Hodila je ob dveh palicah, nogi je imela obe zasukani na znotraj, tako da ju je pri hoji dvigala drugo čez drugo, obraz je imela po navadi zavit v črno ruto.

Drugače je bila v najlepših letih in polna življenja. Govoriti je znala, kakor bi sadila rožice, pisma pisati lepa, da je človeka kar grabilo pri srcu, in izučena je bila v umetnem vezenju. Pa se je rajši preživljala ob tem, da je polagala kvarte, dajala svete v tajnih stvareh in pisala prelepa pisma.

Marjanica je stanovala v veliki, umazani hiši, ki je svoje dni služila za vojašnico. Imela je v najemu sobo in kuhinjo, toda sobo je bila oddala v podnajem štirim tobačnim delavkam, medtem ko je sama bivala v kuhinji s svojim detetom.

»Kratka Marjanica«, to ubogo, pohabljeno bitje, je imela namreč dete, živo, rodno, šest mesecev staro dete. Bila je omožena in imela moža, bil je dvakrat tako velik kakor ona, le da že leto dni ni več vedela, kje je.

Prinesle so ji ga kvarte, vzela ga je noč. Vedeževalka je bila, znana daleč naokrog, pa je še sebi polagala kvarte in se je zgodilo, da so ji trikrat zapored pokazale moža. Česar si človek želi, rad verjame pa si je tudi kratka Marjanica vtepla v glavo, da ji je namenjena zakonska sreča. In ker pričakovani mož

ni sam prišel, je priskočila usodi na pomoč in dala v liste ženitno ponudbo, kjer je skromno molčala o svoji telesni lepoti, zato pa poudarjala ugodne gmotne razmere. Res se je oglasil zidar, z Ogrskega je bil in mnogo zoprnega je že moral prestati, da se je ni ustrašil. Slovenski je znal prav malo, izpraševal jo je po hranilnih knjižicah, ona mu je odgovarjala o ljubezni in sta mislila, da se razumeta in sta hitela s poroko. Pa če sta se razumela vse drugo, zastran hranilnih bukvic se nista: on jih je hotel, ona jih ni dala. Oger je mislil, da ni dovolj razločen in je poudarjal svoje želje s pestjo. Marjanica je tekla na policijo, naj ji moža nauče manir, pa ko je mož dobil povabilo, je skrivaj pobral svoje cape in kar mu je prišlo njenih v roke in je izginil in ni bilo več o njem ne duha ne sluha. Za spomin pa ji je zapustil majceno, suho in kričavo dete.

Dete je ležalo v vozičku, mižalo je, v ustecih je imelo dudek in je zdaj pa zdaj po cevi posrkalo iz steklenice sivkasto mešanico mleka in cikorije. Sama kost in koža ga je bila, nebogljenega bitja: lučka, ki jo prvi pih ugasi.

Marjanica, njegova mama, je stala pri oknu in pisala na nizki polici pismo. O, zavzel bi se vsakdo, s kakšno gospodo si je dopisovala! »Visokorodna gospa grofica!« In kake lepe stvari so stale v pismu: polno časti in hvale je bilo notri, globoke ponižnosti, skrajne bede, neizmernega zaupanja in brezmejne hvaležnosti — v žep bi segel človek in vse do zadnjega vinarja dal, ko bi dobil tako pismo. O, Marjanica je znala pisati!

Kocmurjeva je ponižno potrkala. Kožuhova je urno skrila pisanje, z milim glasom je vzdihnila: »Naprej!« in stopicnila k vozičku. Mislila je, da ji prihaja v obisk dobrodelna gospa, kakršnim je pisarila

svoja ganljiva pisma. Ko je zagledala Kocmurjevo, je pustila komedijo.

»O, gospa Kocmurjeva,« je rekla, »le noter! Že sedem hrvaških let vas nisem videla. Pa sem zadnji čas večkrat mislila na vas.« Odracala je v kot in od tod pririnila do Kocmurjeve stol. Sama se je naslonila na svojo nizko posteljo — sedela je bolj težko.

Kocmurjeva je bila vesela prijaznega sprejema, sedla je in kratka Marjanica je nadaljevala: »Gospa Kocmurjeva, kaj pa dela vaš mladi gospod? Saj imate sina, kajne? — svetlorjave lase ima, kajne? — bolj rdečkaste, bi rekla, in na čelu obrunek? Čeden fant! Koliko je star?«

Ni je malo veselilo, Kocmurjeve, da je vendar še kdo pod milim nebom, ki prijazno govori o njenem fantu. »Enajst jih je bil o božiču«, je odgovorila.

»Glejte,« se je začudila Marjanica, »pa sem mislila, da jih je že trinajst, štirinajst — takšen hrust je! Škoda zanj, če bi se izgubil! Verjemite mi, gospa, ni prida, če taki fantiči beračijo. Mladi berači, stari pretepači! Kdor berači, tudi laže — saj mora, drugače mu ne dajo — in kdor laže, ta krade!«

»Pa ne, da je naš...?« je vprašala Kocmurjeva in se bala, kaj ji bo zopet slišati.

»Pred tobačno tovarno je zadnjič prosil. S palico in klobukom, kakor da ima patent in pravico!«

»O ti nesrečni otrok!« se je hudovala Kocmurjeva.

»Saj so bili silo jezni nanj drugi; malo, da ga niso stepli, pa sem zanj prosila. Le postrašite ga!«

»Z moje strani nima fant slabega zgleda, lahko mi verjamete, gospa! Pa kako naj bo drugačen, ko je njegov oče...«

Tisti mah se je spomnila, po kaj je prav za prav prišla, in je krenila z besedo na drug tir. »Saj ni hu-

doben moj mož,« je rekla, »še predobrega srca je, le sreče nima, da bi dobil kako primerno službo — potem bi bilo vse drugače pri nas. Zato sem prišla semkaj s prav veliko prošnjo, če bi hoteli in me uslišali.«

Kratka Marjanica je skromno nagnila glavo, Kocmurjeva pa je razkladala: »Moj mož pravi, veselilo bi ga, da bi prižigal mestne svetilke. Tisti, ki jih zdaj, gre o kresu stran. Vse ima župan v rokah, vi ste dobro znani z županovo kuharico . . .«

»S to hinavko me pa kar v miru pustite!« je prekinila Marjanica presenečeno prosilko.

Bila je preglasna, dete je zavekalo. Obe ženski sta prihiteli k vozičku; kratka Marjanica ga je gugala in poleg pela »aja tutu«, Kocmurjeva je s sklenjenimi rokami gledala črvička in zašepetala: »Lep otrok — ne bodi uročen!«

Že je izprevidela, da je opravila pri Marjanici — zastonj je bila pot! Čemu bi se dalje mudila... Hotela se je posloviti.

Kratka Marjanica pa je zroč na svoje dete pokimala z glavo in izjavila: »Ubogi otrok — ki nimaš očeta! — In še rečem, nihče drug ni kriv, da ga nima, kakor županova kuharica. Župan, če bi le hotel, lahko bi mi ga dal nazaj prignati, dedca, ako ne drugače, vklenjenega. Prosila sem jo, naj govori zame pri županu, šla sem sama na magistrat, še poslušali me niso. Rekli so, da me že poznajo, da sem z zvijačo ujela moža! Tako me je priporočila prijateljica in še hvalila se je proti drugim, kako me je očrnila! Z zvijačo da sem ga ujela, jaz, ki mi je bil namenjen po kvartah!«

Prepustila je voziček Kocmurjevi, odstopicala k svoji postelji, iz vznožja privlekla perišče umazanih kvart in jih prinesla k vozičku. Razvrščajoč jih po odejici je razlagala Kocmurjevi in jo prepričevala, kako ji je bil »on« namenjen in obljubljen, malo drugače kakor zapisan, in kdor govori o zvijači, je lažnik in obrekovalec.

Kocmurjeva je bila s svojimi mislimi čisto drugod, vendar je pritrdila in vzdihnila, da so res grdi ljudje na svetu.

To potrdilo je bilo zapuščeni Marjanici v veliko zadoščenje. Izjavila je, da ima Kocmurjevo za pametno žensko, in ker je imela kvarte baš v rokah, jih je še njej pričela polagati. Zravnala jih je, zmešala in počasi razpoložila po tri in tri. Gubančila je čelo, premikala ustnice, tresla glavo, pogledovala Kocmurko.

»Pik as, tref sedmica — izkaže se resnica... Gospa Kocmurjeva, podedovali boste! Poglejte: pik as — smrt, tref sedmica — dediščina!«

Kocmurjeva je zmajala z glavo: »Za ta del mi od nikoder ničesar ne kaže. Dediščina — od kod? Ata so zdravi, pa tudi, če ne bi bili...« Spominjala se je očetove pretnje, da jo razdedini.

»Zanašajte se na moje besede!« je rekla Marjanica in nekaj čudnega ji je bilo v glasu in pogledu, da je Kocmurjeva za trenutek kar pozabila, kje je. Tisoč misli ji je hkrati švignilo skozi glavo...

»Pik as, tref sedmica...« je nadaljevala pritlikava vedeževalka, »karo kralj — ni te bilo treba, kdo te je klical?... sovražnika imate. Pik deset pomeni umret... Smrt obrne vse — drugi dol, vi gor — pika in amen. — Kadar bo, gospa, se spomnite name in na današnji dan! Ljudje lažejo, kvarte ne!«

Kocmurjeva se je otresla neznanih misli, ki so ji kakor sanje begale po možganih. Globoko je zasopla. »Nič nima človek kakor skrbi in težave. Da bi mu enkrat posijal le majhen žarek sreče — toda ne!« Rekla je, da gre. Dala je Marjanici roko, otroku v vozičku je še odpodila z lica nadležno muho in mu napravila križek, potem je šla.

* * *

Na mizi je gorela petrolejka brez senčnika; na stolu je sedel oče Kocmur, s komolcem se je naslanjal na mizo in gledal ženo, ki je čepela pri nizkem ognjišču in ravnala večerjo; na ležišču se je klamuril Stanko, z desno roko se je držal za palec leve noge in se zibal, malo poslušal, kaj govorita oče in mati, malo ugibal, kaj bo počel jutrišnji dan.

Kocmurjeva je poročala o neuspešnosti svojega pota h Kožuhovi. Kocmurja ni stvar kaj zanimala. »Naj le drugega dobé, da bo nažigal Ljubljančanom luč! Nisem neumen, da bi jim delal za dve kroni na

dan! Za dve kroni mi ni treba delati: dve kroni najdem na tleh, če hodim pol ure po izprehodu.«

Stanko si je prešteval gumbe. »Najdem, vzamem, ukradem — najdem, vzamem, ukradem . . .«

»Nemarni fant!« se je raztogotila Kocmurjeva. »Ali mi ne boš tiho? — Čakaj no, da ne pozabim — kdo ti je pa ukazal, da hodiš beračit pred tobačno tovarno? Tako me je bilo sram, ko mi je očitala Kožuhova!«

»Tako, tako?« je vpraševal Kocmur. »Kam si pa dal denar, kaj?«

»Saj mi je vsega pobrala!« je odgovoril Stanko in grdo gledal pod mizo.

»Koliko si pa nabral?« je pozvedoval Kocmur.

»Za eno kronico prisežem, pa je bilo gotovo več«, je odgovoril Stanko. »Mislite, da rad beračim? Pa sem moral, ko mi je bilo treba za zvezke. Kje naj dobim drugod? Če mami rečem, mi niti ne verjame!«

»Ti si mesten, tebi mora učitelj dajati zvezke zastonj!« ga je s poudarkom opozoril oče. »Bom vendarle moral v šolo, da napravim red.«

Imelo pa je redoljubje Kocmurjevo še drug predmet ogorčenja. »Ne hvalim fanta, da berači. Ampak vprašam: Kaj to briga Kožuhovo? Ta niti mestna ni! Ta ima še manj pravice prositi kakor moj fant. Nase naj gleda, ne na druge! Denar, ki mu ga je vzela, mora dati nazaj! Z obrestmi vred. Bomo videli!«

»Ej, pusti jo!« je mirila Kocmurjeva. »Ni vredno! Za sovražnico je ne bi rada imela. Ne gre mi iz misli — saj ti moram povedati — iz kvart mi je prerokovala. Nisem ji ukazala, sama od sebe mi je pričela. Tako so padle, da se nam obeta dediščina . . .«

»Vprašala bi jo, koliko nam posodi nanjo, na dediščino!« je zlobno pripomnil Kocmur.

»Od kraja tudi nisem verjela. Pa da si jo videl in slišal: Nekdo umre, nekdo, ki nam ni prijazen, in za

njim podedujemo. Natanko, kakor da bi vedela naše razmere! — Od kod naj jih ve! — Kar groza me je bila.«

Kocmur je vstal od večerje in pričel hoditi od stene do stene. »Sramota, iz take hiše si doma, pa če ti stari umre, da ne bi nič dobila! — Ali je sploh po postavah,« se je hudoval, »da ne bi otrok ničesar dobil po starših! Tak testament ne more obveljati!«

»Ko sem šla od Kožuhove, sem premišljala — kaj, če oče sploh še niso naredili testamenta! Grozili so, da ga narede in da me razdedinijo... Ali Nanča je zadnjič tako govorila, kakor da ga še niso...«

»Če stari umre brez testamenta, je polovica tvoja!«

O, Kocmur je poznal postave! In že je snoval prijazne načrte. »Nanča je božji volek, Nanča ni za gospodarstvo, takšni se zapiše kvartir, živež, obleka, vsak teden groš za tobak — in drugega nič! — Da le dobiš vsaj polovico! Da se lahko preselimo v hišo! Nanče se že odkrižamo. Hiša je na dobrem kraju... pričeli bi lahko branjarijo... Ali pa gostilno!«

Nenadoma je razkril, da je prav krčmarski obrt tisti, ki ima zanj posebne sposobnosti. Mici je tako že natakarica, on pa bi se pečal s kletarstvom... Ali bi za nos vodil dacarje — njemu ne bi bili kos! — Gostilne še ni imel, s sleparstvom pa je že računal!

Kocmurjeva je žalostno zamahnila z roko prek oči. »Prazne sanje! Pri Kocmurjevih ni bilo nikdar nič sreče in je ne bo, zastonj vsi računi! Oče nas ne marajo, že vedo, zakaj ne! Na testament pa ne pozabijo, zato bo že skrbela Nanča! Vem — vsak dan jih priganja...«

Spravila se je na delo in pomivala posodo in orodje. Kocmur je s sklonjeno glavo hodil od stene do stene, Stanko je čepel na ležišču in se gugal. Vsi so molčali.

Molk je prekinil Stanko. »Stari naj bi hitro umrl, preden naredi testament — jaz bi mu že pomagal!«

»Stanko!« je vzkliknila mati. Kocmur je molče z nogo cebnil proti fantu in nadaljeval svojo hojo. Fant je zaječal, potem so bili zopet tihi.

11. »Struna« si vpleta nov lavorov list v venec svoje zgodovine.

Prišel je težko pričakovani binkoštni ponedeljek, dan najsijajnejše vrtne veselice pevskega društva »Strune« v čast vsem botrom, botricam in birmancem. Prišel je slavni dan, a z njim vred tudi običajni dež. Čudno, da je vsestransko preudarni gospod predsednik pozabil prav na to, da o binkoštih vsakikrat dežuje! Prenesli so torej veselico na naslednjo nedeljo; namenjena je bila sicer botrom, botricam in birmancem, potemtakem ni imela teden kasneje več pravega pomena — ali kdo bi bil tako natančen!

Naslednja nedelja je docela izpolnila vanjo stavljene nade. Prinesla je krasno vreme. Kričava reklama, ki se je bila ves dolgi mesec vila po listih kakor morska kača, je prignala dokaj ljudstva na prostrani, z zastavami in lampijoni okrašeni vrt. Vroči sončni žarki so ustvarjali najugodnejše razpoloženje za peneče se in rujno kipeče užitke, ki so jih nudile požrtvovalne dame po ličnih šotorih, in veličastna misel gospoda predsednika Jeraja, da je vsaka tretja čaša zastonj, je nad vse pričakovanje pospeševala promet — po vesoljnem vrtu se je neznansko hitro širila neprisiljena dobra volja, ki je niti petje »Strune« ni moglo greniti.

Gospa Jerajeva je kraljevala v šampanjskem paviljonu, odeta v okusno novo obleko, v laseh sta se ji žarila dva velika makova cveta. Najodličnejša družba se je zbirala pri njenem paviljonu. Neizogibni

gospod deželni poslanec, deputacija mestnih svetovalcev, ki so morali priti, da se pokažejo svojim zavednim volilcem, lahkoživa petična gospoda, ki ji je všeč vsaka zabava, da je le kaj vrišča in smeha poleg, vsi so sloneli okoli lepe gospe Jerajeve in njenih dražestnih pomagalk, si dajali natakati sladkomamljive tekočine in napivali svojim prijaznim točajkam, ki se niso nerade odzivale prevljudnemu povabilu, naj pokusijo, kar so natočile. Gospe Jerajevi so kar žarela lica — žarela so ji od obile časti, ki jo je uživala, od obilega denarja, ki se je stekal pri njej v osrednji blagajni od vseh šotorov, žarela so ji nemara tudi od šampanjca, ki je tako prijazno ščegetal po nosu, po ustih in grlu in ga je bilo tako lahko piti.

Gospod Jeraj je imel za vse roke in noge polno posla. Zdaj je pozdravljal prihajajoče, zdaj je ukazoval prestavljati mize in je sam pomagal, zdaj je bil pri pevcih, zdaj pri šotorih, in pót se je kar cedil z njega.

Privlekla sta bila s sabo gospod in gospa tudi sina Milana. Ker pa se nista utegnila pečati z njim, sta ga prislonila k Pirčevim.

Oče Pirc je bil dobre volje in podjeten. Na glas se je bahal, da pije zastonj: ženi in Tončku je kupil vsakemu čašo piva, tretja, njegova, je bila torej zastonj.

Tonček je moral svojo čašo deliti z Milanom. Za pivo jima ni bilo nič, ne prvemu, ne drugemu — pivo je grenko. Pač pa sta drug drugemu zavidala pene. Pogajala sta se in se slednjič pogodila, da jih izpije vsak pol; potem pa je iznajdljivi Milan prinesel z druge mize prazno čašo, vanjo sta s tenkim in visokim curkom prelivala pivo, tako se jima je posrečilo, da sta izpremenila vse pivo v same bele pene, kolikor se ga ni razlilo pri prelivanju. Oče Pirc, vedno pripravljen,

da vzgaja, jima je namerjal prepovedati grdo ravnanje z božjim darom. Pa ko je videl, da pri sosednji mizi otroci gospoda deželnega poslanca posnemajo zabavno igro s pivom in se jim gospa mamá prijazno smeji, je udušil grajo in še nekaj ponosa se mu je vzbudilo, da je njegov sin takšen tič.

Ni pa pozabil obsipati Tončka z drugimi zlatimi nauki: »Vidiš, Tonček, če bi bil zdajle pri teti, pa ne bi bil tukaj. Ali je prav ali ne, da si tukaj? No, glej, kako se imaš imenitno! Pri meni se ti bo vedno dobro godilo, če boš priden. Le ubogati me moraš, drugače — že veš! In pridno se učiti! Če mi ne prineseš domov lepega naznanila — gorje ti!«

Tako je prijazno kramljal gospod Pirc s svojim edinorojencem, potem je pobral prazni čaši — on in žena sta bila že izpila — in stopil z njima k šotoru, kjer so točili pivo; dobil ga je tri čaše, tretja je bila zopet zastonj. Pene je posnel in jih v dokaz svoje velike naklonjenosti podaril dečkoma.

Gospa Pirčeva je imela na glavi košat klobuk z rdečimi potonkami, pa ni bila zato nič mlajša. Stegovala je vrat in sukala glavo na vse strani, strašno jo je zanimalo, kaki ljudje sede pri drugih mizah in kaj delajo.

V kotu vrta je stal oder, od tod je zadonela fanfara, klicala je pevce k nastopu. Pevci, gospodje v črnih suknjah, s čepicami na glavi, so se počasi rinili med mizami proti odru, za njimi je rinilo nekaj radovednejšega občinstva.

»Hola, peli bodo,« je rekel Milan, »pojdiva gledat!« Oče Pirc jima je blagohotno dovolil in ju spremil s potrebnimi nauki — in šla sta. Prerila sta se do odra in tam najprej občudovala gospoda, ki je imel kup not v rokah in je vpil kakor jesihar in se jezil, kje

je Frtačnik. Klicali so ga in iskali in ko so ga našli, gospoda Frtačnika, so začeli peti.

Milan in Tonček sta se usedla na rob odra in ker sta prišla petje gledat in ne poslušat, sta se zabavala izborno. Jesihar je vodil petje z rokami in nogami, tudi zmerjal je vmes. Najbolj se je napenjal gospod Frtačnik; stresal je grivo, kadar pa je dal od sebe visok glas, je stopil na prste in pogledal kar z belim. Bilo je precej lepo in sta Milan in Tonček h koncu ploskala tako besno, da so pesem ponovili. Ko pa se je ponavljanje pričelo, sta odšla, mikalo ju je, stikati še po ostalem veseličnem prostoru.

Vrt je bil ograjen z živo mejo. Zunaj so postajali radovedneži, zlasti ljuba mladina, stegali so vratove in napenjali oči, da ujemo skozi gosto zelenje vsaj majhen pogled v veselo vrvenje tam notri. Milan in Tonček sta jih z zadovoljno prezirljivostjo merila; prijetno ju je ogrevala zavest, da stojita notri, oni pa zunaj. In ko se je v kotu, kjer je bila meja bolj redka, pri tleh prikazala glava, očitni začetek dečka, ki namerava »zunaj« spremeniti v »notri«, ne da bi plačal vstopnino, sta mu oba napovedala boj z enodušnim vzklikom: »Ali ne greš, pobalin!« in njun ugodni strategični položaj bi ju bil gotovo zapeljal v dejanske sovražnosti, da se ni dvignila glava na tleh in izjavila: »Zapik!« in se izkazala kot glava Kocmurjevega Stanka.

Tonček je nemo strmel, Milan se je glasno začudil: »Joj!« in dobrohotno dostavil: »Te bodo!«

Stanko pa je z bistrim preudarkom uporabil njuno bližino v svoje namene: »Zid mi delajta!« in ju poučil, da stopita predenj in ga prikrijeta nepoklicanim očem, ko se je zvijal skozi mejo v vrt. Njegovemu zgledu je hotel slediti še drug nadobudnik; ali čim je bil Stanko v vrtu, že je bil tudi on prepojen z za-

vestjo globokega prepada med »znotraj« in »zunaj«, zarenčal je nad svojim posnemalcem: »Ali ne greš!« in mu zapretil z obuto nogo, da je glava kar izginila. Stanko se je s preudarnim očesom ozrl po vrtu. »Kaj pa delata?« je vprašal.

»Pene sva pila«, je povedal Tonček in Milan je razložil podrobnosti tega važnega njunega početja.

Stanko je z rokami v žepih poslušal vneto pripovedovanje mlajših tovarišev, potem pa izrazil svoje strokovnjaško mnenje: »Pivo se najlepše speni,« je rekel, »ako ga vzameš požirek v usta in ga skozi zobe zopet nazaj štrkneš v čašo. Toda piva ne maram,« je dostavil, »je pregrenko, imam rajši vino.«

Šli so naprej proti šotorom.

Hej, slaščice! Milanu in Tončku so se kar zbirale sline, ko sta gledala skladanice okusnih dobrot vsake vrste, oblike in barve. Mlad gospod z narodnim znakom se je gugal pred bogato obloženo mizo, smejoča se gospodična v beli obleki z makovim cvetom v laseh mu je natakala nekaj rjavega v majhen kozarček. Gospod je zamižal in izpil — menda ni bilo posebno dobro, ker je stresel glavo in zahrkal. Ukazal je pa le: »Še enkrat!« Druga, nič manj ljubezniva gospodična mu je ponudila sladkarij, pa jih je odklonil z vljudno utemeljitvijo: »Sitna bodi, kavka! Take reči so le za babnice in za otročaje!«

Stanko je preudaril položaj. S strumnim korakom je stopil pred srečnega gospoda med prelepima gospodičnama in ga z rokami ob boku in z očmi, uprtimi vanj, pozdravil: »Na zdar!« Potem je obstal nepremičen kakor kip, le z ušesi je migal. Zastran miganja z ušesi je bil Stanko prvi v vsem razredu in gospod in gospodični so prasnili v glasen smeh. Zdaj je Stanko opustil vojaško stojo in je z onim mehkužnim, tožečim glasom, ki je značilen za ljubljanske srajce, ogovoril

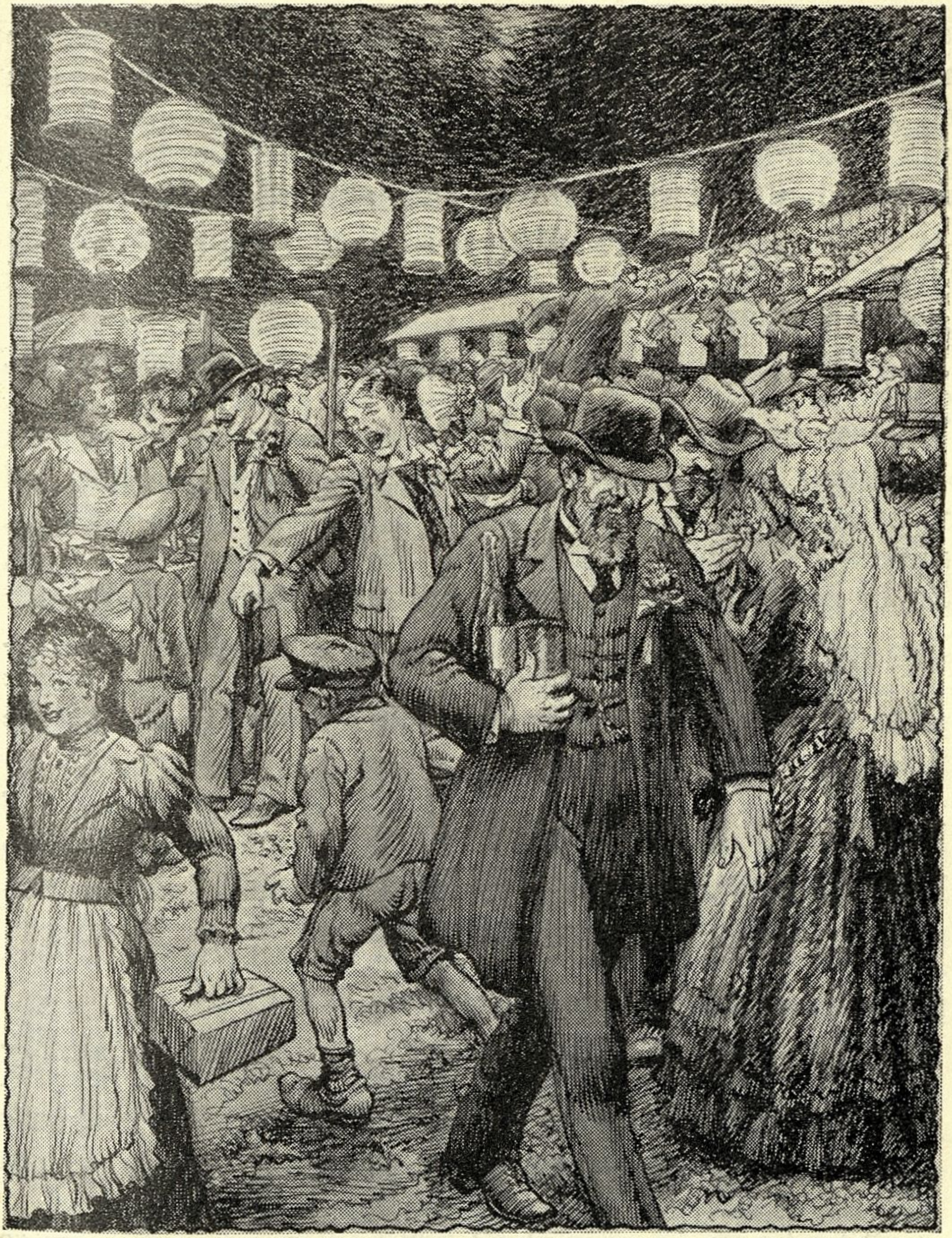

gospoda: »Dajte no, gospod, in mi kupite tistole torto, ki je sami ne marate!«

Druga gospodična, vneta za kupčijo, je kar hotela postreči fantu, gospod pa ji je zabranil in je najprej

stavil svoje pogoje. Ti pogoji pa so bili taki, da je moral Stanko trikrat robato zakleti — slovenski, laški in madžarski, potem šele je dobil na papirnati krožnik zaželeno torto. Gospodični sta si od smeha brisali solze, občudujé sta zrli v dovtipnega mladega gospoda, ki si je, ponosen na svoj uspeh, privoščil koj še en konjak in še enega in z njim pravico do tretjega, ki je bil zastonj.

Stanko je moško odkorakal z lahko zasluženo torto, spotoma si je vzel prazen stol in ga vlekel s sabo. V kotu pri ograji je sedel, desno nogo si je položil čez levo koleno in si zadovoljno mazal sladko jed v usta. Milan in Tonček pa sta ga spoštljivo gledala, mokra okoli ust od globokih simpatij do torte — da, ko bi znala migati z ušesi in kleti v treh jezikih!

»Dokorej pa ostaneta tukaj?« je vprašal Stanko.

Milan je rekel, da ne ve; Tonček pa je odgovoril: »Ata so dejali, da gremo o mraku domov; moram se še učiti za jutri!«

»O jej,« se je namrdnil Stanko in dal prazni papir Milanu, da ga je polizal, »zvečer bo šele življenje, tako bomo pijani kakor muhe.«

»Kdo ti bo dal?« je vprašal Tonček.

»Mize same ponujajo«, ga je poučil Stanko. »Zvečer vsega dobiš — tukaj ostani, boš videl!«

»Ko se pa moram še učiti!« je ugovarjal Tonček.

»Kako si neumen!« ga je navajal izkušeni Stanko. »Reci staremu, da že vse znaš! Saj ne boš vprašan!«

Tonček je imel pomisleke. »Če pa bom in dobim štirko, me bodo tako z jermenom, da bom ves črn.«

Stanko se je posmehnil. »Nikar se ne pusti, jaz se že ne bi! Uidi!«

Tonček je razložil, da čuti še posledice prvega bega, kadar sede. In sploh, kam naj bi bežal; teta ga ne mara več, zaradi očeta ne...

Oglasil se je Milan, ki je bil končal s papirjem. »Jaz ne bi šel nikamor drugam kakor v Trst.«

Stanko ga je postrani pogledal. »Ti da greš v Trst? Spat, pa ne v Trst! Jaz pa — in ne bo nikoli dolgo, da grem. Bosta že videla!«

»Kje je pa Trst?« je ponižno vprašal Tonček.

»Ali ne veš? Ob morju!« sta soglasno odgovorila tovariša in Milan je vnetega lica hitel praviti: »Tam so ladje tako velike kakor hiše. In morja ni ne konca ne kraja!«

»Pa kaj bi v Trstu?« je vprašal Tonček.

»Jaz bi se peljal kar čez morje,« je razkladal Milan, »v Ameriko, v deželo, ki ji pravijo Kalifornija. Tam bi kopal zlato; če najdeš kepo zlata, ga imaš dovolj za vse življenje. Kupiš si lahko haciendo, to je španska beseda in pomeni hišo. Takole širok klobuk moraš imeti in pisan pas in za pasom samokrese in bodala.«

Tonček ni razumel teh reči. »Pa kako bi prišel čez morje?«

Milana je razgrevala domišljija, da mu je lice kar gorelo. »Ponoči, ko ljudje spijo, bi se splazili k morju, kjer so privezane ladje; odvezali bi eno in z njo odrinili. Že vse vem, oče mi je pokazal zemljevid — najprej bi vozili kar naravnost, potem pa okoli vogala na desno.«

Stanko je prezirljivo pljunil skozi zobe. »V Trstu moraš znati laško!« S tem je prezgovornega tovariša Milana opozoril na težkočo, ki ji je samo on kos, kakor je bil pravkar dokazal s sijajnim izpitom pri slaščicah. In še nekaj je povedal. »Za pot je treba denarja. Brez denarja te koj vzemó žandarji!«

»Kaj denar! V hranilniku imam polno denarja,« se je pobahal Milan, »tako je težak, da ga komaj vzdignem!«

»Jaz nimam nič«, je malodušno priznal Tonček.

»Kaj pa tvoj ata? Ali ne veš, kje imajo ata denar?« se je zanimal Stanko.

»Ata že imajo, pa še koliko! Bankovcev in bukvice! Zadnjič sem videl, ko so jemali iz predala.«

»Pa si pri atu izposodi!« mu je svetoval Stanko. »Skrivaj, da ne bodo zapazili; kadar boš bogat, pa vrneš!«

»Jaz si že ne upam«, je rekel Tonček.

»Zajec!« ga je zaničeval Stanko. »Jaz se pa nič ne bojim. Če hočeš, koj vzamem! Kaj pa potem? Zapreti me ne morejo, ker sem premlad!«

Tako so se prijazno menili, potem so krenili zopet po vrtu mimo šotorov. V vinarni se je kregala okrogla gospa načelnica Kosirnica, ker ni bilo nikogar, ki bi pomival kozarce. Stanko si je kar zavihal rokave in se ponudil za pomivača. Njegova pomoč je bila sprejeta z glasno hvalo. Milan in Tonček sta sama nadaljevala svoj pohaj.

Mojster Pirc in njegova žena ju nista kaj pogrešala, ker sta imela obisk. Počastila ju je bila gospa predsednica Jerajeva, ki je prišla, da se pri njiju oddahne od napornega dela.

»Tako sem trudna,« je vzdihnila, »komaj stojim. Pa moram koj spet nazaj. Le za trenutek posedim pri vas. Kako se kaj kratkočasite?«

Zakonca Pirc sta se čutila močno odlikovana po tem obisku; povedala sta, da se zabavata izborno, čestitala sta ji na sijajnem uspehu in mojster Pirc, ki si je bil privarčeval že tretjo zastonjsko čašo in mu je podjetnost rasla, je s svojo žuljavo desnico celó pobožal nežno levico gospe predsednice, pa tako, da ni videla žena.

»Kje sta fanta, vaš in moj?« je vprašala gospa Jerajeva in vmes kimala s pokroviteljskim nasmehom

sosednjemu omizju. Na odgovor ni niti čakala, ampak po domače potrepljala mojstra Pirca po roki in rekla: »Kaj pa, gospod Pirc in gospa, ali nič ne prideta v moj paviljon in mi dasta kaj zaslužka? Izborna kapljica!« Zamižala je in zašpičila rdeči ustnici. »Malo ga že imam« — naredila je s prstom kolobarček po čelu — »vsak hoče, da pokusim iz njegove čašice, in človek težko odreče požrtvovalnim gospodom. — Saj moram koj spet nazaj, da ne pride kaj navzkriž!« Hotela je vstati, pa se je nečesa spomnila. »Oh,« je rekla in si pričela pod mizo stikati okrog života, »kako sem pozabljiva! Že tri dni nosim za vami svoj dolg, da vam ga poravnam.« Izpod mize je privlekla tri zmečkane dvajsetkronske bankovce in jih na mizi pogladila. Vmes je bila desetica, ki je padla na tla; čevljar jo je hotel pobrati, pa jo je Jerajeva podrsnila z nogo pod mizo, češ, ni vredno se pripogibati. Izročila je bankovce mojstru Pircu, ki je prijetno iznenaden izjavil, da ji stavlja tudi vnaprej z neizrečnim veseljem svojo blagajno na razpolago. Gospa Jerajeva je migala z roko, da ne bo treba, gospa Pirčeva pa je tačas kovala načrt, kako si bo s sončnikom izbezala zavrženo desetico izpod mize.

Gospa Jerajeva je odhitela, kamor jo je klicala dolžnost; bistro je gledal gospod Pirc za njeno vitko postavo in si vihal brke. Še malo je posedel, potem je izjavil, da gre gledat za fantoma. Pirčeva ni branila, misli so se ji mudile pri desetici pod mizo.

Čevljar jo je torej ubral po vrtu, počasi in zbranih misli in pazil je na korak; bil je še dan in podnevi krajša omahljiva hoja človeku ugled. Šel je proti pevskemu odru, sukal je glavo, kakor bi iskal dečka, mislil je pa na šampanjski paviljon in na gospo Jerajevo. Ko je štel, da je ženi že izpred oči, je krenil

proti paviljonu, spotoma pa se ustavljal, tu malo, tam malo, da bi bil videti njegov prihod bolj slučajen.

Ogovarjale so ga ljubeznive gospodične z žrebi za srečolov, segel je v žep in jih kupil; glej ga, poleg štirih praznih listkov je res dobil enega s številko! Šel je k šotoru, kjer so bili razstavljeni dobitki: zadel je bil steklenico likerja, darilo rodoljubne tvrdke, ki se je s tem prispevkom srečno iznebila slabega blaga in hkrati nadležne društvene deputacije. Z glasnim smehom so ga pozdravljali znanci, ko so ga srečevali s steklenico pod pazduho, in pot sta mu zastavila tudi Tonček in Milan, strmela sta vanj kakor v čudež in s ponosom sta prevzela v svoje varstvo steklenico, ki sta jo dobila z naročilom, da jo neseta k mami. Mojster Pirc pa se je polagoma prisukal tja, kamor ga je vleklo kakor veščo v luč, k šampanjskemu paviljonu.

Zmračilo se je, zažarele so luči, nažgali so lampijončke, šum po vrtu je naraščal. Tu pa tam so se že pričenjali oglašati neoficialni pevci, vmes se je čul kak prešeren vrisk.

Promet s pijačo je bil po zaslugi predsednika Jeraja in njegove izborne misli »vsaka tretja zastonj« nad vse pričakovanje obilen; denarja se je stekalo pri gospe načelnici, da ni vedela kam z njim.

In še so prihajali novi gostje iz vseh slojev in z najrazličnejšimi nameni in nadami in veselo vrvenje se je razlegalo daleč v noč. Veselica je imela popoln uspeh!

Drugi dan so naklonjeni listi obširno naštevali imena odlične gospode, ki je s svojim prihodom počastila izborno uspelo vrtno veselico »Strune«. Bila jih je dolga vrsta, pa vendar ne popolna. Taka poročila so pač rada pomanjkljiva in enostranska in zato se nam ne zdi le umestno, marveč celó potrebno, da imenik

zanimivih udeležencev »Strunine« veselice kolikor toliko izpopolnimo vsaj na tem mestu:

Počastil je veselico tudi brivski vajenec in mladi gospod Makso Frljuga, kričeči plakati in hrupna reklama po listih mu niso dali drugače. Ker pa je bil mladi gospod bolj šibkih financ, je spotoma ukradel iz neke veže kolo. Kupca zanj je kmalu dobil, kmečki fant mu ga je odkupil za deset kron; šestdeset jih je bilo vredno med brati, toda mladi brivski praktikant je mislil pri kupčiji le na to, da mu bo deset kron zadoščalo za veselico, in ni privijal cene in s tega stališča je bila prav za prav še ta kupnina previsoka, po silnih bolečinah soditi, ki jih je imel drugo jutro v želodcu in v glavi in ki so se jim pridružile še bolečine tam nekje pod hrbtom, kjer ga je mazal mojster z brezovim oljem toliko časa, da je razodel, od kod ima denar. In potem se mu je zabava, pričeta pri »Struni«, nadaljevala še na policiji in na sodišču.

Na znamenito veselico je prišla tudi slavna klapa iz Ozke ulice: Fizelj, Tine in Balta, najstarejši star šestnajst let, najmlajši dvanajst. Prišli so skoz ograjo, imeli so na notranji strani svojih suknjičev všite žepe, segajoče kar krog in krog života, za nepričakovani primer, da kaj »najdejo«. Našli so dosti; kratil jim je pa uspehe delovanja Stanko, ki je, zapustivši škaf in umazane kozarce, patruljiral po vrtu s približno enakimi nameni kakor klapa in je bil zelo ogorčen, ko jih je zalotil posegajoče mu tako rekoč v njegovo osebno področje. Malo je manjkalo, da jih ni ovadil stražniku, stoječemu poleg vhoda, pa so si še o pravem času izposlovali milost in odpuščanje, odstopivši mu od svojega plena žensko ročno torbico, ki je bilo v njej ogledalce, zastavni listek in ena krona šestdeset vinarjev denarja.

Na veselici je videl Stanko tudi svojo sestrico Irmo, imela je okoli sebe veselo druščino: kodrasto Julko, ki je bila ves ljubi dan na cesti, žužljajočo Pepico, ki je imela tako nedolžno plave oči, da ne bi nikdo verjel, da je že sedemkrat po odgonu prišla v domovinsko občino, in črnolaso Olgo, ki sta se zastonj trudila varuh in varstveno sodišče, da jo spravita v kako delo — izgovarjala se je, da je bolna, plesala pa je lahko noč in dan. Bile so živahne in duhovite in si je o poli dvanajstih štel doktor Pucelj, praktikant na okrajnem sodišču, v posebno čast, da je smel piti z njimi bratovščino. Ni mogel verjeti, da je prav pri tej priliki nalezel uši.

O, kakšni lepi ljudje se shajajo na takih slovesnostih!

Šele po sončnem vzhodu so odšli zadnji gostje s te v vsakem pogledu sijajno uspele veselice — so poročali listi.

12. Mački.

Tisti večer je stara Jera čakala in čakala, dremala, molila, se jezila in skrbelo jo je za Milančka. Polnoči je že minilo, ko ji ga je slednjič pol privlekel, pol prinesel mojster Pirc z velikim hrupom. Oddal ji ga je z besedami: »Zaspan je revček!« in je spet odkolovratil in je bilo slišati njegove korake skoz po hodniku in še po stopnicah.

Milan se ni zdramil, ko ga je Jera slačila in ravnala v posteljo, in ni slišal pomilovalnih besed, ki mu jih je govorila njegova stara prijateljica, namešanih z zabavljicami na grdi svet. Prekrižala ga je in potem pomirjena zaspala.

Pa je mir trajal komaj štiri ure. Čim se je zasvital dan, je pričel Milan ječati in se premetavati. Jera ga

je v skrbeh povpraševala, kaj mu je, pa je le stokal in žarela mu je glava.

Za silo se je oblekla in mu šla dajat mrzlih obkladkov. Pa s tem deček še ni bil opravljen — glavobol je bil le začetek, oglasil se je še želodec. Milanu je bilo silo slabo, obupujoča Jera mu je držala glavo, mu nastavljala posodo in zraven molila neke vrste litanije: »Ti ubogi otrok! — Ti nemarni ljudje! — Ti revček moj! — Taki starši, pet in dvajset bi jih zaslužili — Bog jih bo kaznoval!«

V veliko zadoščenje ji je bilo, da sta se sredi njenega samaritanskega dela vrnila gospod in gospa, trudna, vendar še veselo razigrana.

Jera ju ni pogledala niti jima ni privoščila besede, le glasneje se je ukvarjala z Milanom in ga milovala: »Ti moj sirotek! Saj ne moreš za to, da so drugi ljudje tako neumni! Le potrpi, kmalu bo bolje!«

Gospod Jeraj je na prvi pogled spoznal položaj in imel za najumestnejše, da se umakne v spalnico. Gospa pa je bila še prepolna obilne, na veselici zaužite časti, čutila je ost Jerinih besedi in ni bila razpoložena, da trpi kaj takega od posla.

»Kaj pa je s fantom?« je ostro vprašala.

»Saj vidite, da nič dobrega!« je odgovorila Jera in ni pogledala od dečka. »Ti moj ubožec, kako si zelen! Le čakaj — potem ti skuham kave, dobre črne kave!«

»So mu pač škodovale tiste vaše kumare včeraj opoldne«, je pikro opomnila gospa.

»Ti moj križani Jezus,« je vzdihnila Jera, »kar semkaj stopite in poduhajte, po čem tole diši, kar je ubogi otrok dal iz sebe. Po kumarah ne! Ampak po vinu in — fej te bodi! — nemara tudi po žganju. Vina in žganja mu jaz nisem dala, vi pa že veste, kdo mu ga je dal! — Saj sem rekla: Nikar ne vlačite s sabo otroka po takihle pijanih veselicah!«

»Vi, Jera, pazite na svoj jezik!« jo je osorno ustavila gospa. »Kakšni ste dandanes posli!«

»Posli!« je zamrmrala Jera. »Ali posel ne sme rad imeti otroka, ko ga nima rada lastna mati?«

»Zdaj mi je pa dovolj!« je zakričala gospa Jerajeva in zateptala z nogo. »Že predolgo se jezim z vami. Pri tej priči mi greste iz hiše! Še danes se mi poberite od tod! Ali ste vi gospa ali sem jaz?«

»Saj bi že davno šla,« je odgovorila Jera in je položila bledemu Milanu glavo spet na blazino in ga odela z odejo, »če bi ne bilo fanta. Kdaj sem vam že rekla, da mi pripravite denar! Saj grem, le kar moj denar sem! — Ampak fant bo revež!«

Gospa Jerajeva je ponosno odplula v sobo in ni trajalo pet minut, ko se je spet vrnila in pred začudeno Jero naštela šest sto kron. »Tukaj imate, kar je vašega! Podpišite se!«

Stara Jera je utihnila in prebledela. Tako se ji je zdelo, kakor da je prodala svojega Milančka za šest sto kron. S tresočo se roko se je podpisala, da je prejela svojo plačo in da nima nič več terjati. Potem se je tiho spravila nad svojo skrinjo, zlagala vanjo svojo revščino in požirala solze. Tiho je šla po postreščka, se z njim vrnila in jo je selil brez priprav in voza — kar na hrbtu — k stari Robidovi, ki je jemala dvajset vinarjev na dan za posteljo, dvanajst pa za zajtrk. Z nikomer se ni poslovila, še z Milančkom ne, revček je spal do dveh popoldne in v šoli so morali opraviti brez njega. —

Tudi čevljarjevega Tončka ni bilo v šolo. Stara stvar je, da najpametnejši nameni in najtrdnejši sklepi ne obveljajo in ne držé, če jih zaliješ z alkoholom. Tako je bil tudi oče Pirc pozabil o pravem času spraviti sinčka Tončka domov, da bi se učil. Poslanjal se je okoli šampanjskega paviljona in lovil prijazne po-

glede gospe Jerajeve, ki pa jih je bilo manj, nego se je nadejal, in so postajali bolj in bolj pičli, čim bolj je z nočjo rasla gneča pri paviljonu.

Tudi gospa Pirčeva se je bila dolgočasila in je pustila, da sta radovedna fantiča odprla steklenico, dobitek mojstra Pirca; duhali so vsi trije, potem je gospa pokusila in tudi fanta sta smela polizniti. Pošiljala je po moža — samo jo je bilo sram, da bi hodila ponj — malo je pila, malo se jezila, počasi je zadremala. In ko se je slednjič okoli polnoči vrnil gospod Pirc, so spali za mizo žena in oba fanta in steklenica je bila na pol prazna. Zbudil je omizje, ujel še hitro Jeraja in izpregovoril z njim nekaj besed, potem so jo rezali vsi štirje domov, stara dva sta vsak enega izmed mladih držala pod pazduho, nobeden pa ni bil posebno trdnih korakov.

Tako so tudi pri Pirčevih zaspali šolo, še vajenec, ki je bil edini prišel o pravem času v posteljo, se je potuhnil in je vlekel dreto namesto na stolčku pod odejo.

Ob desetih se je prva zbudila mojstrica in je bila nekoliko vrtoglava. »Fej!« je rekla.

Kmalu za njo se je dvignil mojster. Godel je in kašljal in ko se je za silo oblekel, je šel denar luščit iz žepov in ga štet. Račun je moral biti neugoden, ker je kakor razkačen ris planil na ubogega vajenca in ga z rjuho vred potegnil s postelje na tla in ga vprašal, ali misli kosila počakati v postelji.

Zbudil se je nazadnje še Tonček, trudno je odprl oči, pa se koj spet obrnil na drugo stran in zaspal. In oče čevljar mu ni branil.

Pirčeva je vrela mleko. Hkrati je rezala surov krompir na tanke rezine in jih zlagala na ruto, da si jo obveže okoli bolečega čela. Vzdihnila je: »Ali ni škoda denarja?«

»Eh,« je zahrkal Pirc, »enkrat in nobenkrat več! Naj mi baba še kdaj pride in me prosi na posodo! V zid naj se zaleti, pa bo videla Benetke!« In zamrmral je: »Naj me koklja brcne, če je bil denar njen, ki ga je vrnila! Tista njena terna je bila tudi sleparija!«

Pirčeva ga je s pogledom opozorila na vajenca: »Tiho bodi!« in mu postavila na mizo zajtrk. Toda mojster Pirc je stresel glavo in rekel »brrr«; izjavil je, da mora za opravki in je šel na guljaž in na pivo. —

Da, da, takšne veselice ne nudijo samo trenutnega užitka, ampak jim traja učinek še drugi dan in tretji in traja lahko tedne in mesece . . .

O, pri Jerajevih so jo še dolgo uživali, to veselico!

Tudi če molčimo o Milanu, ki se je jokal in mu je na vseh koncih in krajih nedostajalo Jere. Ali kaka reva je bila gospa, ko dandanes tako težko dobiš posla, da kaj zna in je zanesljiv! Tri dni je morala ubožica sama delati in niso tiste dni nič poštenega jedli niti niso bile postelje postlane. Slednjič se je ponudila dekla, ki so obetala njena izpričevala, da bo dobra. Draga je bila, draga — ali gospa je bila v zadregi, vzdihnila je in jo sprejela. Pa je že drugi dan odpovedala, dekla namreč in ne gospa, češ, v takem čudnem gospodinjstvu ni vajena služiti, shramba je prazna, pek in mesar sta jo vpričo vseh ljudi terjala za dolg — kaka sramota! — in to ji tudi ni všeč, da naj bo še Milanu za pestunjo.

Gospa Jerajeva je bila ogorčena. Izjavila je, da ji je najljubše, če gre takoj in ne šele čez štirinajst dni; in tako se je tudi zgodilo in je bila spet brez posla in je morala poleg dela požirati še moževe očitke.

Vedela je, da hodi stara Jera čakat Milana pred šolo, da mu kupuje kruha in češenj in zvezke, pa ni marala nič reči. Pripravljena je bila celó, jo zopet sprejeti v službo — o, gospa Jerajeva je bila dobrega

srca! — če bi prišla Jera in se sama ponudila. Saj ji ni bilo hudega, Jeri, v tej službi — ne? In dečka ima tudi rada! In tistih šest sto kron bi lahko dala zopet spraviti . . .

Gospo Jerajevo je namreč skrbel končni obračun o veselici. Toliko so govorili o izrednem gmotnem uspehu te veselice, njej pa se je bolj in bolj zdelo, da bo ta uspeh skromen, čuda skromen . . .

Mož je postajal siten in priganjal, da se urede računi in odda denar. Ona se je bridko pritoževala, da podnačelnice še niso zbrale vseh potrdil, in je namigovala, kdo ve ali so dame pač odštele ves izkupiček, in je izražala zlo slutnjo, da bo morala doplačati še iz svojega . . . V dnu srca pa je gojila misel, kako bi bilo ugodno, če bi imela onih Jerinih šest sto kron zopet pri rokah za vsak primer . . .

Toda Jere ni bilo in ni bilo njenih šest sto kron, pač pa je prišel navzlic odlašanju dan obračuna. Trgovci in obrtniki so bili že zdavnaj poslali z »odličnim velespoštovanjem« svoje račune, zdaj so nujno zahtevali plačilo in zelo nespoštljivo grozili s tožbo. Tako malo časa je imela gospa Jerajeva — vse gospodinjstvo je slonelo na njenih ramah — ali zdaj se ni dalo več odlašati. S težkim srcem je uredila račune in preštela denar in sta z možem pregledovala posledek obračuna in od katerekoli strani sta si ga ogledala, vedno je bil enak: namesto pričakovanega čistega dobička okroglih osem sto kron — optimisti so celó sanjali, da ga bo čez tisoč — je bilo še nekaj desetakov primanjkljaja.

Jeraj je bil ves prepaden. »Kje je denar? Primanjkljaj je izključen! Denar mora kod biti! — To vendar ve damski odsek, ne? — koliko je bilo blaga v vsakem paviljonu, koliko se ga je razpečalo, koliko vrnilo, in

to nemara tudi veš, koliko so ti odštele denarja. Saj sem ukazal vse zapisati!«

Gospa Jerajeva je skomizgnila z rameni, zamižala in visoko potegnila obrvi. »Človek nima desetih rok, da bi na vse strani stregel, hkrati pa prejemal denar, ga prešteval, zapisoval in nemara še kolkovane pobotnice delil. Nekaj zaupanja dame vendar zaslužijo. Mar sem slutila, da so take? Jaz ne morem pomagati. Kar je, to je. Drugič bom vedela — s štirimi pari me ne spravite več zraven!«

Gospod Jeraj je hodil po sobi gor in dol. »To je škandal,« je rekel, »očitna poneverba — od kogarkoli! In ti si odgovorna! — Ali si — kam dala — kaj denarja?«

Gospa Jerajeva je vzkipela: »Kaj pa misliš?«

»Če si plačala kak račun za veselico, te vprašam.«

»Ne!« je kratko odgovorila Jerajeva.

»Če ti ne veš, bodo vendar vedele po posameznih šotorih, koliko so ti znosile denarja«, je naprej sitnaril Jeraj.

Jerajevi je presedalo to izpovedovanje in njeni odgovori so postajali bolj in bolj ostri. »Kaj bodo vedele, pijane so bile kakor mavre! Lahko so kaj izgubile, kaj vem. Ali se jim je pa zamešalo v žepu!«

»Ne obrekuj, koder ne moreš dokazati!« jo je z resnim poudarkom svaril Jeraj. — »Kaj naj poročam odboru?«

»Lep predsednik si!« se je namrdnila gospa. »Ali se tebe kaj tiče? Mar si ti kradel? Mar sem jaz kradla? Naj se le upa kdo in naj kaj reče!«

Gospa Jerajeva je mislila, da se ne bodo upali, pa so se! —

Zvečer je bila odborova seja. Jeraj je poročal o bilanci veselice. Nič kaj gladko mu ni tekla beseda, tega si je bil sam svest in mu je bilo neprijetno: mislili

bodo, da imam slabo vest! Dotaknil se je velikega »moraličnega« uspeha, ki ga je dosegla veselica, s tem se je društvu vnovič dvignil ugled. Žal, da moraličnemu uspehu ni bil enak denarni! Povedati mora odboru neprijetno vest, da se je veselica končala s primanjkljajem in ta primanjkljaj znaša pet in šestdeset kron šest in trideset vinarjev.

Mučen molk je spremljal njegove besede.

Gospod predsednik je pričakoval viharno začudenje, zdaj pa tak molk! Mar kaj nameravajo? — Pogledal je še enkrat v svoje zapiske in ponovil, da je primanjkljaja pet in šestdeset kron šest in trideset vinarjev.

Spet molk! Le suhi tenor Frtačnik z grivo je pomembno zakašljal »khm, khm«.

Predsedstvo je postalo nervozno. »Prosim, gospoda, otvarjam debato. Kdo želi besede? Tovariš Frtačnik, ali želiš besede?«

Tovarišu Frtačniku se niti vstati ni zljubilo. Odgovoril je malomarno: »Denarja želimo, ne besede. Kje je denar? Veselica ni imela primanjkljaja. Veselica ne! Morebiti kdo drug in si ga je pokril pri veselici. Pokril ali pokrila!«

Jeraj si še ni bil docela svest črnih oblakov, ki se mu zbirajo nad glavo. Zanašal se je na svoj ugled. »Tovariša Frtačnika pozivam, da se izrazi jasneje in opusti splošna sumničenja. Ali stavi kdo kak konkreten predlog?«

Omizje je molčalo. Zrli so v svoje čaše ali se važno pečali s smotko ali cigareto, ali se vglabljali v časopis — videti je bilo, da dogovorno prepuščajo vso besedo Frtačniku. Le-ta pa se je zasukal na stolu, da je pokazal predsedniku hrbet, segel po svojem vrčku in vzkliknil: »Škandal! To ni obračun, ampak tatvina!« In je pil na to jezo.

Zdaj je bilo gospodu Jeraju dovolj. »Odločno zahtevam točnega pojasnila, kaj meni brat Frtačnik s svojo obdolžitvijo!«

»Smešno!« je rekel brat Frtačnik. »Jaz naj dam pojasnilo! Mar sem bil jaz načelnik ženskega odbora, mar je šel denar skozi moje roke? Pojasnilo bo dal že tisti ali tista, ki je za denar odgovoren ali odgovorna! Da bo dal pojasnilo, to bodi naša skrb!«

Kakor od strele zadet je strmel Jeraj. Tega ni pričakoval. Ozrl se je po omizju — ne enega pogleda ni ujel. »Sumniči se moja soproga,« je rekel in glas se mu je tresel, »tega ne smem in ne morem trpeti. Zahtevam zadoščenja! — Drugače takoj odložim predsedstvo.« Upal je: zdaj se bodo vendar ganili in se zavzeli zame, za dušo svojega društva!

Ali vsi so molčali, le Frtačnik je zmignil z rameni in rekel: »I no!«

Jeraj je z mrkim pogledom in hripavim glasom izjavil, da se ne šteje več za predsednika, plačal je in šel. — Kako čuden se mu je svoj čas zdel nasvet doktorja Šiplja! Zdaj mu je bilo žal, zakaj ga ni slušal.

13. Pobrisali.

Bilo je neki torek sredi julija, ko so dobili otroci šolska naznanila. Iz večine v praznični obleki so se premikali z važno listino v rokah počasi po cesti, postajali, jo pregledovali, razkazovali tovarišem in v svojih srcih gojili ali up ali strah, kakor je naneslo. Vmes so se čuli tudi kričavi glasovi paglavcev, ki so smešili učitelje, trgali naznanila in jih teptali.

Po dvanajstih je prišel domov gospod Jeraj.

Odkar se je na tako neslaven način iznebil predsedstva »Strune«, je bil zelo tih in resen. Primanjkljaj pet in šestdesetih kron in šest in tridesetih vinarjev

je bil pokril iz lastnega žepa, da zbere žarečega oglja na glave svojih nasprotnikov, zakaj bil je uverjen, da se mu godi krivica. Najbolj ga je bolelo, da ni videl pri ženi nikakega razumevanja in sočutja; če se je dotaknil te svoje skeleče rane, je hitro zasukala pogovor na kaj drugega, kakor da ne pripisuje žalitvi, ki se je vendar v prvi vrsti obračala prav zoper njo, nikake važnosti. Čudne misli so se mu pletle po glavi in tudi z ženo je manj in manj govoril.

Prišedši domov je odložil klobuk in se ozrl po stanovanju. »No, kje je pa Milan s svojim naznanilom?«

»Milan?« je vprašala Jerajeva. »Nič ga še nisem videla, nemara ga še ni iz šole. Saj res, danes naj bi dobil naznanilo. Čisto sem pozabila.« In si je pred ogledalom popravljala kodrce na čelu.

»Naznanila vendar dele že ob devetih. Vsaj to mi povej, ali je že bil kaj doma ali še ne?« je nestrpneje povpraševal Jeraj.

Jerajeva se je počasi zasukala od ogledala k vratom, jih odprla in venkaj zaklicala: »Fini!« Tako je bilo ime najnovejši kuhinjski pokori, debelemu zmazku, ki je bil sicer pošten in za delo voljan, le vsakih štirinajstih dni se je napil, da je tudi obležal, če ni bilo drugače. — »Fini, ali je bil Milan že kaj doma?«

»Kdo? Ali Milan? Nič ga nisem še videla«, se je odzval glas iz kuhinje.

Jerajeva je z dvignjenimi obrvmi pogledala moža, češ, slišal si, več tudi ne vem.

Jeraj se je razburil. »Za Boga, zastran vas bi otrok lahko izginil in poginil in se ne bi zanj pobrigale!« Vzel je klobuk in šel.

»Oh,« je za njim naredila Jerajeva, »kaka reč, če se otrok zakasni!« Vendar je naročila Fini: »Stopite na dvorišče k čevljarjevim, pa ni treba reči, da vas jaz pošiljam,« — razmerje s čevljarjevimi je bilo od vese-

lice sem nekaj napeto — »vprašajte, če je njihov Tonček že doma in če je kaj videl našega!«

Debela Fini si je z roko potegnila prek čela in pod nosom in si roko potem obrisala ob krilu. Tako se je očedila za med svet, rekla je: »Bom pa šla« in se odpravila na ukazano pot.

Pa ko je prišedši do čevljarjevih vrat postala in preudarjala, kako naj vpraša po fantu in prikrije, da jo pošilja gospa, so se že odprla vrata in je ven pogledala čevljarica in vprašala: »Ali ste vi? V takih skrbeh sem — ali je vaš Milan doma? Našega Tončka še zdaj ni.«

Debela Fini je povedala, da ga ni. Potem je malo pomislila, kar ni šlo brez truda in potu, in izrekla svoje mnenje: »Če obeh ni, pa že še ni šole konec. Ali sta pa povabljena h katehetu.« — Ko je bila še majhna, enkrat njenega brata ni bilo opoldne domov, šele ob dveh se je pritepel prav lačen in je pravil, da je bil povabljen h katehetu. Pa je bil nemara le zaprt. Tega dogodka se je spominjala.

Iz ozadja se je godrnjavo oglasil mojster Pirc: »Za našega že vem, pri katerem katehetu je. Tam na Dolenjskem je tisti katehet in krilo nosi.«

Pirčeva je pojasnila dekli, da je šel mož že ob desetih dopoldne vprašat v šolo in je izvedel, da Tončka sploh ni bilo po naznanilo. — Kaj, če jo je zopet pobrisal k teti?

Jeraj je bil tudi stopil v šolo. Vrnil se je s slabim poročilom. Gospod šolski vodja je šel gledat v konferenčno sobo pa je še našel Milanovo šolsko naznanilo, dokaz, da Milana ni bilo ponj. Dal ga je očetu. Deček je bil izdelal razred, vendar je imel eno štirko, kar se mu do sedaj še ni bilo pripetilo.

Kje je fant?

Gospe Jerajevi se je zdelo, kje bi kazalo pogledati in povprašati za fantom... Toda ni marala spravljati nasajenega moža na sled, koder bi utegnil izvedeti še kaj drugega. Moža pa je bolela navidezna brezbrižnost žene in je ni imel za vredno svojega zaupanja. Tako sta drug drugemu prikrivala svoje preudarke.

Hitro je pokosil, potem je šel, rekoč, da gre na policijo. Na policiji je naznanil, da pogreša sina, od tod je stopil na zglaševalni urad povprašat, kje stanuje Jera Rančigaj, njegova prejšnja dekla. Tako je mislil — in njegova misel se je strinjala s prikrito mislijo njegove žene: ali je fant pri stari Jeri, če ga ni, pa bo stara Jera še najprej vedela, kje utegne biti.

Napisali so mu stanovanje in hajdi tja!

Jera je bila doma. Sedela je na skrinji pri oknu in pletla nogavico, ki je pa bila za njeno nogo očitno premajhna. Poleg nje je sedela gospodinja, ki se je, ko je prišel Jeraj, vljudno umaknila iz sobe tik pred duri.

»No, kako se imate, Jera?« je vprašal gospod Jeraj.

Jera je kar sklenila roke in prestrašeno vzkliknila: »Pa ne, da se je Milančku kaj zgodilo?«

Storilo se mu je milo: iz te ženske je govorilo srce — zakaj ni njegova žena taka!

»Ni ga«, je rekel. »Ali ga niste nič videli, Jera? Zjutraj je šel zdoma kakor po navadi, pa ga ni bilo ne v šolo ne več domov.«

»O ti moj ubogi otrok!« je vekala Jera. »Vsi angeli božji mu stojte ob strani! Ali ste že kam brzojavili? Ali ga že iščejo? Ti moj ljubi fantek, ko bi mogla dati življenje zate!«

Tako je bila razburjena, da skoraj ni bilo dobiti od nje jasnih odgovorov. Predvsem, kje ga je zadnjič videla?

»Včeraj popoldne ob štirih sem ga pričakovala pred šolo. Tako se mi smili, moj fant! Kaj bi tajila,

vsak dan sem ga hodila čakat. Saj je bil potreben, da mu kdo prišije kak gumb — in nogavice ima tudi vedno strgane, revček! Da se le ne bi prehladil...«

»Počakajte, Jera,« jo je spravljal Jeraj nazaj v tir, »včeraj popoldne ste z njim govorili. Ali vam ni povedal, da bo kam šel ali kaj takega?«

»Nak, nič — samo prav mudilo se mu je. Gledala sem za njim, kam ga tako vleče, pa sem videla, da sta ga čakala tisti Kocmurjev Stanko ničvredni — kar zbodlo me je v srce, ko sem ga videla v njegovi družbi — in pa čevljarjev Tonček je bil zraven.«

»Tončka tudi ni domov. — Kaj pa, če so ušli vsi trije skupaj?« je ugibal Jeraj.

»Tega nas Bog varuj!« se je ustrašila Jera. »Kocmurjev je tat; če ne bodo imeli, bodo kradli...« — Potok solza ji je lil iz oči. »Oh, tega fanta ne bo nikdar več nazaj. Gotovo bo šel čez morje, saj je zmeraj sanjal o tisti grdi Kolefoniji! Divjaki ga bodo požrli!«

»Jera, če še kaj izveste ali se česa spomnite, koj mi pridite povedat ali domov ali v pisarno! Grem še h Kocmurjevim, da izvem, kaj je s Stankom.«

Prisrčno ji je stisnil roko in se poslovil, pa ko je bil že pri stopnicah, ga je poklicala nazaj. »Oh, gospod, še eno besedo! Saj sem se dan za dnem pripravljala k vam. Zdaj ko ljudje toliko govoré zaradi vaše gospe, zaradi veselice in zaradi denarja, me kar peče tistih šest sto kron, ki mi jih je dala gospa, ko sem šla. Saj sem jih pošteno zaslužila v teh letih, kar sem bila pri vas, pa vendar ne vem, če je pošten denar, ki sem ga dobila — ali naj ga vrnem?«

Jeraj se je prijel za kljuko pri durih, da se ni zgrudil. Premagal se je in mirno ponovil: »Šest sto kron vam je dala tisti dan, ko ste šli... Le brez skrbi bodite, vse je pošteno!«

Šel je po stopnicah in vrtelo se mu je v glavi. Stisnil je ustni in se otresel nemoških misli.

Najprej h Kocmurjevim!

Res je bilo tako — zmanjkalo je tudi Stanka. Pa se gospod Kocmur ni posebno razburjal zaradi tega. »Naj le malo poizkusi po svetu, lump!« je izjavil poizvedujočemu Jeraju, »le primejo naj ga žandarji in uklenejo in zapró, falota, da bo imel kaj strahu! Jaz ga vedno prav učim, ali mene ne uboga, cigan!«

S tem je bila zanj opravljena Stankova zadeva. Hotel pa je porabiti ugodno priliko in izprašati in zaslišati gospoda Jeraja zastran starega Korena in njegovega testamenta — kaj govoré, ali ga je že naredil ali ne, in kako pravi postava zastran dedovanja, če ni nič testamenta, in ali ima sploh oče moč, da čisto razdedini otroka. Toda ni nič dosegel. Jeraju se je mudilo: najprej še enkrat na policijo, da pove, kar je izvedel novega, zlasti domnevo, da so vsi trije fantiči skupaj, za v pisarno pa je bil tudi že skrajni čas.

Tako težko ni še nikdar čakal konca pisarniških ur. Iz pisarne je šel naravnost domov, da se dodobra zmeni z lepo svojo gospo zaradi onih šest sto kron, o katerih je danes prvič slišal iz Jerinih ust.

Gospa Jerajeva ni bila nepripravljena. Kajti za soprogom je bila tudi ona počastila staro Jero s svojim obiskom, pa ko je izvedela, da je bil že njen soprog ondi, se ni dalj mudila in je zopet šla. Računala je z možnostjo, da je vse razkrito, vdala se pa ni.

Brez ovinkov je potrdila, da je res vrnila Jeri šest sto kron. Ali ta denar da je imela vsa dolga leta pošteno v shrambi in bi ga ji bila lahko vrnila vsak trenutek in kateri koli dan. Z veselico da ni imel ta denar nobenega stika.

— Zakaj mu ni nikdar povedala, da hrani Jerino mezdo — toliko vsoto?«

»E, vsako smet ti bom nosila pod nos!« se je odrezala gospa Jerajeva.

»Šest sto kron je smet,« je sikal Jeraj in bliskalo se mu je iz oči, »zate smet, ki včasi niti desetice nisi zmogla! Ti, da bi bila hranila tako vsoto denarja toliko let in se je ne bi dotaknila, ti, ki te je srbel vsak vinar, dokler se ga nisi znebila? — Ali meni je prav. Kakor hočeš! Zdaj govoré ljudje, za njimi bo govorilo sodišče. Če bi se pravočasno poravnala škoda, preden kaj izve oblast, bi se preprečil kazenski pregon... Toda če misliš, da ti ni treba moje pomoči, tem bolje.«

Jerajeva je pričela preudarjati. »Kje bi dobil denar?« je vprašala.

»Šefa bi naprosil,« je rekel Jeraj, »morebiti mi dá toliko predjema... Odplačeval bi mu ga v obrokih — kakih petdeset kron na mesec. Seveda, skrčiti morava svoje izdatke...«

Pa je zopet pričela kljubovati. »Ne, nisem vzela in nisem vzela. Pa naj prisežejo, kateri so me videli, da sem vzela. Jaz stokrat prisežem, da nisem. Te sramote ne maram, da jim daš denar in priznaš, da sem ga vzela. Rajši grem v vodo.«

Jeraja ta pretnja ni vznemirjala. »Denar dam kot darilo in ne kot povračilo, ker nisem zavezan plačevati tvojih nepoštenosti. Kar dam, dam prostovoljno. Tvoje ime se ne bo niti imenovalo — veš, da je tvoja sramota tudi moja — žal da je! In zdaj ne delaj komedij! Pošteno se spokori in mi pomagaj, da zopet pridemo v red. Ako hočeš, da še živiva skupaj. Čast si mi zapravila in denar — in otroka tudi! O ti!... Če ti je ljubše, se pa ločiva!«

Gospa Jerajeva je debelo pogledala in sedla na divan. Potem je pričela drdrati: »Tako, zdaj sem pa vsega sama kriva? Jeraj, ali si pozabil, kdo je silil

v Ljubljano, jaz ali ti? Kdo me je spravljal v tiste damske odbore in mu nisem bila nikdar dovolj lepo oblečena? Misliš, da je vse to zastonj? Misliš, da druge prebijejo s tem, kar jim dajo možje? Vsega sem sama kriva, seveda! — In otroka sem ti zapravila — glej ga! Ali je otrok le moj, ali je tudi tvoj? Kolikokrat si se pa ti ukvarjal z njim, kaj? — se z njim učil, z njim delal naloge? — Ločiva? Če te je volja, le! Ampak dajal mi boš polovico plače, da veš! Laže bom živela kakor zdaj!«

»Ne vinarja!« je rekel Jeraj. »Po zakonu se lahko ločim vsak čas od tatice in zapravljivke, kakršna si ti, in mi ni treba plačevati ne vinarja, razumeš!«

Gospe Jerajeve so se lotili krči. Mižala je, stokala in se zvijala, ali krči niso bili tako hudi, da ne bi čula in razumela, kar ji je razkladal gospod Jeraj, korakajoč po sobi.

»Deklo mi takoj odpustiš! Dokler ne bodo plačani dolgovi do zadnjega bora, boš že sama morala biti kos našemu malemu gospodinjstvu. Svoje čevlje si bom lahko snažil sam! To stanovanje je preveliko za ljudi, ki tako tiče v dolgovih kakor mi. Vzamemo si manjše in cenejše. In se umaknemo očem in jezikom. Denar ti bom dajal vsak dan sproti, razumeš, in če mi napraviš le za vinar dolga po prodajalnah ali pri ljudeh: tako gotovo, kakor sem tukaj, te prekličem po listih. Zdaj če ti je prav — dobro; če ne, pa tudi!«

Vzel je klobuk in šel. Ni maral čakati večerje, bil je sit. Hotel je na policijo, če so slučajno že kaj izvedeli.«

Na dvorišču je stala v večernem mraku Nanča in je važno razkladala neko čudno godljo o Gradiški in puricah, terpentinu in policajih. Poleg nje je stala Pirčeva in vekala: »Ves denar! Kaj bo otrok s toliko

denarjem — gotovo je bil zapeljan, saj ni hudobnega srca.«

Jeraj se je ustavil. »Ali je kaj novega?«

Pirčeva je zaplakala. »Ves denar nam je izginil. Denar in hranilna knjižica, vse, kar sva v teh desetih letih pristradala in si prihranila. Nad tri tisoč kron, malo manj kakor štiri tisoč! Prejle, popoldne je zapazil mož. Hranilnica je bila že zaprta in ni mogel izvedeti, ali je hranilna knjižica tudi vnovčena. Šel je, da ovadi. Jaz sem rekla, naj ne gre, da ne zapró fanta — tako je še mlad! — rajši utrpim denar, saj niso samo moževi prihranki, so moji tudi. Pa je le šel — denarja ne pusti, je rekel. Jezus Marija, zakaj sva fanta vzela v Ljubljano, mar bi ga bila pustila pri teti!«

»Ja!« je rekla Nanča. »Ali pa, če bi ga bili že od mladega obdržali doma.« — Tudi slepa kura včasi najde zrno.

* * *

Tega dne, ko je vršala vsa ta razburjenost po Korenovi hiši, so sedeli okoli ene popoldne v bukovem gozdiču nad Vrhniko trije junaki in natepavali žemlje in klobase. Lepo zeleno je bilo v gozdu in hladno, iz tal so štrlele gladke, sprane skale, znak pričenjajočega se Krasa, kakor nalašč so bile namesto stolov. Med junaki na tleh je ležal razgrnjen papir, na papirju so se šopirile najrazličnejše dobrote in čakale, da pridejo na vrsto: piškoti, fige, sladkorčki, čokolada, mandeljni.

»Joj,« je rekel Milan in se junaško ozrl, »če bi zdajle prišel lev, koj bi ga s temle revolverjem.« In je potegnil iz žepa imenovano orožje.

»Revolver je moj,« se je oglasil Tonček, »za moj denar je kupljen.«

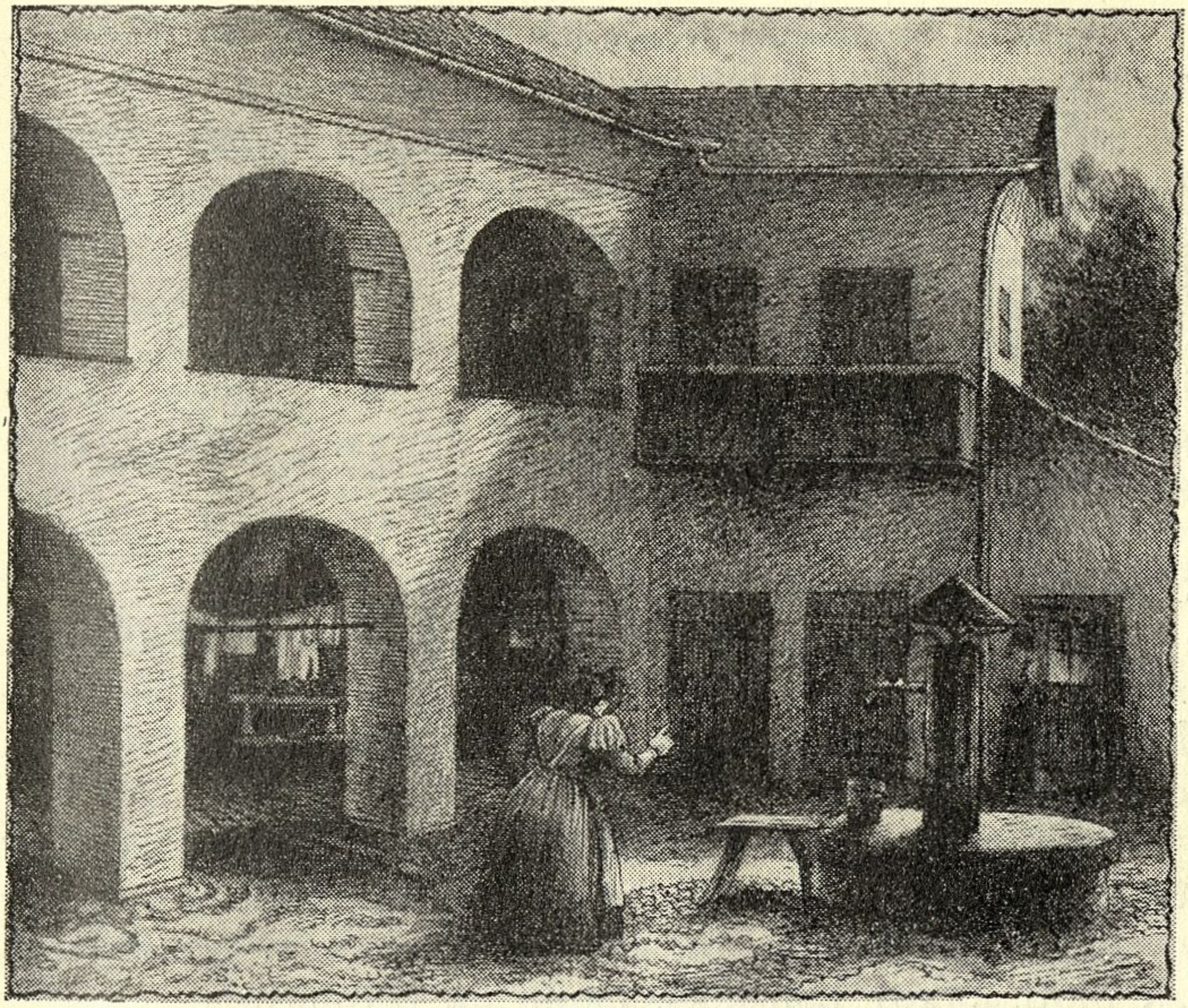

»Tvoj ali pa Nackov!« ga je z zaničljivim pogledom zavrnil Stanko. »Tvojega starega je bil denar, pa ne tvoj.«

Temu Tonček ni mogel oporekati, zato je krenil pogovor na drugo stran. »V naših krajih ni levov,« je rekel, »jaz sem vajen host. — Glej, tamle je veverica, daj mi revolver, jo ustrelim!«

»Jaz jo bom«, je rekel Milan.

»Nobeden je ne bo!« je odločil Stanko. »Ali bi rada, da nas sliši kak žandar?«

Ta razlog je obveljal in rešil verico sicer ne smrti, ta ji ni pretila iz teh rok in tega orožja, pač pa strahu ob poku.

Tonček se je najedel. »Ali je še daleč do Kalifornije?« je vprašal. »Jaz imam strgane čevlje.«

»Koj se vidi, da si čevljarjev«, je s prezirljivim zasmehom odgovoril Stanko. »Na pot se je treba dobro obleči!« Tako namreč kakor on, ki je bil vzel s seboj kar vso garderobo, dvoje spodnjih hlač, dve srajci, dvoje zgornjih hlač, en telovnik in dve suknji, in je imel vse na sebi, drugo oblečeno vrh drugega. Grelo ga je sicer, toda zavest, da je za vsak primer preskrbljen, je bila tudi nekaj vredna.

»Tamkaj gresta dva žandarja,« je zdajci opozoril Stanko, »potuhnimo se!« Legli so za skale.

Ko je nevarnost odkorakala mimo, je rekel Stanko: »Nemara nas že iščejo. Če gremo skupaj, nas bodo hitro imeli. Fantje, vsak mora iti zase, v Trstu se pa dobimo!«

Milanovi razgreti domišljiji je bil Stankov predlog takoj všeč. »Jaz se nič ne bojim. Orožniki gredo po cesti, jaz pa se bom plazil ob strani skozi grmovje in za ploti kakor lisica. O, mene ne izvohajo!«

Tončku pa je upadalo srce: orožniki za petami in sam naj hodi v Kalifornijo in v Trst med leve in kače! — Tiščal je ustnici, v oči so mu prihajale solze, na glas se je zajokal.

Stanko in Milan sta ga čudeč se pogledala. »Kaj se cmeriš?«

Tonček ni mogel ustaviti joka, komaj je iz sebe spravil besede: »Jaz — grem — nazaj! Jaz — grem — k teti!«

»Mevža!« se je vanj zadrl Stanko. »Ali si bedast? Veš, da te koj primejo, koder se prikažeš, pa boš šel v prisilno delavnico! Zato ker si ukradel očetu denar.«

»Saj si me ti naučil, ti si šel v hranilnico«, se je jokaje branil Tonček.

»Lažeš! Še enkrat reci, pa te klofnem!«

»Denar daj nazaj!« je vekal Tonček.

»Niti ne maram zanj!« Segel je v žep in vrgel pred Tončka listnico, da so se raztresli bankovci po tleh.

Tonček jih je z jokom pobiral in zraven poslušal očitke in psovke, s katerimi ga je obkladal Stanko, ki je nastopal tem samozavestneje, ker je imel za srajco skrito še drugo zalogo bankovcev, ki jo je tjakaj spravil, da jo tovarišema utaji.

»Pojdi, greva!« je pozval pogumnejšega Milana. »Pustiva to šlevo!« Še enkrat se je obrnil proti Tončku, ki se je ihteč pripogibal za bankovci, in mu zagrozil: »Ti, če naju izdaš, ob glavo boš! Boj se!«

Stanko je krenil na belo cesto, Milan si je iskal poti skozi gozd, samega sta pustila jokajočega Tončka in tako se je pričelo velikopotezno započeto kalifornijsko podjetje klavrno krhati že borih dvajset kilometrov nad Ljubljano...

14. Na cesti.

Milanu ni šlo tako gladko skozi gozd, kakor je mislil. Ovirale in motile so ga pogoste doline, zablodil je, šele po dolgih ovinkih je prišel zopet na cesto. Ozrl se je, o dveh tovariših ni bilo več sledu. Pa je opustil prvotno namero, da se bo plazil po grmovju in za plotovi; prepočasna mu je bila taka hoja, ko se mu je mudilo v Trst, in ubrisal jo je jadrno naprej naravnost po cesti.

Pred Planino je omagal. Sedel je na obcestni kamen, oglašal se mu je želodec in neprizanesljivo pričenjal terjati svoje pravice. In zdaj šele se je spomnil, da je brez slehernih sredstev. Le revolver je imel, ki ga je bil zjutraj kupil previdni Stanko in ga v varstvo izročil Milanu kot priznanemu strokovnjaku v lovu na

divje zveri. Denarja pa ne vinarja! Hranilnika ni bil mogel najti, nemara ga je bila že mama spravila v kraj.

Deček ni bil vajen lakote in ga je bolela, toda hrabro je premagoval malodušnost. V spomin si je klical poučne indijanarice in preudarjal, kaj bi storili v takem primeru njegovi vzori. Strelno orodje je imel; ako bi se nenadno pojavil sivi medved, bi ga ustrelil, dal iz kože, zanetil ogenj in si ga spekel na ražnju. Pa se je ozrl okoli — od kod naj pride medved, in če pride, kaj mu pomore revolver, ki ga niti ne zna sprožiti. In kaj bi rekli ljudje! Že zdaj ga vsakdo, kdor ga vidi, pogleda, ustavi in vpraša, od kod in kam — ljudje ga gotovo ne bi pustili, da peče medveda. — To so bile misli, ki niso manjšale gladu.

Po cesti je prikrevsal skljućen možak s palico; čez hrbet mu je visela bisaga, na prsih je nosil majhno skrinjico z godbo. Stokal je in ko je zagledal Milana, je postal in mu pokimal, potem pa sedel na bližnji kamen.

»Eh, eh,« je rekel, »stare kosti, Bog nam pomagaj! Vesel bodi, fante, da si mlad! Kar temno se mi dela. Jej, jej! Kaj pa ti, kam pa ti?«

Milan je povedal po Stankovih naukih, da gre na počitnice k teti v Trst.

»Jej, jej,« je rekel starec z bisago, »potem greva pa skupaj! Ali si kaj lačen? Na no, jej!« Privlekel je

iz bisage žemljo in konec klobase in steklenico, žemljo in klobaso je dal Milanu, ki je hvaležno segel po daru, vsebino steklenice pa je naklonil samemu sebi.

Sonce je zahajalo, nad strehami bližnjega trga je vstajal bel dim.

»Pojdi no, pojdi, moj sinko!« je starec vabil Milana. »Obiskat bi šel znance, pa ne vidim. Slabe oči imam, včasi mi kar odrekó. Vzemi no palico pri onem koncu in me vodi, reveža slepega! Ljudje so dobri, nikar se ne boj, pošteno dobiš svoj delež! Potem nama že Bog dá kod prenočišče.«

Milan se je začudil nenadni slepoti svojega dobrotnika, ali smilil se mu je pa mu je ustregel. Hodila sta od duri do duri, muzika na starčevih prsih je igrala plinka plonk, starec pa je godel svojo molitvico, pri vsaki hiši enako: »Duše kristjanske, usmilite se slepega reveža, ki ne vidi zlatega sonca in belega dne, ne more delati, ne more skrbeti za lačnega sinčka!« Držal je klobuk in padali so vanj darovi in Milan je ujel marsikak usmiljen pogled — milo mu je storil in sramoval se je.

Tako sta obrala vso vas in ko sta bila zunaj vasi, se je starcu zopet vrnil vid in ga več ni bilo treba voditi. Mahnila sta jo čez travnik pod kozolec in si v senu poiskala ležišče. Starec je stokal, luckal iz steklenice in razkladal dečku, kako se mu bo še dobro godilo, če ostane pri njem, ali Milan je bil truden in je hitro zaspal.

Ko se je zbudil, je že sijalo sonce. Starec je smrčal, škrtal in pihal. Milan se je tiho splazil mimo njega in jo vsekal naprej po cesti v sveži jutrnji hlad — mudilo se mu je v Trst!

* * *

Stanku se ni tako mudilo. Vedel je, da mu Trst ne uide. Korakal je polagoma, gledal za vsakim vozom, bral vsak napis, bodisi na križpotu bodisi na znamenju ali na hiši, lučal kamenje za ptiči in žvižgal in brlizgal.

Prišel je v Logatec. Pa ga zbode v oči rdeč listek, prilepljen na brzojavni drog: »Veliki ameriški cirkus Šparenblek! Samo dva dni! Pokrit z nepremočljivo streho! Prostora za osem sto ljudi!« In naštet je bil bogat in izbran spored, ves pristopen za šestdeset vinarjev na prvem, za štirideset vinarjev na drugem prostoru in za dvajset vinarjev na stojišču. Otroci polovico!

Tudi na vogalih hiš so bili enaki listki in Stanko je postajal in jih prebiral še enkrat in še enkrat. Silo srečen se mu je zdel naključek, da je prišel semkaj prav ob tako ugodni priliki, in jasno mu je bilo, da nikakor ne kaže zamuditi predstave.

V pekarni si je kupil belega kruha, zraven v gostilni so mu prodali gnjati; s svojimi krepkimi zobmi je trgal meso in prigrizoval kruh, zadovoljno je korakal sredi ceste in gledal na desno in levo.

Hola! Ob cesti na trati je stala zeleno pobarvana koliba na kolesih, komedijantski voz, poleg voza je bil postavljen šotor na štiri vogale, dvajset korakov dolg, dvanajst korakov širok, brez strehe, pri vhodu v šotor sta plapolali dve majhni umazani zastavi. Rdeči listi ob obeh straneh vhoda pa so naznanjali svetu: ta šotor je slavni ameriški cirkus Šparenblek! Streha je bila resnično nepremočljiva, saj je sploh ni bilo in česar ni, tega tudi dež ne premoči. Takisto je ustrezalo resnici, da je v šotoru prostora za osem sto ljudi, seveda, položiti bi jih bilo treba kakor slanike v sod.

Tukaj pred to svetovno znamenitostjo je obstal Stanko, jedel in gledal. Sonce se je nagibalo k zatonu. Okoli šotora je postopal dobro rejen možak v šlapah,

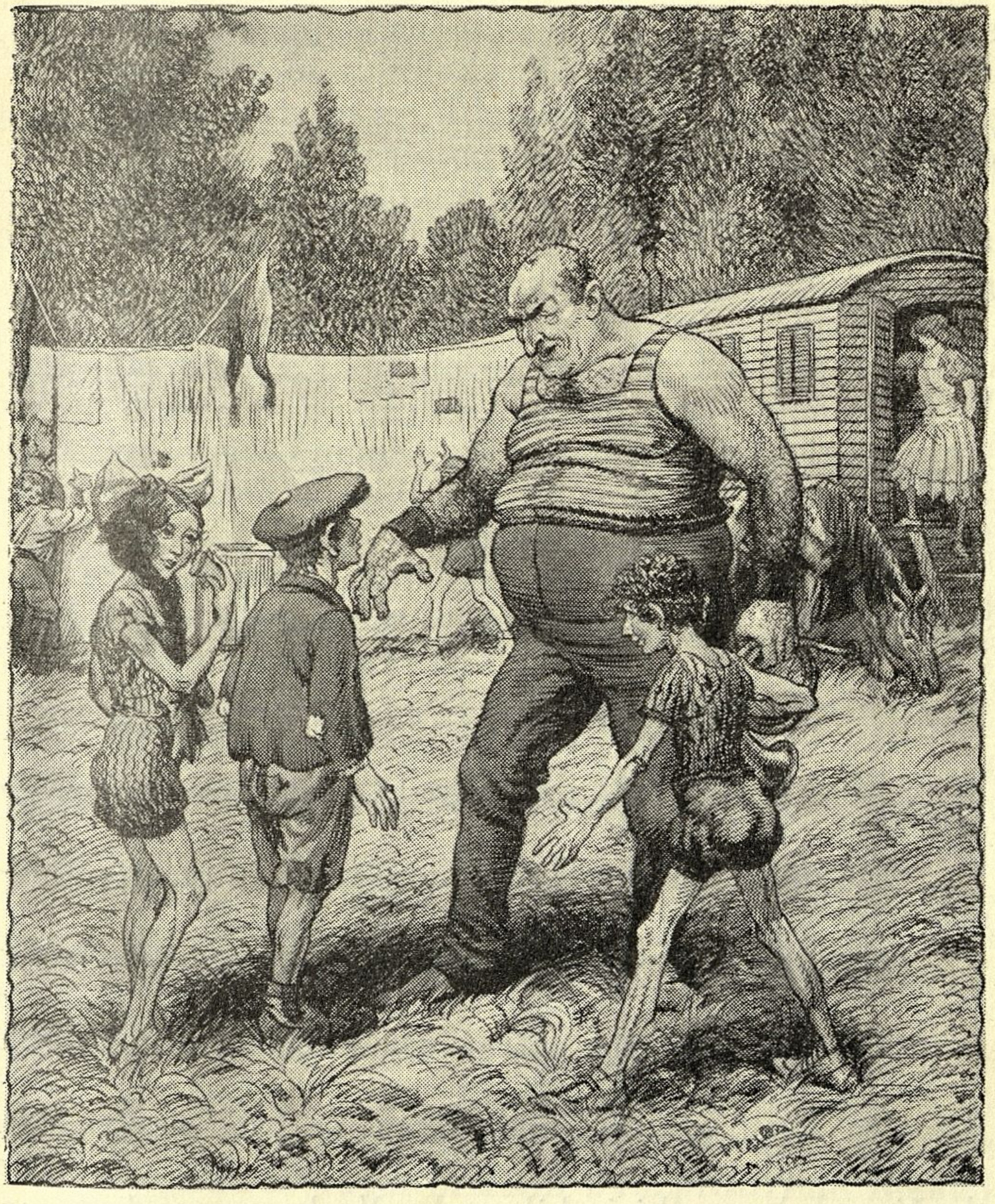

gologlav, s pisano mornarsko srajco brez ovratnika; poizkušal je v tla zabite droge, ki je bila nanje privezana platnena stena, ali drže dobro, in nekaj je revskal proti kolibi na kolesih.

Prišli so iz kolibe trije otročiči, dva fantiča in ena deklica. Vsi so bili drobni in suhi, oblečeni v pisane

srajčke in hlačke, deklica je imela petljo v laseh. V rokah so imeli listke, take, kakršni so bili nalepljeni po drogovih in hišah; razdelili so se, dva na to stran, eden na drugo, vabit so šli po hišah.

Za njimi je pogledala iz kolibe sloka ženska; v rokah je imela krilni rog, ozirala se je po možu in ko ga je zagledala, ga je poklicala: »Čuješ, Ivo!«

Mož jo je čul, pa se ni zmenil zanjo, imel je še drugega posla. Opazoval je ob cesti zbrano mladino, ki je deloma stala, deloma sedela po mejnikih in po trati, in glej! njegovemu tehtajočemu očesu je najbolj ugajal premeteni obraz Stanka in ga je poklical k sebi: »Idi semkaj, mladi gospodine!«

Stanko je bil na eno, dve tam. Gospod ravnatelj Šparenblek — to je bil mož v mornarski srajci in v šlapah — mu je položil roko na rame in je izpregovoril in vprašal: »Ali utegneš?«

Stanko si je štel prijazni ogovor v nemajhno čast in je hitel pritrjevati, da ima silo dosti časa na prosto uporabo.

»No, potle boš nocoj naš kapelnik«, je pokrovitelj-sko izjavil gospod ravnatelj. »Idi z mano!«

Peljal ga je s seboj. Ponosno je stopal Stanko poleg gospoda ravnatelja in zdajci se je odgrnila njegovemu radovednemu pogledu notranjost slavnega ameriškega cirkusa. Ob obeh straneh sta stali po dve vrsti iz količev in desk zbitih klopi. Prva je bila pregrnjena z rdečim platnom, zato je bila za dvajset vinarjev dražja od druge, ki je bila gola. Na koncu med obema vrstama se je šopiril orkester — lajna. Drugih znamenitosti ni bilo.

Gospod ravnatelj je peljal pravkar v službo sprejetega kapelnika k lajni in ga poučil, kako jo mora vrteti, da doseže čim popolnejši umetniški uspeh: ne prehitro, ne prepočasi, ampak ravno prav! Stopil je

potem h kolibi na kolesih in pobral s stopnic krilni rog, kamor ga je bila položila ravnateljica. Pomignil je Stanku, Stanko je sprožil svoj orkester, gospod ravnatelj pa je stoječ pred cirkusom napenjal lica in trobil v topli večer ganljivi solo sekinškega trobentača, da se je razlegal po vesoljnem Logatcu in opominjal prebivalstvo na njegovo kulturno dolžnost, da v čim večjem številu obišče s platnom obdani hram umetnosti na zeleni trati.

Predstava je bila napovedana za ob osmih; do devetih se je nabralo toliko rodoljubnega občinstva, da se je lahko pričela. Prišla je bila bosonoga mladina, prišle tri natakarice v imenu svojih gostiln, prišli letoviščarji, ki se od samega dolgega časa niso vedeli kam dejati, od državnih oblastev pa orožniški stražmojster in davčni eksekutor, oba v spremstvu soprog in dece. Vseh skupaj je bilo štirideset do petdeset glav, polovica je bila prišla iz resnične radovednosti, druga polovica malo iz usmiljenja, malo pa, da se nasmeji pisani revščini.

Gospod ravnatelj je še hitro napojil z vodo preprosto acetilensko razsvetljavo, ki je dajala več smradu nego luči. Plameni so više zagoreli, začela se je predstava.

Gospa ravnateljica je prinesla stol in na stol je stopil gospod ravnatelj, oblečen v umazan trikó. In že je prestopil s stola na napeto žico. Stal je na njej kar z eno nogo in se gugal in krilil z razprostrtimi rokami in iskal ravnovesja. Zdaj si je stoječ na žici vžgal smotko in tako dokazal presenečenemu občinstvu, kaj je umetnik, ki lahko kadi celó v najtežavnejših okolnostih. In ne le kadi! Gospa ravnateljica mu je prinesla vrček piva in se ni obotavljal in ga je izpil v dušku, ves čas stoječ z eno nogo na napeti žici. In niti dovolj tega! Gospa ravnateljica mu je dala rog in zatrobil je

na svojem zibajočem se odru zopet milo pesem sekinškega trobentača, ki jo je to pot spremljala na lajni gospa ravnateljica osebno, da s tem še bolj živo prepriča občinstvo o težavnosti izvajane točke.

Krasen je bil gospod ravnatelj, kakor le more biti krasen star, trebušat dedec v umazanem trikoju!

Ganjen se zahvalivši za glasno odobravanje je gospod ravnatelj potem odstranil žico in že so pridrveli v cirkus njegovi trije otročaji v pletenih srajčkah in kratkih hlačkah. Ležeč na tleh je gospod ravnatelj z rokami in nogami premetaval to svoje potomstvo, da se je prekopicavalo v zraku in bolj ali manj uspešno padalo zopet na svoje noge, če ne na noge, pa kam drugam.

Stanko je ves čas vestno sukal lajno, vroče mu je bilo in že je čutil roko. Odpočil se je, ko so se pričeli šaljivi prizori. Ti so bili Stanku najbolj všeč. Vzbudila se mu je želja, da bi tudi on takole v širokih hlačah igral neumnega Avgusta, kakor ga je igral ravnateljev sin, ki ni bil nič starejši od Stanka. Kako se je smejalo občinstvo, ko je izpraševal mladi neumni Avgust svojega očeta: »Povej mi, gospodine nadkonjar, koliko nog ima krava?«

Gospod ravnatelj je odgovarjal kakor v šoli: »Štiri!«

»Dobro! Koliko jih ima pa konj?«

»Konj? Takisto štiri!«

»Zdaj mi pa povej, koliko nog ima osel ali magarac?«

»Osel ali magarac? Štiri!«

»Tako? Zakaj imaš ti potem samo dve?«

In nato sta se drug drugega klofutala. Imenitno! To bi bil Stanko silno rad igral. Polglasno je ponavljal dvogovor in že ga je znal do besede; krščanskega nauka se je učil dokaj teže!

Zadnja točka je bil konj. Podnevi se je uboga para napenjala pred vozom, zvečer pa se je svetlo zbrisana in živo opetljana prelevila v umetnika. Zahreščal je orkester in priklonila sta se gospod ravnatelj in konj. Z dolgim bičem se mu je rahlo dotaknil gospod ravnatelj sprednjih nog — in konj je pokleknil. »Bravo, bravo!« Dotaknil se mu je zadnjih, pa se je konj vzpel kvišku in šel po dveh. Plosk in bravo! Šel mu je z bičem prek hrbta in konj se je ulegel in je stegnil vse štiri od sebe, kakor da je mrtev. Gospod ravnatelj mu je stopil z eno nogo na koš, zavihtel bič in zmagoslavno pogledal okoli, občinstvo je ploskalo, gospod ravnatelj je položil roko na srce in se globoko priklonil. Ukazal je konju kvišku in ga zapodil skoz izhod.

Predstava je bila pri kraju. Ali gospod ravnatelj je prosil še za trenutek posluha. Naznanil je, da bo jutri druga velika ameriška gala predstava s čisto novim sporedom. Dvignil je roko in z vikom in krikom so privalili njegovi trije potomci skalo, veliko za tri otroške glave; šli so zopet in z združenimi močmi privlekli težko kovaško kladivo in gospod ravnatelj je pokazal strmečemu občinstvu skalo in kladivo in svojo glavo in slovesno obljubil, da si bo dal pri jutrišnji predstavi s tem kladivom razbiti to skalo na tej glavi. Priro žljala je njegova gospa z železno verigo in gospod ravnatelj je vzel verigo v obe roki in jo treščil ob tla in izjavil, da si bo jutri opasal to verigo okoli života in lahko prižene, kdor hoče, kakršnega koli konja in ga vpreže v verigo in noben konj na svetu ne bo premaknil gospoda ravnatelja z mesta. Obedve točki pa se bosta izvajali le za stavo pet sto kron! In je imel gospod ravnatelj tisti trenutek glede na izredno dobri gmotni uspeh te predstave v žepu celih dvanajst kron sedemdeset vinarjev. Pa tega občinstvo

ni slutilo niti ni slutil Stanko, ko je z živahno končno koračnico spremljal odhajajoče občinstvo in hkrati koval sklep, da jutrišnje predstave nikakor ne izpusti — v Trst pride še dovolj zgodaj.

Občinstvo se je razšlo, odrasli smeje, mladina glasno prežvekujoč čudeže in burke tega večera.

Gospod ravnatelj se je pripravljal, da ugasne bajno razsvetljavo, Stanko pa je še stal pri lajni.

»Lahko greš!« mu je rekel gospod ravnatelj s pokroviteljsko kretnjo glave.

»Ali naj še kaj pomagam?« je vprašal Stanko, ki se mu ni nikamor mudilo.

Ravnatelj si ga je ogledal. »Od kod pa si?«

»V Trst grem k očetu«, se je lagal Stanko. »Ali jutri ne bo treba kapelnika? Ali smem tukajle notri prenočiti?«

»Zastran mene lahko«, je rekel ravnatelj in malo pomislil. »Ali si že večerjal?«

Stanko je odkimal, da ne.

»Imaš kaj novcev?«

Stanko je pokimal, da, in gospod ravnatelj mu je milostno dovolil, da si kupi večerjo. Ali pa lahko izroči novce gospe ravnateljici, ki gre družini po večerjo.

Stanko je privlekel iz žepa tolar, ravnatelj ga je vzel in ko sta pogasila luči, sta šla k vozu. Stanko je smel sesti na stopnice, ki je poleg njih bil privezan konjiček in je stezal vrat za zeleno travico na tleh, gospod ravatelj pa je šel v voz. Kmalu je prišla iz voza gospa ravnateljica, ogrnjena z dolgo temno ruto, na eni roki je nesla dojenčka, z drugo je vodila štiriletno hčerko, šla je nakupovat večerjo in je živo priteklino vlekla s sabo kot nema posredovalca nižjih cen.

Gospod ravnatelj si je postavil stol v travo, njegovemu zgledu je sledil mlajši sin umetnik, iz voza

se je čulo rožljanje: starejši sin umetnik je mešal solato, ki jo je bil narezal z njive ob cesti.

»Mladi mož,« je počastil gospod ravnatelj Stanka z nagovorom, »vsega se je treba naučiti. Vsako delo je težko, umetnost najtežja! Delal si muziko; nič ne rečem, za prvi pot je bila dobra. Ali kapelnik še nisi. Kapelnik mora gledati na umetnika in po njem uravnati godbo in o pravem času na mah prenehati. To ni tako lahko. Pa kdor ima voljo in talente, se nauči; in kdor zna, ima kruh — kaj kruh, ima potico in je notri več rozin kakor moke!«

Stanko je spoštljivo poslušal in je čutil globoki prepad, ki ga je še ločil od prave umetnosti. Zavedal pa se je tudi volje, moči in sposobnosti, da premosti ta prepad. Gnalo ga je, da prepriča o tem tudi gospoda ravnatelja. In zato je povedal in je mislil, da bo ravnatelju zaprlo sapo: »Jaz znam migati z ušesi!«

Ali pričakovanega učinka ni dosegel. Malomarno je izjavil stari gospod: »Ko bi se znal gristi v lastna ušesa, to bi veljalo; migati ni nič!«

Vračala se je ravnateljica z otrokoma in živili; hčerka si je že mašila v usta kos pogače, ki jo je bila dobila povrhu, dojenčku se je obetala stekleničica mleka, za druge je prinašala hleb kruha, kos sira in narezane svinjine. Starejši sin Pepe je postavil vrh stopnic okajeno petrolejko in prikotalil pred očeta prazen zaboj, po zaboju so razložili jed.

Gospod ravnatelj je rezal hleb in ga delil in ko ga je imel vsak svoj kos v rokah, se je spomnil še konjička in mu tudi dal kruha; vzdihnil pa je, da bi zvesti živali dobro storilo malo suhega sena, če bi se kod dobilo.

Stanko je bil postrežljivo koj na nogah in pripravljen, da priskrbi mrve. Ravnatelj je privlekel izpod voza mrežo, Stanko se je z njo izgubil v noč.

Tonček je molčal. Premišljal je: Drugi hrepené po tem, česar se jaz branim. Morebiti le ni prav, da se tako bojim mesta. —

Sence so bile že dolge, ko sta dospela na Brezovico. Pred krčmo sta ustavila. Kmet je privezal živino, s Tončkom sta stopila v hladno vežo in sedla za mizo. Krčmar jima je prinesel pol litra vina in vogal kruha. Kmet je po očetovsko skrbel za Tončka, da ni premalo dobil, in Tonček je natepaval kakor mlatič.

Krčmar je prisedel, zazdehalo se mu je, zapodil je s kruha muhe, pobobnal je s prsti po mizi in vprašal, kdo, kaj in kako? In je vprašal zgolj iz vljudnosti, ker je prejemši odgovor kmalu spet vprašal enako.

»Še dve uri imava do Ljubljane«, je rekel kmet.

»Nikamor se ne mudi,« je odgovoril krčmar, »v poldrugi uri sta tam. V hladu je prijetneje kakor v vročini, tudi živina manj trpi. Ga prinesem še en polič?«

Ker ni bilo ugovora, je vzel steklenico in odzdehal v klet.

Tončku se je iz potolaženega želodčka porajal čut splošne zadovoljnosti, spričo prijetnega tedanjega položaja se mu je izgubilo iz misli, kar je bilo in kar bo. Kmet mu je privoščil kozarec vina, vino mu je zlezlo v glavo in že se mu je dozdevala vsaka stvar silo zabavna in smešna.

Krčmar je prinesel vino in spet prisedel. Pokazal je s prstom na Tončka in vprašal kmeta: »Ali je vaš?«

Kmet je šegavo pogledal dečka: »Kaj? To je fant! Seveda je moj!«

Tonček je hotel smeje izbruhniti: »Saj nisem vaš!« — pa tačas so se zatemnile duri, na pragu je stala široka postava orožnika v službeni opravi.

Tonček se je zganil, nehote se je stisnil h kmetu, kmet ga je postrani pogledal.

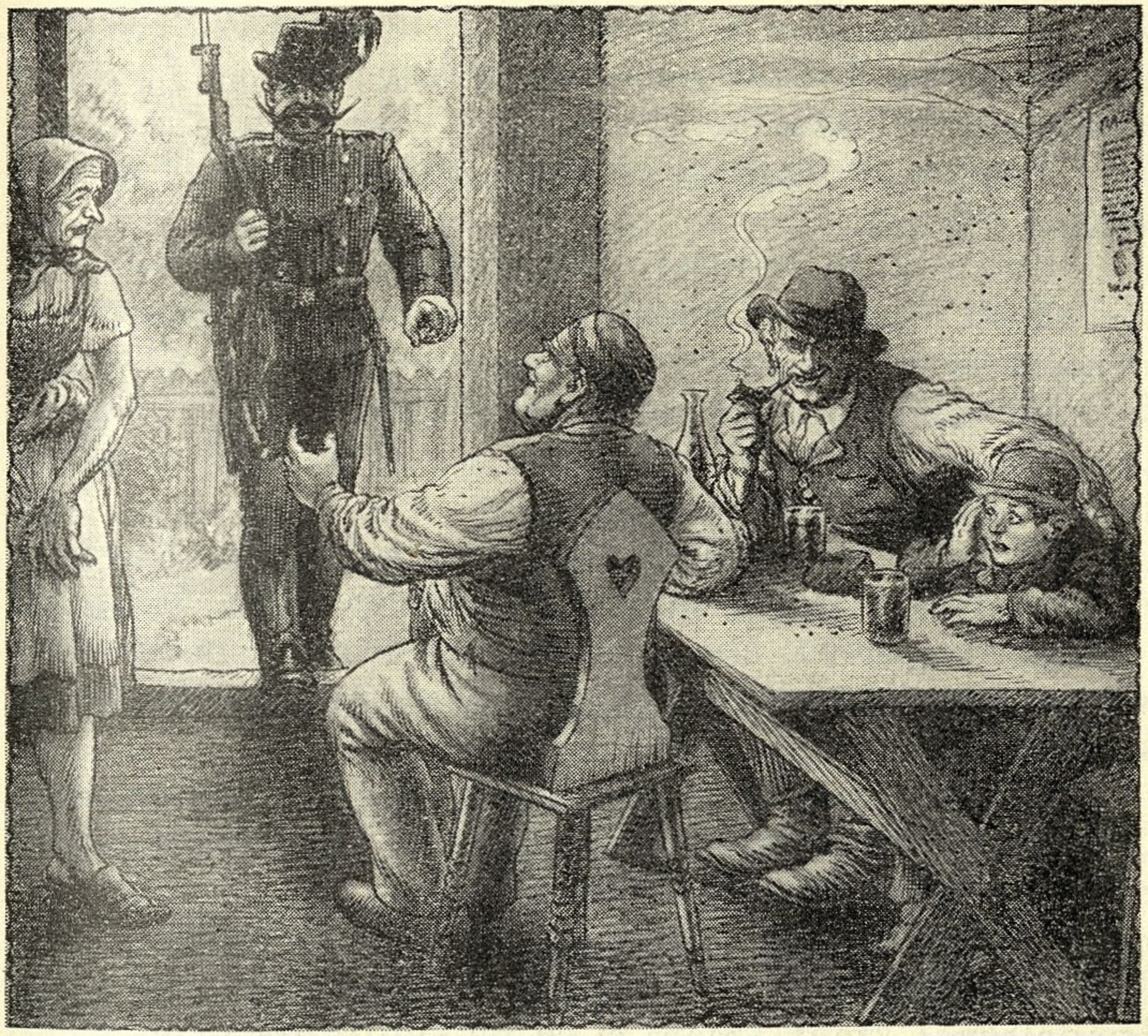

Orožnik na pragu se je obrnil h krčmarju. »Gospodar, ali ste morebiti kaj videli, da so mimo prišli trije fantalini? V Ljubljani so pouzmali denar in so jo nemara mahnili proti Trstu.«

Krčmar se je popraskal na zatilniku in potem vrh glave. »Pa sem jih res nemara videl.« Zasukal je glavo proti zadnjim durim: »Mica, Mica!«

V zadnjih durih se je prikazala široka ženska, ki si je brisala roke v predpasnik, potem si je potegnila z njim še prek čela.

»Mica,« je rekel krčmar, »ali niso zjutraj šli mimo trije fantini?«

»Šli«, je odgovorila. »Eden je noter prišel vprašat za cigarete. Takšnile so bili kakor vaš, oče!« se je obrnila proti kmetu.

Tonček je trepetal po vsem životu, kmet je ravnodušno pil.

Orožnik je vprašal: »Ob kateri uri je bilo?«

Mati Mica je premislila. »Obkorej? — Čakajte! — Enajst še ni bilo, dosti manj pa tudi ne.«

»Hvala!« je rekel orožnik in šel.

Kmet je plačal, odvezala sta živino in jo gnala naprej proti beli Ljubljani.

Molčala sta, dokler nista prišla iz vasi. Kmet je postrani pogledoval mladega spremljevalca, ki je bil že spet pogumen, čim je utekel neposredni nevarnosti, in je z veliko odločnostjo zavračal muhavo dimko na pravo pot.

»Fant,« je izpregovoril kmet, »ti nimaš dobre vesti! Bal si se žandarja. Mar si od tistih, ki so doma kradli in jo pobrisali proti Trstu?«

Tonček ni dal odgovora, tih je gnal junico.

»Žandar te ni pogledal, to je bila tvoja sreča,« je nadaljeval kmet, »meni si se pa smilil, da bi te gonili vklenjenega. Nisem mislil, da si tak tič. Kar lepo pojdi domov in prosi za odpuščanje! Pa če bo kaj šiba pela, nič se je ne boj, saj si jo zaslužil!«

Tonček je nem požiral sline, vračal dimko in poslušal nauke, ki mu jih je delil kmet.

Tako sta prignala do Viča pred Ljubljano. Mračno je bilo in kmet je postavil živino v hlev. Fantu je dal tri dvovinarnike: »Na, da kdo ne reče, da si mi zastonj gonil. In ubogaj, kar sem ti povedal!«

S povešeno glavo se je poslovil Tonček.

Gorele so že cestne svetilke, ko je prišel Tonček v mesto. Ni se zavedal cilja, trudne noge so ga nesle same proti domu staršev. Pa ko je prišel do hiše in

videl v domačem stanovanju luč, je v mislih videl tudi razjarjenega očeta, očitajoče poglede žalostne matere in se ni upal noter. Stal je onkraj ceste, v senci drevesa; če so se bližali koraki, se je tiho in urno umaknil in skril, potem je prišel spet nazaj. Tako je stal in čakal — čakal na čudež.

Zaprle so se hišne duri in Tonček je zaplakal; ugasnila je luč v domačem stanovanju, ugasnilo mu upanje v srcu. Bolele so ga noge, komaj je premagoval spanec. Spomnil se je steze z Mirja. Šel je naokoli, splezal čez ograjo in prišel skoz vrt na dvorišče. Tu so stale drvarnice, domačo je znal odpreti brez ključa, splazil se je noter, prostora je bilo dovolj, stisnil se je v kot in zaspal.

A ni imel mirnega spanja, preveč je bilo novih vtisov in strahu, plašili so ga v sanjah roparji in orožniki.

Jutrnji hlad ga je vzdramil. Počasi se je zavedel, kje je in zakaj prenočuje v drvarnici, na mah mu je morje skrbi spet zagrnilo mlado srce. Zamežal je — če bi bile le hude sanje in bi odprl oči in bi se znašel v postelji! Vse bi rad potrpel od očeta! — Pa je zapel petelin v soseščini — ne, niso sanje, begun je, tat! Polotila se ga je želja, da bi umrl; manj huda se mu je zdela smrt nego stopiti staršem pred oči.

Danilo se je — zdaj mora od tod! Spomnil se je denarja. Izza srajce je vzel listnico in jo varno vtaknil med drva. Potem je tiho odprl vrata, jih zopet zadelal in se splazil čez vrt na Mirje. Vzhajalo je sonce. Bleščeči sončni žarki so ga prijazno poljubljali — ptička brez gnezda — in mu vsipali v srce novega poguma. Zbujalo se je življenje v naravi, nič več se ni čutil osamelega.

Mahnil jo je ven iz mesta naprej po cesti proti ljubljeni dolenjski strani. Zakaj tja in kam? — tega

ni preudarjal, vodilo ga je srce. Srečaval je voznike z lesom, branjevke, mlekarice, tovarniške delavce in delavke; otroške oči so mu z zanimanjem gledale pisano cestno življenje. Tako je nadaljeval svojo pot. Kjer jih je kaj bilo, je obiral maline. Lešniki še niso bili zreli, pa so bili zato tem bolj mehki in ker je bil lačen, jih je hrustal z lupinami vred. Pokušal je sadje ob cesti, ali bo skoraj godno, in sladkal se s sladkimi koreninicami, ki so rasle više v bregu. Mlada duša mu je bila spet pozabila vse skrbi, ure so tekle in bilo je že pozno dopoldne, ko se je znašel pred tetino hišo.

Tete ni bilo videti. Pred hišo v senci je ležal Rjavček in zaspano mežikal.

Tonček ga je tiho poklical: »Rjavček!«

Rjavček je pomigal z repom, vstal pa je šele na drugi poziv in se počasi približal.

Tonček se je usedel na kamnitno klop pred hišo, Rjavček mu je položil glavo na koleno in Tonček ga je božal, se z njim pogovarjal in čakal, kaj bo. Ali bo teta huda? Ali se bo Rjavček zanj potegnil?

V hiši se ni nič ganilo. Noter si ni upal, pa se je pričel glasneje in glasneje pogovarjati s kužkom in to je pomagalo. Teta je pogledala pri durih, kdo je zunaj, in je zagledala Tončka in ni vedela, ali naj se ga razveseli ali ustraši. »Za sedem ran božjih, kako pa, da si ti prišel?«

Tonček je molčal.

»Pa ne, da si ušel?«

Tonček je molčal.

»Ali si dobil slabo naznanilo?«

Tonček je prikimal.

Več ni spravila iz dečka kakor to in da ne gre nazaj, rajši karkoli!

Kako je bil shujšan in bled ta revček! Toda kaj naj s fantom? — Ni še pozabila surovih besed, ki jih je

morala zadnjič preslišati od njegovega očeta. Takšen divjak! Ali naj res vzame palico in napodi fanta, živalco zbegano? — Kos kruha mu bom menda vendar smela dati... Če bi si kaj storil! — Bog ve, ali sta kaj v strahu zanj onadva v Ljubljani ali nič?...

* * *

Čevljar Pirc je bil že dopoldne nasekan; jeza in žalost sta ga bili spravili čisto iz tira. Hodil je po sobi, pa vsak trenutek postajal, stiskal pesti, pogledaval kvišku in škripal: »Moj denar, moj denar!«

»Če bi le vedela, kaj je s fantom«, je vzdihovala čevljarka. »Zaradi tega grdega denarja sva ga imela pri tujih ljudeh, na: zdaj nimava ne denarja ne fanta!«

»Tiho bodi o fantu!« je zarenčal čevljar. »Nikdar več mi ne sme pred oči, tat je in ropar, ne pripoznam ga za sina! — O moj denar, moj denar!«

»Ne bodi tako neusmiljen!« je prosila žena. »Saj je še otrok, neumen, zapeljan...«

»Nič!« jo je ustavil oče Pirc. »Pri Bogu je milost, pri meni je ni! Jaz nimam sina!«

Škripal je z zobmi, se prijemal za glavo in rohnel, potem je izjavil, da že ve, kaj bo storil, vzel je klobuk in šel.

Ni ga bilo doma, ko je potrkal pismonoša in prinesel pismo za Pirčevo. Bilo je od sestre na Dolenjskem. Pisala je:

»Ljuba moja sestra! Saj se mi je smilil Tonček, strgan je bil kakor kuhar svetega Vida in lačen kakor volk. Rekel je, da gre rajši v vodo kakor domov, ker ga oče ne mara. Tako se je jokal, da mi je trgalo srce. Prosil me je: Teta, pri vas ostanem! Rada bi ga obdržala, pa ne maram, da bi spet tvoj mož prihrul nadme, ta divjak, da fantu dajem potuho. Kaj pa počneta s fantom, skoraj ga nisem spoznala, tako je reven.

Ni maral iti zlepa, skoraj bi bila morala vzeti palico v roke. Saj je hotel tvoj divjak tako! Reci mu, tvojemu divjaku, naj se pobriga za fanta, on je zanj odgovoren, če se zgodi kaka nesreča. K meni ga pa ni več treba, tvojega divjaka, sem ga še od zadnjič sita. Če ga dasta meni, fanta, ga rada vzamem, ampak moraš koj pisati in da ne bosta nič več pravic imela čezenj.«

Pirčeva je bila tako razburjena, da je sestrino pisanje prebrala trikrat in še ni vedela, ali je vse prav umela. Moža ni doma, da bi se posvetovala z njim — pa saj je morebiti bolje, da ga ni. Toda z nekom bi vendar še rada preudarila pismo, preveč ji je nejasno. Ali je Tonček še pri teti ali ne, ko teta tako čudno piše — ali je že šel, kdaj in kam? Zakaj ga ni domov? Pa ne, da si je kaj storil? In kje sta njegova tovariša?

Vajenec je pulil cveke iz starega podplata in dremal pri delu — nak, z njim se ne kaže posvetovati o pismu! Napotila se je k Jerajevi.

Ni šla rada. Ali malenkostna osebna nasprotstva so se umaknila v ozadje pred skupno nesrečo in skupnimi skrbmi. Potrkala je in hotela po stari navadi hkrati odpreti, pa so duri bile zaklenjene. Čula je pritajene stopinje, za nekaj časa glasnejše korake od druge strani, od sobe, in odpirat ji ni prišla dekla, kakor je Pirčeva pričakovala, ampak gospa Jerajeva sama.

»O!« je rekla gospa in glas ji je bil bolj hladen in poznala se ji je zadrega.

»Saj vas ne bi motila —« se je opravičevala Pirčeva, »ali ste že kaj zvedeli zastran svojega Milana? Pismo sem dobila, tako me skrbi . . .«

Jerajeva je povabila čevljarico v sobo in jo posadila na zofo. Pričela je brati pismo. Pa je bila tudi razburjena in raztresena, kajti brala ga je še enkrat in še enkrat. — Pirčeva pa je imela medtem dovolj

časa se čuditi, da ni slišati dekle, in spomnila se je, da so bila tla v veži do polovice umita... Pa ne, da jih je gospa sama umivala?

Jerajeva je gledala v pismo in majala z glavo. »Potemtakem ne hodijo vsi trije skupaj — ali ka-li, jaz ne razumem pisma. Kje neki hodi naš? Ti nesrečni paglavec, kake skrbi mi delaš!« Vzdihnila je in zasukala oči v strop. »Povejte mi, gospa Pirčeva, ali sva res to zaslužili od svojih otrok?«

»Kaj jaz vem!« je rekla Pirčeva in si obrisala solze. »V dobrem namenu sem ga dala v rejo, da si kaj prihranim — saj kar imam, bo imel otrok! Dala sem ga v tujo rejo, na, zdaj je otroku še mati tuja! Če bi me ljubil, ne bi ušel! Zdaj spoznavam, da se ljubezen kupi le z ljubeznijo!«

Jerajeva je stiskala ustnice in s peto bobnala po tleh. Čevljaričine besede so jo zadele, vendar si ni marala priznati, da je kaj zakrivila pri otroku. Saj je imel jesti, ne? — in posteljo, ne? — in obleko, ne? Z vsem je bil preskrbljen. Zakaj potem uhaja? — Še se je slepila, da jo po krivici preganja zla usoda; po krivici mora zdaj umivati tla sama in brez služkinje, čisto po krivici poslušati moževa očitanja zastran sina.

Tudi njej so prišle solze v oči, pa niso bile solze žalosti, ampak solze užaljenega samoljubja in onemogle jeze. Vzkliknila je: »Tega ne pretrpim«, potem se je oprijela z rokami naslonjala zofe in pričela krčevito jokati.

Čevljarko je ta nenadni izbruh močno pretresel. Po sebi je sodila in se ji je tako zasmilila Jerajeva, da je spričo njenega glasnega gorja skoraj pozabila na svoje. Prijela jo je za roko in ji jo pobožala.

Ali Jerajeva se je srdito umaknila. »Nič! Ničesar ne maram! Vsi ste hinavci! Meni ne more nihče nič

očitati. Vsakogar bom tožila, kdor mi kaj reče čez čast. Tukaj sploh ne ostanem. Za deklo že ne bom!«

Pirčeva je prestrašena vstala. »Gospa, dajte se potolažiti!«

Jerajeva je tiščala glavo v kot zofe in drgetala od joka. »Lahko kar greste«, je rekla. »Ne potrebujem tolažbe — ne boste me več dolgo gledali!«

Pirčeva je odšla.

Komaj je za sabo zaprla duri, je planila Jerajeva pokonci, si obrisala oči in pričela premetavati po omarah in brskati po predalih. Izpod postelje v veži je privlekla veliko škatlo in obsežen kovčeg, v svoji omari je imela manjši ročni kovčeg, vse troje je natlačila z obleko in perilom. Potem se je napravila. A ko je bila napravljena, ni vedela, kako bi vse vlekla s seboj, in je vzela le ročni kovčeg. Drugo je pustila. Zaklenila je duri, ključ spravila na običajni prostor pod pehar pred durmi in šla.

Ko je opoldne prišel domov gospod Jeraj, ni bilo ne kosila ne žene. Škatla in kovčeg sredi sobe sta ga opozorila, da se je moralo nekaj zgoditi. Na mizi je našel listek: »Vrnila sem se k staršem, da ti ne bom več v nadlego!«

Jeraj se je bridko nasmehnil in rekel: »Adijo!«

* * *

Pirčeva je čakala, da se mož najprej naje, potem šele mu je pokazala pismo.

Prečital ga je, obrnil ga na vse plati in strogo pogledal ženo. »In denar? Kje je denar?«

»Vidiš, na denar niti mislila nisem! Nič ne piše o denarju, ga že ni videla pri fantu! Vse je tako čudno — tako me skrbi . . .«

»Potuhe naj mu nikar ne daje!« je rohnel čevljar. »K žandarjem naj bi ga bila peljala, da mu odvzemo

denar! Denar naj mi pošlje, prismoda stara, fanta lahko obdrži! S prvim vlakom se peljem tja, jaz hočem svoj denar!«

»Kaj boš hodil,« je ugovarjala žena, »Tončka ni več tam, saj piše, da ga je zapodila, ko si tak! Tebi pa zapro duri — ničesar ne izveš! Grem rajši jaz! Če se le ni fantu kaj zgodilo . . .«

»O, kopriva ne pozebe!« je s trpkim naglasom izjavil gospod Pirc. »Sicer pa . . .«

Žena je uganila, kaj je skoraj rekel. Užalilo jo je. »Smrt želiš svojemu otroku! Ali te ni sram? Njegove napake vidiš — pa ni vsega sam kriv! Seveda je tat, ti pa si oče tatu!« Vzela je koš in šla iz sobe.

Pircu niso mogli ugajati ti očitki. Trdno je bil prepričan, da je sicer strog, drugače pa skoz in skoz pravičen mož in vzgojitelj. Zdaj mu pa očita žena, da je oče tatu! Približno tako kakor: jabolko ne pade daleč od debla! Očita mu to vpričo vajenca, vpričo bitja, ki mu je izročeno v vzgojo! — To ga je jako zbodlo.

»Peter,« je rekel, »dve leti se že učiš pri meni, za vse ti skrbim, kakor da sem tvoj rodni oče. Zato govori in povej po svoji vesti čisto resnico in brez strahu: Ali sem te še kdaj učil kaj slabega?«

Peter je previdno umaknil glavo in zajecljal: »Jaz ne vem.«

»Tako? Ti ne veš?« je vzkliknil Pirc. »Kako da ne veš? To boš menda vendar vedel, ali in kdaj sem navajal tebe ali Tončka k tatvini — kaj?«

Peter je prestrašen izpustil čevelj na tla, da bi imel roke proste v zaščito ušes. Plašno je zrl v krvoločni obraz mojstra, zahtevajočega odgovora. Rad bi tako odgovoril, da bo mojstru pogodu, pa se mu je zdela ta naloga tem težja, ker ni več vedel, kaj ga prav za prav vprašuje.

»Odgovori, kdaj si slišal!« je zaklical mojster in dvignil roko.

»Nikar!« je prosil vajenec. »Saj bom koj ... se že spominjam ... oni dan ...«

Mojster ga je debelo pogledal, oči so mu skoraj stopile iz jamic. Ali je mogoče, ta izrodek ga zdaj v lice dolži, da ga je oni dan učil krasti! — Držal je roko dvignjeno za udarec, pa ni zamahnil. Premila se mu je zdela ta kazen in v hitrici je iskal druge, hujše, primernejše. In kdo ve, če bi se ne bilo zgodilo, da mu odtrga eno uho, ga s tem oropa važnega vzgojnega pripomočka in mu tako resno ogrozi nadaljnjo obrtno izobrazbo!

Toda, kadar je sila najhujša, je pomoč najbližja! Odprla so se vrata in začul se je glas mojstrice: »Mož, koj pojdi ven, hitro, hitro!«

Glas je bil tak, da je mojster prekinil strahovanje brezbožnega mladega obrekovalca, se obrnil in z dolgimi koraki sledil soprogi, ki je hitela čez dvorišče v drvarnico. V drvarnici je počakala moža in mu razburjeno sopeča pokazala med poleni listnico.

Pirc jo je vzel — glej jo, bila je listnica, ukradena hkrati z denarjem! Odprl jo je, denar je bil notri! Če bi bil ves! Pričel ga je šteti. Pirčeva pa je preklada drva in stikala po drvarnici, ali je še kod kaj.

Pirc je vnovič preštel. »Dva tisoč pet sto sedemdeset kron«, je dognal. Pa ni bil hvaležen, ampak je tako globoko tičal v svoji jezi in strasti, da ga je manj veselila najdena velika vsota, kakor so ga grizli oni stotaki, ki so ji še manjkali: »Kje je drug denar?« je vprašal ženo s strogim glasom, kakor da mu je ona zanj odgovorna.

Žena je klečala v kotu, božala tla in vekala: »Ubogi otrok, moj ubogi Tonček! Tukajle je prenočeval moj revček, tukajle je imel svoje gnezdece. Ker si

ni upal noter, k svojim lastnim staršem! Kje si zdaj, če si sploh še živo, moje dete?«

»Nikar ne javkaj!« jo je zavrnil mož, ki se je še sam prepričal, da ni drugih zakladov v pičlo založeni drvarnici. »Saj niti ne veš, ali je bil on ali kateri izmed onih dveh falotov!«

»On, on je bil, on! Teta ga je zapodila, domov si ni upal, tukajle je prezebal in kar je imel, je prinesel nazaj. Drugo sta si obdržala onadva, kaj vem! Vkup pač niso. Ubogi moj otrok, kaj je pretrpel in še trpi — če je živ!«

Pirc je zažugal s kazalcem desne roke. »Če je nocoj tukaj prenočeval, ni še daleč. Že vem, kaj bom storil!« Spravil je listnico v žep, stopil v stanovanje po klobuk in spet šel.

16. Jerajeva dva, mati in sin, vsak po svojih potih.

Pol ure vožnje z vlakom, nekaj streljajev peš po cesti in že je bila Jerajeva na domu staršev. Prijazno jo je sprejel oče Gabron, ko se mu je nepričakovano pojavila na dvorišču.

»Glej jo! Bog daj!« je rekel in stopil od voza, ki je vanj vpregal par težkih konj. Dal ji je roko, pa se koj spet vrnil k delu, mudilo se mu je na polje po snope. »Kar prideš, ne da bi kaj pisala! Kje pa imaš fanta?«

»Sama sem prišla.« Videla je, da oče zdajle nima ne časa ne razpoloženja, da bi poslušal dolgo povest o njenem mučeništvu, ki jo je pognalo od moža. Tesno ji je bilo pri srcu. »Kje so mati?« je vprašala.

»Na polju pri žanjicah. Če si lačna, kar ozri se po shrambi! Če hočeš, si priveži predpasnik in pridi za nami! Dela za vse! — Hijo!« In zaropotal je voz z dvorišča.

»Eh!« se je otresla Jerajeva vseh neprijetnih misli in šla v tiho hišo. V kuhinji je sedela na klopi stara mati, imela je naočnike in lupila krompir. Ko je zagledala vnukinjo, je začudena sklenila roke. »Ali si ti?« je rekla in si obrisala oči. »Vsi so na polju.«

»Lačna sem, da se vame vidi«, je povedala Jerajeva, pokroviteljsko poljubivša staro mater na čelo. »Nič ne vstajajte, saj vem, kod je kaj.« Minila jo je potrtost in že je veselo zabrenčala in se zasukala tja v mračno, hladno shrambo poleg kuhinje. Z veščim očesom je pregledala, kaj ji nudijo police ob zidu in kljuke v obokanem stropu, nato si je priredila malico: malo jezika, malo gnjati, malo suhe klobase in s surovim maslom namazanega kruha. O, shramba je bila še vedno dobro založena kakor svoje dni! Za prvo lakoto se je sproti najedla pri rezanju, potem je šla s krožnikom v kuhinjo. »Stara mama, pomagajte!«

Stari ženici je dobro dela postrežnost vnukinje. Zob ni kaj imela, vendar je pokusila jezik in namazani kruh.

»Čakajte, stara mama, malo piti morava tudi!« Jerajeva se je ozrla po kozarcih. Vzela je dva in stopila vajeno pot v klet — kjer je pred desetimi leti stal sod, tam je stal še danes. Prinesla je polna kozarca v kuhinjo.

Stara mama je bila ganjena od te pozornosti. »Nič kaj zdrava nisi videti«, je rekla. Pazljivo je gledala

vnukinjo in pomakala kruh v vino. »Včasi si bila bolj polnih lic in bolj rdeča — pa ne, da si bolna?«

Jerajeva je zalagala in zamakala in si mislila: »Zdajle dobro sedim — čemu bi lazila na polje, opravili bodo brez mene! In se je rajši lotila glavne skušnje za prizor, ki ga je namenila staršem.

Obrisala si je usta, naredila strašno nesrečen obraz, prijela staro mater za roko in rekla: »Stara mama, ušla sem zdoma!«

Stara mama se je prestrašena zganila: »Sveta nebesa, kaj ti je naredil?« Da je mož kriv, o tem ni niti trenutek dvomila — bila je pristranska, kakor vse stare mame.

»Ne vem, kaj misli!« je ogorčeno razkladala vnukinja. »Nič mi ne dá denarja, še deklo je odslovil, sama naj pospravljam in kuham in umivam tla in snažim čevlje.« Ko se je spomnila vse svoje nezasluženе bede, si je otrla oči, ki so resnično postale mokre v kotih.

»O ti ubogi otrok!« jo je milovala stara mama. »Kaj pa je tvoj mož?« Bila je malo pozabljiva.

»Pri jezičnem dohtarju je uradnik, veste, malo drugače kakor njegov namestnik. Dela ima preveč, zaslužka premalo, pa je name hud. Kaj morem jaz, če je taka draginja! Pomislite, stara mama, o božiču so babe držale jajca par po grošu!«

Stara mama je ostrmela in ni mogla verjeti, da je mogoče kaj takega.

»Storila sem, kar mi je bilo v močeh, nobenega dela se nisem branila. Ne — še pijancem sem stregla pri veselicah!«

»Ali imata oštarijo?« se je zavzela stara mati.

»Kaj še! Drugod sem stregla.«

»To pa ni prav! Iz take hiše, kakršna je naša, pa da strežeš po oštarijah, ne, to ni prav! Tega tvoj oče ne sme pustiti. Jaz mu rečem . . .«

»Stara mama, nič ne recite, saj poznate ata, kakšni so! Jim že sama povem. Nazaj pa ne grem.«

»Nazaj nikar ne hodi!« ji je pritrdila stara mama. »Rajši pojdi služit!«

Ta zadnji nasvet Jerajevi ni bil všeč. Vendar ga ni zamerila stari mami — kaj vedó stara mama, ko jim peša pamet.

Tako sta se menili in vmes pazili na kuho, ki jo je bila pristavila gospodinja, preden je šla na polje. Ko sta izpili vino, je Jerajeva še enkrat stopila v klet in prinesla sebi poln kozarec, stari mami pol, in še pručico si je potegnila pod noge, da je sedela prav udobno. Do tistihmal ji ni bilo žal, da je zapustila moža in dom.

O poli dvanajstih se je vrnila s polja mati, s košaro v roki, ki je bila v njej nesla delavcem predpoldanico. Obesila jo je na kljuko pri durih, obrisala si s čela pot, se oddahnila in prijazno dala hčeri roko. »Če Bog dá, vse v lepem spravimo pod streho« — in že se je zasukala k loncem pred pečjo, da stori še zadnje, kar je bilo treba za kosilo. »Kako pa, da nisi pripeljala fanta s seboj? Ali še nima počitnic?«

Stara mama je zlezla brez slovesa iz kuhinje v prvo nadstropje, kjer je imela svojo sobico; tu je najrajši samovala, kadar ni lupila krompirja.

Jerajeva je bila zdaj odpočita in vino ji je dajalo poguma. »Nič dobrega vam ne povem, mama, fant nam je ušel! Iščejo ga. Pravijo, da so ga videli proti Trstu. Taka sem, kar meša se mi!«

Mati se je ozrla od piskrov na hčer. Edini sin se ji je izgubil, ona pa udobno sedi na klopi, noge na pručici, roke sklenjene okoli kolen — slika rajske zado-

voljnosti! Zmajala je glavo. »Ušel? Pa kdaj in zakaj? Pri nas se ni nič zglasil.« Iz težkega lonca je stresala kašo v skledo.

»Sem mislila...« je rekla Jerajeva. »Žive duše nimam, da bi se z njo posvetovala! Moj mož je tak« — zdaj šele je izpustila kolena iz rok, ker je roke potrebovala za dramatično igro okoli oči — »ne grem več nazaj in ne grem!«

Mati je pripravljala zabelo in za malo se ji je zdelo — ona se trudi, hči pa sedi tam kakor malik, ne da bi se spomnila in ji pomagala. Izbruh hčerinega obupa je ni posebno ganil. »Ti,« je rekla, »tega nikar ne pravi očetu, oče bo hud!«

Jerajeva je pričela lajnati pesem o prehudem delu in trpljenju in prepičlih denarjih.

Kaša je bila pripravljena in zabeljena. Druga jed bo krompir in solata; solata je bila že oprana, gospodinja jo je jemala iz škafa, polagala na rešeto, da se odcedi, potem je stopila v shrambo po jesih in olje. »Veš,« je rekla hčeri, »zaradi dela se nikar ne pritožuj! Moža in enega otroka že lahko sama v red devaš brez dekle; mar misliš, da pri nas križem držimo roke? Tako, kakor zdajle ti, že nisem sedela dvajset let!«

Tudi solata je bila osoljena in zabeljena in mati je stopila pred vežo in potegnila zvonec ob durih — dala je znamenje: domov južinat!

Jerajevi je prihajal občutek, kakor da je odveč pri tej hiši. Mati ji je dala skledico z juho in mesom, kozarec vina in kos belega kruha: »Na, tole nesi gor stari mami, najrajši sami jedó! In pa očetu ničesar ne reci, bom že sama govorila z njim!«

Vzela je in nesla. »Pomislite, mama je huda,« je rekla stari materi, »pa ukazala je, naj očetu nič ne povem!« Postavila je jed in vino na mizico pri oknu,

kjer je sedela stara mama in z naočniki na nosu pletla nogavice.

Stara mama je vzdihnila. »Taki so! Saj pravim!« Kruta sta se ji zdela sin in snaha in brez srca za svoje otroke. Dobrosrčna ženica je bila pozabila, da takrat, ko je bila še sama mlada, čila mati šestih otrok, teh tudi ni razvajala, ampak jih je s strogo doslednostjo vzgajala k delu in poštenju ...

Jedla je svoje kosilce, vmes povedala kako tolažilno besedo: »Bo že Bog dal!« ali kaj takega. Naposled ji ni dalo miru, vstala je, stopila k skrinjici za posteljo, odprla pokrov in iz dna poiskala židan mošnjiček. Brskala je po njem in slednjič privlekla na dan v papir zavit tolar. »Na!« je rekla in ga stisnila Jerajevi v roko, »le vzemi, da ne boš brez denarja!« Potem je šla spet h kosilu.

Ko se je Jerajeva vrnila v vežo, so bili posli in delavci že pojužinali; stali so pred hišo in poslušali gospodarja, ki jim je ukazoval popoldansko delo.

V hiši so sedeli domači za mizo pri južini, ki je bila enaka z južino družine. Le za staro mater se je kuhalo posebej.

Brat Jaka, širokopleč, golorok, rjavordeče polti, jo je prvi zagledal. »Le pridi! Pa moliti moraš zase, mi smo že! Prav je, da prihajaš pomagat. Če boš pridna, dobiš tri dvojače na dan in vse prosto, še luč podnevi.« Ponudil ji je žuljavo roko.

Izza mize je skočilo rdečelično dekle dvajsetih let. »O, sestra, kako se pa imaš? Kaj pa tvoj on? Kaj pa Milanček?«

Jerajeva je ujela materin pogled, ki ji je velel, naj ne razklada, kaj jo je privedlo semkaj. Odgovorila je s prisiljenim smehom: »Vse pozdravljata.« Sedla je za mizo, vzela žlico, se površno prekrižala in se lotila preproste kmečke hrane — nič kaj ji ni šla v slast.

Oče je bil odpravil družino, pridružil se je kosilu. Bil je resen, tih mož. Tem zgovornejša je bila sestra Lenčka, kakor studenček ob poti ji je žuborela beseda.

»Čakaj,« je rekla, »zdaj ko si tu, mora enkrat Jaka zapreči, da naju potegne k sestri Poloni. Bova videli, ali jo spraviva v smeh ali ne — taki dve, kakršni sva medve.«

»Reva, ne more se potolažiti«, je pripomnila mati. »Osem mesecev bo že, kar ji je umrl Nacek. Pa še žaluje, kakor da bi bilo včeraj. Edinec je bil!«

»Veš, taka je,« je pripovedovala Lenčka, »pri durih ima na žeblju njegovo suknjico in kadar gre zdoma, jo vsakikrat prime kraj rokava, kakor bi živemu dajala roko: Z Bogom, moj Nacek! Le pridkan bodi, saj kmalu pridem!«

»Za god mu je spekla kolaček in mu ga nesla na grob«, je dostavila mati.

»Da, da — rajši šest kakor nobenega!« se je oglasil gospodar.

Jerajeva je poslušala in molčala. Govoré o sestri Poloni, mislijo pa name in na Milančka, se ji je zdelo. Tako ji je bilo, kakor da sedi na obtožni klopi.

Od smrti malega Nacka je krenil pogovor na soseda Tomaža, ki mu je umrla žena in pustila dete, komaj je zagledalo svet. Včasi je malo neroden, sosed Tomaž, otroka ima pa le rad. Tretji dan mu je lepo postlal v nahrbtni koš, ga zadel na rame in šla sta od hiše do hiše iskat krstnega botra. Da ne bi črviček spotoma jokal, mu je godel na harmonike — tako ga je nesel h krstu.

»Sirotek brez matere!« je vzdihnila gospodinja.

»Očeta laže pogreša otrok kakor mater. Še v poznejših letih . . .« je pritrdil oče.

Kakor da jo tepó z bičem, je bolel Jerajevo ta razgovor. Oddahnila se je, ko so po kratki molitvi vstali izza mize.

»Zdaj greš z mano,« je klepetala Lenčka, »pa ti dam svojo kočemajko in krilo in čevlje, da boš za na polje. Takale nisi za med ljudi, samo za med gospodo.«

Jerajeva se ni branila, preoblekla se je in šla s sestro na polje.

Zadnji je šel od hiše gospodar. Pa je imel poprej še nekaj pomenka z gospodinjo in je moral potem še pisati pismo in ga vreči v nabiralnik. Pismo pa je bilo naslovljeno na zeta Jeraja in je bilo takole: »Ljubi zet, naznanjam ti, da je danes prišla tvoja žena, moja hči. To ti pišem in boš že sam vedel, kaj ti je storiti. Jaz imam zaupanje vate, ti ga imaš lahko vame. Pozdravlja te tvoj tast.«

* * *

Milan je imel bolj čudne nazore o Trstu, takšne pač, kakršne si je bil pridobil iz indijanskih povesti. Kadar si je predočeval Trst, je gledal v duhu prostrano obalo z visokimi palmami, ob palmah so privezane ladje, morje pljuska čez obalo. In videl je v duhu kapitana: kapitan ima visoke škornje in se ne boji valov, pogumno gre na ladjo, na bregu mu stoji žena in si briše v predpasnik solze, otroci vihté očetu v slovo bele robce. Kapitan pa naslonjen na jambor odpluje tja na ono stran, kjer se ob lepem vremenu vidi Afrika z levi in zamorci.

V jutro tretjega dne prišedši v Trst je bil razočaran — preveč je bilo hiš! Nemara niti ne bi bil našel do morja, da ga ni s seboj vzel kmet okoličan, ki je vozil na trg pridelke.

Zdaj je stal na zidanem obrežju. Strmel je v brode velikane, v vrvečo množico ljudi, vrišč od vseh plati mu je begal nevajena ušesa. Nem je zrl v vsa ta čuda, ki so se razodevala njegovim očem, in pozabil je na svoje kalifornijske načrte.

»E-e!« je nekaj zakričalo, ozrl se je — toliko da ga ni podrl konj. Skočil je v kraj, pa se je zaletel v moža, ki je hitel mimo s tovorom na ramah. Mož je zaklel, pokazal zobe in s pestjo dregnil dečka, da je glasno zastokal. Plaho je zdaj gledal okrog sebe in pazil, da ne bo nikomur na poti.

Ura na visokem poslopju je kazala poldne. Spomnil se je vajenega kosila in morje in brodi so se umaknili daleč in daleč proč pred željo po grižljaju kruha. Upehan je bil od pota zadnjih dni in od mogočnih novih vtisov, trudne oči so mu gledale okrog brez cilja.

»Ali mi ne greš s pota, seme zanikrno!« je zdajci zakričal vanj možak, ki je porival predse široko samokolnico, obloženo z zaboji. »Kar v morje bi te vrgel!«

Milan je zrl možaku v razjarjeno lice in se hotel umakniti, pa so se mu ujele oči v oči moža in se je umikal vedno na isto stran kakor oni.

Možak je jezen izpustil ročaja iz rok in stopil k Milanu: »Čakaj me no!« Z eno roko ga je prijel za suknjo pri vratu, drugo je dvignil, da udari.

»Nikar, nikar!« je jeknil Milan in proseče pogledal moža. Ta ga je izpustil. »Ali si Kranjec? Zato si tako neroden! Čemu pa postajaš tukaj že ves dopoldan?«

»Morje gledam«, je odgovoril Milan.

»Ali ga še nisi videl?«

»Ne.«

»Ali imaš kaj svojih ljudi tukaj?«

Milan je odkimal, da ne. Ni mu kazalo lagati, čutil je, da bi se takoj ujel v lastni laži.

Možak je dvignil ročaja in porinil samokolnico naprej. »Lahko greš z mano!« je povabil dečka.

Milan je tiho šel za njim v skladišče. Tam je mož odložil zaboje, potem pa sedel na svoje vozilo. »Le semkaj pridi,« je rekel, »nikar se ne boj in se usedi!« Privlekel je iz žepa v papir zavit kos kruha in slanine, odprl je nož in zdajci ni bilo za lačnega Milana na vesoljnem svetu nič lepšega in važnejšega, nego kar je mož držal v žuljavih rokah.

»Na, jej!« je rekel mož in Milan je hvaležen sprejel kruha in slanine in ju natepal — tako se mu je zdelo, kakor da so usta premajhna za njegovo lakoto.

Mož si je ogledoval dečka. Rekel je: »Ti si ušel zdoma! Odkod pa si?«

Milan si ni upal oporekati. Tiho je odgovoril: »Iz Ljubljane.«

Mož je z njim delil še zadnji kos kruha in slanine in velel: »Vidiš, jaz sem te spoznal, kakšne sorte si, pa te stražnik ne bo? Ne boš dolgo todle okrog hodil, pa te primejo in vklenejo, ne bo se ti dobro godilo. Po kaj si pa prav za prav prišel semkaj?«

»Čez morje bi se rad peljal. V Kalifornijo. Zlato kopat.«

»Koliko stotakov pa imaš s seboj, prismoda otročja? Ali misliš, da te bodo zastonj prevažali po morju? Kje imaš pa potni list in dovoljenje za čez morje? O ti buča otročja, kaj se ti sanja o svetu? Zlato boš šel kopat, ti vrabček ti goli? Prav nate čakajo, kajne! Ali imaš oči, kako se jaz trudim za svoj suhi kruhek in kako se jih trudi še na tisoče in tisoče in tisoče drugih? Meniš, da bi se milijoni delavcev tukaj in drugod mučili za pičlo dnino, če bi res čakalo na nas onkraj morja zlato in nas vabilo? O ti tepček mokronosi, ki misliš, da si bolj pameten, kakor so milijoni drugih! Kdo ti je pa take neumnosti vtepel v glavo?«

»Bral sem«, je klavrno povedal Milan.

»Vidiš,« ga je poučil delavec, »ni vse res, kar je tiskano. Oblečen si in govoriš tako, kakor da si od boljših ljudi. Uči se in ubogaj, to je najbolj varna pot k sreči. Ne zapravljaj mladih let! Glej mene, jaz bi se bil rad učil, da bi postal kaj boljšega, pa sem moral deset let star že v delo, da sem pomagal doma z zaslužkom. Potem pa je bilo prepozno.«

Ura je bíla eno.

»Ena je — komaj sem se usedel, pa me že kliče na delo. Torej ubogaj me, ne obotavljaj se in pojdi lepo spet domov; bolje bo, kakor da te ženó po odgonu!«

Pokimal je dečku, dvignil svoje vozilo in šel po svojem enakomernem opravilu.

Jasno je bilo Milanu: vsi njegovi načrti s Kalifornijo so bili prazne pene; drugega mu ne kaže nego nazaj, od koder je prišel. Čeprav je doma pusto, zlasti odkar ni stare Jere. Očital si je, zakaj ni povedal vsaj stari Jeri o svoji nameri. Milo se mu je storilo, ko se je spominjal te ljube prijateljice — zdaj bi lahko sedel pri njej, naslonil ji trudno glavo v naročje in zaspal. Prevzemal ga je spanec in bolele so ga noge.

Od morja sem je zatulila piščal, velik dalmatinski brod je ponosno plaval proti obali. To ga je zdramilo; še ta brod je hotel videti, ko pristane, potem pa od tod in domov!

Krenil je zopet na pomol, kjer se je zbiralo obilo ljudstva, pričakovali so bližajoči se parnik. Visok kakor hiša se je dvigal iz morja — kaj hiša, kakor graščina! Mirno je prihajal, rezal morje, da se mu je penilo ob straneh, večji je postajal in večji. Na krovu ob ograji je slonela živahna množica in gledala proti pomolu, gospodje zvečine s čepicami na glavi, častniki, svetle dame. Tudi otroci so bili vmes, ali takega ni videl nobenega, kakršen je on, da bi potoval sam, vsi so se držali svojcev.

Iz strmečega gledanja ga zbudi roka, ki jo je začutil na ramenu. Ozrl se je. Kako se je prestrašil, ko je zagledal stražnika, ki ga je prijemši za roko rahlo potegnil iz gneče.

Milan je vedel, zdajle se mu izpolni usoda, ki mu jo je bil prerokoval pred pol ure dobri možak. Oj, zakaj ga ni ubogal, zakaj se je še pomudil v tem nevarnem mestu! Solze so mu stopile v oči. Polno skrbi in strahu mu je švignilo skozi glavo. Kaj bodo z njim? Ali ga vržejo v globoko ječo, kamor ne prisije žarek

zlatega sonca, in pozabijo nanj in bo poginil od groze in gladu sredi kač in druge nočne golazni? Ali ga prodajo daleč čez morje v tuje kraje, na vroče plantaže? Take in enake grozote je že bral v svojih knjižurah. O, da bi bil spet prost! Da bi imel vsaj koga ob strani, ki bi mu pomagal — oče bi ga gotovo ščitil! Ali pa stara Jera, ta bi se zanj postavila, kakor takrat v šoli, in ne bi pustila in ne bi, da ga ženó v ječo in smrt in sužnost.

»Kako se pišeš in od kod si?« ga je vprašal stražnik, ko sta prišla iz gneče.

»Roka me boli!« je zavekal Milan in stražnik je odnehal od trdega prijema. Tačas se mu je Milan s hitrim sunkom iztrgal in ubežal. Tekel je, kakor da mu gre za življenje, po pomolu naprej in prek ceste v ulico — da bi le prišel okrog vogala, pa bi bil rešen, si je mislil v smrtnem strahu. Videl je ljudi, ki so postajali, otroke, ki so tekli poleg njega kričé in vriskajoč, pes je lajal vanj, zadaj je čul ostre žvižge — pa mu pot zastopi mož in ga ujame.

Kakor preganjana žival ni mislil Milan na drugo nego na prostost. Besno se je otresal trdnega prijema, klical na pomoč očeta in Jero in brcal z nogami. Pa mu je priletela zaušnica, da se mu je kar zabliskalo, zmanjkalo mu je tal in preden se je zavedel, je imel že vklenjene roke. Dvignili so ga v voz in sedel je med stražnikom in drugim možem, oba sta ga trdno držala pod pazduho. Mož v civilni obleki si je drgnil osuvano nogo in klel. Milan se je penil od obupnega besa — če bi mogel, še iz voza bi skočil, čeprav se ubije, čeprav utone...

V tihi ulici je voz postal. Potegnila sta ga iz voza, v pisarni so ga izprašali in popisali, potem sta ga vlekla po stopnicah in pahnila v mračno celico, ki sta jo za njim zaklenila.

Milan je jokal, kričal, tolkel po durih. Drugega ni dosegel, nego da se je odprla v durih linica in ga je nevidna roka polila z mrzlo vodo. Opešale so mu moči, padel je na leseni pograd, ki je služil za ležišče, in ihté zaspal.

Ko se je zbudil, je bila že trda tema. Najprej ni vedel, kje je — čutil je pod sabo trdo klop, neznana groza ga je prijela in mu je dušila glas. Polagoma se je domislil, kaj se mu je zgodilo in da je v zaporih. Sam! Ko se je tako bal, biti sam ponoči! Zadrževal je sapo, poslušal, lovil glasove. Čul je krik, preklinjanje, padce po vežah — pa se je stisnil k zidu in molčal, boječ se, da se izda in bi prišli čezenj razbojniki. Ropot je šel mimo. Ubogi Milan je trepetal, premagoval ga je spanec, pa se mu je upiral, bal se je, da ga ne preseneti v spanju nenadna grozota. Tako mu je počasi minila noč.

Ko se je zdanilo, je videl na mizi vrč vode in hlebček črnega kruha. Oboje je moralo priti v celico še snoči, tačas, ko je ležal v prvem težkem spanju.

Lačen ni bil, pač pa žejen. Spravil se je nad vrč in pil, pa kmalu nehal — voda je bila mlačna. Oj, kako dobro vodo je imel doma!

Živo mu je stopal pred oči ljubi dom. Dva doma je imel, pri starših in pri Jeri — zdaj nima nobenega! Ali bo še kdaj videl rumeno sonce, sinje nebo, zeleno trato? Oj, če bi prišel spet domov, kako bi ubogal očeta in mamo in učitelje! Zgrudil se je na kolena in stiskal roke in molil in molil, kakor še nikdar v svojem življenju, in obljube delal ljubemu Bogu, če ga reši iz te nesreče: dvajset očenašev bo zmolil vsak sleherni večer. Pa je pomislil, ali ni obljubil preveč, saj bo prej zaspal, preden jih zmoli. Zavrnil je pomisleke in sam sebi očital, da gre za življenje in smrt in v takem trenutku ne sme barantati z ljubim Bogom.

Zunaj po veži je postajalo živahno in živahneje — hoja, govorjenje ni več prenehalo.

Bližali so se koraki in se ustavili pred njegovimi vrati. Zaškrtal je ključ in se dvakrat zasukal, vstopil je ječar, za njim drug mož, ki je nosil na širokem lesenem podstavku polno skledic prežganke. Eno je dobil Milan.

»Žaba, ali si se nakvakala?« ga je vprašal ječar. »Snej, potem greš z mano h gospodu komisarju!«

Odšla sta, ječar je zaklenil duri in Milan je bil spet sam s prežganko in z novim strahom, kako se mu zdaj odloči usoda pred gospodom komisarjem. Kdo je to, komisar, in kakšen bo? Ali bo rdeče oblečen in bo držal v roki bridki meč, kakršno je že videl sliko v knjigi? — Spet mu je koprnelo srce k Bogu — prežganka mu je prijazno dehtela v nos, koliko časa že ni jedel nič gorkega! — vendar se je premagal: morebiti mu ljubi Bog odpusti grehe, ki si je nakopal z njimi sedanjo nesrečo, in ga še reši, če mu žrtvuje prežganko. Žrtvoval jo je in se je ni dotaknil.

Koraki so se vrnili, vrata so se odprla, ječar je pomignil: »Hajdi!« in šla sta po stopnicah, po vežah. Postala sta pred durmi v pisarno, ječar jih je odprl in ga porinil noter, naznanivši ga: »Milan Jeraj.«

Izza mize je vstal gospod z zlatimi naočniki in ga ostro pogledal: »Ti tič ti! Čakaj me no! Ti boš brcal naše gospode, ti?«

Milanu se je zdelo, da je izgubljen — tukaj zanj ne bo milosti! Dvignil je roke, padel na kolena in bruhnil v jok.

Tačas je nekaj prišumelo semkaj iz kota in prijelo Milana pod pazduho, da ga dvigne. Milan je divje zakričal, meneč, zdaj je po njem, in se je branil. Pa je tisto, kar ga je prijelo, pokleknilo poleg njega in pri-

čelo vekati: »Ubožec moj, Milanček moj!« Ta glas je Milan spoznal, ihteč se je vrgel stari Jeri okrog vratu.

Ljubezen do njenega Milančka jo je prignala v Trst, da ga poišče. Koj prvi branjevki pri kolodvoru je potožila svoje težnje, ta jo je napotila na policijo pa je prišla ravno pravi čas.

Komisar je grmel in grozil, konec pa je bil tak, da je izročil skesanega dečka Jeri, ki je obečala, da ga nemudoma odpelje iz Trsta v Ljubljano.

Nista potekli dve uri, že sta sedela v vlaku.

17. Stari Koren.

Razburjenje, ki je zavladalo po Korenovi hiši zaradi malih uhajačev, je dospelo tudi do starega Korena.

Čudna ljubezen ga je nagibala k čevljarjevemu Tončku, dasi se mu je plašni deček umikal. Pogosto so videli starca pri lini njegovega brloga; čelo, ki so mu vanj viseli dolgi beli lasje, je pritiskal ob umazano steklo in velike oči so mu iskale dečka, ki je njegov glas slišal na dvorišču. In kadar je zapuščal svoj brlog, da gre na vrt, je spotoma postajal, se oziral in ogovarjal psa: »Sultan, išči, išči, kje je Tonček!« Sultan je zatulil, poskočil in se zapodil okoli vogalov, z veselim lajanjem je oznanil, da je našel, kar je iskal. Blažen smeh je spreletel starčku lice in ko se je Sultan v velikih skokih vrnil in z očmi in repom živo pripovedoval, da je opravil ukaz, mu je pobožal zvesto glavo: »Ali si ga videl Tončka, kaj pa dela Tonček?« in v pogovorih sta šla na vrt.

Zdaj ga že nekaj dni ni videl ne slišal. Čutil pa je zbeganost po hiši — da ljudje več govoré in glasneje kakor običajno in pogosto imenujejo Tončka.

Bilo je v nedeljo, peti dan po begu. Nanča je sredi dvorišča razkladala Pirčevemu Petru čudno historijo,

ki se je nekdaj nekod zgodila, da so takega fanta, kakršen je Tonček, ukradli cigani in ga namazali z orehovimi lupinami, da je bil ves rjav, in je preteklo dolgih trideset let, da se je spet vrnil, in ga ni nobeden več poznal; le neki star general se ga je še spominjal in dal pregledati sezname in ga je ukazal tri leta zapreti, ker se ni bil oglasil zaradi vojaščine.

Prezanimiva je bila ta historija, dasi nekoliko nejasna, in Peter je pravkar hotel staviti podrobnejša vprašanja, ko je zahreščal ključ v durih Korenovega brloga. Nančino občinstvo — mladi gospod Peter — je po starem običaju smuknilo za steber, odprle so se duri, pripodil se je Sultan in drevil proti vhodu na vrt. Za psom je prišel stari Koren s povešeno glavo, izpod čela gledajoč na desno in levo.

Nanča se je umaknila v kraj, Koren pa je krenil prav proti njej — koraki so mu omahovali; vštric nje se je ustavil in hripavo in hlastno vprašal: »Kje je Tonček? Kje je Tonček?« Gledal je z velikimi, zbeganimi očmi.

Nanča je zazijala. Da bi jo oče ogovoril, se je redkokdaj primerilo. Šinile so ji v glavo vse važne novice, ki mu jih mora povedati — zdajle je prilika ugodna. In je hitela praviti: »Kocmur, ta razbojnik, ne gre iz šupe, kakor da je part njegov, pa ni njegov, je vaš — so povedali na sodniji iz gruntnih bukev. Kakršen je oče, tak je sin; njegov fant, tisti Stanko, je zapeljal Tončka, da je ušel zdoma, Bog ve kam. Vsi niso nič vredni, Reza tudi nič! Na sodnijo morate, oče, da jim napravite tožbo, birič jih mora pregnati s parta. In testament pojdite delat, da ne bo prepozno, testament!«

Stari Koren je prestrašen gledal kričečo Nančo, tresla se mu je sklonjena glava, obrnil se je proti vrtu in ko je šel, mu je zanašalo korake. Hud nemir mu je

mučil bolne možgane. Zamenjavali sta se mu osebi njegovega rajnega Tončka in čevljarjevega sina. Kakor bolesten vbodljaj se mu je zbujal spomin na smrt sina Antona, otresal se je bolečega spomina in videl pred sabo živega svojega Tončka mlajših let, ko je vesel še skakal po dvorišču. In tega Tončka je mešal s čevljarjevim Tončkom in nemiren je bil, kakor da se boji za lastnega sina, ki je v smrtni nevarnosti in je treba zanj kaj storiti, da ga reši.

Mrmral je in se opotekal po vrtu in misli so mu iskale izhoda. Od Nančinega zmedenega pripovedovanja mu ni več ostalo v spominu kakor Kocmur in part. S Kocmurjevim imenom mu je bila združena predstava hudega sovražnika in zdelo se mu je, da mora biti Kocmur kriv, da ni Tončka, in samo on da ga lahko spet vrne.

Ko je bil odšel na vrt, se je ozrla Nanča po svojem občinstvu, pa je prišel izza stebra namesto vajenca Petra mojster Pirc, ki ga je bil izvabil iz stanovanja Nančin krik.

Mojster Pirc je bil malo vinjen — ali naj rečemo: že spet, ali naj rečemo: še vedno? — odkar je izgubil denar, je iskal tolažbo v pijači. Najprej je napodil Petra v stanovanje — samo pogledal ga je, pa se je fant že izgubil. Potem je poslušal Nančin pogovor z očetom in je majal z glavo — ni bil zadovoljen z Nančo. Treba ji razložiti, kaj mora povedati očetu. Pristopil je torej izza stebra in izjavil, da sodi Kocmur na vešala, zakaj gotovo ima v rokah kaj ukradenega denarja. Zato je treba pooblastila. Nanča naj veli očetu, da podpišejo pooblastilo, potem se bo vse izpeljalo. Kako hoče s pomočjo pooblastila Kocmurja spraviti na vešala, ni povedal, ampak to stoji, je ponovil, da je treba pooblastila. Brez pooblastila človeka povsod napode!

Mojster Pirc je bil učen, zlasti kadar ga je imel v glavi, pa tudi ljudomil je bil in pripravljen pomagati bližnjemu s svojo učenostjo. Pa je Nanči razkladal, kaj je pooblastilo; Nanča je poslušala in pritrjevala »Ja!« in čim dalje je poslušala, tem manj je razumela. Naposled sta sklenila, da dožene stvar zaradi pooblastila Pirc sam s starim Korenom, in sicer koj danes in pri tej priliki.

Nanča je pogledala proti vrtu, ali se oče skoro vrne. Stopila je k ograji, pregledala vrt, pa ga ni bilo na vrtu, psa tudi ne. Ostrmela je: »Kje so ata?« Šla je na vrt in z njo Pirc: starega Korena ni bilo nikjer!

Konec vrta kraj groblja so bile ozke duri, ki se je prišlo skoz nje na Mirje — na grede in tratine ob ostankih starega emonskega obzidja. Te duri so bile odprte; tu skoz je torej odšel stari Koren s Sultanom — kdo ve kam! Že leta se ni zgodilo, da bi bil šel zdoma.

* * *

Prejšnji večer se je bil Kocmur sporekel z ženo. Kakor se je sporekel vsakikrat, kadar je imel sušo v žepu in se mu je hotelo denarja. Zastran povoda prepiru ni bil nikdar v zadregi. To pot mu ga je nudil sin Stanko in njegov ubeg: ubega je kriva slaba vzgoja, tej seveda nikdo drugi nego žena...

Žena ga je prekinila in ga spomnila na bruno v lastnem očesu.

Pa se je razburil, naj mu milostno dovoli, da vsaj do konca pove svojo misel. Vsega je kriva revščina! Da ni revščine, bi bil sin tudi drugačen. Revščine pa je kriva žena, ker ima takega očeta. V očetovi hiši se šopirijo gostači, lastna kri pa se mora potikati po šupah. O, Kocmurju ni nič za svojo osebo, zase ne potrebuje milosti, samega sebe lahko vsekdar sijajno preživlja! Ali deca se mu smili, ki po nepotrebnem

trpi. Če je kaj pravice pri Bogu — stari bo še odgovor dajal za to deco!

Kocmurjeva je sklenila roke: »Da bi hotel Bog in omehčal očetu srce! Res je, kaj zaleže očetu hiša in svet in denar? Nam bi pa bilo pomagano in bi se dalo kaj storiti za najina otroka.«

»Vidiš,« je rekel Kocmur, »to je krivica, ta krivica mene peče. Jaz nisem hudoben človek, ali staremu želim smrt. Iz pravičnosti mu jo želim. Naglo smrt brez testamenta! Zato ker ljubim otroka.«

»Hudo je, hudo!« je vzdihnila Kocmurjeva. »Morebiti se pa le tako obrne, kakor je prerokovala Marjanica.«

Kocmur se je bridko zasmejal. Potem je srdito izbruhnil: »Če bi bile misli nož ali strup ali krogla, bi pravica hitro zmagala!«

Kocmurjeva je sklepala roke in globoko zasopla. Kocmur je jezno gledal skoz okno, oba sta molčala, utopljena v svoje misli.

Kocmur se je spet spomnil na sušo v žepu in je primerno zasukal pogovor. S pikro besedo je očital ženi, zakaj se ne briga za fanta, da ga dobé spet domov. Takole z vzdihi se nič ne doseže, je rekel, ukreniti je treba korake...

Kocmurka je bila zmučena od dela, žalosti in skrbi; strah jo je bilo lastnih misli, ki so ji begali po možganih, strah jo je bilo moža. Iz žepa je vzela robec, odvozlala mu vogal in tiho dala Kocmurju krono — saj je vedela, kam ob koncu koncev merijo njegovi očitki.

Kocmur se je pokril s klobukom in odšel v noč, da ukrene »potrebne korake«. Pot ga je vodila na Dolenjsko cesto. V hiši pri mitnici je policijska stražnica, semkaj je zavil — nemara jih bo tukaj ukrenil one slavne »potrebne korake«. Pa se je moral zadnji hip zmotiti ali premisliti, kajti namesto v stražnico

je zavil v vežo in tu po stopnicah v klet, kjer se je točilo žganje. Šele pozno v noči je prikolovratil domov.

Tako se je zgodilo, da je imel drugo jutro zelo trdno spanje. Ko je šla žena zgodaj za svojimi opravki, je še spal. In bi ne bil še tako kmalu zaključil blaženega spanca, da ga ni vzdramila trda roka.

Zbudil se je — dva mestna stražnika sta stala pred njim.

»Ej, vraga!« ju je pozdravil.

»Ste vi gospod Kocmur?« je vljudno vprašal starejši. »Napravite se, da greste z nama, gospodje na policiji bi vas radi zaslišali! Le kar hitro se oblecite!«

Gospod Kocmur se je odkašljal, slab okus je imel v ustih. Pričel je vstajati. Bolj težko mu je bilo najti ta ali drugi kos oblačil, razmetanih po sobi, in v prid mu je bila prijazna pomoč mlajšega stražnika, ki je pobiral in mu dajal oblačila in jih hkrati neopaženo pretipaval, ali ni kaj sumljivega notri.

Starejši je vohal po koteh, ogledoval si steno in tla, odprl predal, edini v sobi, prekladal polena, še v ognjišče je pogledal.

Kocmur je imel en čevelj že na nogi, drugega je držal v roki, pa je prekinil oblačenje; krmežljavo je pogledal stražnika, stikajočega po stanovanju, in ga vprašal: »Kaj pa iščete?«

Stražnik je odgovoril z drugim vprašanjem:

»Ali nimate sina, ki mu je ime Stanko, kaj?«

Kocmur je treščil čevelj ob tla, sedel vznak na ležišče in se pričel krohotati, da so mu tekle solze. »Pa ga iščete v predalu? V loncih? V ognjišču? Saj ni ščurek!«

Stražnika sta se takisto smejala, mlajši je pobral čevelj in ga vrnil Kocmurju, ki si ga je sede srečno obul, starejši pa je z dobrohotnim nasmehom pojasnil:

»Fanta nisem iskal, ampak denar.« Opazovala sta Kocmurja.

»Kakšen denar?« je vprašal Kocmur in njegovo začudenje je bilo očitno pristno.

»Saj veste, tisti denar, ki ga je ukradel vaš Stanko — ali sam ali v družbi, odnosno ga dvignil iz hranilnice. Saj je mogoče, da ste vi nedolžni — le da se vrne denar, pa bo dobro.« Tako je zlepa navajal stražnik, da bi se Kocmur izdal.

Kocmur se je požuril z oblačenjem. Da je sin ukradel denar, ta novica ga je presenetila, razburila ga ni. Pač pa je bil ogorčen, da sumničijo njega, in sicer to pot slučajno res po nedolžnem. »Nič ne vem o denarjih«, se je kregal. »Fanta lahko obesite, ali jaz nimam nič pri tej stvari! Tistega, ki me dolži, hočem videti. Naj mi dokaže, da vem tudi le za en sold. Za obrekovanje bom tožil vsakogar.«

Čim je bil oblečen, jo je ubiral s takimi koraki proti rotovžu, da je mlajši stražnik komaj sledil. Starejši je bil tiho zaostal in izvršil natančnejšo hišno preiskavo: nesnage je dosti našel, žive in mrtve, denarja pa nič.

Kocmurja je jezilo, da na policiji ni prišel koj na vrsto, dokler mu je bilo ogorčenje še silnejše kakor maček in mu je ponujalo polno krepkih in jedrovitih besed. Čutil pa je, da se mu ugodno razmerje med ogorčenjem in mačkom bolj in bolj obrača na robe. Kako grd okus je imel v ustih — fej te bodi! Rasla mu je žeja in slednjič ni mislil na nič drugega več, kakor na to, da bi pil — tačas šele so ga pozvali v sobo.

Gospod komisar Žuraj ni imel dosti časa. Še pred Kocmurjem je bil zaslišal oba stražnika in njuno poročilo ga je uverilo, da Kocmur menda res ni v zvezi s sinovo tatvino. Zato sta hitro opravila. Dražilo

pa je Kocmurja, da se je komisar osmelil in ga vprašal, ob čem živi. Ob vašem gotovo ne, mu je hotel odgovoriti, pa rajši ni, preveč je bil žejen, bal se je prerekanja in zadržkov.

Šel je, še z Bogom ni rekel. Spotoma je brcnil psa in iz plota odlomil remelj in mu nista bila nič naredila — ne prvi ne drugi.

Doma ni bilo nikogar, da bi znosil jezo nad njim. Kar mu je prišlo v pot, je cebnil, grdo je gledal in preklinjal zemljo in nebo. Sit je bil življenja, kakor ga le more biti sit človek, ki ne ve, ali ima mačka ali opico, le to ve, da bi rad še pil, pa nima v žepu ne beca.

Ozrl se je po stanovanju, ali je kod kaj, kar bi se dalo prodati ali zastaviti. Upanja ni imel prida. Trikrat je obhodil sobo, vsakikrat dal na tanjše reševo svojega preudarka sleherni predmet — nič ni ostalo na rešetu razen edinega para čevljev. Ženini so bili, v tej vročini je hodila v šolnih.

Kocmur je premišljal, ali jih ni nekoč grajala, da jo tišče. Čim dalje je premišljal, tem bolj je bil uverjen, da so ji preozki. Čemu bi nosila preozke čevlje, kdo bo poslušal njen večni stok — preozki čevlji sploh niso zdravi!

Zavil jih je v papir, stopil na prag in se ozrl, ali ne prihaja od kod predmet njegove ljubeče skrbi, nerad bi jo srečal. Sklenil je, da se ogne cesti, in je krenil na stezo, vodečo čez travnike.

Pa ni storil pet korakov, ko obstane. Nekdo prihaja po stezi — možak je, skljućen, golorok — kdo je ta prikazen? Okrog njega skače pes — tisoč vragov! — dedec in pes, vsakega zase ne bi spoznal na to daljavo, pač pa oba skupaj — strela! — to je stari Koren in njegov Sultan. Kaj pa hočeta?

Položil je zavoj s čevlji na okno in ni vedel, kaj bi. Ko bi imel zdajle čisto glavo, bi si ta nepričakovani obisk morebiti še obrnil v korist — ali tako...

Stari je prihajal bliže, mahal je z rokami, glasno je govoril sam s seboj, videti je bil razburjen. Pred šupo se je ustavil, dvignil glavo in velike oči so se mu uprle v Kocmurja. Po možganih so se mu borili razni vtisi in spomini, iskal jim je smeri. Slednjič je odprl tresoča usta in jecljaje vikal: »Kje je Tonček? Moj Tonček? Kaj si naredil Tončku? Daj ga nazaj!«

Kocmur je bil odkraja sodil, da je starega naščuvala Nanča in da ga prihaja podit iz šupe — zdaj se mu je zdela stvar manj nevarna. Zbral je svoje misli in sklenil, da bo prijazen s starim. »Dober dan, oče!« je rekel. »Veseli me, da vas spet vidim. Ali ste zdravi — in tako?«

Starcu so se bolne misli sukale zgolj okoli Tončka. Buljil je v Kocmurja in hripavo ponavljal: »Moj Tonček! Kaj si mu naredil, mojemu Tončku?«

»Kakšen Tonček?« je vprašal Kocmur in zmajal z glavo — ali se staremu blede?

»Razbojnik!« je grčal starec. »Daj mi nazaj Tončka!«

»Stojte!« ga je ustavil Kocmur. »Zmerjali pa ne boste! Kdo je razbojnik? Kdo kaj hoče tistemu vašemu Tončku? Vsega bom jaz kriv, kajne! Bog je že vedel, zakaj vam ga je vzel. Rajši mislite na svojo hčer, na Rezo, in na svoje vnuke, na Stanka in Mici; sram vas je lahko, da jih puščate stradati! Tonček je preskrbljen, Tonček je mrtev.«

Stari Koren se je tresel, usta so se mu penila. »Mrtev? Lažeš, daj ga nazaj, Tončka!« S široko odprtimi očmi je šel proti Kocmurju.

Kocmurju se je zbudil srd zoper starca. »Mrtev, da, mrtev! Če ne verjameš, pojdi ga vprašat. Tam pri svetem Krištofu ima svoj kvartir — zemljo podpira z nosom.« Zarežal se je starcu v obraz.

Tisti hip ga je minila dovtipnost. Težko in kratko je sopel stari Koren. Ozrl se je po psu, s tresočo roko mu je pokazal Kocmurja: »Primi ga, Sultan, primi ga!«

Sultan je nemara komaj čakal ukaza — že prej se je renče vtikal v pogovor. Zarjul je in se povzpel po nasprotniku. Kocmur ga je tiščal od sebe in se umikal v hišo, ali pes ni odnehal in če je padel na noge, koj je bil spet pokonci, kazal zobe in pihal v Kocmurja svojo gorko sapo.

Stari Koren je grgraje ponavljal svoj: »Primi ga, primi ga!« — buljil je z očmi in se pomikal za onima dvema.

Kocmur je bil krepak, toda mehkužen, ni mu bil lahek boj z divjo živaljo. Lovil jo je za grlo, rad bi kričal, pa strah mu je jemal glas, pretrgano hropenje mu je prihajalo iz grla. Sukalo se mu je pred očmi, že je bil opraskan in raztrgan, pa tega niti ni opazil, le zobe pasje pošasti je videl in čutil njen zoprni dih in za psom še par blaznih velikih oči in čul hripavi vik: »Primi ga, primi ga!«

Pa mu je zavrela kri, sam ni vedel, kako mu je prišla v roko sekira, zamahnil je proti nasprotnikoma — in še in še — čul je divji vzklik in ropot, sekira mu je padla iz rok in omahnil je na tla.

Zdramil ga je krik žene, ki je bila prišla domov in se prestrašila čudne kopice na tleh tik praga.

»Jezus Marija!« je vzkliknila; in ko je razločila očeta in psa, ležeča v krvi, in moža in poleg moža sekiro, je zarjula kakor zver in obstale so ji misli.

Kocmur se je dvignil. Ganila se mu je zavest, da se je zgodilo nekaj strašnega in da mu preti nevarnost. »Tiho bodi,« je rekel, »da ne slišijo ljudje!«

Kocmurka je klečala poleg očeta. V krvi so mu plavali dolgi beli lasje, spačeno mu je bilo bledo lice, eno oko je mežalo, drugo je bilo široko odprto, trdo in resno je gledalo v hčer. Božala je bledo lice, ni bilo več diha iz njega, prijemala koščeno roko, mrtva je bila in mrzla. Drhtela je in vekala: »Ata, ata, odpustite mi! Ne glejte me tako hudo! Eno samo besedo še izpregovorite, da mi odpuščate! Ničesar nočem, ne vinarja nočem brez vaše volje, le spet oživite!«

Kocmur se je plaho ozrl. »Molči, pravim! Kar je, to je! V silobranu sem bil! Pa se ne maram preklati s sodnijo — jaz grem, morebiti se več ne vidiva.«

Pogledala ga je s pogledom brezmejnega sovraštva in mu zabrusila v lice: »Morilec!«

»Morilka!« je siknil on. »Kdo pa je prinesel pošto od kratke Marjance, kaj? — zaradi dediščine? Kdo je želel očetu smrt? Kdo me je ščuval zoper očeta, kaj? — Kar teci na policijo in najprej sebe ovadi, da si napeljala očetovo smrt, potem pa še mene!«

Kocmurka se je vzravnala. Kakor zid je bila bleda, brez joka so ji lile solze po licu. »Če je tako,« je rekla, »pa grem. Za greh bodi pokora!«

»Baba neumna,« je zaškripal Kocmur, »najrajši bi še tebe!«

S ceste se je čul ropot voza. Še enkrat je divje pogledal ženo in ozrši se na vse plati je stopil skozi duri. Zunaj na oknu so še ležali v papir omotani čevlji, stisnil jih je pod pazduho in potuhnjen bežal čez travnike.

Kocmurka se je kakor v omotici sukala okoli mrtvega očeta, obup ji je krčil srce, smrt bi ji bila odrešenje. Našla je konček sveče, nažgala jo je in postavila na tla očetu h glavi.

Potem je šla na policijo; kakor v polsnu je hodila, težko je dihala, noge so se ji opletale.

Ko so jo vprašali na policiji, kaj hoče, se je sesedla na stol; tresla se je, da so ji peli zobje, mežala je, lovila sapo in zašepetala, da je ubila očeta.

Osupli so jo gledali. — Zakaj ga je ubila?

— Zaradi denarja... Zaradi dediščine.

— Kje ga je ubila?

— Doma... v šupi.

— S čim? S kakim orodjem?

Nič odgovora.

— Ali s kolom? Ali s kamnom?

— S kolom... s kamnom...

— Ali je bil še kdo drug zraven?

— Bil.
— Kdo?
— Mož.
— Ali je pomagal?
— Pomagal.

Nezavestna je zdrsnila s stola na tla. Nesli so jo v zapore. Policijski uradnik z dvema detektivoma in s policijskim zdravnikom so se koj peljali na lice mesta, da se prepričajo, kaj je resnice na tej lastni ovadbi.

Še isti dan je prišla tudi sodna komisija in vest o umoru se je kakor blisk raznesla po mestu.

18. Bolezen in ljubezen.

Tako je stopilo v Korenovi hiši k staremu razburjenju še novo in večje.

Uboga Nanča ni vedela, kako stališče naj zavzame spričo grozovite očetove smrti. Posebna žalost se je ni lotila, globlje ljubezni ni gojila do očeta — kje naj bi ji bil vir te ljubezni? Pa če ji smrt ni ganila srca, ji je zato v tem obilnejši meri dajala priliko za glasno preklinjanje morilcev. Sovraštvo je bilo njeni naravi bliže kakor ljubezen.

Na črno obleko jo je morala opozoriti šele čevljarjeva žena, ki ji je strašna Korenova smrt postala v tolažbo, češ, usoda ne tepe le mene. Nestrpno čakajoča novih vesti o svojem Tončku, živem ali mrtvem, je vendar skrbela za Nančo in ji naročila žalno obleko.

Ko je bila Nanča oblečena v črno, so se ji tudi misli zbirale okoli nadaljnjih zunanjih posledic očetove smrti. Pričela se je zanimati za pogreb, spominjala se je na ves bahati sijaj, ko so nesli rajnega brata iz hiše, to ji je dajalo mnogo hvaležnega gradiva za priljubljena ji prerokovanja.

Mnogo važnega opravila ji je nudilo tudi poslovanje cesarskih oblastev.

O čudaškem življenju rajnika so se širile najčudovitejše govorice. Ker se je raznesel glas, da je imel v svojem brlogu skrit pisker cekinov, je prišla komisija, na čelu ji notar, da pregledajo in popišejo premakljivo imovino rajnkega. Cekinov ni bilo — razen če so se bili izpremenili v smeti; tega blaga je bilo toliko, da so imele glavno vlogo pri inventarju grablje in metla, ki jih je z veliko spretnostjo vihtel čevljar, spodbuden po priznalnih besedah gospoda notarja.

Ko so očistili brlog slame, cunj in drugega smradu, ni ostalo notri več nego skrinja; ta skrinja je bila vse in edino pohištvo rajnkega Korena. Potegnili so jo na zrak pred duri.

Bila je stara črna skrinja z zavitimi stebrički ob vogalih in z izrezljanimi okraski. V ključavnici je tičal ključ, notar ga je zasukal in dvignil pokrov; čevljarju in Nanči je zastala sapa, ali ne pride zdaj vendarle na dan tisti pisker s cekini.

Notar pa je z opreznima prstoma jemal kos za kosom iz skrinje in narekoval zapisnikarju, ki si je zabeleževal:

1. Črne hlače. Nanča je ostrmela in izjavila, da so njenega rajnkega brata Antona.

2. Črna suknja. Nanča jo je takisto spoznala za bratovo.

3. Srajca taistega.

4. Čevlji taistega.

Vse je bilo staro, vendar ne preperelo in brez moljev. Gotovo se je pogosto jemalo iz skrinje. To je bilo na vrhu. Spodaj je bila skladanica knjig, sveto pismo in druge knjige bogoslovne vsebine in šolska naznanila rajnkega gospoda Antona.

V stranskem predalu sta bila mošnjiček s tolarji in deseticami in srebrna žepna ura — to uro je dobil rajnki gospod Anton pri birmi, je povedala Nanča. V posebnem ovitku je bil šop rjavih las, lasje rajnkega Antona. Jasno je bilo — ta skrinja je hranila ljubezen in srce starega Korena. Na dnu posebnega predala pa je ležal zapečaten zavitek z napisom »Moj testament«, in ko je notar to povedal, se je Nanča bolj začudila, kakor da se je pojavil pisker s cekini: testament — pa ji niso oče nič povedali, da so ga naredili!

Notar je sklenil zapisnik — denar, uro in testament je vzel s seboj, druge stvari so pometali nazaj v skrinjo. Nančo in čevljarja je imelo, kaj je v testamentu; notar pa jima je pojasnil, da bo testament razpečatila sodnija in ga razglasila, čez nekaj dni pa bo prepisan že na razpolago v njegovi pisarni.

Ta inventar je dal hkrati povod, da se je neznansko dvignil ugled mojstra Pirca in tudi Nanče. Notar je namreč sporočil sodniji, da dedinska upravičenka Nanča Korenova očitno ni kos, da bi sama varovala svoje pravice, in je predlagal, naj se ji za varuha postavi mojster Pirc, ki se je tako sijajno ponašal pri inventarju z metlo in z grabljami. In res je dobil mojster Pirc od sodnije lep dekret, pol pisan, pol tiskan, in je stalo v njem, da je varuh gospodične Ane Korenove. Silo se je jezil, češ da ima tako čez glavo svojih skrbi, hkrati pa je bil vendar ponosen na novo dostojanstvo. Pa tudi Nanča je imela ta sodni ukrep za posebno odlikovanje svoje važne osebe.

O Tončku ni bilo še nič novih vesti.

Mojster Pirc se je bil v petnajstič doma sporekel, zažugal z desnim kazalcem, izjavil, da že ve, kaj bo storil, in potem šel. Krenil je v gostilno, kjer se je dopoldne zbirala mala obrt, da pri kislih jetrcih in

majhnem guljažu toži o slabih časih in uganja visoko politiko. Semkaj je rad zahajal, kajti v tem krogu je čul svete in mnenja, ki so imela vsaj kaj jedra.

»Škodo ti mora tako povrniti hranilnica, zakaj pa izplačuje otrokom«, je rekel prvi; to stališče je močno ugajalo Pircu, kar kamen se mu je odvalil od srca. Vsi okoli mize sicer niso bili enakega mnenja, pa so molčali; naj ima Pirc tolažbo, so si mislili, ko nas ne stane kaj ta tolažba! — »Prav je, da fant malo poskusi po svetu,« je rekel drugi, »bo potem rajši doma.« — »Bog že ve, zakaj je to dobro«, je dejal tretji s prijaznim dostavkom: »Pijmo ga!« — »Nekateri otroci so rojeni pod takim planetom, da jih žene v svet«, je povedal četrti in peti je pripomnil, da je nekaterim otrokom narejeno: poznal je mokarja, ta je imel sina, temu je hudoben hlapec odstrigel šop las in jih zakopal, pa je prijelo mokarjevega sina, ki je bil drugače priden, in je ušel in se potepal, dokler niso strohneli zakopani lasje; potem je bil spet čisto dober.

Pošteni prijatelji so nekaj vredni, si je mislil mojster Pirc, ko jo je opoldne mahal domov; pogumno je gledal po svetu, kajti ob prijaznem prijateljskem razgovoru mu je bil dobil duh zopet prijetno ravnoteže, kar se o nogah ravno ni dalo trditi. In se je povzpel že do one stopnje modrijanske umirjenosti, da je domov prižvižgljal.

Na dvorišču je stala črno oblečena Nanča in prerokovala: »Naš ata so bili meščan. Postava je taka, če umre meščan, mora župan za pogrebom in vsi gospodje morajo za pogrebom, kar jih piše na magistratu, pa cilindre morajo imeti na glavah. Niso šli — prav jim je! Trifuntno svečo bi bil dobil vsak. Zdaj se lahko obrišejo pod nosom — tako!« Pokazala je s prstom, kako, kar ni bilo zgolj simboličnega pomena,

ampak tudi koristno zastran tiste kapljice, ki se ji je zibala na koncu kljukastega nosa.

Obrnila se je proti čevljarju, ki je pravkar prihajal skozi vežne duri; do zdaj je govorila pred prazno hišo in vesela je bila občinstva.

Mojster Pirc, njen varuh, je ustavil korak in ji pokroviteljsko pokimal. Zavedal se je svojega dostojanstva, pa tudi dolžnosti, izvirajočih iz dostojanstva. Pripravljen je bil nakloniti ji ljudomilo besedo in je začel in rekel: »No, no, no...«

Kakor bi bilo zakleto, da ne sme imeti mojster Pirc niti trenutka miru — pri njegovem stanovanju so se odprla vrata in ven je pokukal Peter. »Gospod, gospod!«

»Kaj je?« je vprašal mojster in vprašal je tako glasno, da je vrglo Petra kar nazaj. Mojster je stopil za njim in zaloputnil duri.

Peter si je poiskal najprej kritja za čevljarskim stolom, od tod je povedal, kar mu je bilo naročeno. »Gospa so šli, se jim je mudilo, niso utegnili čakati. Na mizi leži pismo, rekli so, da ga berite!«

»Tako, tako?« je rekel Pirc. Vzel je pismo, sedel na posteljo in ga pričel brati počasi in polglasno. Čitajoč pa je migal z glavo, se šobil in pačil, da je Peter komaj, komaj premagoval smeh.

Pismo je bilo od tete Mice in je bilo takole:

»Ljuba sestra! Preden ti naprej pišem, te lepo pozdravljam in nikar se preveč ne ustraši! Tonček je bolan, leži in ne more nikamor in če bo umrl, jaz tega nisem kriva. Nič ne ostane v njem, najbrž ima grižo, nemara je kaj nezrelega jedel, ko se je lačen potikal po svetu. Včasi se mu meša, od žandarjev govori in da ga oče pretepa — tisti tvoj divjak. Zdaj le pridi ponj, da mi ne bo tvoj divjak kdaj robantil okoli hiše, da dajem fantu potuho. Pa moraš priti z vozom, ker

hoditi ne more, in z vlakom tudi ne bo šlo — in sploh, bolnega vendar ne boš prevažala, ker se mi smili, in me zmeraj kliče, in če sedim poleg njega in mu držim roke, pa je bolj miren. Jaz ga ne podim, ker imam srce in vest in nisem taka kakor tvoj divjak. Ali ne maram nobenih očitkov! To ti piše tvoja sestra

Mica.

Tonček lahko pri meni ostane, dokler hoče, samo Bog mu daj ljubo zdravje. Letos otroci precej mro za grižo, Bog nas varuj tega!«

Mojstru Pircu je migljalo pred očmi. Kakšna je ta reč: zapodila je fanta, pa je fant vendarle pri njej? Kaj se to pravi? O te ženske! Občutki, ki so ga obhajali pri branju, so se malo skladali s prijetnim razpoloženjem, pridobljenim v krogu malega obrta. »Nič ko skrbi in težave!« je globoko vzdihnil. Pa se je koj zavedel, da ogroža svoj ugled in vzgojne uspehe, ako se spričo vajenca vdaja mehkužnemu jadikovanju. Udaril je z roko po blazini in se zadrl: »No, ali bo kaj? Kosilo daj na mizo!«

Peter je hitel, da je ubogal, in potem sta jedla in jima je dišalo, kakor pač more dišati kosilo, ki se kuha samo, medtem ko se vozi kuharica po železnici.

*

Vlak je drčal med kratkimi postajami. Pirčeva je nepremično gledala skoz okno, pa ni videla ne gozdnatega gričevja ne močvirne ravnine ne belih cest ne ličnih hišic in prijaznih cerkvá, le skrb za bolnega sina ji je polnila glavo in misel, kako jo bo sprejel.

Ko je bila prišla na dan tatvina in ni moglo biti dvoma, da je tat lastni sin — tedaj je bila res ogorčena in ji je ogorčenje skoraj prevladalo druge čute. Ali ko se ji je poleglo prvo razburjenje in so se razodevale podrobnosti, ki so pričale, da je bil Tonček

le orodje v rokah premetenejšega tovariša, sta prišli na površje ljubezen in skrb.

Odkraja, ko sta ga dobila od tete k sebi, ji je bil res nekako tuj. Njegovo navzočnost je pač čutila v obilnejšem delu in večjih stroških, razočarana pa je bila, ko za delo in stroške ni takoj dobila pričakovanega plačila v otrokovi prijaznosti. Polagoma se je nanj privadila, da ji vsaj ni bil več napoti kakor v začetku. V zadoščenje ji je bilo, če mu je dišala jed, če je dobro spal. Privoščila mu je vse. Ali bolelo jo je, da ni deležna one otroške ljubezni, ki jo je videla pri drugih. Da bi žarečega lica k njej pritekel kakor drugi k svojim materam, da bi se je oklenil in hrepenel po njenem poljubu kakor drugi, da bi v svojih malih stiskah pri njej iskal zavetja kakor drugi! Zakaj ni bil tak kakor drugi?

Ali pa le ona ni bila enaka drugim materam?

Pa saj ga je imela rada! Pogrešala ga je na vseh koncih in krajih: postelja njegova prazna, prazen njegov stol pri mizi, prazen prostor pri polici pred oknom, kjer se je učil in delal svoje naloge, in od nikoder njegovega glasu — ali so jo malo bolele te praznote?

In ko ji je slednjič razodelo prvo pismo sestre Mice vse gorje mlade zbegane duše, ki se boji lastnega doma in obupava, in sta ji najdeni denar in gnezdece v drvarnici živo pričali o bojih in trpljenju njenega edinca, tačas se ji je zbudila iz morja skrbi in bolečin ona silna materinska ljubezen, ki tvori iz matere in otroka eno samo bitje in ni stvari na svetu, da bi jo omajala.

S postajice se je po bližnjici podvizala na dom sestre Mice. Bil je nekdaj tudi njen dom. Lepa vrsta let je že pretekla, odkar ga je zapustila in šla po zaslužku, marsikaj se je spremenilo. Sestre Mice rajnki

mož je bil umrl v Ameriki; od tod ji je bil poslal nekaj tisočakov, tudi zavarovalnino je dobila za njim, pa je marsikaj popravila pri hiši, postavila gospodarska poslopja, prikupila sveta. Ali navzlic vsem spremembam je dom ostal dom. Krajina je ostala ista in zrak je bil isti in vonj — sto in sto spominov na mlada leta ji je budil ta vonj — in skupina glasov, ki ji je udarjala ob uho od ljudi, živali, mlina, narave, ji je bila vajena in znana — vsak kraj ima pač svojo harmonijo zvokov. Že dolgo je bila proč od tod, tudi navzkriž sta si že bili medtem večkrat s sestro Mico, vendar še se je čutila tod domačo. Prestopila je hišni prag, stala v hladni veži, iz kuhinje se je kadilo in dišal je dim kakor pred dvajsetimi leti, okoli ognjišča se je sukala stara Rozala, ki je bila že njo pestovala. Sestre ni bilo videti.

Pirčeva se ni mudila, ubrala jo je po tesnih, strmih stopnicah na vrh, kjer je imela sestra svojo izbo in je slutila tudi svojega sina. In ko je hitela gor, so ji pričakovanje in žalost in strah stisnili srce in grlo, zaječala je in solze so ji zalile oči. Kako je s Tončkom? Ali je prišla še pravočasno? Ali se mu je poslabšalo? Ali je ne bo več spoznal?

Postala je pri vratih, nič ni bilo slišati, tiho jih je odprla.

Sestra Mica je sedela pri postelji; okrenila je glavo, vstala in po prstih prišla k Pirčevi. Resno in strogo je gledala, Pirčeva pa se ni mogla držati, padla je sestri okoli vratu in zaihtela tako na glas, da je sestra Mica prestrašena pogledala proti postelji, položila prst na usta in potisnila Pirčevo pred sabo iz izbe na široki hodnik in zaprla duri za seboj.

»Malo je zaspal,« je rekla Mica, »tako je potreben spanja kakor riba vode, pa je revček zbegan, da se venomer plaši v spanju.«

Pirčeva je stiskala sestri roko in hitela izpraševati: »Kako mu je? Ali je nevarno? Ali ima zdravnika? Ali naj brzojavim ponj?«

»Okrožni zdravnik je bil danes dopoldne pri njem. Prihaja vsak teden dvakrat, v vsaki drugi hiši leži otrok za grižo in kjer ne pazijo ali bolezen celó prikrivajo, jim otroci mro kakor za kugo. Košakovi so v štirinajstih dneh kar tri pokopali.«

»Kaj pravi zdravnik?« je neprestano pozvedovala Pirčeva.

»Kaj! Lahko se obrne tako ali tako. Zdravila je zapisal, recept sem že dala potu; naročil je, kaj sme jesti in kaj ne in kako je treba paziti.«

Pirčeva je ganjena božala sestri roko. »Bog ti plačaj ljubezen in trud! Saj me ne boš spodila, če ostanem tu in strežem Tončku?«

»Matere ne bom gonila od sina, sama veš, da ne! Strežem mu jaz tudi rada. Kaj pa poreče tvoj on?«

»Kar hoče! Glej, sestra, tile zadnji dnevi so bili zame huda šola, v tej šoli sem se naučila, da je v zakonu otrok prvi, nanj morata najprej gledati zakonca, potem šele drug na drugega!«

V skupni skrbi za Tončka so se izgubila sestrama malenkostna medsebojna nasprotja. Ves čas, ko sta se menili, je teta Mica prisluškovala k vratom. Zdaj je namignila sestri, naj bo tiho, počasi je odprla duri, pogledala proti postelji, z roko velela sestri, naj ostane, kjer je, in po prstih šla k postelji.

Tonček se je nemirno premetaval, oči so mu begale po sobi. Odejo je bil zbrcal raz sebe, teta ga je skrbno odela in ga potolažila: »Lepo pridno ajčaj, moj Tonček!« Eno roko mu je položila na njegovo roko, drugo na razgreto čelo. Tonček jo je krčevito prijemal za roko in ječal: »Teta, teta!« Ljubeznivo ga je

mirila; pravila mu je, kake radosti se mu obetajo, ko napenja spodaj v kuhinji Rozala vso svojo v teku dolgih let pri prašičih in ljudeh pridobljeno učenost, da skuha bolnemu Tončku čim okusnejšo in krepkejšo kurjo juhico — ta in lipov čaj sta še vsakogar pozdravila in bosta Tončka tudi, da bo hitro, hitro zdrav. Ko bo zdrav, pa dobi zajčka, lepega belega zajčka, dolga ušesa ima in z njimi miga in deteljico muli in smrček se mu trese; pomiga z ušesi, požene se malo naprej in spet muli deteljico in miga z ušesi in ima mehko dlačico, tako mehko...

Govorila mu je enakomerno, počasi, zategujoče, kakor da mu poje, in Tonček se je utolažil, ustni sta se mu zaokrožili v nasmeh, ležal je mirno, veke so mu lezle vkupe. Kar je planil kvišku, se oklenil tete in pričel kričati: »Teta, teta, nikar! Ne grem domov, oče me bodo!«

Pirčeva ni bila zunaj strpela, tiho se je bila pomaknila v sobo in bliže in bliže k postelji; kakor v molitev sklenjene roke je pritiskala na drhteči ustnici in gledala s široko odprtimi očmi. Pa jo je uzrl sin Tonček in zdramili so se mu spomini na prestano in še mu grozeče trpljenje pri starših, trepetaje je iskal zavetja v naročju dobre tete.

Milo je zavekala mati in si pokrila obraz z rokami, zgrudila se je ob postelji na kolena in sklonila glavo v bele rjuhe.

Teta Mica je mirila dečka: »Tonček, moj fant, nikar se ne boj! Nič ni hudega, mama je prišla, rada te ima. Saj si moj in ostaneš pri meni, dokler boš hotel! Glej, mama se joka; daj ji roko, pobožaj jo, bolj te ima rada, kakor si misliš!«

Prijela mu je roko in jo nesla h glavi njegove mame, majhna vroča roka se je vdala ljubeznivi sili

in je pobožala mater. Mati je zgrabila rokico in si jo pritiskala na oči in na usta in jo močila s solzami.

Teta Mica je dečku položila glavo spet nazaj v blazine in ga lepo odela. »Le čakaj, zdaj si zbujen — mamica ti prinese juhe.«

Pirčeva mama je poslušno vstala, si obrisala oči in stopila po stopnicah dol v kuhinjo. Stara Rozala je stala pri ognjišču in si trla s predpasnikom pot. Ko se ji je Pirčeva dotaknila ramena, se je počasi obrnila in ji brez začudenja pokimala: »Ali si ti?« Pokazala je s palcem kvišku: »Fant je bolan.« Pirčeva je vzela s police skledico, iz predala žlico — vse je bilo kakor pred dvajsetimi leti — in Rozala je brez besedi iz lončka nalila v skledico juhe in zraven dobrohotno pripomnila: »Ali tebi tudi nalijem?« Pirčeva je odkimala, da ne, in hitela nazaj po stopnicah.

Tonček je sedel na postelji in je imel hrbet zaslonjen z blazinami, glava mu je klonila na stran, teta mu je prijazno prigovarjala: »Glej, mama ti že prinaša juhe, tako je dobra, da bi jo angelci jedli, če bi jo imeli!« Pregrnila je predenj prt, vzela skledico in pomešala juho, zajela je, pokusila, popihala in varno nesla žlico Tončku k ustom. Pa se mu je gabil duh in prijele so ga slabosti, bledega kakor stena; kakor meh so mu šla pljuča in mrzel pot mu je stal na čelu.

Ženski sta ga držali in brisali, teta Mica z mirno, skrbno preudarnostjo, saj je bila vajena kretati se okoli otroka, ki ga je negovala od prvih dni vso dolgo vrsto let — lastna mati pa razburjena in obupana, sama pripravljena vekati in stokati, za vse drugo nerodna. Zavedala se je tega in hudo ji je bilo.

Tončku je omahnila glava v blazino, mežal je, le enakomerna hitra sapa je kazala, da še ne spi. Teta Mica mu je spet držala roke in mu s svojim ljubim pripovedovanjem božala dušo: »Čakaj, moj fantek, da

ti povem pravljico, lepo pravljico o pastirčku. Ta pastirček je imel sto ovac, pomisli, sto ovac! in jih je gnal na pašo. Pa pride do široke, široke reke, onkraj je bila najlepša paša, pa nič mostu čez vodo. Pa zagleda čoln, ob bregu je bil privezan in tako majhen, več kakor ena ovca ne bi šla vanj. Čeprav je bil majhen, pastirček ga je le bil vesel. Odvezal ga je, postavil vanj ovco in odrinil od brega. Veslal je in veslal, reka je bila široka, srečno je priveslal do onega brega. Kako je bila ovca vesela lepe paše! Ali devet in devetdeset jih je bilo še na onem bregu. Pastirček se je koj vrnil po drugo. Postavil jo je v čoln in odrinil od kraja. Veslal je in veslal, reka je bil široka, srečno je priveslal onkraj. Zdaj sta bili že dve ovci na lepi

paši, osem in devetdeset pa na oni strani, pastirček se je hitro vrnil po tretjo. Postavil jo je v čoln in odrinil od brega, veslal je in veslal, reka je bila široka, srečno je priveslal na drugi kraj. Zdaj so bile že tri ovce na lepi paši, sedem in devetdeset tam, pastirček pa se je ročno vrnil po četrto . . .«

Tako je tekla povest naprej, mirno in neprestano, kakor čofota studenček v korito pred domačim hlevom, in preden je pastirček prepeljal deveto ovco čez široko reko, je Tonček že spal.

Pirčeva je pobožna gledala in poslušala. Požirala je besede sestre Mice in jih z nemimi ustni ponavljala. Ona ga ne bi znala tako uspavati, dasi je bil njen sin in mu je bila ona mati. Ali je čudo, da je bolj domač pri teti kakor pri lastnih starših? Ko sta mu to zamerjala, ali mu nista delala krivice? Kako kratkovidna sta bila in samopašna! Kdaj bo popravila, kar je zamudila skozi enajst let! Ali se bo sploh kdaj naučila, biti mu prava mati? Težko bo šlo, ko ni med njima onih močnih vezi, ki jih pleto spomini vseh let, združeni s skrbmi, s trpljenjem. Sprevidela je, da prava mati ne daje otroku življenja le enkrat, ampak vsak dan vnovič. Začutila je ono resnico: ne iz krvi, ampak iz skrbi in trpljenja brsti materinska ljubezen!

Teta Mica je oprezno vstala. Velela je sestri, naj sede ona na stol. »Okoli hiše moram pogledati, kaj delajo«, je zašepetala. »Ali boš kaj jedla?« Pirčeva je zanikala. »Če bi se zbudil in bil nemiren, nikar ne tarnaj in ne kriči, da ga ne splašiš! Jok in krik ne zaležeta. Kar po stopnicah dol me pokliči, če bo treba — ne bom daleč, že pridem!«

Odšla je. Pirčeva pa je sedela ob postelji, gledala Tončka, hrabro premagovala jok; život se ji je tresel in sama sebi je opravljala vesoljno izpoved svojega življenja in svojih zmot.

19. Morilka.

Preiskovalni sodnik, star, siv gospod, gladko obrit, je ukazal privesti Kocmurjevo.

Vdano je sedla, roke je držala sklenjene v naročju, nepremično gledala predse. Kakor zdramljena iz polspanja se je prestrašila, ko ji je preiskovalni sodnik položil roko na rame in rekel: »Kocmurka, ne bojte se! Lepo po vrsti in natančno mi še enkrat razložite, kako se je vse zgodilo!«

»Tako, kakor sem že povedala«, je odgovorila Kocmurka s trudnim glasom. »Drugače ne vem. Zgódi se z mano, kakor sem zaslužila! Zdaj ni več pomoči.«

»Torej priznavate, da ste ubili očeta?«

Kocmurka je povesila glavo in si pokrila oči z rokami.

Preiskovalni sodnik ni ganil pogleda od nje. »Potolažite se, Kocmurka! Saj se mi smilite... Lahko mi zaupate! — Pa kako ste ubili očeta?«

Kocmurko je pretresal jok. »Saj sama več ne vem — kakor v sanjah se mi vse vidi...«

»Spomnite se!... Kdaj in kako vam je prvič prišla strašna misel...?«

Otrla si je oči in pričela, pa jo je premagovala bolest in ni mogla naprej. Sodnik je potrpel; usmiljenje, združeno z zanimanjem, se mu je bralo iz oči, le prav rahlo jo je priganjal.

»Ona Kožuhova, ki ji pravijo kratka Marjanica, mi je polagala kvarte in mi živo in za trdno prerokovala dediščino — od tod vsa nesreča! Povedala sem možu in sva preudarjala, za kom neki bi dedovala: za kom drugim kakor za očetom! — V hudih stiskah smo bili, brez hrane, brez obleke, jaz bolehna in vse na mojih ramah. Najbolj hudo mi je bilo za moja dva otroka, pa se mi je vtepla misel: dediščina bi napravila

konec revščini in vsem neprilikam. Oče me niso marali; če narede testament, bi me zavrgli. Pa sva si mislila z možem, da bi bilo prav, če prej umro, preden narede testament. Tako je potem prišlo . . .«

»Hm,« je rekel sodnik, »torej sta z možem dogovorila umor?«

Kocmurjeva je prikimala.

»Kako sta ga dogovorila? Kaj je rekel on? Kaj ste rekli vi?«

»Ničesar! Nobeden ni rekel ničesar.«

Sivemu gospodu ni šlo v glavo. »Pravite, da ni nobeden rekel ničesar . . . Kako sta se potemtakem dogovorila?«

»Ne vem drugače . . . saj sem že vse pozabila. Očetu nisem nikdar želela zlega — do takrat, ko sva z možem ugibala zaradi dediščine. Tačas mi je prvikrat šinila misel v glavo: Če oče umre, bo sile konec — naj bi umrl! Pogledala sem moža, rekel ni besedice, pa sem le vedela, da ravno tako misli. Takrat je bila sklenjena očetova smrt.«

»Ali sta se potem še katerikrat menila o umoru?«

Kocmurjeva je pritrdila in spet so jo zalile solze.

»Kdaj in kako?«

»Rekel je, če bi bile misli nož ali strup, bi bili oče že davno mrtvi.«

Stari gospod je hodil po sobi, gubančil čelo in drobno gledal. Ustavil se je zopet pred Kocmurjevo. »Poleg vašega mrtvega očeta je ležala krvava sekira; ali sta ga s sekiro?«

Pokimala je in si tiščala obraz v robec.

»Vi ali mož?«

»Saj ne vem, kako je bilo. Včasi se mi zdi, da sem ga jaz, včasi, da ga je mož.«

Sodnik je čudno zibal sklonjeno glavo. »Kuhinjski nož je tudi ležal na tleh . . . Spomnite se, Kocmurka —

ali ni bilo tako, da ste vi očeta z nožem, mož pa s sekiro?«

»Malo se mi zdi tako.«

Bolj in bolj od blizu ji je gledal sodnik v oči, brado si upirajoč ob pest. »Čujte, ali ni vaš mož imel samokresa? Ali ni očeta ustrelil?«

Kocmurka je izmučena pomislila. »Ne vem ... kakor v sanjah se mi dozdeva, da sem res čula strel.«

Stari gospod je spet stopil po sobi, migal je s prsti, kakor da se igra, in polglasno je žvižgal. »Kocmurka, poslušajte me! Sodna zdravnika sta razparala in preiskala vašega rajnega očeta ...« — Kocmurko je stresel jok. Sodnik je počakal, da se pomiri. — »Preiskala sta, kaj da mu je vzrok smrti. In sta rekla, da je umrl za kapjo, ne za poškodbami!«

Dvignila je glavo. Razumela ni, kam merijo sodnikove besede.

Sodnik je nadaljeval počasi in opazujoč jo. »S sekiro je bil ubit pes, ne oče. Oče sploh ni bil poškodovan, ne s sekiro, ne z nožem, ne s strelom. O nožu in samokresu sploh ni govora. Oče je umrl naravne smrti, za mrtvoudom, bolan pa je bil že dolgo. Ali ste razumeli, Kocmurka? Zoper vas vpeljana preiskava je ustavljena — prosti ste in lahko greste.«

Strmela je v sodnika, slišala je besede, pa se jim ni upala verjeti.

Z resnim glasom in pogledom ji je ponovil sodnik: »Prosti ste! Pri sodišču ne prejmete kazni! Ker dejanski se niste lotili očeta. Le v mislih ste želeli njegovo smrt, v mislih ste mu bili morilka! Misli pa posvetna gosposka ne kaznuje.«

Kakor meč v srce so jo zadele sodnikove besede. Skesana je bila že sklenila obračun svojega življenja — glej, od Boga postavljeno oblastvo je ne šteje za vredno pokore!

Padla je na kolena in proseče dvignila roke: »Grešnica sem!«

»Ste!« ji je trdo odgovoril preiskovalni sodnik. »O tem se zmenita z večnim sodnikom!«

Obrnil se je k jetniškemu pazniku, stoječemu pri durih, in mu ukazal, naj jo takoj izpusté v prostost.

Bolela jo je pot iz ječe nazaj v svet, ki se mu je bila že odrekla. Hitela je proti domu s povešeno glavo, tako se ji je zdelo, da jo vsakdo gleda.

Oddahnila se je, ko je krenila s ceste na part. Okoli šupe je bilo vse tiho — vrata so bila zaklenjena z novo ključavnico...

Trudna je sedla na tnalo poleg duri. Bolela jo je glava in težko ji je bilo misliti. Kdo je zaklenil? Zakaj? Od kod nova ključavnica? Ni bila kos preudarjati. Oči so jo pekle in ji lezle vkup, glava ji je kinknila. Dvignila se je s tnala, sedla na prag, se naslonila v kot ob podboju in zaspala, trdno zaspala.

Ko se je zbudila, je stalo sonce že na zapadnem nebu, sodila je, da mora biti okoli štirih. Počitek ji je bil okrepčal telo in duha. Zbrala je misli v bodočnost: življenje ji je ostalo — uravnati si bo treba novo življenje!

Ozrla se je okoli šupe, kje bi bil ključ od duri. Morebiti na oknu? — pod pragom? — v špranji za podbojem? — Pa se je spomnila, da je mož ubežal — menda je sodnija zaklenila šupo in hrani ključ... Zdaj se je domislila tudi sina Stanka, da se je potepel in česa so ga sumničili...

Pa jo je postalo strah sebe, svojega življenja, svoje družine: kako je mogla gledati ves ta greh v sebi in okoli sebe in ga trpeti! Gnev se ji je oglašal in odpor, novi, strogi naklepi so ji pričenjali poganjati v duši.

Čim prej prestane najhujše, tem bolje! Napotila se je na očetov dom. Čez travnike je krenila — nevede

po isti poti, ki je bila zadnja pot rajnega očeta. Hitela je. Pa ko je dospela do vratec, ki so z Mirja šla na vrt, je postala. Burno ji je bílo srce. Gledala je čez plot, ali je kdo na vrtu, ali ni čuti glasu semkaj z dvorišča, saj sestra Nanča ni pretihe sorte. Kako jo bo sprejela? Na ječo je bila pripravljena in na smrt, pa bi se malodušno ne upala pred sestro? Zdaj, ko se je v resnici odločila, da prekine vse stare stike z grehom in prične novo življenje?

Segla je čez plot, odpahnila duri in stopila na vrt. Vzravnala se je v duhu, pa se ji je vendar krčilo srce, ko so jo vsako drevo, vsak grmič, sivo groblje in zelena tratina opominjali rajnika. — Dvorišče je bilo prazno, naglo je spela po stopnicah in potrkala. Nanča se je oglasila, odleglo je Kocmurki: hujši del svojega pota sem prestala!

Nanča je sedela pri oknu, vsa oblečena v črno, s črno ruto na glavi. V rokah je držala popisano polo papirja in kakor jo je obračala, brati je le ni mogla, ker ni imela takih naočnikov, ki nanje lahko bere tudi tisti, ki ne pozna črk. Obrnila je pogled na vstopivšo sestro in zazijala z očmi in z usti — v hitrici si ni mogla urediti stališča nasproti sestri.

Kocmurjeva se je šele ta hip zavedela svoje sramote, da ni niti črno oblečena, in zabolelo jo je od nog do glave. Tiho je pozdravila kakor spričo mrliča: »Dober dan!«

Nančina usta so odgovorila: »Bog daj!« in so ostala odprta. Vsa pozornost ji je bila osredotočena na papir v rokah, pokimala je sestri in rekla: »Pisane stvari težko berem, me bole oči. Pirc je prinesel, poslal mu je notar, da je testament rajnkega očeta. Pirc je pijan, mu je včeraj ušla žena. Kdo mi bo zdaj kuhal? Saj kuhala je Pirčeva tako zanič: en dan zelje, en dan repo, rekla je, to je dober živež; če sta zelje in repa

dober živež in bi bilo res, bi psi že na njivi pojedli oboje — pa ju niti ne povohajo!«

Nanči je bila všeč ta njena duhovitost in bi jo bila rada še bolj na široko razpredala. Toda Kocmurka ji je rahlo vzela pisanje iz rok, si primaknila stol in rekla: »Čakaj, preberiva, kaj je zapisano!«

Bil je prepis očetovega testamenta in je določal:

»V imenu božjem!

Danes sem pokopal sina Antona, z njim svoj up, svoje račune. Zdi se mi, tudi moji dnevi gredo h koncu, kmalu se vidiva s Tončkom. Zato sporočam svojo zadnjo voljo. Vse, kar imam, zapuščam svoji ženi, materi svojega ljubega Antona. Zapuščam ji tudi svoji hčeri iz prvega zakona in jo prosim, da ju ne zavrže, ampak zanji skrbi po svoji previdnosti. Hčeri pa ji morata biti pokorni; če bosta pridni, vem, da jima moja žena ne odreče deleža, kakršnega bosta vredni.

V Ljubljani, dne 10. sušca 189..

Tomaž Koren.

P r i p i s.

Človek obrača, Bog obrne, čast njegovi sveti volji! Danes smo še ženo nesli k večnemu počitku. Ostal sem sam. Ker ne vem, kdaj se me usmili smrt, in ker me skrbi zaradi hčera, ki nista takšni, kakor bi si ju želel, jima volim po svoji smrti le užitek svojega premoženja, vsaki pol; za njima naj vse pripade revežem ljubljanskega mesta.

V Ljubljani, dne 15. vinotoka 189..

Tomaž Koren.

P r i p i s.

Kar sem volil hčeri Rezi, preklicujem in ukazujem, naj ne dobi ničesar za mano. Omožila se je zoper mojo voljo s človekom, ki je postopač in pretepač in tudi

pravijo, da ni pošten. Vendar se mi je smilila zaradi otrok in sem jih vzel v hišo. Slabo sta mi poplačala dobroto, ugnati sta me hotela, da jima izročim premoženje; branil sem se, pa se me je lotil s silo in mi grozil s smrtjo. Velel sem ji, naj ga pusti in se loči, da bo konec greha in pohujšanja, pa je rajši pustila mene kakor njega. Zato jo razdedinim.

V Ljubljani, dne 6. mal. srpana 189..

Tomaž Koren.«

Kocmurjeva je globoko zasopla. Torej se je zgodilo, kakor je pričakovala in se bala. In kakor je zaslužila — je pristavila takoj v mislih.

Testamenta pa še ni bilo konec in čitala ga je naprej:

»P r i p i s.

Ko se človek pripravlja na smrt, ni dovolj, da ureja svoje posvetne skrbi, misliti mora najprej na Boga. Posvetoval sem se z našim gospodom župnikom in premišljal sem njegove besede: da v vsem, kar je in se godi, tiči višja modrost Tistega, ki vodi našo usodo — modrost in pravica! Nesrečo imam s hčerama. Župnik pa mi je velel, naj si izprašam vest, ali je nisem sam kriv, te nesreče: moja kri sta in v mojih rokah je bila njuna vzgoja — sebe da bi moral soditi in ne hčera! Te misli mi zdaj ne gredo iz glave...

Naš župnik je moder mož in njegova tolažba zaleže. Tožil sem za sinom Antonom, pa me je zavrnil: ‚Bog komu vzame, da tja dá, kjer je potreba večja. Vzel vam je sina, zdaj ste namenili premoženje revežem, glejte božjo modrost in pravičnost!‘ In še je rekel: kar storim, naj storim iz ljubezni!

Zato odpuščam hčeri Rezi in naj pade polovica dohodkov iz moje imovine na njuna otroka, sodišče

naj skrbi, da se pošteno vzgojita. Tako bo pomagano tudi Rezi.

Za dediča sem si izbral reveže ljubljanskega mesta. Zdaj to popravljam in določam: glavni dedič naj mi bodo ubogi mestni otroci, potrebni skrbi in vzgoje!

Bog mi je vzel, da dá drugim.

V Ljubljani, dne 10. sušca 189..

Tomaž Koren.«

Zadnji pripis je bil star tri leta, kasnejših dodatkov ali sprememb ni bilo.

Kocmurjeva je povesila prečitano polo v naročje. Glej — testament! Davno napravljen, skrbno popravljan — pa so mislili, da ga ni. V pregrešnem srcu je ubila očeta, da prepreči razdedinjenje — pa je testament že ležal v skrinji in kakšen! Hvala večni modrosti in usmiljenosti! Na duši bi jo pekel vsak vinar, ki bi ga nevrednica sama dobila za rajnkim. Ali da ji je dobri oče odpustil in da se je spomnil svojih vnukov, njenih otrok, in jima volil to, česar sta najbolj potrebna — vzgojo, zato ga bo blagrovala vse žive dni. Bolje ni mogel ukreniti...

Pogledala je Nančo.

Nanča je važno kimala. »Part bom prodala. Ja! Kačar je rekel, da mi da zanj dva tisoč. Saj nisem neumna! Enega kanarčka mora dati povrhu — tistega, ki je čisto rumen in poje, kakor bi imel vodo v krofku! Drugače ne bo kupčije. Misli, da me bo zvil, pa me ne bo!«

Bojevito se je zakrohotala in iz ust so ji daleč pršile kapljice.

»Kaj boš prodajala!« jo je poučila sestra. »Ali nisi razumela? Polovico dohodkov so ti zapustili, ne pa v last.«

Nančo je zbodel ta pouk. Zdelo se ji je, kakor da ji sestra krati dediščino. Razburila se je. Rdeča je postala, nabrekla se ji je žila na čelu in izbuljile so se ji oči. »Ti bi mi rada odjedla hišo in svet? Ne boš! Jaz imam varuha, ti pa ne!« Pokazala ji je figo. »Tole boš dobila! Ti in tvoj Kocmur!«

Ko je pa izpregovorila Kocmurjevo ime, ji je na mah oživela cela skupina hudih spominov, ki so spričo močnejšega zanimanja za testament bila začasno dremala. Prebledela je. Vstala je in se umaknila proti durim, tresoča se in brez sape. Ko pa je prijela za kljuko, ji je sapa prišla spet v pravo piščal in je zahreščala: »Fej te bodi! Očeta sta umorila, ti in Kocmur. Ali si ušla iz ječe? Ali bi še mene rada? Pa me ne boš!«

Zasukala se je iz sobe, navzdol lomastila po stopnicah in kričala: »Policaji! Kje so policaji!«

Kocmurjeva je šla tiho za njo iz sobe. Prestati je treba, si je mislila, kriva sem, morila sem v mislih...

Iz stanovanja je pogledal mojster Pirc. Bil je hud. »Kaj pa je? Ali vse babe noré?«

Kocmurjevi se je zdelo potrebno, da mu pojasni. »Izpustili so me...«

»Že vemo«, je odurno odgovoril čevljar. »Ampak svoj denar hočem! Kje je denar, ki mi ga je ukradel vaš fant?«

»Gospod Pirc,« je prosila Kocmurjeva, »malo me poslušajte! Saj sem grešnica. Ali za svojega fanta in njegovo tatvino toliko vem, kakor za svojo smrt. Mislila sem, da zvem kaj pri vas... Ali vašega še ni nazaj?«

»Kaj moj! Moj vas ne briga. Kar je moj imel denarja, je vrnil. Ampak vaš fant, kje da je, povejte!

Kje je denar! Kdor tatvino prikriva in kdor krade, oba sta enaka. In kje imate dedca, kaj? Kam jo je popihal, povejte! Suh ni šel na pot... Koliko je pa nesel s seboj mojega denarja?«

»Ne bom ga branila, gospod Pirc. Do danes sem bila zaprta... vi več veste o mojem možu kakor jaz.«

»Čakajte no,« je rekel Pirc, »kje je policaj... potem se že zmenimo!« Z dolgimi koraki je stopil skozi vežo na hišni prag.

Kocmurjeva je utihnila in šla. Morala je mimo Pirca, ki je stal na hišnem pragu, godrnjal in se oziral po cesti. »Čemu iščete stražnika? Saj se ne branim. Pa pojdiva na policijo in če sem kriva, naj me pridrže.«

Krenila je proti Mestnemu trgu. Za njo je stopil razburjeni Pirc, z glasno besedo se mu je pridružila Nanča.

Pa ko so prišli do Pod Tranče, je najprej zmanjkalo Nanče: pred policijo je imela otročji strah. Policijo je imela za oblastvo, ki ima najsilnejšo moč brez meje in brez odgovornosti, in le enega samega človeka je poznala v vsem mestu, ki bi bil po njenem mnenju za eno stopnjo še nad policaji: to je bil oni lepi bradati gospod v pisani, z zlatom obrobljeni obleki, ki je stal v vratih deželnega dvorca z zlato palico v rokah in je sodila, da je sam gospod glavar; kadar je šla mimo, vsakikrat se mu je ponižno priklonila in ker ji je vratar vsakikrat prijazno odzdravil, ni mogla doma na dvorišču prehvaliti deželnega glavarja, kako so galanten gospod. Policije pa se je bala. Prišedši Pod Trančo je torej zaostala za vogalom in šla prek Nabrežja sv. Jakoba spet domov.

Zdaj je Pirc sam gnal Kocmurjevo pred seboj in jo je komaj dohajal, tako je hitela. Menil je, da se mu bo obotavljala, to bi mu dajalo priliko in pogum, da bi jo

zmerjal in nanjo stresal vso svojo jezo ne le zaradi denarja, ampak tudi zaradi žene, ki ga je tako nenadno zapustila. Ali Kocmurjeva se ni upirala, nasprotno... in Pircu se je ohlajalo razburjenje, ko je preudarjal, kaj naj prav za prav pove na stražnici, ko jim nima kaj sporočiti novega. Bolj in bolj je zaostajal; že se je dvigal pred njim starodavni rotovž, pa si je mislil: Pojdi se solit! — in se je skril v predzadnjo vežo.

Kocmurka je dospela do rotovških stopnic in se ozrla: nikogar ni bilo za njo. Bridko se je nasmehnila. »Grem pa sama noter!« Stopila je v stražnico.

Nadstražnik Kobilica, širokopleč, rdečeličen možak, ki je že dvajset let služil mestu, poznal vse ljudi in bil vsem znan, se je pravkar vestno in vneto bavil z mešanjem tobaka za pipo. Na papirju pred seboj ga je imel celo grmado, ki jo je bil natresel iz treh zavojcev raznih vrst, pridejavši še malo »klobase«. Ta mešanica je bila njegova iznajdba in skrivnost. S prsti obeh rok je nežno dvigal rjavo, vonjavo listje, zadovoljno vase srkal močni vonj in tobak spet rahlo spuščal na papir.

Ozrl se je proti durim. »Kocmurka? Kaj pa vi? Čakajte...« malo je pomislil, »ključ vašega brloga vam lahko dam. Nikogar ni bilo, pa smo zaklenili.«

Kocmurjeva se je zahvalila. Potem je vprašala: »Gospod Kobilica, ne zamerite, ali moža že imate?«

»Nak«, je odkimal. »Ga nimamo. Ga tudi več ne iščemo. Ne vemo čemu, ko sta zdravnika dognala mrtvoud namesto umora. Ne toži se nam pa tudi ne po Kocmurju...«

»Saj ga ne bo več blizu, preveč se bo bal...«

»Vaš velecenjeni dedec? Da ga ne bo nazaj? Koj ko bo v listih bral, da je preiskava ustavljena, bo spet tukaj in vam na vratu. Vašega dedca poznam bolje kakor vi!«

»Ali mislite? . . . Nesrečnež, kaj je naredil iz mene — skoraj morilko! In še ne bo konec greha in trpljenja?« je vzdihnila Kocmurjeva.

»Nak, ne bo ga!« je dobrohotno potrdil gospod Kobilica. »Vaš dedec se ne bo nikdar poboljšal, vi pa ne boste nikdar nehali ga rediti in zalagati.«

»Ne vinarja več zanj, ne grižljaja kruha!« se je rotila Kocmurjeva.

»Ho, ho, ho!« se je veselo krohotal rejeni gospod nadstražnik. »Le da vidite spet njegove oči in njegov navihani brk, pa bo vse po starem. Ženske ste ženske! Za otroka je pač škoda . . . Dva imate, ne?«

»Dva. Saj za otroka mi je, da bi ju rešila . . .«

»Nja . . . dekle je skoraj, skoraj prestaro . . . jo že imamo zapisano. Se ne bo dolgo več sprehajala, pa pojde v tisti samostan, že veste, ki je za take gospodične — prisilna delavnica mu pravijo. Trikrat smo jo že posvarili . . . Fant je mlad, fant bi se morebiti še spreobrnil. Toda pri vas ne in pri vašem dedcu. V druge roke bi moral priti. Pa za to je treba denarja . . .«

»Ljubi gospod Kobilica,« je prosila Kocmurjeva, »pomagajte mi zaradi otrok, sama se ne vem kam dejati. Rajni oče — sam Bog jih je razsvetlil — so določili v testamentu polovico dohodkov iz svojega premoženja otrokoma za vzgojo.«

»Ooo!« se je široko začudil dobrovoljni gospod Kobilica. Končal je bil z mešanjem tobaka. Natlačil si je pipo in si jo zapalil s pristno žveplenko, ki mu je njen ostri duh izvabil kašelj in solze, potem se je prav lagodno naslonil z enim komolcem na naslonilo stola, z drugim na mizo, dal noge navzkriž, glasno cmokaje razžaril tobak in ko je bilo vse to opravljeno, je razložil svoje mnenje. »Na Laškem imajo dobro šolo za take tiče, kakršen je vaš, v mestu, ki mu pravijo Turin. Enega fanta sem poznal, nobena ključavnica ni

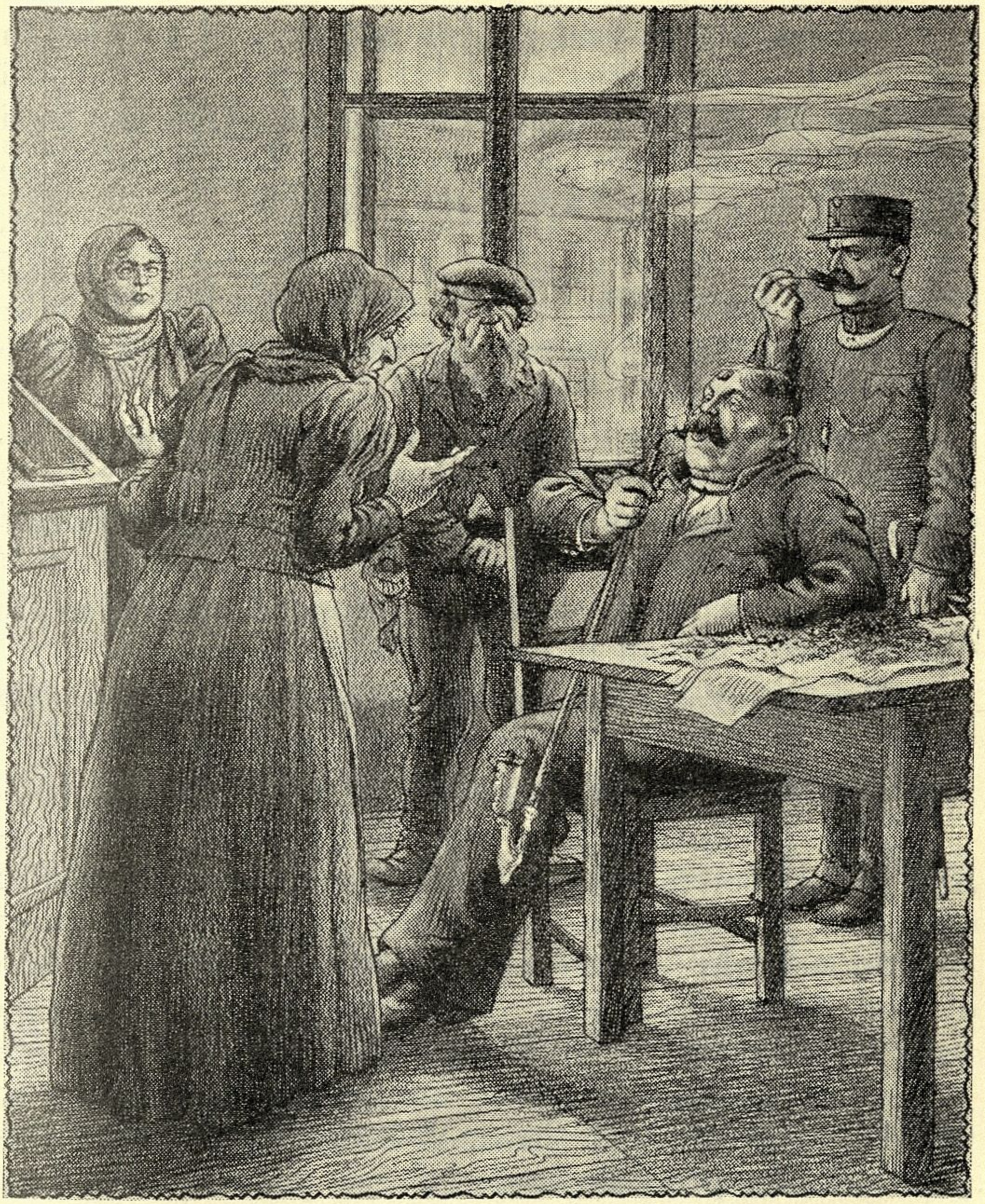

držala pred njim — v Turinu so ga poboljšali, že nosi črno suknjo: gospod je!«

Kocmurjeva je pobožno poslušala tolažljivo pripovedovanje in globoko iz prsi ji je vzkipel vzdih: »Bog mi dodeli samo to milost, da bi bila otroka kdaj bolj srečna, kakor sem jaz!«

Nadstražnik je vzel pipo iz ust, dvignil kazalec in zažvižgnil — na nekaj se je bil spomnil. »Čujte, naši gospodje so se zadnjič posvetovali, da priporočé tudi vašega fanta za v prisilno delavnico... Zaradi tatvine... in tudi šola se pritožuje čezenj. Ojej!«

Popraskal se je po glavi. »Če pride v prisilno delavnico, je izgubljen. Kdor ni lump, tam postane!«

Kocmurjeva je plašno gledala s solznimi očmi. »Svetujte mi... kaj naj storim?«

»Na sodnijo boste morali, na sodniji ga bodo sodili. Prosite, če si bodo dali kaj dopovedati! Ojej, ojej!« je stokal dobri gospod Kobilica. »Reva ste, Kocmurka! Da ste morali vzeti tistega dedca! Ti neumna ljubezen!«

Vstopil je drug stražnik, gospod Kobilica se je okrenil proti njemu in pričel z njim razgovor.

Kocmurjeva je razumela, da lahko gre. Poklonila se je. »Z Bogom in prav lepa hvala, gospod Kobilica!«

»Adijo no!« ji je odgovoril in ji pomigal z roko.

Zdaj je Kocmurjeva vedela, kako stojé reči, in bila je bolj potrta kakor prej. Mrena ji je padla izpred oči: greh je kakor kuga, Kocmur jo je zanesel v hišo — kdo naj ohrani zdravje, ko biva s kugo pod isto streho! Ali pa je res za vse življenje priklenjena na tega moža in z njim na greh in bedo? In otroka, ali sta ji res že izgubljena in več ne spadata drugam nego v prisilno delavnico? Strašno! Kako bo za njiju odgovor dajala pred Bogom!

Prevzeta od bolesti in skrbi je prišla čez Gradaščico, sama ni vedela, kdaj. S stolpa trnovske cerkve se je oglasil večerni zvon. Cerkvena vrata so bila odprta — planila je po stopnicah noter v mračni, vonjavi hlad božje hiše: iskat tolažbe, ki je drugod ni bilo zanjo.

20. Selijo se.

Ko je stara Jera pripeljala svojega Milančka spet nazaj v Ljubljano, kako je bil Jeraj obeh vesel! Skala se mu je odvalila od srca, dasi ga je hkrati zapeklo: Glej, ti, oče, se nisi spomnil, da greš za sinom; stara, neizkušena Jera je pa šla! Svest si je bil, koliko se je pregrešil nad sinom, zato mu ni bil prestrog sodnik — sprejel ga je z ljubeznijo. Pridržal je tudi staro Jero: »Žena je na počitnicah, pomagati mi morate!«

Ni pa izgubil izpred oči svojih načrtov. Trudil se je, letal in povpraševal in se mu je posrečilo — dobil je najemnika, v Ljubljano prestavljenega uradnika, ki je bil pripravljen, da takoj prevzame njegovo stanovanje.

Sebi pa je našel drugo zunaj mesta, manjše in dosti cenejše in kar je poglavitno — z vrtom poleg! S kako radostjo je prinesel domov to novico!

»Jaz bom tudi vrtnaril«, je vzkliknil Milan in veselje mu je žarelo iz oči.

»Boš,« je rekel oče, »da ti ne bo treba drugod kopati zlata.«

Stara Jera je razumela vse, kar je gospod povedal in kar je zamolčal. »To je pametno, gospod,« je rekla, »potem bomo imeli vsega dovolj, še denarja.«

Jeraj že dolgo ni bil tako zadovoljen in ko je tistega popoldne zapuščal stanovanje, je dobre volje godel po stopnicah. Spodaj je naletel na čevljarja.

»Kako je s Tončkom? Ali je že zdrav?

»Zdrav ... kaj vem, ali je zdrav! Saj niti ne vem, ali sem oče, ali imam sina. Prosim, gospod Jeraj, kar berite — tole mi piše žena! Kaj naj rečem? Kaj naj storim?«

Dal je pismo in Jeraj je bral:

»Ljubi mož!

S Tončkom je tako: včasi je bolje, včasi je slabše. Boga prosim in Devico Marijo, da mu vrneta spet ljubo zdravje, da ne izgubim edinega otroka, še preden sem ga imela. Odkar prebedevam pri njegovi postelji, sem šele spoznala, da staršem ne dá otroka rojstvo, ampak si ga morajo šele prislužiti z brigo in ljubeznijo. Drugače jim je tuj. — Jaz si zdaj služim otroka, ker si ga nisem prej. Ali si ga prislužim, to je v božjih rokah. — Oh moj Tonček, ubogi otrok, bal se je lastne matere! Starše je imel in je bil sirota. — Zdaj se me ne boji več. Če me vidi ob postelji, že se mi nasmehne, svojo vročo roko položi na mojo in spet zameži — varnega se čuti pri meni. — Kdaj si ga ti prislužiš, da mu boš v resnici oče in ne strah in parkelj! In mojo sestro boš prosil za odpuščanje, da veš! — ker si ji delal krivico. Semkaj te pa še ni treba. Lepo te pozdravlja

tvoja žena.«

Jeraj je prebral pismo in ni vedel, kaj naj reče. Saj se je precej prilegalo tudi njemu in njegovi ženi, kar je stalo notri . . .

Pirc se je hudoval. »Za parklja me imajo! Tega pa niti ne vpraša, ali imam kaj jesti ali ne, kdo mi kuha, postilja in pere. Zastran nje lahko poginem in bi tudi, če bi ne imel Petra. Peter je zdaj gospodinja. Celó kuha. Kako je koristno, če vajenec ne dela samo pri mojstru, ampak tudi pri mojstrici: zdaj zna vsaj krop soliti!«

Po stopnicah navzdol je mogočno prikoracala Nanča; krenila je naravnost proti Pircu in Jeraju in čakala, da jo ponižno pozdravita, kakor je mislila, da ji gre kot hišni gospodinji.

Jeraj je pogledal na uro in segel Pircu v roko. »Vsak ima svoje križe in skrbi... jaz jih imam tudi, saj veste... Grajamo druge, kakšni so, drugi grajajo nas: brez greha ni nobeden! Tako se mi zdi, najlaže napravimo red, če prične vsak pri sebi. In drugim moramo več prizanesti kakor samemu sebi — tako bo po pravici. Pa se vse uredi — nikar se ne bojva, da ne. Z Bogom!«

Nanča je zastonj čakala poklona in ko so se za Jerajem zaprla vežna vrata, je povedala svojo sodbo: »Tako, ošabni znamo tudi biti! Če ni zanj, naj si pa prebere, kar odpovem mu kvartir.«

»Ta se že tako izseli — brez vaše odpovedi«, je odgovoril Pirc.

Nanča je zazijala: »Kako se bo selil, ako mi ni odpovedal?«

»E,« je rekel Pirc in se obrnil proti svojemu stanovanju, »imejte vendar pamet, saj hiša ni vaša, da bi vam odpovedaval!« Ni mu bilo do tega, da se prereka z Nančo in mlati prazno slamo, dovolj je imel drugih skrbi. Izginil je za svojimi durmi.

Nanča je bila ogorčena. Tako ravnajo gostači s hišno gospodinjo! Svojemu ogorčenju je dala takoj duška. Najprej je izjavila, da so vsi gostači berači. Čevljarji pa imajo vrh tega zelo nesnažen obrt, ker jemljó v roke, kar drugi teptajo z nogami. Zato se ji že davno gabi hrana pri čevljarjevih in si jo bo prebrala — povsod jo sprejmó z odprtimi rokami. Če se preseli na primer h Kačarjevim, tam ji bodo še vina dajali in ob nedeljah servieto, tam so drugače gosposki kakor pri čevljarjevih.

Tako bi bila še naprej kričala, da ni Pirc odprl vrat in zavpil nadnjo, da gre koj po stražnika, ako pri tej priči ne umolkne. Gledal je tako hudo in hkrati

kazal palico, da se je Nanči kar ublažilo lice. Vljudno je pritrdila: »Ja! Saj nisem nič rekla«, in jo tiho pobrala z dvorišča. Iznova se je pričela hudovati šele na cesti, ko je bila že tako daleč, da je Pirc ni mogel več slišati.

Šla je h Kačarju, k tistemu, ki je od nje kupoval part in je mislila, da jo vzame na hrano.

Stal je na pragu in žvenkljal z denarci v žepu. Bil je židane volje in veselo je pozdravil Nančo. »Živio, živio! Korenova Nanča, lepša ko pomaranča! Kaj pa prinašate dobrega?«

»Ta škric mora koj iz stanovanja,« je povedala Nanča, »če ne gre z lepo, bo šel z grdo!«

»To je moška beseda!« je resno pritrdil Kačar.

»Takih ljudi ne trpim v svoji hiši«, je košato nadaljevala Nanča.

»Jaz jih tudi ne bi«, je rekel Kačar.

»Ne pogledam ga več, pa če bi zlato uro nosil za mano.«

»Bravo, Nanča,« jo je pohvalil Kačar, »ta je modra! Kdo vas pa je prav za prav tako grdo ujezil, kaj?«

Nanča je ostrmela: mar je res pozabila povedati, zoper koga leté strele njene nejevolje? ...

Z vrta je prihajala v vežo Kačarjeva gospodinja, v rešetu je nesla povrtja. Ko je videla, s kom se meni mož, je malo postala in poslušala. Potem je posvarila moža: »Beži no, beži, kaj bi se norca delal iz reve!«

Kačar je zagledal onkraj ceste soseda Novaka in je stopil za njim, ne da bi privoščil Nanči ali ženi tudi le mrvo besede ali pogleda za slovo.

Kačarjeva je stopila na prag.

»Dober večer!« jo je pozdravila Nanča. Nepričakovano hitri konec pogovora s Kačarjem jo je opozoril, da mora besedo zastaviti drugače, ako jo hoče pripe-

ljati k ugodnemu cilju. In je pustila vse ovinke. »Mama,« je rekla, »če me hočete na hrano, deset goldinarjev dobite na mesec. Pri Pirčevih ne bom več jedla, rajši sem lačna.«

Kačarica je kratko odkimala, da ne. »S tem se ne ukvarjamo.« Pomigala ji je v slovo z glavo in izginila v kuhinjo.

Poparjena je krenila Nanča proti domu. Kaj bo zdaj? Tiho je šla v svojo sobo, sedla k oknu in čakala, ali ji pride od kod pametna misel — pa je ni bilo od nikoder. Zmračilo se je, ob tem času je bila pri čevljarjevih večerja...

Počasi je šla na dvorišče. Tu se je glasno pogovarjala s sosedovim mačkom; čakala je, da jo pokliče čevljar ali Peter, pripravljena je bila vse odpustiti — toda ni bilo nikogar. Sama se ni upala noter, bala se je čevljarja — kar milo se ji je storilo: s palico ji je bil žugal! — Kam naj se obrne? Ako bi bil še dan, bi šla proti Mestnemu logu, morebiti bi naneslo in bi naletela na sestro... Nalašč ne bi šla k njej, le če bi jo po naključju srečala... ako ne bi imela drugega, krompir bi si spekli... Ali nocoj je prepozno!

Nesrečna se je vrnila v prvo nadstropje in stopila na hodnik. Postavila se je pred Jerajevo stanovanje in ondi toliko časa kašljala, da je prišla stara Jera in pogledala, kdo je, da se ga je prav tukaj pred durmi nenadoma lotil zadnji konec jetike.

»Dober večer, Jerica!« je sladko pozdravila Nanča in ni prav nič zahtevala časti, kakršne gredó gospodinji. »Ali ste že večerjali?«

»Bog daj!« je odgovorila Jera. »Mislila sem, kdo neki tako kreha, da mi zbudi še fanta... Pa lahko noč!« Zaprla je spet duri.

Tudi tod je šlo upanje po vodi... Nanča se je vrnila v svoje stanovanje. Med ptičjo krmo je našla

nekaj bučnih pečka, te je zobala in so morale biti posebne vrste, ker so se ji ob njih budile čimdalje bolj prijazne misli na sestro Rezo.

* * *

Milan je že koprnel po novem stanovanju in vrtu, komaj je čakal selitve. Pridno sta z Jero pospravljala, vlagala v zaboje in zamotavala perilo, obleko, posodo, jedilno orodje in drugo. Zvečer se je zvedavo sukal okoli očeta, ki je praznil predal za predalom, in mu pomagal, dokler ga ni stara Jera zapodila spat.

Milan je že sladko sanjal, ko je oče še stikal po predalih. Ni šlo hitro od rok to delo, motili so stari spomini ... Pisma, drobnarije, prilična darila so se mu vrstila skozi roke, pa jih je prebiral, ogledoval in potem mežal naslonjen v stolu. Tekle so minute, preteklo je pol ure, da se je spet zavedel sedanjosti in njenih skrbi. Stresel je glavo, kakor da se hoče otresti varljivih sanj ...

Pospravljajoč po omarah je naletel tudi na lišp in dragocenosti svoje žene. Ko je videl stvar pri stvari, je šele preudaril, koliko denarja tiči v njih. Očital si je, da se je premalo brigal: oči so gledale in jim je bila nemara še všeč ta kupljena lepota, a pamet je bila pretopa, da bi računala. Ali je kriva le žena, ali pada del krivde tudi nanj? ... Pa saj ne gre več za krivdo, važnejše je vprašanje, ali bo še moči urediti življenje, da bo teklo vsaj odslej brez laži in napuha, po dolžnostih srca in vesti?

On se je že otresel puhlega društvenega bahaštva in po kislem tobaku dehtečega gostilniškega paradiža; mislil je svoje dni, da bi ne mogel živeti brez prvega in drugega, zdaj se mu je že spomin na oboje gnusil! Ali se pa bo tudi žena mogla znebiti svojih razvad? Njen beg zdoma ni obetal preveč ... Hvala Bogu, da

ima pametnega tasta in taščo, ki ne dajeta hčeri potuhe! Prejemši tastovo pismo je bil odkritosrčno odpisal, kako in kaj. Od tedaj je prejemal vsak drugi dan poročilo, kako mu okuša žena trdo kmečko življenje in kako postaja bolj in bolj mehka in bi se že rada vrnila k njemu, le sram jo je — on bi moral priti ponjo! Pa se mu je zdelo bolj prav, da tega ne stori — sama je šla, sama naj pride! — in tudi tast je bil tega mnenja.

Bodočnost je bila še negotova, ali nekaj mu je bilo jasno: sukati se mora bodočnost okoli otroka — ali z ženo ali brez žene!

Tako je prišel dan selitve.

Prikazali so se štirje postreščki, ki so slekli suknje, jih vrgli v kot na tla, si pljunili v roke in se po kratkem posvetu lotili dela in ga zabeljenega z obilnim stokanjem vršili kos za kosom. Spodaj pred hišo je stal Milan in s paznim očesom stražil bogastvo, ki se je kupičilo na vozu; zgoraj je nadzorovala stara Jera in rotila može pri vseh svetnikih in pri zveličanju njih duš, naj pazijo, da s pohištvom ne bodo zadevali ob vogale.

Jeraj je videl, da gre vse prav. Stopil je k mojstru Pircu, da se poslovi.

Okoli štedilnika se je sukal Peter, poleg njega je stala Nanča in krotko, da bi ne mogla bolj, pritrjevala svoj »ja!«. Pirc jo je bil začasno spet sprejel na hrano pod pogojem, da Petru pomaga pri kuhi. Tako ji je zavezal usta pri ocenjevanju hrane in je vlogo zabavljača prevzel sam. Mimo njiju dveh je šel Jeraj v sobo.

Mojster Pirc je sedel pri svoji mizici pod oknom in delal z jezno naglostjo. »Torej z Bogom, mojster!« je rekel Jeraj in mu pomolil roko.

Mojster je odložil delo, vstal, si obrisal roko in jo podal Jeraju. »Danes vi, ne bo dolgo, pojdem še jaz.«

»Ej, selili se boste?« se je začudil Jeraj.

»Kaj pa hočem,« je z nejevoljo, ki je prihajala bolj iz srca kakor iz žolča, odgovoril Pirc, »takole ne morem dalje živeti, ko nimam ne žene ne otroka. Ne kaže mi drugače, nego da opustim svoje gospodinjstvo in grem spet za pomočnika. Ali pa se izgubim v svet in me ne bo nikdar več nazaj.« Davilo ga je v grlu, ko je to govoril.

»Saj se vendar kmalu vrneta žena in Tonček, kaj?« je vprašal Jeraj.

Pirc je odkimal, da ne. Šel si je z roko prek čela in glave in se z očmi lovil po sobi, preden se je toliko potolažil, da je lahko mirno razložil svoj sedanji položaj. Žena mu je zdaj pisala, da je dodobra preudarila in trdno sklenila, da se ne vrne več v Ljubljano, ampak ostane s fantom pri sestri. Fant je, hvala Bogu, spet zdrav, ne mara ga izgubiti vdrugič! Vajen je kmetov; zunaj je bil priden, v Ljubljani je bil komaj nekaj mesecev in že je postal tat. In na teto je navezan in teta nanj. Edino ta ljubezen ga je rešila, da se ni izgubil po svetu. In fanta veseli kmetijstvo bolj ko karkoli drugega. Čemu bi ga silili v drug poklic! Naj pa postane kmet, teta tako nanj misli, da mu zapusti domačijo...

Peter in Nanča sta se bila primaknila bliže in sta s takim zanimanjem poslušala mojstrovo pripovedovanje, da sta pozabila na svoje službene dolžnosti in jima je pričelo kipeti. Z dolgimi koraki je bil mojster Pirc pri štedilniku, Peter se je prijel z obema rokama za svoji vzgojili obakraj glave in urno stopil nazaj Nanči na noge in Nanča je telebnila z glavo ob kuhinjsko omaro, pa ni rekla drugega nego: »Kipi!«

Pirc je odmaknil kipeči lonec, potem se je vrnil k Jeraju, pa mu je bilo nemara prišlo malo dima v nos in oči, ker si je brisal solze.

»Zastran vas vendar žena tudi kaj piše, ne?« je vprašal Jeraj.

»Piše. Lahko pridem k njima, ako hočem. Ta milost mi je dovoljena. Oženjen sem, otroka imam, pa na stara leta še za kozarec vode ne bom imel nikogar, da mi ga prinese — tako se mi godi!«

Jeraj je potrepal mojstra po ramenu. »Nič se ne hudujte, mojster! Z ženo sta si bila prijatelja, niti ji ne morete očitati, da vam ni bila zvesta, delavna, skrbna žena. Ali ona ni le žena, ampak se zaveda, da je tudi mati! Ali ji to zamerite? Kar je sklenila, ni sklenila iz sovraštva do vas, sklenila je iz ljubezni do sina. Saj ni brez pameti, kar piše o fantu, ne? Torej brez nejevolje preudarite vso reč! Odločitev vam sama pride — ne iščite je v svetu drugih ljudi, iščite jo v svoji ljubezni! Pa z Bogom!«

Krepko je stisnil Pircu roko in Pirc je oberoč prijel Jerajevo in tačas je Jeraj že na pol uganil, kako se mojster odloči.

Še pri Nanči se je poslovil in pri Petru, potem je zapustil hišo, kjer je bil prebil dolgih deset let.

* * *

V Podgorju pri Gabronovih je bil takšen red: zjutraj z dnem pokonci, zvečer z nočjo spat, podnevi pa delati! In ta red je veljal tudi za lepo gospo Jerajevo; nikdo ji ni ukazoval, brez besede se je uklanjala redu — imela je slabo vest in se je bala, da je ne odslovijo izpod domače strehe. Oče ni dosti govoril, ali kar je rekel, je veljalo. Slutila je, da že ve, kako in zakaj je prišla domov ...

Saj drugače so bili vsi prijazni z njo. Še preveč! Obilna vprašanja brata in sestre po možu in Milančku so ji že presedala ... ali jo morebiti nalašč dražita?

Mislila je bila, da ji ni strpeti pri možu, ušla je z doma, pa je prišla z dežja pod kap. Ko je zvečer trudna sedala na posteljo, si je ogledovala roke — ogorele so bile in žuljave; segla je po ogledalcu — njeno lice, prej belo ko mleko in rdeče ko kri, je bilo zdaj rjavo in shujšalo je. Pa kaj vse to! Skrbeti jo je pričenjala bodočnost. Že zdaj čuti: velja prav za prav le toliko, kar zaležejo njene roke, ugled pa ji dajeta le mož in otrok. Kaj, ko postane očito, da nima ne prvega ne drugega: moža je zapustila, otrok ji je ubežal. »Čudna mati, ki ji uide lastni otrok!« bodo rekli in sodili: »Kakršna mati, taka žena!«

Rahlo so se ji pričela oglašati v srcu vprašanja: Ali je treba, da je tako? Ali mora tako ostati? — Kopnela ji je trma...

Neko nedeljo je bilo meseca avgusta. Po južini sta se oče Gabron in sin Jakob zleknila na vrtu pod košati oreh, potrebna sta bila počitka pred naporom novega tedna. Stara mama je v svoji sobici pletla nogavice, hišna gospodinja pa je poleg hčere Lenčke in Jerajeve sedela na klopi pred hišo, pomežavala in zevala. Hči Lenčka je zvesto posnemala mater, Jerajeva pa je zamišljeno strmela tja po daljni, beli cesti, ki jo je klicala in vabila... Gledala je, videla pa ničesar, niti fantiča ne, ki je prihajal po cesti, dokler se ni ustavil pred hišo.

Bil je okoli deset let star, suhega lica, živih oči, siv od prahu od nog do glave. Stopil je pred ženske. »Ponižno prosim, če mi daste kaj jesti.«

Gospodinja ga je mirno premerila od vrha do tal. »Čigav pa si?«

»Jože, ne, Janez Mlakar sem iz Ljubljane,« je čuda urno pravil deček, »mati so mi umrli, oče ležé v bolnišnici v Trstu, zidar so, pa so padli z odra, zdaj grem k njim. Tako sem lačen...«

»Kako je očetu ime?«
»Ma — Matija.«
»Ali imaš kaj bratov in sestrá?«
»Ja — ne, nič.«
»Kako je mami ime?«
»Micka.«
»Kaj pa delajo tvoja mama?«
»Perejo. Ob nedeljah pa pomagajo v gostilnah.«
»Kje? Ali v nebesih? Saj si rekel, da so umrli.«
»Ne, mama niso umrli, ata so umrli.«
»Kako je pa bilo ime atu?«
»Tomaž.«

»Vidiš, prej si pa rekel, da so Matija in da ležé v tržaški bolnišnici — takšen lažnivec si! Lastni jezik te tepe. Sram te bodi! Kam pa hočeš sam po svetu? Ali da te volkovi požro v gozdu? Ali da te cigani vzemo s seboj? Ali da te pobero orožniki?« — Hčeri Lenčki je namignila: »Idi, odreži mu kos kruha!«

Fant je ihtel in skrival lice v rokav.

»Na,« je rekla gospodinja, »tu imaš kruha, da ti ne bo treba krasti! Zdaj se pa koj obrni in pojdi, od koder si prišel!«

»Saj grem«, je rekel fant. »Še pil bi rad.«

»Le pridi z mano v vežo!« ga je pozvala Lenčka in deček je stopil za njo.

Gospodinja je majala z glavo. »Spet mesten potepinček! Pa se le smili človeku — težko ga zapodiš lačnega... Bog ve, kje se tvoj revček zdaj potika! In kod zdaj on prosi kruha...« Vzdihnila je. »Boljši berač kakor tat...«

Jerajeva je hitro vstala in šla v svojo sobo. Ni je bilo tisti dan ne k malici ne k večerji. In drugo jutro je navsezgodaj izginila, le od matere se je poslovila.

21. Dve poravnavi.

Jeraj je zdaj stanoval s sinom in z Jero v lični hišici pod Golovcem. Bila je last železničarja vdovca, ki je bil redkokdaj doma in mu je gospodinjila edina odrasla hči. Drugih stanovalcev ni bilo v hiši. Na obe strani je objemal hišo vrtič, ki se je za hišo razprostiral kakih sto korakov daleč v breg. Zadaj je stalo sadno drevje, spredaj obakraj hiše in ob ograji, ki je ločila vrtič od ceste, so bile gredice s cvetjem in zelenino.

Bilo je popoldne po šesti uri in vsa Jerajeva družina je bila na vrtu. Jeraj je golorok z lopato prekopaval gredico, kjer si je nameraval vsejati črne redkvice. Stara Jera je plela, Milan pa je hodil od drevesa do drevesa in štel jabolka in hruške, koliko jih je gori.

Imeli so obisk, Korenovo Nančo. Stala je pri njih na vrtu in pripovedovala v svojem skrivnostnem slogu: »Kar premišljali so gospod in niso vedeli in so poklicali še enega gospoda, meni pa so rekli, da lahko sedem. Jaz sem rekla: Saj lahko stojim. — Le sedite, so mi rekli in so bili silo prijazen gospod. — Naj pa bo, sem odgovorila, da jim ne odnesem spanja, in sem sedla.«

»Kje se je pa to godilo?« je vprašal Jeraj.

»Na cesarski sodniji«, je važno odgovorila Nanča. »Pircu niso dali stola. Pirc je stal. Samo jaz sem sedela.«

»Kaj sta pa imela s Pircem na sodniji?« je vprašal Jeraj. »Pa ne, da sta se tožila?«

»Tako so rekli: Če gre Pirc proč iz Ljubljane, mi dajo drugega varuha. — Vprašali so me, koga? — Kaj jaz vem! — Rekli so, da bodo pisali na gospoda župana, naj gospod župan koga nasvetuje.«

»Ali gre gospod Pirc? Kam gre?« se je zavzel Jeraj.

»Gre. Je že šel. Danes zjutraj so prišle lojtre ponj od dolenjske tete, z dvema konjema; gor je pometal svojo robo, vrh robe Petra, voznik je pognal, pa so šli.«

Jeraj in Jera sta ponehala z delom, ta novica ju je zanimala.

Nančo je spodbujalo zanimanje, ki ga je dosegla, in je nadaljevala. »Ja, dolg čas mu je bilo po ženi in fantu. Mene je odpuščanja prosil, če me je kdaj žalil, in dve desetici mi je podaril. Ja! Tukaj sta.« Privlekla je globoko iz krila denarnico in jo po važnih pripravah odprla. Spravila je na dan dve desetici, ju položila na dlan in razkazovala Jeraju in Jeri s pristavkom, da je ena ogrskega kova.

»Ja! In jokal se je«, je pravila. »Nič se ne jokajte, sem rekla, saj se bova še kdaj videla, če ne na tem, pa na onem svetu. Pa je zamahnil z roko in rekel vozniku: Poženi, Andrej! Ko sta konja potegnila, mi je Peter pokazal jezik, pa sem mu jaz še daljšega: tako!«

Jeraju se je dobro zdelo, da se je Pirčev družinski spor tako lepo obrnil na bolje.

Jera je vprašala: »Kje vam pa zdaj kuhajo, Nanča?«

»Gospe kuhajo in gospodične. Iz najboljših hiš. Še ena resnična grofinja je vmes. Na starem strelišču. V ljudski kuhinji se pravi. Tako svetlo žlico so mi dali, gotovo je bila srebrna.«

Ura je bila sedem, sonce se je nagibalo k zahodu. Jera je šla v hišo, da pogleda po večerji. Jeraj se je ozrl, kje je sin.

Milan je bil preštel ves sad, potem se je bil pomaknil z brežine dol proti vrtni ograji. Tod je raslo grmičje španskega bezga in zastiralo vrt pred prahom in pred pogledi s ceste. Spomladi so ondi cvetele trobentice in vijolice in Milan si je zadovoljno ogledoval njih zeleno perjiče. Tačas se mu je pozornost obrnila na cesto.

Prišla je po cesti gospa, se ozrla na hišno številko in postala. Stopila je proti pragu, pa se zadnji hip premislila in šla počasi naprej, glavo je povešala.

Tako je dospela vštric Milana in Milan jo je spoznal. Bila je mama! Začudil se je, da je kar zardel. Bolj se je začudil kakor razveselil — in prvi hip ni našel zanjo drugih besed nego: »Kam pa greste, mama?«

Jerajeva se je zdrznila, ko je zagledala sina. Čutila je: zdaj se ji odloči usoda. Zastala ji je sapa, oprijela se je ograje in v strahu in pričakovanju gledala otroka.

Milan pa ji je zgovorno hitel praviti nič drugače, kakor da se meni s sošolcem: »Mi stanujemo zdaj tukaj. To je naš vrt. Cvetlicam zalivam jaz, stara Jera pleve, ata pa koplje. Tako dobro se imamo, bolje kakor pri Korenovih! — Kam pa vi greste?«

Z otroško odkritosrčnostjo spregovorjene sinove besede so pobile Jerajevo kakor udarci z betom. Takole sprejema otrok svojo mater, ki je ni videl dva tedna — Jerajevi sta se zdela dolga kakor dve leti! Malo radovedno, malo bahavo — brez ljubezni, brez hrepenenja! Zavedela se je prepada, ki jo loči od lastnega otroka. Mar je prišla zastonj? Stemnilo se ji je pred očmi in naslonila se je na ograjo.

Milan se je ustrašil, vzkliknil je: »Ata, ata!«

Jeraj je spoznal iz glasu nujnost, pustil je Nančo in skočil k sinu. Videl je medlečo gospo ob ograji, že je uganil, kdo je, pretreslo ga je in naokoli in skoz hišo je hitel k njej. Prijel jo je pod pazduho in jo pol vedel, pol nesel v sobo.

Posadil jo je na zofo.

»Ali hočeš vode? Ali ti je treba zdravnika?«

Pogledala mu je v skrbne oči, pa hitro zopet povesila pogled in zamežala. Tako ničnо se je čutila, tako sram jo je bilo, o, če bi jo hotela požreti zemlja!

»Ničesar mi ni treba,« je šepetala, »koj bom dobra — da spet lahko grem.«

Jeraj je slutil njene boje in smilila se mu je. Toda boj mora dobojevati sama s seboj, ako naj bo zmaga trajna in trajen mir. Zato je molčal.

Čakala je majcene prijazne odrešilne besede — ni je bilo: pri možu in otroku ni več prostora zanjo! Vstala je in omahujoč krenila proti durim. Jeraj jo je podpiral, pa ko je gledal njeno trpljenje, ga je prevzelo usmiljenje in ji je nemo pobožal upadlo lice.

Skromen je bil ta dokaz ljubezni, toda dovolj močan, da je v hipu skopnel Jerajevi še zadnji konec ponosa in trme. Zdrknila je na kolena, glasno je zaihtela in poljubovala možu roko.

Z mokrimi očmi jo je dvignil Jeraj. »Saj si naša — saj si naša!«

Tačas se ga je oklenila okoli vratu in mu prav tiho, prav tiho dahnila v uho: »Odpusti!«

Odpustil ji je s poljubom in z roko v roki sta se vodila po sobi in govorila o boljši bodočnosti; in Jerajeva se je v solzah nasmejala in ni ji dalo miru, da se ne bi pobahala: pokazala je svoje žuljave roke.

Jeraj se je spomnil in šel po Milana, ki ga je bila preudarna Jera pridrževala v kuhinji, pa ne brez težave. Zdaj ko je smel, je Milan kar skokoma planil v sobo. Zakaj silo se mu je mudilo, da iz dna srca in žarečih oči izbruhne novico: »Mama, vi še ne veste — jaz sem bil pa v Trstu zaprt!«

Ta novica je mamo bolj ganila od najlepših priučenih besed, pritisnila je dečka k sebi, da je skoraj zaječal.

Jera je prinesla večerjo na mizo, zabeljen stročji fižol in krompir v oblicah, oboje z domačega vrta. Pozdravila je gospo, kakor da se nista niti za trenutek ločili, v srcu pa je čutila kos zadoščenja za prestane krivice. Toda vse neprijazno občutje jo je minilo, ko ji je gospa glasno odzdravila in ji stisnila roko.

Sklenjen je bil vsestranski mir.

* * *

Pirc se je vozil s svojo ropotijo po cesti, mešani občutki so mu polnili dušo in včasi ga je obšla misel, zakaj ni rajši ostal v Ljubljani. Vse ga je dražilo: kamen na cesti, ko je kolo hreščalo čezenj, voznik, ki se ni pravočasno in tako umaknil, kakor bi se bil moral po Pirčevem razpoloženju, kužek, ki je lajal in se zaganjal v konja. Take razmere! se je hudoval v mislih. Oh, če mi ne bo všeč, se pa vrnem!

Drugače Peter. Ta je od veselja zavriskal, kadar je poskočil voz, nemara bi ga celó veselilo, če bi se prevrnili. Srečali so kmeta, ki je kimal na svojem koleslju; pa je mikalo Petra, da mu zakliče: Oče! Kmetič bi se zbudil in prestrašen vprašal: Kaj pa je? — in Peter bi pokazal na kolo in rekel: Kolo se vrti! To bi bilo smeha! Toda bal se je mrkega mojstra. — Za mojstrovim hrbtom je z razkrečenima prstoma kazal psom rogovilo, kar ima od praveka sem pasji rod za najkrutejšo žalitev, ki je ni moči molče prenašati. Vmes je z veščim očesom opazoval sadje na obcestnem drevju.

Tako so se počasi pritresli do Dolenje vasi.

Pirc ni bil pozabil, kako neprijazno se je zadnjič poslovil od tete. Kaj naj ji reče? Da bi le že minilo prve pol ure...

Voznik je rekel »oha!« in voz je postal pred hišo.

Na pragu se je prikazala teta Mica. Plosknila je v roko in zaklicala: »Bala je tukaj in ženin — nevesta, kje si?«

Pirc se je skobacal z voza in slovesno stopil k teti, da jo ogovori z izbrano besedo, ki naj bi uravnala njuno razmerje nekvarno njegovemu stališču tako, da bi bilo prav na obe strani.

Toda teta Mica mu je stisnila roko: »Bog daj!« in mu prekrižala lepo namero, obrnivši se k Petru, ki je z neizrecnim zanimanjem opazoval hlapca, ko je razpregal konja.

»Pazi, da te konj ne kopitne tja pod nos! Semkaj stopi, griža ljubljanska; čakaj, pri nas te že spitamo!«

Te besede so zaščegetale mojstra Pirca. Mar je pri meni stradal? si je mislil in že se je hotel oglasiti s stvarnim popravkom, toda tačas je od vrta semkaj pritekla žena; ogorela je bila, smejala so se ji lica, objela ga je čez rame in se z njim zasukala. Tudi zanjo

je imel Pirc pripravljeno primerno pridigo o ženskih dolžnostih, ali ko ga je žena vrtila — k tej polki se ne bi kaj prilegala resna beseda, pa jo je opustil.

Koj za Pirčevo mamo je od vrta sem prihajala še neka osebnost: mlad, golorok možic, v škornjih, z modrim predpasnikom. Pirc ga skoraj ni spoznal: Tale kmetiček, ali je naš Tonček ali ni?

Resnično je bil Tonček in sram ga je bilo in bal se je. Mati mu je stopila naproti, ga prijela za roko in ga privedla pred očeta. »No, zdaj pa le govori!«

Tonček je povešenih oči zdrdral priučeno mu molitvico: »Ljubi oče, odpustite mi! Obečam vam, da vam z obilno pridnostjo povrnem veliko škodo, ki sem vam jo naredil.« Mama je rekla: »No!« in ga dregnila v pleča; po tej spodbudi je ujel očetovo roko in jo poljubil.

Posebno lep ogovor, oster in pretresljiv, je bil mojster Pirc namenil sinu, ogovor, namešan iz zasluženo graje, zlatih naukov in povzdigovanja samega sebe. Toda ko je bil Tonček pritisnil svoj cmok na očetovo roko, je imel mučno ceremonijo za končano, obrnil se je kakor blisk k Petru in ga vprašal: »Ali ste dobro vozili? Kadar jaz vozim, beži konj kakor vlak. Boš videl, kakšen bič imam!« In že sta se izgubila.

Teti je bilo nemara že tudi dovolj ceremonij, pa je povabila Pirca in vse v hišo, da se malo okrepčajo.

Pircu se je zdelo: Tako delajo z mano, kakor sami hočejo! Pa se je vdal in so šli v hišo, kjer jih je pozdravila dobro založena miza. Tončka in Petra je bilo seveda treba posebej klicati, ker sta šla ogledovat bič in za bičem žrebička in za žrebičkom backa in za backom zajčka. O, kako je strmel Peter, kako je požiral sline!

Drugi dan si je Pirc uredil svojo delavnico. Dela ni pogrešal, za začetek so mu nametali na kup kar

deset parov domačih čevljev in škornjev, da se jih usmili.

Toda ni utegnil.

Spravljali so otavo, modro nebo je bilo prepreženo z onimi nežnimi, pernastimi oblački, ki oznanjajo dež, in hiteti je bilo treba, da še danes pride seno pod streho.

»Pa stopita še vidva pomagat,« je rekla Pirčeva možu, »ti in Peter, saj vidiš, kako se mudi z delom!«

»Nisem vajen«, je ugovarjal Pirc.

»Obračati boš že znal«, je odvrnila Pirčeva. »Tako boš delal kakor drugi.«

Mojster Pirc in vajenec Peter sta dobila vsak svoje grablje in sta stopila v vrsto, ki je obračala otavo in jo potem grabila na kupe. Soparno je bilo, hiteli so, komaj so utegnili si brisati debele znojne kaplje s čela in vratu. Tonček je vozil z lojtrami, važno je sedel na vozu, samozavestno je vladal vpreženi par s »hi« in »bistahor«, in če je vozil pod drevesom, ni nobenkrat pozabil zamahniti z bičem v zeleno perje nad glavo. — Glej ga tiča, si je mislil čevljar, kako se nosi! — skoraj se mu je zamerjalo, da ima fant odličnejši posel kakor on.

Naložili so seno in ga spravili domov in ko se je ponoči usul dež, se je še čevljarju dobro zdelo, da je svoj konec pripomogel pri delu.

Naslednji dan je deževalo, mlatili so in čistili žito; čevljarja je dvignilo s stola in stopil je pogledat, kako delajo — vse mu je bilo tuje in novo.

Tonček se je moško vrtil okoli dela in delavcev. Očeta se ni posebno razveselil, dajal mu je bolj kratke odgovore — toda oče je hotel še pod kozolec, kaj je v oknih, in Tonček — hočeš nočeš — ga je moral spremljati. — Čudno, vse je vedel ta fant! Mojster Pirc niti ni ločil ječmena od pšenice, fant pa je še to

imel v glavi, koliko so ene stvari vsejali, koliko druge in koliko bo pridelka.

Ko sta se vrnila na pod, glej ga spaka — Peter s silnim navdušenjem suče kljuko pri čistilnici! Že ga je hotel mojster zapoditi nazaj v delavnico, pa se je premislil — naj bo danes!

Prišla je nedelja in so šli zjutraj skupaj k šesti maši; teta Mica in Pirčeva mama sta sedli v klop, Tonček je šel pred oltar, čevljar pod kor. Po maši so postali pred cerkvijo: birič je klical oblastvene ukaze. Potem so krenili domov.

Tonček je bil vsem znan in ljudje so ga prijazno ogovarjali. Oče Pirc je gledal in se čudil. Ali je to tisti zanikrni, potuhnjeni šolarček, kakršnega se je kazal v Ljubljani in ki je na njem poskušala očetova roka vse raznovrstne vzgojne načine, pa brez uspeha?

Pot se je vlekla po gričku navzdol skoz gozd. Spotoma je pravila teta, kako je nagajal dež, ko so sejali repo — da bo krompir gnil, če bo toliko moče — in da je kravar pijanec. Tonček ji je zgovorno pomagal pri pripovedovanju, ali ko je pripovedoval, ni nikdar pogledal očeta, besede so veljale le materi in teti.

Nič me nima rad, si je mislil Pirc.

Doma so zajtrkovali. Tonček je urno popil svoje mleko in s kruhom v roki smuknil skoz duri; ko je bil zunaj, je za sabo poklical Petra. Ali namesto Petra je prišel za njim oče. »Čakaj, Tonček, mi boš kaj pokazal okoli hiše!«

Oče se je silo zanimal za njegov bič in ni bilo drugače, moral mu ga je pokazati. Imeniten je bil ta bič. Kupil ga je bil Tonček sam, in je bil iz lesa, ki mu pravijo koprivovec in ne rase v naših krajih. Ni kar tako z bičevniki! Tri dni ga je imel zakopanega v mastnem gnoju, potem ga je še namazal z oljem, zdaj pa je prožen, da ga lahko ovije okrog prsta.

Ali je malo strmel oče Pirc, ko je poslušal vso to modrost!

Prišla sta v hlev. Tonček že ni bil več tako skop z besedami, ali pri žrebičku, tam šele se mu je odprl jez zgovornosti, tam, in v živahnem pripovedovanju se je celó spozabil, da je prijel očeta za roko. Tako lepa žival! S kakim obžalovanjem je pravil, da ga bo teta prodala od kobile... Škoda je žrebička, ki je tako lep in ga bodo še pogrešali, zakaj konj rjavec gre v leta, žrebiček bi se pa lahko že čez eno leto privajal k delu.

Oče Pirc je rekel na pol v šali: »Kaj pa, če kupim jaz žrebička od tete?«

Kako so se takrat zaiskrile Tončku oči!

»Če ga kupim, lahko ostane pri hiši«, je dostavil oče.

»Ali je res, ata?« je vzkliknil Tonček in s takim zaupanjem pogledal očetu v oči, kakor še nikoli, oberoč ga je prijel za roko in se pritisnil k njemu. Potem pa ga je nenadno prijelo, da je izpustil očetovo roko, mu plašno pogledal v obraz in ga vprašal: »Ali ste še hudi, ata?«

Pa ata ni bil več hud — žrebiček ju je poravnal.

22. Kaj je rekel prijazni gospod nadstražnik in kako imenitno je napredoval Stanko.

Pirčevo stanovanje v Korenovi hiši ni stalo dolgo prazno, že drugi teden se je vanj priselila stranka, ki se ni sama nič manj čudila temu, nego se je čudila Nanča.

Ta stranka je bila Kocmurjeva in Nanča je imela zdaj pri njej svojo hrano. Stvar je bil uravnal dobrovoljni gospod nadstražnik Kobilica, ki ga je bilo sodišče postavilo Nanči za novega varuha.

Poklical jo je bil predse in Nanča je prišla, prežeta s svetim strahom in globokim spoštovanjem. Počastil jo je z gospodično in jo prosil, naj izvoli sesti, pa je šlo kar gladko: Nanča je na vse, kar jo je vprašal ali ji nasvetoval, nežno odgovarjala z »Ja!«

»Postavili so me vam ob stran kakor nekakšnega svetovalca«, je pričel. »Meni je prav, če je vam prav. Če bi imeli moža, bi se mož brigal za vas. Ker ste si pa izvolili častiti samski stan, kajne? — bo to moja skrb.«

»Ja!« je rekla Nanča in kar toplo ji je postalo od samega počaščenja.

»Veste,« ji je razlagal gospod Kobilica, »nerodno je, da nimate nikogar v hiši, da bi vam bil v sili na pomoč. Tako sami ste, zapuščeni — smilite se mi!«

Nanča je uvidela, da je to res in je pritrdila: »Ja!«

»Verjemite, kar težko mi je... Mene bi bilo strah — ali vas ni, gospodična?«

»Ja!« je rekla Nanča in se spominjala rajnkega brata Antona in njegovih polnočnih obiskov — na! in zdaj ima celó dva na onem svetu, da ji lahko hodita ponoči v vas.

»Ti komedija ti! Če zbolite, kaj potem?«

»Ja!«

»Kar dobim vam kakega človeka v hišo — saj je Pirčevo stanovanje prosto — tako bo najbolje.«

»Ja!« je rekla Nanča in je bila prepričana, da je vse zlato, kar govori prijazni gospod nadstražnik.

Le-ta se je popraskal za desnim ušesom. »Kaj pravite, če bi...«

»Ja!« je vljudno pritrdila Nanča, še preden je končal gospod Kobilica svoj preudarek.

»No, potem sva si pa enakih misli! Sestra je le sestra, kajne? — če je prav v nesreči. Obe skupaj bosta laže živeli, kakor vsaka zase. Saj sem vedel, da imate dobro srce, zelo me veseli, da se nisem motil.«

Nanča se je zavzela: ali so to res njene misli? Tako se ji je zdelo, kakor da jo gospod Kobilica po nosu navzgor boža. Pa se vendar ni mogla ustaviti njegovi silni ljubeznivosti. Pravkar ji je bil pihnil mogočen oblak dima v obraz, koj nato pa vzkliknil: »Oprostite, gospodična, čisto sem pozabil vas vprašati za dovoljenje, če smem kaditi! Skoz okno jo vržem, pipo grdo!« In že je eno roko del na naslonilo, kakor bi hotel vstati, pa je Nanča kar glasna postala od same prijaznosti in mu ubranila.

Res, silo galanten gospod!

»O, gospodična,« je rekel, »vi ste pametna gospodična, z vami se lahko govori! Še danes vam pošljem vašo sestro... Kaj sem hotel reči — toda to bodi samo za vaša ušesa in za nikogar drugega. Vaše sestre mož Kocmur ne sme v hišo; če bi se prikazal, koj mi pridite povedat! Vse drugo bo moja briga!«

Gospod Kobilica je vstal, dal pipo iz ust, strogo pogledal Nančo in ji zažugal, kakor da ne stoji ona pred njim, ampak Kocmur: »Meni se ne bo nikdo upiral! Grom in strela in blisk!« Udaril je z desno pestjo po mizi in še enkrat z očmi predrl Nančo. Potem je spet sedel, zapuhal in prijazno izjavil: »Tako je, moja ljuba gospodična, le brez strahu! Skrbel bom za vas kakor za svojo sestro. Pa z Bogom!«

Pomolil ji je roko. Nanča se mu je pokorno poklonila, rekla: »Pa z Bogom!« in odšla. Občutki pa, ki jih je imela, so bili namešani iz radosti nad obilno častjo, iz strahu pred mogočnostjo novega varuha in iz končka odpora zoper sestro.

Diplomatični gospod varuh je bil tako previden, da je sam privedel Kocmurko v Korenovo hišo, in je bila njegova prijaznost tako odločna in nepremagljiva, da ni Nanča ne z besedo ugovarjala, ampak segla v

roko jokajoči se sestri in jo celó poljubila, kajpada ne brez silo ljubeznive spodbude po gospodu varuhu.

Pričeli sta torej gospodinjiti in sta dobili — takisto po prizadevanju imenovanega svojega pokrovitelja — celó pomočnico, in sicer dražestno gospodično Irmo Kocmurjevo, imenovano general Radecki, ki je z njo napravila policija zadnji poskus v dobrem in jo izročila materi z grožnjo, da gre koj in brez usmiljenja v hišo prisilnega dela, če bi ušla in se potikala po mestu.

Na vse tri je vplivala kruta ljubeznivost prijaznega gospoda nadstražnika s tako silo, da so bile druga bolj krotka od druge in je kazalo, kakor da bodo živele v najlepši slogi.

O starem in mladem Kocmurju pa ni bilo ne duha ne sluha.

* * *

Slavni ameriški cirkus Šparenblek je, kakor je kazalo, res obetal Stanku najsijajnejšo bodočnost. Prvi večer — že kapelnik. Nekaj ur pozneje, komaj da je nakrmil konjiča z ukradeno deteljo — že nadkonjar s pravico do svetlih škornjev in dolgega biča, brž ko si jih omisli, in z dolžnostjo, sprejemati klofute neumnega Avgusta. In še so ga čakale višje in višje časti...

Druga predstava v Logatcu je imela enak spored kakor prva; obljubljene nove, presenetljivo učinkovite točke so žal izostale po krivdi občinstva, ker ni hotel niti eden iz njegove srede tvegati zahtevanih pet sto kron za užitek, da vidi, kako se dá gospod ravnatelj trgati konjem ali si s skalo in kladivom drobiti črepinjo.

Po tej drugi predstavi je namignil ravnatelj Stanku in stopila sta v kraj.

»Gospodine nadkonjar,« je rekel, »moja družina bo večerjala doma. Jaz pa grem v gostilno — veš, za-

radi občinstva — občinstvu daš prijazno besedo, vljudno ga povabiš, pa je cirkus poln. Ti si nadkonjar, nadkonjar ima pravico, da gre z ravnateljem v gostilno. Zato ti dovolim, da greš z mano — ako imaš novcev.«

Stanka je mikala gostilna, hitro je pritrdil: »Imam.«

»Torej pojdiva!« ga je naklonjeno pozval ravnatelj in mahnila sta v vas.

Spotoma je uvajal mladega nadkonjarja v tajnosti glumaškega življenja. »Mlad si, toda imaš dobro glavo. Mene poslušaj, hitro se priučiš vsemu! Torej čuj! Če pride ravnatelj z nadkonjarjem v gostilno, je nadkonjar njegov blagajnik, zato plačuje nadkonjar. Ali si razumel? O, srečen si, bistro glavo imaš!«

Dospela sta do prve krčme in stopila sta v slabo razsvetljeno gostilniško sobo. Za mizo sta sedela dva goloroka gosta, krčmar jima je delal druščino.

S pokroviteljskim glasom in s primerno kretnjo roke jih je pozdravil ravnatelj: »Gospoda moja — poklon! Ne dajte se motiti! Moj gospodine nadkonjar, sediva semkaj!«

Sedla sta v nasprotni kot.

Naročil je jedi in pijače in ko sta se zalagala in primakala, je z donečim glasom povedal marsikaj zanimivega, kratkočasnega in spodbudnega, kar je lahko bilo tudi možem pri drugi mizi v razvedrilo in dragocen pouk. Tako o svojem konju, ki sam turški sultan nima lepšega in ga je bil dobil v dar od princesinje, ki se je vanj zaljubila in ga hotela za moža, pa ji ga je oče branil in je moral sredi noči zapustiti kraljestvo, da niti ni utegnil vzeti s seboj strehe svojega cirkusa. In o svoji moči je pravil, kako so ga napadli trije roparji, ko je šel navsezgodaj sam po cesti v mesto — denar je nesel v hranilnico, pet tisoč goldinarjev samega srebra v močni vreči, za en cent ga je bilo gotovo.

Pa ga sredi gozda napade pet tolovajev. On pa, ne bodi len, zavihti vrečo s srebrom onim sedmim po glavah in že se je vseh devet valjalo po tleh kakor enajst mladih mačkov, on pa je šel naprej, še ozrl se ni za onimi trinajstimi.

Mladi nadkonjar je z očmi in usti požiral prečudovite dogodbe in že je gledal samega sebe sredi enakih pustolovščin.

Snedla sta in popila in ravnatelj je dregnil Stanka in mu zašepetal: »Pripravi denar!« Potrkal je s prsti po mizi: »Onda — plačava!«

Krčmar se je leno zasukal na stolu in zaklical v vežo: »Katra!«

Stanko se je pripognil, skrivaj je izza čevlja privlekel desetkronski bankovec. Gostilničarka je napravila račun in menjala in gospod ravnatelj je hladnokrvno spravil drobiž v svoj žep. »Gladek račun, dobri prijatelji!« je izjavil in gostilničarka mu je z vljudnim nasmehom pritegnila.

Dvignila sta se in šla k počitku, ravnatelj v voz, Stanko v šotor pod milo nebo.

Naslednji dan je ravnatelj nenadno ukazal in umetnost je zapustila Logatec ter se pomaknila v Planino. Ta dan ni bilo predstave, le gostilne sta obirala ravnatelj in nadkonjar — »zaradi reklame« je rekel ravnatelj.

Bistroumni nadkonjar je bil od prejšnjega dne že toliko napredoval, da je poznal glumaški običaj pri plačevanju in ga ni bilo treba opominjati. Ta zanimivi običaj pa je spravil v sklad s koristmi svojega žepa in ko je prišlo do računa, je imel že pripravljen drobiž, da krčmarju ni bilo treba menjavati, gospodu ravnatelju pa ne spravljati presežka.

Ravnatelj Šparenblek je postrani gledal to početje svojega nadkonjarja. Ko se je v drugi in tretji go-

stilni ponovilo, je zmajal z glavo in izjavil: »Ej, ej, škoda zate — imel sem dobre namene... Pa ako nočeš, ako nimaš zaupanja v svojega ravnatelja...«

Molče sta korakala proti domu. Blizu voza in šotora je ravnatelj postal in svojo široko šapo položil Stanku na ramo.

»Poslušaj me, mladi mož! Povišati sem te hotel. V neumnega Avgusta sem te hotel povišati, pri moji veri, da sem te hotel!« Tri prste je dvignil proti nebu in zazibal se mu je junaški glas. »Že jutri bi bil neumni Avgust! — Toda če nočeš...«

»Saj hočem!« je hitel Stanko.

»Ne vem, če smem in če zaslužiš«, je globoko iz prs grmel ravnatelj. »Sto forintov sem plačal, ko sem postal neumni Avgust. Taka je postava! Toda jaz — poglej mi v oči, položi roko na srce in govori: ali sem kaj zahteval, ko sem te naredil za nadkonjarja? Nič! Ali da postaneš neumni Avgust in ne plačaš prav nobene takse, to ne gre! Ne gledam na denar, ali zoper postave je, zoper božje in cesarske...«

»Sto forintov nimam«, je s klavrnim glasom lagal Stanko. Slutil je, če prizna svoje bogastvo, se sam izda za tatu — od kod drugod naj bi imel denar...

»Nimaš?« je vprašal Šparenblek. »Ne boj se! Lastni oče te ne bi bolj ljubil, nego te ljubim jaz. Deset kron boš dal, sto in devetdeset pa jih utrpim jaz. Govori, ali nisem tvoj dobrotnik?«

Stanku je šinila kri v glavo. To, kar si je najbolj živo želel, odkar je prvič videl cirkus, to se mu zdaj izpolni! Neumni Avgust bo, mahedrave hlače bo nosil, klofute bo delil, dajal šaljive odgovore in migal z ušesi — občinstvo pa bo rezgetalo od smeha.

Radostno je vzkliknil: »O, da, deset kron lahko dam, koj jih dam!«

»Dvajset sem rekel,« je popravil ravnatelj, po Stankovi radovoljnosti ocenjujoč stanje njegove blagajne, »deset goldinarjev ali dvajset kron!«

Obzirno se je obrnil v stran, da je Stanko lahko dvignil zahtevano vsoto iz svoje zakladnice v obuteli.

Ravnatelj je spravil denar in izjavil: »Pojdiva, da pijeva kolek in pečat, kakor veli postava! Ali ne delaj sramote sebi in meni! Plačuj s papirjem, da ne bodo mislili, da sva berača — berači plačujejo z drobižem!«

Vrnila sta se v gostilno. Ravnatelj je bil silo zgovoren in je pravil velezanimivo zgodbo, kako je glumil pred ruskim carjem in dobil v nagrado pet cekinov in tri medvedje kože. V znamenje kolka in pečata je trkal z novim neumnim Avgustom, mu napival in mu prerokoval slavo in bogastvo. Krčmarju in krčmarici pa je razodel, da je mladi mož edini potomec zadnjega indijanskega kralja Fičifaja, ki je žrl žive golobe neoskubljene in znal streljati okoli vogala.

Tako prijazen ni bil še nikoli. Naposled je razkazal Stanku, ki se ga je že prijemala pijača, še prelepo igro »trululu«. Imel je dve majhni kroglici, rdečo in belo, in dva naprstnika, pomešal je kroglici in ju pokril. »Ugani, kje je rdeča?« .

Stanko je imel bistre oči. »Tukaj, pod tem naprstnikom.«

Ravnatelj je dvignil naprstnik. »Pasja taca, res je! Ali si človek, ali si čarovnik? . . . Še enkrat!« Zopet je pomešal kroglici in hitro nanji poveznil naprstnika.

Stanko mu ni bil ganil oči od prstov. »Tukaj je!«

Pogodil je!

Ravnatelj se mu ni mogel načuditi. »Dečko, ti imaš posebne oči! S takimi očmi boš hitro bogat. Recimo na primer . . .« Pomešal je in pokril. »Stavim deset kron — če uganeš, tvoje so!«

Kaj ne bi stavil Stanko, saj je videl, pod kateri naprstnik je prišla rdeča krogla! Ravnatelj je položil na mizo deset kron, Stanko je storil takisto, potem se je dotaknil naprstnika: »Tukaj je rdeča!«

»Ej,« je rekel ravnatelj, »mladi mož, kar vem, da me pripraviš ob desetak! Toda bodi, tebi ga privoščim rajši kakor lastnemu sinu!« Dvigal je počasi pokazani naprstnik — Stanku se je smejalo lice, tako siguren je bil, da je pogodil prav — ali glej, izpod naprstnika se je pokazala bela krogla!

Stanko ni mogel verjeti... saj je vendar videl, da je bila rdeča, ko jo je pokrival ravnatelj!

»Rdeča je tu!« je rekel ravnatelj in dvignil drugi naprstnik. »To pot si se zmotil... enkrat se lahko zmoti vsakdo. Ali ne maram tvoje izgube! Na, vseh

dvajset kron, stavi jih še ti dvajset — uganeš in vse bo tvoje!«

Pokril je krogli in Stanku se je zdelo, da ju je nalašč prav okorno mešal, nemara res želi, da Stanko dobi stavo... Natanko je videl: rdeča krogla je pod desnim naprstnikom — pomota je izključena!

Položil je svojih dvajset kron poleg ravnateljevih in pokazal desni naprstnik: »Tukaj!«

Ravnatelj ga je dvignil, krogla je bila — bela!

Kri je zalila Stanku lica.

Ravnatelj ga je tolažil. »Ej, žal mi je! Nič ne de... sreča se obrne. Z drugim ne bi več igral, a ker si ti...«

Stanka je prijemala strast. Že je dvignil nogo, da si izza čevlja vzame še denarja — tedaj se odpro vrata in prikaže se orožnik. »Policijska ura!«

Od krogel, naprstnikov, denarja kar hipoma ni bilo ne sledu več na mizi. Gospod ravnatelj je iztočil vino. »Da te veliki Bog poživi, neumni Avgust! Plačaj, čas je, da greva spat!«

Stanko je plačal, drobiž je spravil spet ravnatelj in ko sta jo ubirala domov, je Stanko meril cesto... Hitro je zaspal.

Drugega dne je bil v glumaškem vozu rodbinski posvet. Predmet mu je bilo vprašanje, ali in kako bi se pomnožili dohodki družine, in rodbinski svet je sklenil, da se najstarejši sin Pepe loči od družine in gre na svojo roko glumit po manjših krajih proti Trstu in Reki. Takih umetniških potovanj je Pepe že več opravil. Seveda brez neprilik niso bila — že nekajkrat so ga bila oblastva po odgonu poslala nazaj staršem. Navzlic temu je rad hodil na pot, mikala sta ga prostost in denar.

Stanko je prirejal večerno prizorišče in s težko glavo premišljeval prelepo igro »trululu«, ko ga je počastil s svojim obiskom ravnatelj.

Otožen mu je bil obraz, turobno je pokimal in si s prstom obrisal suho solzo iz očesa. Globoka ginjenost mu je trepetala v glasu, ko je ogovoril mladega umetnika: »Moj sin! Zastonj ti ne pravim tako — izgubil sem sina Pepeta, ločil se je od moje družbe. Zakaj? Ker sem tebe povišal v neumnega Avgusta. Nehvaležneš, naj gre! Odslej mi boš ti nadomeščal sina — izkaži se vrednega moje ljubezni!« Podal je Stanku svojo široko roko in mu jo pritisnil k ustom. »Že prav — ni mi treba poljubljati roke! Hajdiva na delo, da opraviva glavno poskušnjo za učinkovite prizore z neumnim Avgustom!«

Pokazal je Stanku, kam in kako naj se postavi. Pa je na mah prekinil pouk in strogo pogledal Stanka. »Neumni Avgust, Boga mi, kje imaš obleko? Kako boš glumil neumnega Avgusta brez obleke? Glej ga! Napravil sem te za Avgusta, mar naj te še oblačim? Kje pod vesoljnim nebom se je že slišalo kaj takega? Ali si Avgust ali nisi? Si! Potem si po postavi zavezan imeti obleko, drugače si mi odgovoren za vso škodo, dve sto kron vsak večer!«

Stanko se je plašno oziral, kako bi ušel ogorčenemu ravnatelju, ta pa je napel prijaznejše strune. »No — že dobro! Ker te imam rad, ti pomorem... Idi k moji ženi, morebiti ima kako obleko in ti jo poceni proda!«

Prijel je Stanka s trdo roko in ga peljal k ženi v voz. Priporočil ji ga je s toplimi besedami in ravnateljica je bila blagega srca in ni zahtevala več kakor borih petdeset kron za vso obleko s šilasto kapo vred, dasi je bila med brati vredna cele štiri krone, kvečjemu pet.

Kaj je hotel — kupil je in plačal.

Ali zvečer, ko je raztegnil hlače in so od veselja zavriskali otročaji v občinstvu, mu ni bilo več žal denarja in se je čutil srečnega.

Iz Planine so šli v Postojno, od tod na Št. Peter, tako so polagoma priromali v Ilirsko Bistrico.

Dan je bil enak dnevu in kakor se človek preobje celó slaščic, se je tudi Stanko nasitil glumaške slave: dan za dnem po istem kopitu, edina sprememba le v načinih, kako je ravnatelj bezal iz njega bankovce! Misli so mu že uhajale drugam in sumnjivo ga je pogledaval ravnatelj.

Deževalo je; predstava je bila nemogoča, ker šotor ni imel strehe.

Ravnatelj je bil pust kakor vreme. Ravnateljica se je napotila v bližnje vasi kupovat lase in zamenjavat ogrske kronice, koder je še naletela na bistro glavico, da je pustila njenim dolgim prstom šariti po drobižu. Dom in dojenca je čuvala šestletna Vanda; sedela je na stopnicah voza pod dežnikom in kadila ko Turek.

Mračilo se je. Ravnatelj je pozval Stanka: »Avgust, moj sin, hajdiva med občinstvo!«

Šla sta v krčmo, sedla sama zase v kot in ravnatelj je naročil. Dolg in resen pogled je uprl v mladega tovariša in ga polglasno ogovoril: »Zaradi tebe sem izgubil sina! Bil je steber moje družbe. Pa te ne preklinjam zaradi tega. Ali vedi, zdaj si ti moje upanje in moja tolažba. Gorje ti, če bi me varal! Pij, moj sin!«

Natočil je vnovič kozarca in nadaljeval: »Boga tam v nebesih zahvali, da si prišel v moje roke — drugi bi te bili že slekli in odrli! Jaz pa nisem samo tvoj ravnatelj, ampak tudi oče in prijatelj. Zato pij!«

Trčil je s Stankom in izlil kupico vase. Stanko je obotavljajoč posnemal njegov zgled — ni mu dišal trpki teran.

»Tako je prav!« ga je pohvalil ravnatelj. »Kdor se brani pijače, je hinavec in izdajica! Jaz vse vem, vidim v srce, berem misli . . .« Ostro mu je sikal glas: »Nikogar ne držim — ali kdor je v moji službi in hoče proč: trimesečna odpoved, tako pravi postava!« Potem je spet ublažil svoj glas. »Ni grše lastnosti, nego je nehvaležnost . . . ali ti si pošten dečko, vate zaupam. Pij!«

Spet je moral izpiti. Vino neprijetnega okusa mu je lezlo v glavo, pa ni postajal vesel, le zaspan.

»Dolg čas je nocoj,« je vzdihnil ravnatelj, »daj, da se razvedriva!« Položil je na mizo kroglici in naprstnika.

Ali Stanka ni nocoj nič zanimala prelepa igra »trululu«. Odkar se je naveličal cirkusa, je gledal tudi ravnatelja z drugimi očmi. »Slepar!« si je mislil.

»Truden sem, grem spat«, je povedal. Položil je na mizo tolar, ki si ga je bil v ta namen že pripravil v žepu.

Ravnatelj je ostrmel. »Kaj? Kdo? Kam?« Zarohnel je: »Boga mi! . . .« in je meril Stanka z očmi. »Ti si mi pravi tič? Kdo pa si? Ali te naj peljem k žandarjem?« Siknil mu je v uho: »Da te zapro, ker si tat! Lopov!« Potrkal je s steklenico po mizi. »Še en polič!«

Krčmarica je prinesla vino. Ravnatelj je natočil. S prisiljeno prijaznostjo je napil. »Pij, pohrustal te Belcebub! Kdo prej?« Ni prej izpustil Stanka iz oči, da je izpraznil kozarec.

Stanko je bil napit, dušil ga je zaspanec, vendar se je zavedal, da je v pesteh sovražnika. Otresal se je zaspanosti, kimal ravnateljevim besedam, skušal preudariti svoj položaj — ali omagoval je, trudne veke so se mu zapirale.

Srepo ga je gledal ravnatelj. Zamrmral je: »Magarac!« — izpil vino, vzel Stanku iz rok tolar in plačal. Dregnil je mladega prijatelja v rebra, da je planil kvišku, in sta šla. Vso pot je streljal srdite bliske na

opotekajočega se Stanka, zabavljal in klel in v znak svojega globokega ogorčenja pljuval v mejnike in v brzojavne droge.

Deževalo je, hladne kaplje so Stanka osvežile. Prišla sta do voza. »Hajdi noter,« je zarentačil ravnatelj, »na dežju ne boš ležal!«

»Saj lahko spim pod vozom«, se je branil Stanko, obhajal ga je strah pred ravnateljem...

Ta ga je zgrabil za ovratnik in ga kratkomalo porinil v voz. Zaklenil je duri in šel v zadnji konec voza. Stanko se je koj pri durih zleknil na tla, zaspati mu pa ni dalo.

Neznan strah ga je begal, burno mu je tolklo srce — česa se boji? V onem koncu je ravnatelj ropotal s čevlji, z ženo sta šepetala... Stanko se je spominjal ravnateljevih grozečih besed in pogledov, trudil se je, da razloči, kaj šepetata — žena je opominjala: »Tiho bodi!« Kaj je govoril ravnatelj, ni razumel.

Zbiral je misli, ali strah mu je jemal ves preudarek, ni se upal ganiti, zadrževal je sapo, zalival ga je mrzel pot — o, da bi bil že skoraj dan in on zunaj voza!

V zvoniku je bílo enajst. Kdaj bo šele jutro! Pet, šest ur mora preteči, preden se prične daniti... Vsaka ura ima šestdeset minut, vsaka minuta šestdeset sekund. Če bi tako hitro štel, kakor tekó sekunde, koliko bi moral našteti, da se stori dan! Nehote je pričel: »Ena, dve, tri, štiri, pet...« po malem se mu je dremalo in ni vedel, kako je prišlo — ko je mislil, da šteje med dve sto in tri sto, ni štel, ampak vmes molil očenaš in zaspal.

Sanjalo se mu je, da hodi po gozdu in se ozira po ptičjih gnezdih. Hola, na košatem hrastu je čuti čivkanje! Stopi okoli hrasta, da vidi, kje — joj, v vrhu so! Tako lepih ptičev še ni videl, rdeči so in beli in naprstnike imajo na glavah kakor krone. In se mu je

zdelo, če se dobro stegne, bi dosegel prvo vejo, potem bi se potegnil kvišku in si pomagal od veje do veje v vrh in do čudno lepih ptičev. Že se hoče pognati kvišku, pa ne more od tal, noga mu je težka — ujel se je v past, v vrhu pa krakajo črne vrane! Ali so vrane ali so čudno lepi ptiči s kronami? Ali je le sanjal o čudno lepih ptičih?... Nemara je res le sanjal!... Tudi o vranah je sanjal... O pasti pa vendar ni sanjal — nekaj ga drži za nogo!

Tako se mu je stopnjema vračala zavest. Odprl je oči — saj ni niti v gozdu, noč je in on leži na tleh — v ravnateljevem vozu...

Tisti hip pa je neusmiljeno zakričal: čutil je tujo roko, ki ga drži za nogo in mu oprezno sezuva čevelj. Kdo je? Kaj mu hoče? Od silnega strahu zmeden si niti ni domislil, da je tuji roki pač le za denar — v smrtnem strahu je mislil, da mu gre za življenje.

Kričal je. Tuja roka je odnehala; oglasili so se otroci, najmlajši je zavekal, ženska je vprašala, kaj je? Nekaj je zaropotalo v vozu, potem je zarenčal ravnateljev glas iz drugega konca: »Zanikrni fante, ali ne boš dal miru? Drugače ti pomorem!«

Stanko je tiho sedel pokonci in z rokami objel kolena. Z očmi je skušal predreti temo, drhtel je po vsem životu: zaspanec mu je prešel.

Bedel je, drhtel in čakal, da bije ura. Dolgo, dolgo je trajalo, da je bíla — bíla je dvanajst. Kdaj bo konec te noči! Po polžje je lezel čas. Stanka so bolele kosti, ni se upal premakniti. Napeto je gledal in poslušal, vsak hip ga je varal strah: zašumelo je kaj ali zaškripalo, pa ga je spreletela vročina, v sencih je čutil utrip, trepetal je: zdaj, zdaj ga zopet zgrabi tuja roka!

Tačas se mu je prvikrat zbudila misel: Grešil sem, zdaj me tepe greh! Lovi me kazen za tatvino, za vso zanikrnost... Iz strahu so se mu oglašali kes in dobri

naklepi. Nikdar več kaj takega! si je obljubljal. Le to noč naj prestanem, le živ se naj rešim iz tega roparskega brloga — naravnost v Ljubljano grem, čevljarju nesem denar, kar ga še imam, na kolena padem predenj in ga prosim odpuščanja in delal bom karkoli, da si prislužim in mu vrnem, kar sem že zapravil. Nikdar več, nikdar več!

Ura je bíla eno. Trpelo je še celo večnost plahega koprnenja, da je bíla še dve... tri... štiri.

Pričenjalo se je daniti. V vasi se je oglašalo življenje, čuli so se ljudje in živali, zdaj je zapustila Stanka móra strahu in sedeč, z glavo sklonjeno na kolena, je zaspal.

Zbudilo ga je dobrovoljno krohotanje ravnatelja. »Ho, ho, ho, Avgust, mladi prijatelj, vstani, da ne zamudiš zajtrka! Kaj si kričal ponoči? Ali se ti je sanjalo? Ho, ho, ho! Le vstani, nikar se ne boj, moj sinko, jaz sem tvoj oče!«

Stanko je vstal. Ravnatelj ga je potrepal po ramenu in mu silo prijazno pogledal v oči. Stanko se mu je nasmehnil — prikrival je svoje resnične občutke in misli.

Šel je iz voza in vzel keblíco, da gre na bližnji vodnjak po vode. Voda se je natekala v keblíco, on pa je gledal, ali ga kdo opazuje. Ko ni videl nikogar, je vtaknil roke v žep in počasi in žvižgaje stopil za vogal bližnje hiše, kakor da ima ondi kaj posla. Ko pa je bil za vogalom, je roke potegnil iz žepa in v divjem diru zbežal čez travnik in v gozd; tu si je oddahnil: Rešen sem! Iz gozda je prišel na železniško progo, ob progi je šla steza, po stezi je nadaljeval svojo pot.

Dospel je do železniške postaje. Prihajali so praznično oblečeni kmetje in kmetice, poslušal je njih pomenek — na Trsat so bili namenjeni. Vozovnice so si kupovali na Reko.

Hej, na Reko! Kaj vse je oče pravil o Reki! Tudi Stanko mora na Reko — tam je morje, tam so ladje, vsake vrste ljudje! Pozabil je na vso grozo pretekle noči, na kes in obljube, zmagala je lahkomiselnost — zastonj je bil ostri opomin, ki mu ga je poslalo nebo.

Šel je na vlak in se brezskrbno vesel odpeljal na Reko.

23. Oče in sin.

Nanča, Kocmurka in Mici, imenovana tudi Irma ali general Radecki, so se polagoma privajali novemu redu. Pa to ni bilo toliko njih zasluga, nego zasluga neizprosne prijaznosti gospoda nadstražnika Kobilice. Saj Kocmurka, ta je bila tiha in potrpežljiva — ali z onima dvema je bil križ.

Nanča se ni mogla sprijazniti s svojo usodo, da ni košata hišna gospodinja, ki se ji klanjajo gostači in sosedi, ampak le skromna preužitkarica. Kakor se je prej hudovala na sestro, tako se je hudovala zdaj na očeta, ki je napravil tak testament.

Gospodični Mici ni ugajalo delo. Kar na lepem je izjavila: »Ne bom nosila drv, ne, in vode in otepala močnika in kaše! Meni tega ni treba. Jaz grem.«

Mati ji je očitala: »Nespametno dekle! Ali si vse pozabila? Ne veš, kam ti je bilo sojeno, da te pošljejo, in kako težko sem izprosila, da ti to pot še prizanesó? Kaj si jim obljubila? Da se ne premakneš od mene! Veš, kaj sem morala obljubiti in podpisati: da pridem še tisto uro na policijo in jim sporočim, če bi me zapustila ali ne bi hotela delati. Kako nesrečna mati sem!«

Razjokala se je od žalosti. Mici pa je jokala od onemogle togote — mikalo jo je brezdelje, prostost, veseljačenje, pa se ni smela ganiti, policijski ukazi so jo držali kakor v železnih okovih.

O pravem času se je vedno pojavljal gospod Kobilica, ki je poznal svoje ljudi in vedel, da bo skraja treba še na vse strani trde roke, in zato ni štedil s svojimi obiski. S spodbudno besedo je pohvalil Mici, pohvalil Nančo, namignil, kako bi se jima hudo godilo, da se ni stvar tako lepo uredila, kakor se je, in pravil zanimive historije o ženskah, ki so po svoji trmi in neumnosti prišle v čudne neprilike. In spet jih je vneto pohvalil vse tri, v kako zgledno lepi slogi da živé in da so pridne in mirne, mimogrede je še pripomnil, da od sosedov vse izve, kar se godi v hiši, segel je vsem trem v roko in se poslovil.

Po takem obisku je nekaj dni spet vladal pri hiši mir, Nanča se je bala vpiti in zmerjati, Mici je nosila drva in vodo in delala, kar je bilo treba.

Trajen pač ni bil ta mir, vendar je neprestani vpliv prijaznega gospoda nadstražnika blažilno vplival na izbruhe nezadovoljnosti tako pri Nanči kakor pri Irmi, in Kocmurjevi se je zbujalo rahlo upanje, da ji ljubi Bog morebiti vendar nakloni po prestanih viharnih časih nekaj zadovoljnih let. Da bi se le mož ne vrnil! Če pa pride, bo vsega konec...

Ta bojazen jo je grizla in pa skrb za sina. — Kje je? — Kaj počenja? — Ali sploh še živi?

Nadstražnik je tolažil po svoje, da kopriva ne pozebe. Čudno se mu le zdi, je rekel, da ga še niso prijeli. Po navadi se mladim tatovom tako mudi z zapravljanjem ukradenega denarja, da hitro sami sebe izdadó — tudi njega bodo kmalu imeli!

Slaba tolažba za materino srce: ali naj želi, da sin skoraj zapade strogi roki pravice, ali naj želi, da uide sramoti in kazni? Če ga dobé, se mu obeta prisilna delavnica — vsi pravijo, da je tam visoka šola za hudodelce! Ali potemtakem ni bolje, da uide, bolje

celó, da umre? O, da bi si rešila vsaj enega otroka poštenega za starost!

Bilo je tiste dni, ko se je velikanski ameriški cirkus Šparenblek pomikal proti Ilirski Bistrici. Gospodinjstvo treh žensk v Korenovi hiši je prihajalo bolj in bolj v pravi tir. Nanča se je vdala in je gojila kuretino, pri kateri je slednjič našla ono odkritosrčno in brezpogojno spoštovanje, ki ga je pogrešala pri drugem svetu. Mici pa je pričenjal zanimati vrt, kopala je grede, sejala, plela in ko je videla prve uspehe svojih rok, je delo vzljubila — na veliko materino radost.

Pa prinese nekega jutra pismonoša pismo. Pisma je Kocmurjeva redkokdaj prejemala — slutila je: nič ne bo dobrega. Pogledala je pismo, že je spoznala pisavo, moževa je bila, in pismo z Reke. Ustrašila se ga je: kake bridkosti jo spet čakajo!

Mož ji je pisal, da jo lepo pozdravlja in da vedno misli nanjo in naj mu hitro pošlje petdeset kron. Sprevidel je, da mora pričeti drugačno življenje, všečno Bogu in ljudem, zato potrebuje petdeset kron, da jih dá za jamstvo. Obeta se mu imenitna služba in bo kmalu poslal denar, da pride za njim žena, ki jo zelo, zelo pogreša, brez nje zanj ni sreče na tem svetu. Petdeset kron naj takoj pošlje, jih bo že kod dobila, morebiti jih ima Stanko, če se je že vrnil... stvar je nujna, sicer ga drugi prehité v službi. Denar mora imeti na vsak način, drugače že ve, kaj bo storil... pa bodo drugi tudi nesrečni, ne le on. Kako da je bilo s starim Korenom, je bral v listih — zdaj se vidi, da so ga spet po krivem dolžili! Testament pa se mora ovreči, saj so dohtarji na svetu... Tu na Reki ga vsi ljudje čislajo, bolj ko v Ljubljani, ker so bolj pametni kakor Ljubljančani. Hči Mici naj koj pobere svoje

cape in pride semkaj, za natakarico bo v gostilni, kjer si lahko zasluži par sto kron na mesec. Mornarji imajo polne žepe denarjev; če se jim dobro postreže, kar po kronah dajo napitnine. Zato naj hitro pride; poprej naj piše, pričakal jo bo na postaji. Za petdeset kron se pa zelo mudi.

Kocmurjeva je premišljevala to pismo. Zdaj ko so ji bile bridke skušnje zadnjega časa oprale blato z duše, kako jasen ji je bil ves gnus tega pisma: laž, hinavstvo, umazane nakane s hčerjo! Že se oglaša z grožnjami — ali ji je res sojeno, da jo bo preganjal vse žive dni?

Zatopljena v misli je sedela pri oknu s pismom v naročju. Ni branila hčeri, ki je prišla v sobo, da je vzela pismo in ga prebrala.

Mici je brala in brala še enkrat, potem je plosknila v roke in vzkliknila: »Mama, dve sto kron na mesec! Jaz grem na Reko!« Veselo se je zasukala na peti.

Mati je pogledala hčer, ni je koj razumela.

Mici pa se je sukala in ploskala: »Na Reko, na Reko, na Reko! Prijateljice so mi že davno pravile o Reki — take lepe zlate prstane so dobile tam in uhane in zapestnice... Na Reko, na Reko, na Reko! Koj pišite atu, da pridem — jutri že lahko grem!«

Kocmurjeva je s strahom spoznala, kako je nekaj vrstic od očetove roke na mah uničilo hčeri Mici vse dobre namere; majhen list papirja, poslan od daleč, je na mah porušil s tolikim trudom pričeto, z vztrajnostjo in ljubeznijo negovano stavbo poboljšanja! Tako moč ima zlo!

»Vendar ne misliš, da bi šla?« je vzkliknila.

»Zakaj ne?« je vprašala Mici. »Seveda grem. Mar mi ne privoščite poštenega zaslužka? Kakšna mati pa ste?«

»Poštenega zaslužka!« je ugovarjala mati. »Ali ne poznaš očeta? Tako mlado dekle, pa v tuje pomorsko mesto!«

»Pošten je človek povsod, če hoče,« se je odrezala Mici, »kakor je lahko nepošten, čeprav nanj gleda sto mater. Grem, pa je!«

Kocmurjeva je postala huda. »Kako boš hodila, saj veš, da ne smeš in da te primejo, koj ko se prikažeš na postaji!«

»Bojim se tistih vaših policajev!« je odgovarjala hči. »Saj grem lahko peš do prve postaje, pa naj me čakajo policaji na ljubljanskem kolodvoru, da poženo korenine!«

Šla je k skrinji, kjer je imela svoje stvari, jo odprla in pričela pregledovati in izbirati obleko in perilo.

Kocmurjeva je stopila k njej in jo z roko odločno odrinila v kraj, obleko in perilo je pometala nazaj v skrinjo in jo zaklenila. »Veš, da te moram koj naznaniti, če bi se hotela umakniti izpod mojega varstva! Odgovorna sem zate. Predobri so bili gospodje z mano, da bi jih goljufala.«

Mici je našobila usta, zrla v tla in poslušala. Strupeno je pogledala mater in rekla: »No, pa ne! Nisem verjela, da zemlja nosi mater, katera skuša spraviti lastno hčer v prisilno delavnico.«

Šla je, zaloputnila duri in je do opoldne ni bilo domov. Mati je čutila, da skrivaj kuha svoje naklepe.

* * *

Stanko se je vozil proti Reki.

Sopotniki so vstajali in rinili k oknu. »Morje, morje!«

Stanko je stopil na klop in prek glav iskal z očmi zaželeno čudo. Kje je morje? Saj ga ni! Kje je ona neskončna temnomodra, razburkana plan, kakršno je

morje videl naslikano? Nekaj sivega, svetlega se je razprostiralo ob vznožju gorovja, tja so gledali sopotniki, tam so si kazali majhne črne lise: »Glej, parnik!... glej, jadrnico!... onale pika je čoln...« Torej je vendarle ta siva, svetla ravan morje.

Niže, niže je drčal vlak, bliže, bliže morju, že je vozil med hišami, pod kolesi so ropotale kretnice, manjšala se je brzina, potniki so si pripravljali prtljago, vlak se je ustavil.

Za drugimi je tudi Stanko zapustil vlak, šel je za njimi in našel izhod, množica ga je potegnila s seboj ven in pred postajo — tu so se ločile gruče.

Stanko je obstal, da se ozre in preudari, kam bi mahnil. Tolpa fantinov se je s silnim vriščem pehala okoli gospe, ki je tuja gledala okoli sebe. Razumel ni njih jezika, ali ni bilo težko uganiti, da se ji ponujajo za nosilce in se pričkajo za njen kovčeg.

To ga je zanimalo. Ali jim bo dala kovčeg ali ne in kateremu? Bližal se je stražnik, Stanku je srce igralo od veselja, kaj bo in če bo stražnik katerega prijel. Stražnik jih je posvaril s pogledom, kričava tolpa se zanj niti zmenila ni — Bog ve, ali bo zdaj potegnil sabljo ali kaj bo storil...

Tedaj zasliši Stanko svoje ime — nekdo ga kliče. Posluša, gleda, še enkrat: »Stanko!«

Pod drevesom stoji mož in ga kliče. Stanko je odrevenel — oče je! Proti Stanku gre in Stanko se od samega presenečenja ne more ganiti.

»Kaj pa ti na Reki? Ali si sam prišel? Kje je Mici?«

Stanko se je počasi zavedel položaja in svojih koristi in te koristi so mu kazale, da smukne za gručo ljudi in poskusi uiti. Toda oče je bil urno za njim in ga je ročno ujel za suknjo.

»Falot zanikrni!« je zamrmral in ga stresel. Trdo ga je prijel za roko in ga vlekel s seboj. »Pokažem ti, bežati pred očetom! Od kod prihajaš?«

»Iz... iz... iz Ljubljane«, je jecljal Stanko.

»Kje si dobil denar za pot?«

»Jaz... jaz... jaz...«

»Le nikar se mi ne izmišljuj! Drugače...« Kocmur je stisnil sinu roko, da je kar zaječal.

»Našel sem ga«, se je lagal Stanko.

»Ho, fantiček,« se je zdaj spomnil Kocmur, »kje pa imaš onadva pajdaša, ki ste vkup ušli iz Ljubljane? Kje pa je denar, kaj, ki ste ga vzeli s seboj?«

»Saj ga nimam več«, je cmeval Stanko.

»Tako? Torej si dal prav zadnje vinarje za vlak? Bova že videla!«

Stanko ni pričakoval nič dobrega. Če bi se mogel očetu iztrgati in mu ubežati! Toda tesno ga je tiščala očetova pest čez členek roke.

Z lepe široke ceste, obakraj obrobljene z drevoredom, sta krenila v tesno, smrdljivo ulico, bledi, umazani otroci so se pojali po vegastem tlaku, razkuštrane ženske so stale na pragih, po oknih se je sušilo perilo. Ulica je šla navkreber, razširila se je v majhen trg, tako velik, da bi še mogel na njem obrniti voz, iz prostornih obokanih duri stare hiše se je razlegal vik in smeh, pomešan s petjem. Tja je vlekel Kocmur sina.

Čez nekaj stopnic navzdol sta stopila v veliko mračno klet. Dišalo je po vinu, pri mizah so sedeli in sloneli glasni gostje, smeje se je sukala med njimi natakarica. Vzad je stala vrsta velikih sodov, pred sodi miza s posodo, za mizo se je kretal golorok možak s pisano srajco in rdečo čepico, natakal je vino in prejemal denar, s šaljivo besedo se je mešal v razgovor. Čim je zagledal Kocmurja, ga je nekaj vprašal. Stanko si je mislil: »To je laški!« in čudil se je očetu,

ki je gladko odgovarjal v enakem jeziku — na visoki šoli v Gradiški se človek nauči marsičesa...

V desnem kotu vštric sodov sta šla spet nekaj stopnic kvišku, potem po hodniku. Oče je odprl duri, stopila sta v sobo, notri je stala dolga miza s stoli, s stropa je visela majhna ladja, natančno izdelana kakor velika. Okno je gledalo na dvorišče, bilo je zamreženo. Razen njiju ni bilo žive duše v sobi. Stanku je upadel up, da se izmuzne očetu. Tih srd mu je vrel v srcu.

Oštir je prinesel vina in kruha. Kocmurju pomežikal s stranskim pogledom na dečka in nekaj rekel, oče se je nasmehnil in odgovoril, Stanku se je zdelo, da s kletvico. Oštir je odšel.

Oče je dal sinu kruha in mu nalil vina. »Jej in pij!«

Stanko je vgriznil v kruh, izpod čela je pogledoval očeta. Oče je umilil glas. »Ali si bil že prej tukaj ali šele danes prihajaš na Reko?«

Stanko je zamrmral: »Danes.«

»No torej! Videl boš morje in ladje, tako velike kakor ljubljanski grad. Vse ti razkažem. Sam ne bi bil varen — tukaj so hudobni ljudje, takele fante, kakor si ti, ujemó, zvežejo, vržejo v ladjo, nikdar več se ne sliši o njih. Le jej in nikar se ne boj!«

Stanko je počasi žvečil kruh in si mislil: Ko mi boš razkazoval ladje, ni vrabec, da ti ne uidem!

Kocmur mu je zažugal s prstom. »Ni bilo prav, da si kradel! Če te dobé, te zapro — nikdar več ne ugledaš belega dne, tukaj so ostre postave! Če si prav tat, vendar se mi smiliš. Zato daj denar meni, da ga spravim! Gorje ti, če pri takem fantičku, kakršen si ti, vidijo denar — koj vedo, da je ukraden! Pri meni pa bo varno spravljen. Če boš potreboval, saj ga dobiš. Še po morju se lahko voziva...«

Stanko je gledal v kruh in molčal.

»Koliko ga še imaš?« je ljubeznivo izpraševal Kocmur.

»Nič«, je tiho odgovoril Stanko in za trenutek pogledal očeta.

»Kam si ga dal?« je silil oče.

»Vrnil sem ga.«

»Lažeš!«

»Pa sem ga, da veste!«

»Komu?«

»Pirčevemu Tončku.«

»Kdaj?«

»Še isti dan.«

»Tako? S čigavim denarjem si se pa do zdaj potepal in se vozil po železnici, kaj? Ne boš me dolgo dražil. Koj daš vsega na mizo, kar ga imaš v žepih! Ali bo ali ne bo? Ali ti naj pomagam?« Grozeč je vstal.

Srdito je pogledal sin očeta. Potem je obotavljaje se privlekel na dan dvovinarnik in ga položil na mizo in še desetico in zelo počasi še novčič za novčičem, bel in bakren, in nazadnje srebrn tolar.

»Hitro, hitro,« je priganjal oče, »da prideva prej k morju! Čakaj no, boš videl, kako hitro gre taka reč!« Sedel je poleg sina in mu oberoč naglo preiskal vse žepe. »Tako, prijatelj, glej, tukaj je še en tolarček, ki nisi zanj vedel! Vidiš, jaz tudi včasi kaj najdem, ne samo ti!« Dobrovoljno se je zakrehal, potem pa s spretno roko pretipal sinu še obleko, ali nima kaj skritega za šivi. O, Kocmur je bil veščak v takih stvareh!

Stanko je trmasto molčal. Iz dna srca je sovražil očeta, vse zlo sveta bi mu tačas privoščil... Tolažil se je pa — kmalu bo konec telesne preiskave, pravega zaklada oče le ne iztakne, potem bo mir — in Stanko mu pri prvi priliki uide.

Ali Stanko se je motil. Ko ga je bil oče pretipal od vratu do nog, je zažvižgal: »Fiufit« in ukazal: »Zdaj pa čevlje z nog, fante!«

Stanko je stisnil zobe. S srdom v srcu in s solzami v očeh je pogledal očeta, se umaknil za stol in s pogledom švignil proti durim. Pa ga je že zgrabila pri ovratniku dolga očetova roka. »Aha, tiček, ali sem ti prišel do živega!« Potegnil ga je k sebi in s sunkom porinil v kot. »Zdaj pa le urno!«

Stanko je zrl v očeta, tresle so se mu ustnice, ni se pa ganil, da bi ubogal.

»Če si tako visok gospod, da ti mora oče sezuvati čevlje, ti jih pa bom«, je rekel Kocmur. Podrl je Stanka na stol in segel po njegovi nogi.

Dečku je zavrela kri, zavrtelo se mu je v možganih, besen je sunil z nogo očeta v prsi. Tisti hip sta mu že prileteli dve zaušnici, da se mu je krvavo zasvetilo pred očmi; hotel je zarjuti, pa mu je težka očetova roka zaprla usta. Tik pred svojimi očmi je videl razjarjene očetove oči in čutil njegov dih. »Le en glas mi črhni, pa ti zaprem sapo za zmeraj!«

Tako je oče tiščal sina in mu srepo gledal v oči, dokler ni sinu z obraza izginila upornost in se umaknila strahu in bolesti. Še nekaj je zamrmral po laško, potem se je vzravnal iznad Stanka in ne pustivši ga iz oči mu hitro potegnil z noge čevelj in z druge drugega.

Postavil jih je na mizo in krute poteze obraza so se mu obrnile na smeh, ko je iztaknil za platneno podlago v čevlju zavitek bankovcev. Tudi iz drugega čevlja je priromal na dan šop prijaznih modrih papirjev. Zadovoljen z uspehom jih je položil na mizo. Potem se je ozrl po sinu, ki je glavo kloneč v roke poihteval. Vrgel mu je čevlje pred noge in kratko velel: »Obuj!« Lotil se je plena, razvijal je bankovce,

jih gladil in štel. Blaženi občutki so mu sijali z obraza — bilo je čez osem sto kron!

Toliko denarja še ni imel v rokah. S to vsoto bi se lahko peljal v Ameriko — delati mu sicer ni dišalo, toda zna na harmonike in pravijo, da se s harmoniko tudi dobro preživljajo po Ameriki. Ali pa če bi poskusil svojo srečo v igri.

Pa se je spomnil na nevarnost, da mu denar vzemó in da utegne imeti še sitnosti zaradi njega. Ej, bomo že videli — je prekinil te misli.

»Avanti!« je pozval sina, ki si je bil medtem obul čevlje; prijel ga je za roko in ga peljal po hodniku zopet v klet. S šaljivo besedo je vrgel krčmarju tolar na mizo, krčmar mu je prijazno pokimal. Mimogrede je ogovoril natakarico, natakarica ga je smeje se udarila po roki in mu nekaj rekla, Kocmur je segel v žep in ji stisnil bankovec v roke. Tako sta prišla na prosto.

»Zdaj pa lepo pojdi z mano, greva gledat morje in ladje!« Govoril je prijazno, niti ga ni več tiščal tako trdo za roko in ko se je bilo v ozki ulici treba umakniti vozičku, ga je slednjič celó izpustil. Tako je stopal Kocmur sam, zatopljen v razkošne misli. Stanko pa je hodil dva koraka za njim in je tudi kuhal svoje.

Kocmur se je potipal po prsih, kjer je imel shranjen denar, in je preudarjal: Saj bi lahko ostal pošten

— čevljarju bi poslal štiri sto kron, češ, toliko sem našel pri fantu, okroglih štiri sto bi jih pa ostalo meni in nikdo bi mi nič ne mogel. To je imenoval: ostati pošten! Pa ga je prijela sveta jeza nad čevljarjem: smolar, čemu nastavlja otrokom denar, ali ga ne zna bolje spraviti? Kakor da bi jih nalašč navajal k tatvini! Sam si je kriv, da so mu ukradli — še zaslužil bi, da ga zapro! Dovolj bo imel, če jih dobi dve sto nazaj. Ne pričakuje tako niti bora... Saj jih je še dve sto preveč! Ej, bomo že videli! — je polglasno del sam sebi in zopet pritisnil roko na prsi, kjer je čutil denar.

Potepeno je za njim korakal Stanko z nagubanim čelom, našobljenimi usti, mrkim pogledom. Stiskal je pesti in v mislih zmerjal očeta: Tat! Tat! Tat! Namesto da bi dajal sinu lepih zgledov, mu s silo krade! Sram ga bodi! Ni gnusnejšega greha od tatvine!

V svoji srditosti je Stanko pozabljal, kako si je sam prisvojil denar — tuja krivica mu je rezala v meso, lastne si ni bil svest!

Iz ozke ulice sta stopila na široko cesto z drevoredom. Drčali so vozovi, delavni ljudje so hiteli za svojimi opravki, gospoda se je sprehajala, fantalini so kričé prodajali liste. — Kaj mi je vse to, se je jezil Stanko, ko mi je onile ropar pobral denar! Strupeno je pogledal očeta.

Kocmur se je ozrl za sinom. »Stopaj, stopaj!«

Stanko se je nejevoljen stresel, nekaj zagodel vase in ni pospešil koraka. Zdaj vpričo ljudi sta mu rasla pogum in upornost.

Kocmur je obstal. »Kaj praviš?«

Tudi Stanko se je ustavil. »Nič!« je rekel trmasto.

»No, potem je dobro. Če ti ni kaj prav, o, le povej, se že zmeniva!«

Nadaljevala sta svojo pot, Kocmur naprej, Stanko nekaj korakov za njim, venomer mrmrajoč. Več in več ljudi je bilo na cesti, ob straneh so se vrstile gostilne in kavarne s platnenimi, na cesto segajočimi strehami, prodajalne z lepimi izložbami ... vse drugačne in lepše ko v Ljubljani. Pa vendar ni zbujalo Stanku drugega občutka, nego da mu je množilo jezo. Polglasno je revskal za očetom: »Tat, tat, tat!«

Kocmur je zdajci razumel sina. Ustavil se je in ga divje pogledal. »Kaj bi rad?«

»Tat, tat, tat!« je tresoč se od jeze klical Stanko očetu v oči. V bližini je videl dva stražnika. Vpričo njih me ne bo ubil, si je mislil.

»Ali mi ne boš tiho, falot! Koj te dam zapreti«, je zagrozil Kocmur.

»Denar mi vrni, tat, tat, tat!« je zavekal Stanko v očeta; solze so se mu ulile iz oči in ni več pritajeval glasu.

Kocmur je videl, da postajajo ljudje na cesti pozorni. Z očmi je zažugal sinu, potem pa hitrih korakov krenil preko ceste. Ogorčen je bil. Tak otrok! Morje bi mu pokazal in ladje, otrok ga pa zmerja!

Onkraj ceste se je pomešal med ljudi.

Tudi prav, si je mislil, naj si pa zanikrnež sam pomaga naprej, ako si more!

Ali tudi tam so se ozirali vanj ljudje, razločil je hripavi sinov klic: »Tat, tat, tat!« — tramvaj je vozil mimo, skočil je vanj in se zaril v gnečo.

Pa sta se začula dva ostra brlizga in voz se je ustavil. Kakor zmenjeni so se odmaknili ljudje v vozu od Kocmurja in ko se je začuden še oziral, kaj to pomeni, je že stal pred njim stražnik in mu pomignil s prstom, naj gre z njim.

Stanka je isti čas spremljal drug stražnik. Na policijskem uradu so prišli vsi štirje vkup. Tam sta oče in sin lepo tožila drug drugega in šla potem v zapor, vsak v svojo celico. Denar pa so spravili v železno uradno blagajno.

24. Povest gre h koncu.

Prijazni gospod Kobilica se je spet prikazal prav v pravem trenutku pri svojih varovankah v Korenovi hiši.

»Dober dan, gospod nadstražnik!« ga je pozdravila Kocmurjeva. »No, Mici, zdaj pa le povej gospodu, kam da misliš in kako! Kakor gospod odloči, tako bo, da se ne boš vame zadirala, da ti jaz branim srečo.«

»Saj nič...« je rekla Mici in očitajoče pogledala mater, čemu to pripoveduje sitnežu v policijski obleki.

Mati ni odnehala. »Nikar ne taji! Misliš, da nisem videla, kako si prežala na pismonošo, če ima kako pismo zate. Nič se ne boj! Le naravnost povej gospodu, da hočeš na Reko, kamor te vabi oče!«

»Jej, jej, škoda, da že niste šli, gospodična!« je rekel gospod Kobilica. »Na Reki se močno zanimajo za vas, na postaji vas pričakujejo, res, res! Ne šalim se — smo dobili pismo z Reke.«

Kocmurjeva je sklenila roke — kaj bo spet slišala! Mici pa je obrnjena v zid kuhala rilec, kakor pravijo.

»Pišejo in vprašajo, kaj je s tisto gospodično Mici, ki je pisala nekemu Kocmurju, da bo prišla ta in ta dan na Reko in naj ji Kocmur koj odpiše, če jo bo čakal na postaji. Pišejo in vprašajo, na kakšnem glasu je ta Mici, ki so njeno pismo našli pri Kocmurju, in ali je morebiti tudi kaj prizadeta pri oni tatvini...«

Mici se je obrnila. »Pri kaki tatvini?« se je zakregala. »Kdo mi more očitati, da sem tudi le toliko premaknila, kar je črnega za nohtom? To so same laži!«

»To ni laž, da smo dobili tako vprašanje!« je s povzdignjenim glasom rekel prijazni gospod Kobilica. »Če ne verjamete, kar koj lahko greste na Reko. Nikdo vam ne brani. Še na vlak vas spremim, da vas ne bo nikdo ustavljal! Če z vsemi štirimi silite v nesrečo, pa bodi! Prav nič vam ne branim, le pojdite!« S prstom ji je pokazal vrata.

Odločni glas gospoda Kobilice in zanimanje reške policije je poparilo Mici. »Ne grem«, je odgovorila in se umaknila k oknu in vzela delo v roke.

Gospod nadstražnik pa je pravil naprej in njegove besede so padale kakor batine po gospodični Mici. »Ali veste, kje je vaš oče? Zaprt je. Če vas vleče k njemu, kar na noge! Morebiti imajo za vas tudi še kaj prostora.«

Povedal je, kaj se je zgodilo na Reki. Stari Kocmur bo tam imel sodbo, Stanka pa pošljejo, brž ko se končajo pozvedbe, semkaj, njega bo tukajšnje sodišče dalo v kraj.

Kocmurjevi se je krčilo srce. Prerazlične misli so ji vrvele po glavi: sramota moževa in njena, rešitev hčere Mici pred zlim očetovim vplivom, Stanko na potu v Ljubljano in tu v zapore ali v prisilno delavnico... V vrtincu občutkov in preudarkov pa je zmagovala ena misel in ta misel jo je mirila: Bog že ve, kako je prav!

In res, kakor se je zgodilo, tako je bilo prav!

Mici se je ohladilo poželenje po Reki in hitro se vrsteče novice naslednjih dni so ji ga s korenino izpulile iz srca.

Listi so poročali o aretaciji Kocmurja in kako se je zagovarjal pred sodiščem, da je le zato vzel sinu denar, da ga vrne čevljarju; pa mu na sodišču niso verjeli, ker je denar že načel in plačal z njim svoj

dolg v beznici, in ker je nameraval uiti. Mici je bilo sram na cesto med ljudi, molče je delala doma.

Potem so pripeljali Stanka v Ljubljano in gospod Kobilica je prišel povedat, da so ga na sodišču obsodili za mesec dni v zaprtje, po prestani kazni pa mora v mladinski oddelek prisilne delavnice. Ni mu bilo moči prizanesti, tako izprijenega se je kazal tudi še pred sodnikom. Lagal je, da se je kar kadilo. Vso krivdo je zvračal na tovariša Jeraja in Pirca. Še denar je tajil, da bi ga bil on dvignil v hranilnici, in ko so mu pokazali njegov svojeročni podpis na prejemnem potrdilu, je tajil tudi podpis. Z lažmi se je le še globlje pokopal.

Sledila je vest z Reke, da so Kocmurja obsodili zaradi tatvine za dve leti v ječo in ga dali v kaznilnico.

Vse te hude novice so Mici živo stavljale pred oči usodo, ki ji je komaj, komaj ušla in ki ji še vedno preti, in bolj in bolj so jo vezale na zavetje pri materi. In nič manj ni bilo njej milo pri srcu kakor materi, ko je prišlo po preteku dveh mesecev prvo Stankovo pismo iz hiše pokore. Pisal je takole:

»Ljuba mati!

Ko vam to pismo pišem, si bridke solze brišem in vas kleče prosim odpuščanja za vso žalost in sramoto, ki sem vam jo napravil. Mislil sem, da bom kar tako naprej živel in da ni nikogar, ki bi bil čezme. Pa zdaj vidim in čutim, kako sem bil áboten in kako me zdaj tepe lastna neumnost. Hudo pokoro delam, toda zasluženo. Ljuba moja mati, če je v vaši moči, pomagajte mi iz te hiše! Iskreno molim Boga, da mi dá moč, če pridem živ iz tega suženjstva, da nikdar več ne zaidem na kriva pota. Prisrčno vas pozdravlja vaš nesrečni sin

Stanko.«

Mati je jokala in s pismom bežala k prijaznemu gospodu nadstražniku.

Prebral je pismo. »Da ga bo trma minila«, je rekel, »in da ga naučé ponižnosti, o tem ni bilo dvoma. Druga pa je, ali je poboljšanje, ki ga kaže, stanovitno. Takile tički vse obetajo, kadar jim huda prede; če se jim pa pomore, v dveh, treh dneh pozabijo vse prejšnje trpljenje, vse dobre naklepe in obete in spet postanejo, kakršni so bili. Drevesce, ki krivo raste, je treba privezati h količku in mora privezano ostati leta in leta, preden dobi ravno rast. — Pojdite, obiščite fanta! Prav je, da ga potolažite in da spozna prav sedaj materinsko ljubezen, ko se čuti zavrženega in zaničevanega od vsega sveta. Pri tej priliki govorite tudi z gospodom ravnateljem. Jaz pa bom preudarjal in se posvetoval, ali in kaj bi se dalo storiti za fanta.«

Koj prvo nedeljo ob predpisani uri je šla obiskat sina. Ni spravila besede iz ust, oči so se ji napolnile s solzami, ko so privedli pred njo sina, oblečenega v okorno obleko prisiljencev. In tudi Stanku je zaprlo sapo, jok se mu je boril na licu, proseče je dvigal roke k materi.

Kaj vse se je bila namenila povedati mu! Pa zdaj je na vse pozabila, le venomer je ponavljala: »Moli, Stanko, moli, da ti Bog izkaže svojo milost!«

Potem je govorila še z ravnateljem.

»Ljuba žena,« ji je rekel, »vaš sin še davno ni zrel za prostost. Če ga danes izpustimo, ga v štirinajstih dneh priženo spet nazaj, hujšega potepuha in tatu, kakor je kdaj bil. Saj priznam, voljo že kaže, da se poboljša. Ali volja ni dovolj, ko mu še manjka moči: prva prilika bi ga spet zapeljala. Zato ni drugače, nego da ostane še pri nas. Razen če bi šel iz našega zavoda v drugega, boljšega — v ta namen ga že utegnete dobiti venkaj. Naše poboljševalnice niti sam ne hva-

lim, po starem kopitu je. Zato vam tudi odkrito povem: Pri nas se vaš fant ne bo dosti poboljšal. Toda, dokler je v našem zavodu, vsaj ne krade in drugih otrok ne pohujšuje! In to je tudi nekaj vredno. Ali bi pa bilo mogoče spraviti ga v drug boljši zavod in kam in kako, vam ne vem sveta. V naši mili domovini ne poznam takega zavoda. Pa z Bogom!«

Kako je bolelo mater, ko je iz ravnateljevih besed spoznavala, da je pač mogoča rešitev nesrečnega sina — ali tukaj v tej hiši ne. Kje drugod? — pa sam Bog vedi. Ali jo bo moči doseči? Učeni gospod ravnatelj ni vedel sveta..., kako se naj posreči njej, neuki, nevajeni revi! Sveta jeza je prijemala preprosto ženo: kako zanikrna je naša domovina, ki bolj skrbi za nespametno živino, da se ji zboljša pleme in reja, kakor za svojo mladino!

Koprnela je v pravih vicah, molila Boga in prosila prijaznega gospoda Kobilico za svojega fanta — v ta dva je še imela zaupanje.

Pretekla sta dolga dva meseca — še dve pismi je medtem dobila od Stanka, polni sta bili obupnih prošenj — potem ji je prinesel nadstražnik veselo novico, da se Stanku bliža ura rešitve. Kar se ni dalo doseči pri nas, se je doseglo v inozemstvu. Po posredovanju usmiljenih gospodov so odpisali salezijanci v mestu Turinu, da sprejmo dečka v svoj zavod, tam se došola in potem izuči v kakem rokodelstvu, skromna vzgojnina se bo zanj plačevala iz dohodkov Korenove hiše, prav po določbah oporoke rajnega Korena.

Bridko je bilo slovo od mame. Do laške meje ga je spremil gospod Kobilica. Tam ga je prevzel odposlanec turinskega zavoda, v duhovni obleki je bil, prijazen, vesel in kratkočasen gospod in govoril je tudi slovenski — Stanku je bil koj všeč in ni se več bal tujine.

Čez mesec dni je že prišlo prvo njegovo pismo. Ni se mogel prehvaliti, kako se mu godi dobro: gledališče imajo in godbo — in lepo enotno obleko kakor mornarji in gospodje učitelji ga hvalijo, da je priden; in tako je sklenil, da vse žive dni ostane v zavodu, in sicer kot mizar, ta obrt ga veseli.

Gospod Kobilica je rekel: »Saj bo nemara res najbolje, če ostane v zavodu, ondi bo na varnem, drugod bi ga le še utegnila zapeljati očetova kri.«

Kocmurjeva je vzdihnila: »Naj bo, kakor je božja volja! Da le ostane pošten, če ga prav več ne vidijo moje oči. Rajši sina v Turinu kakor razbojnika doma!«

* * *

Od tedaj je pretekla lepa vrsta let.

Korenova hiša še stoji, prenovljena in osnažena, pa nikogar nekdanjih prebivalcev ni več notri. Nanča in Kocmurjeva, obe že počivata pri Sv. Krištofu. Kocmurjeva je v miru preživela ostala svoja leta, moža ni bilo nazaj iz kaznilnice, pobrala ga je jetika. Mici Kocmurjeva se je bila kmalu omožila — sebi v srečo; dobila je resnega moža, ki jo je znal držati s trdo roko, če so se ji kdaj oglašale stare muhe. Ko je pa dobila deco, je z deco dobila tudi pamet in živeli so zadovoljni in v miru. Njen brat je mizarski mojster v salezijanskem zavodu v Ošvjencimu v Galiciji; rada si dopisujeta.

Tone Pirc kmetuje, oba mu še živita, oče in mati.

Milan Jeraj je dovršil visoko šolo in stopil v sodno službo. Če mu včasi pripeljejo mladega potepina, ki je ušel z doma in se napotil proti Trstu, se spominja svojega nekdanjega prvega izleta k morju. Smili se mu tak zbegan ptiček brez gnezda, vestno pozveduje po vzrokih, ki so ga pognali zdoma, in potem nudi

svojo pomoč. In pomoč je zdaj lažja, kakor je bila v njegovih mladih letih, kajti zdaj tudi v domovini ne manjka koristnih naprav in zavodov v rešitev mladih nebogljencev.

Eni takih naprav služijo tudi dohodki Korenove hiše. Dečki, ki bi se sicer potikali brez poštenega opravila po cestah, dobivajo čez dan vzgojo in hrano, učé se in igrajo. Vešče moči jim nadomeščajo in izpopolnjujejo brigo staršev in skrbé, da kdaj postanejo zdravi in delavni, sposobni in pošteni člani človeške družbe, sebi in drugim v srečo, domovini v slavo in moč.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
LJUBLJANA

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
COBISS ®
0000075381